

אב בינה

תשובות למבחני הרבנות
הראשית

בנושא :

סת"ס

קריאת התורה, ספר תורה, מזוזה, ותפילין

כתב :

דניאל קינד

כולל ע"ש ספרא, שכונת "רמת שלמה", שלוחה של ישיבת מרכז הרב, ירושלים תובב"א, תשע"ד

להערות: Danielkind10@gmail.com: 0506878304

תוכן

2	תוכן
3	מכתב ברכה
4	מכתב ברכה
5	מבחן תש"ע
5	קריאת התורה
18	ניסן תשע"א
18	תפילין
33	קריאת התורה
38	מזוזה
47	ספר תורה
55	תמוז תשע"א
55	תפילין
67	קריאת התורה
72	מזוזה
82	ספר תורה
85	תמוז תשע"ב
85	תפילין
90	קריאת התורה
95	מזוזה
101	ספר תורה
110	מבחן כסלו תשע"ג
110	תפילין
116	קריאת התורה
122	מזוזה
125	ספר תורה
132	מבחן אדר תשע"ג
132	תפילין
134	קריאת ספר תורה
137	ספר תורה
141	מזוזה
149	טבת תשע"ד
149	תפילין
164	קריאת התורה
170	ספר תורה
181	מזוזה

מכתב ברכה

מכתב ברכה מהרב יוסף גליקסברג שליט"א, רב העיר גבעתיים וזקן מועצת הרבנות הראשית לישראל

CHIEF RABBINATE OF GIVATAYIM		הרבנות הראשית נבעתיים
Rabbi J. M. Glikberg CHIEF RABBI of GIVATAYIM MEMBER of the RAEBINATE of ISRAEL	ה' כ"ג אלול תש"ס DATE _____	יוסף מ. גליקסברג הרב הראשי - נבעתיים חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל
לכא מילן דבא! הפחא היקר י' צניסל קיני נ"א מאמר ישיבת מרכז ביי דימואים אינני נשקן אצא אבא נשאלת ספרן במחשבות נדמאות נשאלת אסא מנצחין חמדות סאלת אדינא כחא דואו שותקא דכא דימא גלגל אסא שמינא דהצמין דגליה ומהוד דבא דגלגל ודלנסקים אורה ומשק אשקל דא בתורה ויטה חא אבא שולד ונה ינאין הנאית דחידה בגליה אלאודיה דמא דאמר נאמד זמאר דמאר דקייס ינאיה דינה במא ואלמא דמא כס חזיר דבר מוציאה ממנה המאמר אשקל		

לשכת רח" טייכר 65, ת.ד. 263 גבעתיים 53102, סל: (072-3) 5716414, TEL: (072-3) 5716414, OFFICE: 65 FAIBER ST., P.O.B. 263 GIVATAYIM 53102 ISRAEL.
 מנ: רח" צה"ל 18 א' גבעתיים, סל: (072-3) 7311876, TEL: (072-3) 7312339, FAX: (072-3) 7312339, RES: 18A ZAHAL ST., GIVATAYIM, ISRAEL

מכתב ברכה

מכתב ברכה שניתן על חיבור בנושא "איסור והיתר" ממרן ראש הישיבה שליט"א, הרה"ג יעקב שפירא, חבר מועצת הרבנות הראשית:

ד' אלול תשע"ב

מכתב ברכה

חננו לבו של תלמידי היקר העוסק באגוויטתו תמידו ה' דניאל קינז שליט"א
 לבלתי אצל הכקום מסבאים אשר עק תלכ' לימודו בהלכה, קטנו וכו'
 כיו ד' הסנה איו קטפה ברורה ונעימה ע"ה לזמקאי גינסא לאלו החפצים
 למצור ה' עיקרי ההלכה, ואף חיבור זה כנ"ל תכנה הוא בקיבור
 וסודר השיטת, ואם כי לא נודעו לבסוף ה' פיהם, אלא קיבור ה' יורה
 והצצה חל' ד' בידו שיער להוסף פנים ונחם בחיבורים נאים
 העוסקים בשנו טעם והלש, מלאים זו ומפיקים טעם מתוך עמלה של תורה
 כמקשרו ה' הימים בשבט בית צמודי קינזי רבן בבית מדרשו
 להלל זה, דכ"א בה, בקיבור והצון והמשנה סדורה, ליד אעמק
 ואלו במחלוקת, ויאל הקפה ה' מלאות לבו חסודה מתק שיטה
 ומע, והצצה נקשר בקשורה טובה בפכט ופכ"ל, ואהבה תורה והלגונה

בבית חורף אצלה של חנה
 יעקב שפירא
 יונתן ה'

ישיבת
מרכז
הרב

YESHIVAT
MERCAZ
HARAV

פיסודו של מרן הרב
אברהם יצחק ובהן קוק ופיל
Founded by Harav
Avraham Y. Kook

הרב קוק ובהן קוק ופיל
אברהם יצחק ובהן קוק ופיל
הרב קוק ובהן קוק ופיל

מבחן תש"ע

קריאת התורה

1. ביטלו בשוגג או במזיד, קריאת התורה בשבת, או בשני וחמישי, האם יש לזה תשלומים?

שו"ע קלה, ב:

הגה: אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת (אור זרוע) (ועיין לקמן סי' רפ"ב).

משנה ברורה סימן קלה (ה) אם בטלו וכו' - מחמת קטטה וכדומה, ומיירי שלא קראו כל היום, אבל אם בטלו רק בשחרית הקריאה, ובמנחה כבר מצאו מנוחה, אם יש פנאי לקרות כל הסדרה יקראו במנחה כל הסדרה ויקראו שבעה גברי, כי כל יום השבת הוא זמן הקריאה, אבל אם גם במנחה לא היה מנוחה, לא יקראו בשני או בחמישי כל הסדרה משבת העבר, כי בחול יש בטול מלאכה לעם, אלא יקראו רק הפרשה מן הסדר של שבת הבא ולא מן שבת העבר [דגמ"ר ע"ש מילתא בטעמא]:

(ו) שבת אחת - ואם בטלו כמה שבתות:

1. **י"א דאין לקרות בשבת הבאה כ"א הסדרה האחרונה הסמוכה לזו**

2. **וי"א דצריך להשלים בצבור כל הסדרות שביטלו ומביאור הגר"א משמע דס"ל כהדעה הראשונה.**

מתי ניתן להשלים קריאה שהחסירו:

א. **פמ"ג ועצי שיטים: אפילו במזיד**

ב. **הגר"א: דווקא בשוגג**

ביאור הלכה סימן קלה סעיף ב ד"ה * אם בטלו: * אם בטלו וכו' - עיין מ"ב ועיין בעט"ז דמסתפק אם דוקא בשוגג או אפילו במזיד נמי צריך להשלים **ובפמ"ג ובשלחן עצי שיטים** כתבו דמסתמת הפוסקים משמע דאפילו במזיד נמי משלימין אכן מביאור הגר"א דנסיב טעמא דהאי דינא מדין תפלה דקיי"ל טעה ולא התפלל איזה תפלה משלים אותה בתפלה הסמוכה משמע לכאורה דדוקא בשוגג כמו התם שאין לה תשלומין במזיד וכמבואר בסימן ק"ח ועיין:

אין תשלומין לקריאה של שני וחמישי:

שם ד"ה * שבת אחת וכו' - דוקא שבת אבל אם בטלו הקריאה בשני וחמישי אין לו תשלומין ליום שאחריו (אחרונים דלא כעטרת זקנים):

כאשר משלימים את הקריאה, הכהן יקרא את כל הפרשה שעברה ויוסיף עוד לפחות 3 פסוקים מהפרשה של אותה השבת:

שם ד"ה * קריאת הפרשה וכו' - כתב המ"א דה"ה אם התחילו ולא סיימו מחמת קטט וע' בשערי אפרים שמצדד עצמו שלא להתחיל בשבת הבא ממקום שפסקו אלא יתחיל עם הכהן מראש הסדר של שבת העבר ולקרות עמו כל מה שקרא בשבת העבר ולהוסיף עוד ג' פסוקים או יותר מה שלא קרא בשבת העבר ושם יפסיק הכהן ויברך לאחריה ושוב יקראו כדרך ואף אם לא ישאר בסדר הא' אחר שסיים הכהן קריאתו שיעור שיהיה בו כדי לקרות לוי וישראל ולחבר הסדרות ע"י רביעי אלא יצטרך לחבר הסדרות ע"י הב' או הג' אין זה מעכב עכ"ל:

פסקי תשובות כתב :

ולדברי השערי אפרים שער ז' סעי' ט' קורין ג' גברי בפרשה הקודמת והעולה רביעי מחבר הסדרים יחד ועוד ג' קורין בפרשת השבוע כמו שנוהגים כשיש פרשיות מחוברות

אך יש הכותבים שאין נכון לעשות כן כי לכתחילה צריך שיהיו כל העולים מברכים וקורין בחיובא דיומא ולכן יקרא הכהן כל הפרשה הקודמת ועוד מפרשת השבוע עד שני ושוב יעלו שאר הקרואים כסדר ובגמר קריאת פרשת השבוע נכון גם להשלים קריאת ההפטר של השבת הקודמת יחד עם ההפטר של שבוע זה

ובביה"ל (ד"ה קריאת) ה"ה אם התחילו הקריאה ולא סיימו מחמת קטטה וכיוצ"ב יקראו בשבת הבאה מתחילת הפרשה וכו' וכן הדין באם דילג הבעל קורא פסוק או אפילו תיבה אחת ולא תיקן עצמו וגם לא חזר הקריאה אח"כ יקראו שוב לשבת הבאה כל הפרשה וכנ"ל

ולענין אם דילג כמה פרשיות בכמה שבתות מובא במשנ"ב סק"ו פלוגתא אם יכולים כל הפרשיות ומביא שמדברי הגר"א משמע שאי אפשר להשלים רק פרשה אחת **ובשלחן הטהור** סעי' ג' **וערוך השלחן** סעי' ו' כתבו שאפשר וצריך להשלים גם הרבה פרשיות וכן עשה החסיד שבכהונה רבי נתן אדלר מעשה וכמו"כ אפשר להשלים בפי' שמות את פרשת ויחי ובפי' ויקרא את פי' פקודי וכדו'.

והנה אם עוד באותה שבת לעת מנחה נוצרה אפשרות להשלים הקריאה שדילגו בשחרית כתב במשנ"ב סק"ה שיש להשלימה אז, ובקריאת ז' גברי והפטר, ומוסיף **בשעה"צ** סק"ה שיעשו זאת קודם אשרי ובא לציון דמנחה ואח"כ יאמרו אשרי ובא לציון ויקראו קריאת מנחה כרגיל

ומקור הדברים בשערי אפרים שער ז' סעי' ל"ט ושם מוסיף דדוקא בשיהיה שהות להתפלל מנחה ולאכול סעודה שלישית ועוד כותב דאם כבר התחילו מנחה ואמרו אשרי ובא לציון שוב לא ישלימו הקריאה דשחרית אלא יקראו את קריאת מנחה כרגיל וקריאת שחרית ישלימו לשבת הבאה וכ"ש אם כבר סיימו שמו"ע דמנחה **ומנהג הספרדים עפ"י החיד"א** לעולם לא להשלים במנחה הקריאה שהחסינו בשחרית אלא משלימים לשבת הבאה

ובשני וחמישי אי אפשר לכו"ע להשלים הפרשה שלא קראו בשבת ואף אם יקראוהו בתוך העולה הראשון יחד עם קריאת היום לא יהיה כתקנת חכמים.

...קריאת **פרשיות המועדים** אם החסירו ולא קראו כל היום- אין להם תשלומין לשבת הבאה, ולענין אם החסירו קריאת ד' **פרשיות** (שקלים, זכור, פרה, חודש-) אין לה תשלומין, אך יש אומרים שיש לה השלמה לפרשת פרה בפרשת החודש.

היוצא למסקנה:

א. משנ"ב: אם לא קראו בשחרית של שבת- משלים במנחה של שבת, אך ע"פ החיד"א אין להשלים במנחה אלא יחכו בכל אופן לשבת הבאה. אם לא השלימו במנחה, ישלים בשבת הבאה, ע"י קריאת הכהן את הפרשה הקודמת ויוסיפו עוד פסוקים בפרשה הבאה ואח"כ ימשיכו הקרואים. אם ביטלו כמה שבתות, יש מחלוקת אם ישלימו רק הפרשה האחרונה (כן סובר הגר"א), או את כל הפרשות שהחסיר.

ב. ביאור הלכה: אם ביטלו הקריאה של שבת במזיד, ישנה מחלוקת האם ניתן להשלים:

ב.1. עט"ז: ספק אם יכול

ב.2. פמ"ג ושלחן עצי שיטים: משלים

ב.3. גר"א: אינו משלים (כדין תפילה)

ג. ביאור הלכה: לא ניתן להשלים קריאה של שני וחמישי, אם כבר עבר היום (דלא כעטרת זקנים)

2. האם מותר לקחת ס"ת מבית הכנסת, לביתו של חולה

בית יוסף אורח חיים סימן קלה יד:

כתב המרדכי סוף פרק קמא דראש השנה (סי' תשי) מצאתי בתשובה, דבני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאים אצלם ס"ת אפילו בראש השנה ויום הכיפורים כדאמרין בירושלמי פרק בא לו (יומא פ"ז ה"א) בכל אתר את אמר הולכים אחר התורה והכא תימא מוליכים תורה אצלו? אלא על ידי בני אדם שהם גדולים, התורה נתעלה בהם, והא תמן מוליכים אורייתא גבי ריש גלותא א"ר יוסי בר בון תמן על ידי שזרעו של דוד משוקע שם אינן עבדין ולא כמנהג אבותיהם:

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן קלה (י)

ובהגהת אשירי פרק קמא דברכות (סי' ז) משם **אור זרוע** (הל' ק"ש סי' ט) כתב זה לשונו וחולה שיכול לכוין יבואו עשרה ויתפללו עמו ואם הוא אדם חשוב בעירו מביאים לו תורה בביתו ויקראו אותו עשרה שמתפללין עמו עכ"ל

הגה דאיתא פרק קמא דברכות ובאור זרוע עצמו משמע דלאדם חשוב אף על פי שאינו חולה וכן לחולה בלא אדם חשוב שרי גם במרדכי דאוסר משמע קצת דבאדם חשוב יש להתיר וכתב מהר"ם פדווא"א בתשובה סימן פ"ח הא דאסור היינו להביאו בשעת הקריאה לבד אבל להכין לו יום או יומים ארון או תיבה בביתו שפיר דמי:

שו"ע קלה, יד: בני אדם החבושין בבית האסורין, אין מביאים אצלם ס"ת אפי' בר"ה ויוה"כ. הגה: והיינו דוקא בשעת הקריאה לבד, אבל אם מכינים לו ס"ת יום או יומים קודם, מותר (אור זרוע הגהות אשרי פ"ג דברכות); ואם הוא אדם חשוב, בכל ענין שרי (שם).

משנה ברורה: (מו) החבושים בבית האסורין - וה"ה לחולה [מב] ויש חולקין בכל זה כיון דאנוסים הם [מג] ובפרשת זכור שהוא דאורייתא בודאי יש להקל [מד] ואפשר דה"ה גם בפרשת פרה:

(מז) אין מביאין וכו' - כדי לקרות בה בעשרה והטעם **שזלזול הוא לס"ת** להוליכה אל אנשים שצריכין לה כי כבודה שילכו אנשים אליה ועיין בבה"ל שכתבנו דדוקא כשאין שם עשרה אבל כשיש שם עשרה חבושים מותר:

מגן אברהם ס"ק כג אדם חשוב - בהג"א בשם א"ז משמע דתרתני בעינן חולה ואדם חשוב אבל בא"ז משמע **דחולה אפי' אינו חשוב** וחשוב אפי' אינו חולה שרי [ד"מ] ונ"ל דפרשת זכור מותר להביא ספר תורה אצלו עס"י תרפ"ה:

ביאור הלכה:

* אין מביאין וכו' - המקור הוא מירוש' המובא בב"י וז"ל שם בכל אתר את אמר הלוח אצל תורה והכא את אמר מוליכין את התורה אצלן [דהיינו מה דאיתא ביומא פרק בא לו חזן הכנסת נותן הס"ת לראש הכנסת והראש לסגן והסגן לכ"ג] אלא ע"י שהם בני אדם גדולים התורה נתעלה בהם וכו' ע"ש בב"י ובאמת הדבר תמוה דהירושלמי מיירי כשאפשר לילך למקום שהס"ת מונחת ולכך זלזול הוא כשמוליכין ס"ת אצלן משא"כ בזה שאנוסים הם ורוצים לקיים מצות קה"ת למה לא נביאה אליהם מאי זילותא הוא לס"ת כשבני אדם מהדרין אחריה לקרות בה אם נביאה אליהם כיון שהם אינם יכולים לילך אחריה אח"כ

מצאתי בפר"ח שתמה ג"כ בזה **ובאמת כן הוא דעת האור זרוע דלחולה מותר להביא ס"ת אצלו** לקרות בה משום דאנוס הוא וכמו שכתב בד"מ משמו ובאו"ז גופא מבואר טעמו וז"ל:

דאם לאותם מביאים בעבור כבודם לזה שאנוס כ"ש שמביאים לביתו ע"ש ולפ"ז ה"ה בחבושים בבית האסורים דמאי שנא.

¹ **שו"ת מהר"ם פדוואה סימן פח:** אמנם כמנהג שלנו וכעובדא דידך לייח' תיבה וארון על יום או יומים ולתת בו הס"ת ולהוציאו בשעת הקריאה ולהשי' אות' על העמוד והקוראי בתורה יעקרו ממקומם לקרא על העמוד ואחר כך יחזירו הס"ת לארון לא עלה על לב שום אדם לאוסרו כי אין בו פגם לס"ת מאח' שמיוחד לה ארון ועמוד להוציאה ולהכניסה ואין הפרש לבי"ה של עראי או בי"ה של קבע אם כן יפה עשית ויפה הורית כי אף אם היה עובדא דידך דומה לירושלמי ולהג"ה הנ"ל לא יצאת מחק הגדר מאחר שהיה גדול וכ"ש מאחר שיחד ארון ועמוד לס"ת כמנהג שלנו אם כן אין בו בית מיחוש

ולדינא נראה דאפילו להמרדכי דאוסר אפילו באנוס אינו מיירי כ"א ביחידים החבושים ורוצים להכניף עשרה שם לקה"ת בזה אוסר [ודלא כאו"ז דמשמע שם דמתיר לחולה להכניף עשרה שם ולהביא הס"ת אצלן] ומטעם דמן הדין י"ל דאין חל על יחיד מצות קה"ת בזמן שאין יכול לילך לביהמ"ד אבל כשיש שם עשרה כיון דחל עליהם חובת קריאה והם אינם יכולים לצאת משם ולילך אחריה גם המרדכי מודה דצריך להביא להם ס"ת לקרות בה ומצאתי בא"ר שגם הוא כתב לחד תירוצא דהמרדכי לא מיירי בשיש שם עשרה כנלע"ד לדינא:

פסקי תשובות:

ומסקנת הדברים: אנשים שאין ביכולתם בשום אופן ללכת לביהמ"ד לשמוע קריאה"ת כגון האסורים בבית הסוהר או חולים וזקנים אם אין הם עשרה אין להביא בשבילם ס"ת. ואם הם עשרה בבית אסורים או בבית חולים וכדו' שלא שמעו קריאה"ת, מותר להביא ס"ת בשבילם לקרוא בו לפניהם. ולצורך קריאת פרשת זכור או פרה מותר אפילו ליחיד, ויש מתירים גם לצורך פרשת שקלים וחודש.

ואם החולה או האסור בבית הסוהר הוא אדם חשוב, יש אומרים גדול בתורה, ויש אומרים גם פרנס הממונה על הציבור שהוא חשוב ועשיר וירא שמים ומדקדק במצוות ונזהר תמיד לשמוע קריאה"ת מותר להביא בשבילו ס"ת אף שהוא יחיד. וכאמור אין הדברים אמורים אלא כשרוצים להביא ס"ת רק לזמן הקריאה ולקחתה משם מיד לאחר הקריאה אבל אם מביאים ס"ת ליום או יומיים וכדלעיל אות כ"ה מותר אף לחולים יחידים שאינם אנשים חשובים.

במסכת יומא (ע.) מסופר שביוה"כ כל אלו שהיה להם ספר תורה היו מביאים הס"ת מביתם לביהמ"ד וקוראים בו כדי להראות חזותו ויופיו לרבים ומוכיחים הפוסקים מכך שספר תורה של יחיד אין בו איסור טלטול ממקום למקום ומצינו כן אצל גדולים וצדיקים שהיה להם ס"ת קטן פרטי והיו נוטלים אותו עמם כשנסעו מביתם אך יש הכותבים שצריך שיהיה הס"ת נכתב על תנאי זה על מנת ליטלו לדרכים וכמו"כ יהא מונח בקביעות בביתו של היחיד ולא בביהמ"ד.

ע"פ זה, יש לומר שמותר להביא ס"ת של יחיד אצל החולה רק אם מדובר שיש עשרה חולים או שמדובר באדם חשוב. יש מתירים בס"ת של יחיד, אף לסתם יחיד. אמנם לצורך 4 הפרשיות, יש שמתירים אף לצורך היחיד בסתמא.

3. דילג על פסוק אחד בשני וחמישי, או בשבת, האם צריך לחזור ולקרוא

שו"ע סימן קלז:

סעיף ג: אם דלג פסוק אחד ולא קראו, אם הוא במנחה בשבת או בב' וה' וקרא יו"ד פסוקים בלא פסוק המדולג, אינו חוזר; ואם לאו, חוזר. אבל בשבת, אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא, ואפילו אחר שהחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר וקורא הוא ושנים עמו; ואפילו הפטיר והתפלל מוסף, חוזר וקורא. פרשת המועדים (דינים) כמו מנחה בשבת ושני וחמישי, לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן.

סעיף ד: אם קרא אחד ב' פסוקים, צריך לחזור ולקרות; ואם לא קראו בין שלשתן אלא ט' פסוקים, ג' לכל אחד, אינם צריכים לחזור ולקרות; וראייה לדבר: פ' עמלק (שמות יז, ח - טז). אבל אם קראו פחות מט', צריכים לחזור ולקרות.

משנה ברורה:

(ה) וקרא עשרה פסוקים - ומיירי שכל אחד קרא ג' פסוקים ובין כולם היו עשרה, דאם ע"י הדילוג קרא אחד פחות מג' פסוקים, אפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות כדלקמיה בס"ד: (ו) אינו חוזר - דהא קרא י' פסוקים כתקנת חכמים, ואין הפסוק המדולג חובת היום, והרי יקראנה בשבת הבא אחריו: (ז) ואם לאו - חוזר - היינו שקרא רק ט' פסוקים בין הכל ואף דמבואר לקמיה בס"ד דבדיעבד בקרא ט' בין הכל - יצא, הכא דיש שתי ריעותות:

1. שפיחת מי פסוקים

2. וגם דילג באמצע- גרע טפי וחוזר

והאי "חוזר" היינו אם נזכר לאחר שכבר בירך ברכה אחרונה, חוזר הוא ומברך לפניו, וקורא פסוק זה עם עוד שני פסוקים, שאין קורין בתורה פחות מג"פ ומברך לאחריה: (ח) פסוק אחד - ואפילו מקצת מפסוק אחד **ואפילו רק תיבה אחת צריך לחזור ולקרותו** ויש להתחיל מתחלת אותו פסוק, ולקרותו ושנים עמו, כדין פסוק שלם: (ט) חוזר וקורא - ואפילו קראו ז' גברי בלא פסוק המדולג, והאי חוזר היינו שחוזר ומברך לפניו ולאחריה [אחרונים]: (י) ואמר קדיש חוזר וקורא - ונראה שדוקא אם הדלוג היה בעליות הראשונות אבל אם הדלוג היה בעליה שביעית וכ"ש בעליות הנוספות על מנין שבעה - אין צריך לחזור ולברך בכוון משום פסוק המדולג דהלא בלא"ה יעלה המפטיר לתורה א"כ יתחיל הוא מפסוק המדולג עד סוף הפרשה [וגדולה מזו איתא לקמן בסי' רפ"ב ס"ו עיי"ש ובבה"ל שם ד"ה דק"ל]: (יא) דינא כמו וכו' - ומיירי שעכ"פ קראו להחמשה גברי שלשה פסוקים לכל אחד כדין, דאל"ה בודאי חוזר וקורא, ועיין במ"א שכתב דה"ה **אם דילג איזה פסוק מהפסוקים שקורין בס"ת שניה למפטיר עבור חובות היום, דהיינו פסוקי קרבן מוסף, שאינו חוזר, אם לא שחיסר עיקרן של הפסוקים לגמרי, דהיינו בשבת שאירע בו יום א' דחור"מ** סוכות שקורין למפטיר ביום השני וביום השלישי והוא דילג וביום השלישי אף על פי שקרא וביום השני הוא כאלו לא קרא כלל מחובת היום לדין דבקיאי בקביעא דירחי, [מיהו אם קרא וביום השלישי ודילג ולא קרא וביום השני אינו חוזר לקרות בברכה אלא פותח הס"ת וקורא אלו הפסוקים לפני הצבור בלא ברכה] ועיין בא"ר שהוסיף עוד דלפעמים אפילו אם דילג רק פסוק אחד ג"כ חוזר לקרות בברכה וכגון שבפסוק זה היה עיקרו של חובת היום [כגון שדילג במה שקורין למפטיר ביום א' של פסח מפסוק "והקרבתם" ולהלאה עד "לכפר עליכם", דמשם והלאה אינו שייך כ"כ לחובת היום, וביום א' של סוכות אם דילג איזה פסוק מוהקרבתם עד סוף הפרשה או שחיסר ביום א' של חור"מ כשחל בשבת איזה פסוק שהוא מפרשת וביום השלישי] וכן הסכים בספר שערי אפרים:

כתב בפסקי תשובות:

...וכן הדין באם דילג הבעל קורא פסוק או אפילו תיבה אחת ולא תיקן עצמו וגם לא חזר הקריאה אח"כ יקראו שוב לשבת הבאה כל הפרשה וכנ"ל.

ואין נפק"מ אם הפסוק שדילג הוא בתחילת הקריאה או באמצעיתה, ואפילו לא היה עשרה פסוקים ברצף אחד כגון שקרא ה' פסוקים ודילג פסוק וקרא אח"כ עוד ה' פסוקים וכדו' נמי מהני שלא יצטרך לחזור על הקריאה.

אמנם באור זרוע הגדול ה' שבת ס"י מ"ד מבואר דצריך שיהיו עשרה פסוקים ברצף אחד כסדרן אך דבריו אינם מובאים בפוסקים ולכן אף המחמיר כשיטתו יחזור ויקרא בלי ברכה,

וכאמור במשנ"ב סק"ה הא דאינו חוזר הוא רק באם קרא לכל עולה ג' פסוקים, אבל בקרא לעולה אחר ב' פסוקים, חוזר וקורא... ואף בקרא ג' פסוקים, ולג' קרואים יחד קרא י' פסוקים, מ"מ אם נזכר שטעה לפני שביך העולה ברכה אחרונה, בודאי יש לו לחזור ולתקן עצמו, ואף אם כבר בירך, והעולה אחריו בירך לפניו, כל שלא התחילו אצלו הקריאה יכול הבעל קורא לחזור למקום טעותו, וכל דינים אלו הם **לא דווקא בדילג פסוק שלם אלא אף בדילג תיבה או אות אחת באופן שנשתנה הענין**...

אבל בשבת אפילו דילג פסוק אחד- חוזר וקורא, ואפילו רק תיבה אחת- צריך לחזור ולקרותו, ומתחיל מתחילת אותו פסוק (מ"ב סק"ח) ואפילו דילג אות אחת ונשתנה משמעות הענין, עקב חסרון אות זו. אך אם הוסיף אות או תיבה, אף אם ע"י ההוספה נשתנה משמעות הענין, או שטעה בנקודות ונשתנה הענין עקב כך... אף שמחזירים אותו ואפילו גמרו הקריאה וכבר החזירו הס"ת לארון קודש, **צריכים להוציאו ולקרוא שוב הפסוק** שטעו בו עם עוד שני פסוקים, אבל לא יברכו לפניו ולאחריה, דברכה לא מברכין א"כ דילגו פסוק תיבה או אות.

וסדר חזרת הקריאה כך הוא, אם נזכרו בין גברא לגברא, לעולה הבא יתחילו מתחילת אותו פסוק שטעו בו, ואם נזכרו לפני עליית מפטיר, אם הדילוג בקריאה של העולה שביעי יקראהו עם המפטיר ממקום הדילוג ואילך, אך אם הדילוג היה בקריאת הששה גברי לא יחזור לקרוא עם המפטיר ממקום הדילוג אלא יקראו קריאת המפטיר כרגיל ויברך לאחריה ויעלה לתורה עולה נוסף ויקראו הפסוק שדילגו עם עוד שני פסוקים עמו ויברך העולה לפניו ולאחריה ואח"כ יאמר המפטיר את ההפטרה וברכותיה.

וכן הדין אם נזכרו לאחר שכבר גמר העולה מפטיר את ברכת התורה לאחריה ועדיין לא התחיל בברכות ההפטרה, אבל אם כבר התחיל בברכת ההפטרה אין להפסיקו, אלא ישלים את ההפטרה וברכותיה, ואח"כ

יחזרו לקרות בתורה הפסוק שדילגו בו עם שני פסוקים עמו וכנ"ל, ואין צריך לקרות שנית את ההפטרָה וכמבואר בשו"ע

אף אם נזכרו **לאחר תפלת מוסף** יוציאו הס"ת ויקראו לעולה אחד את הפסוק שדילגו בו עם עוד שני פסוקים והנה אם נזכרו לעת **מנחה דשב"ק** שדילגו בקריאת שחרית או שנזכרו לאחר שבת ועדיין לא תיקנו הטעות אין בזה זכר בפוסקים כיצד ינהגו ורק **החיד"א** בספרו יוסף אומץ סי' י"ב אות ה' נוגע בנקודה זו וכותב ונראה דאם לא נזכרו בהיותם בביהכ"נ רק אחר שהלכו לבתיהם וכל שכן אם לא נזכרו עד שעה שהלכו למנחה **כבר עבר הזמן ולא יחזור עוד**, וא"כ כ"ש אם נזכרו לאחר שבת אמנם **יש הכותבים** שלשבת הבאה יחזרו לקרוא הפסוק שטעו בו לפני קריאת פרשת השבוע

ויש לדעת שאם דילגו בפסוקים שבתחילת הפרשה לדעת כמה מהפוסקים אין חייבים לקרותם שוב כיון שכבר קראו פסוקים אלו בשני וחמישי ולכן אף אם למעשה נהיגין לחזור ולקרות מ"מ לא יברכו לפניה ולאחריה, אבל בדילג בקריאת שבת בפרשה שכבר קראו במועדות או שעתידים לקרותם במועדות, סתימת הפוסקים שחוזר וקורא בברכה, ויש אומרים שגם בזה לא יברך לפניה ולאחריה.

שבת	מנחה של שבת או שני וחמישי או פרשת המועדים		החסיר חלק מהקריאה - האם חוזר על הקריאה
חוזר, אף אם כבר החזיר הס"ת והתפללו מוסף	לא קרא כנ"ל	קרא 10 פסוקים	
	חוזר	אינו חוזר	

4. הקורא בתורה ונשתתק, מהיכן יתחיל לקרוא השני, ומה יברך

טור סימן קמ: ירושלמי הקורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון דאי תימא ממקום שפסק, נמצא הראשונים- נתברכו לפניהם ולא לאחריהם, ואחרונים- נתברכו לאחריהם ולא לפניהם.

בית יוסף אורח חיים סימן קמ א – ב :

ירושלמי בפרק אין עומדין (ה"ג) וכתבו הרי"ף שלהי פרק בני העיר (יא:) ופירש הר"ן זה שעומד תחתיו וכו' חוזר לקרות מתחלה ויברך. וא"ת ממקום שפסק ולא יהא צריך לברך א"כ הפסוקים הראשונים שקרא הראשון נתברכו לפניהם וכו' ע"ש וגם ה"ר יונה פירש בפרק אין עומדין (כג: ד"ה ומהיכן) שאם יתחיל ממקום שפסק הראשון לא יצטרך לברך ברכה ראשונה שהרי כבר בירך אותה הראשון והתחיל לקרות ונמצא שהפסוקים שקרא הראשון בירך מתחלה עליהם ולא בירך בסוף, נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהם, והפסוקים האחרים שקרא זה- נתברכו לאחריהם על ידי זה האחרון ולא נתברכו לפניהם, כיון שאינו מברך תחלה, ולפיכך מתחיל ממקום שהתחיל הראשון כדי שיברך תחלה ונמצא שנתברכו הפסוקים לפנייהם ולאחריהם

ואפילו למנהג שאנו נוהגים עכשיו ברוב המקומות שהחזן קורא הפסוקים, אם שתק האחד ועלה אחר תחתיו צריך שיתחיל ממקום שהתחיל לקרות עם הראשון חדא שדרך הוא שהוא קורא עם החזן, ואפילו לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו כאילו קורא הוא דיינין ליה עכ"ל

והרא"ש כתב הירושלמי הזה בפרק הקורא את המגילה עומד (סי' ג) וכתב עליו, מימרא זו נאמרה בתר דתקינן שכל אחד מברך, ושמעינן שכשהוא מתחיל ממקום שהתחיל הראשון מברך ברכה ראשונה, ואם היה מתחיל ממקום שפסק- אינו מברך, כי הוא גומר קריאת הראשון על סמך ברכתו עכ"ל **ודעת כולם מסכמת שהשני מברך בתחלה ובסוף** וכן דעת **המרדכי** (מגילה סי' תתלב) כמו שאכתוב בסמוך :

אבל **הרמב"ם** כתב בפ"ב מהלכות תפלה (סי' ו) קרא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק **ומברך בסוף**

נראה מדבריו שהעומד תחת אותו שנשתתק **מברך בסוף ולא בתחלה**, וצריך לומר שהוא מפרש דהכי קאמר זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יברך לפניו אלא **סומך על ברכת הראשון**, שאם

תאמר יתחיל ממקום שפסק ולא יברך לפניו, יהא נראה שקריאתו של זה מובדלת מקריאתו של ראשון ונמצא שהראשונים נתברכו לפניו ולא לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניו

ואפילו אם היינו אומרים שזה האחרון יברך קודם שיתחיל ממקום שפסק הראשון שנמצא שהאחרונים נתברכו לפניו ולאחריהם מכל מקום הראשונים לא נתברכו לאחריהם ולכן אנו אומרים שיתחיל ממקום שהתחיל הראשון, **זה שתא הוי כאילו כולה קריאה אחת היא**, וברכת הראשון תעלה לכל הפסוקים כולם, וכן ברכת אחרון שמברך בסוף תעלה גם כן לכל הפסוקים כולם כן נראה לי ליישב דעת הרמב"ם:

והמודכי (שם) כתב שרבינו יואל פירש טעם הירושלמי משום **דכיון דנשתתק הוי ליה היסח דעת** ועל כן צריך השני לברך, הא לאו הכי היה יוצא השני בברכת הראשון, וראה מדתניא בתוספתא דמגילה (פ"ב ה"ב) ומייתי לה בירושלמי (מגילה ריש פ"ד) מעשה ברבי מאיר שקרא מיושב בבית הכנסת של טבעין ונתנה לאחר ובירך עליה ופריך בירושלמי זה קורא וזה מברך א"ר ירמיה מכאן שהשומע כקורא משמע דאדם יוצא בברכת חברו ואפילו הכי כנשתתק צריך השני לברך

שו"ע סימן קמ סעיף א:

הקורא בתורה ונשתתק, העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ויברך בתחלה ובסוף; **ולהרמב"ם** לא יברך בתחלה. הגה: ואפילו בזמן הזה שש"ץ קורא, דינא הכי (הר"י פרק אין עומדין).

משנה ברורה:

(א) הקורא בתורה וכו' - וכ"ש אם נשתתק תיכף לאחר הברכה קודם שהתחיל לקרות, דאינו יוצא השני בברכתו: (ב) ממקום שהתחיל הראשון - ר"ל אבל לא יתחיל ממקום שפסק הראשון ויברך לפניו ולאחריהם, שא"כ יהיו אותם הפסוקים שקרא הראשון נתברכו לפניו ולא לאחריהם וכ"ש אם יתחיל במקום שפסק הראשון ויברך אחריהם לבד² דהו"ל הראשונים ברכה לפניו ולא לאחריהם והאחרונים לאחריהם ולא לפניו, לכך מתחיל ממקום שהתחיל הראשון ומברך לפניו ולאחריהם: (ג) ויברך בתחלה - ולא יוכל לסמוך על ברכה ראשונה שבירך הנשתתק שהמברך בתורה אינו מברך להוציא אחרים בברכתו אלא כאו"א מן הקרואים מברך לעצמו ועיין באחרונים שכתבו דכשחוזר ומברך אינו חוזר לאמירת ברכו כ"א הברכה בלבד שהוא עיקר ברכת התורה: (ד) ולהרמב"ם וכו' - ס"ל דסומך על ברכת הראשון **וכתבו האחרונים דהעיקר כדעה הראשונה**: (ה) ואפילו בזה"ז וכו' - הטעם דמה שהש"ץ קורא כאלו קורא הוא דיינין ליה:

ביאור הלכה: * ממקום שהתחיל הראשון - היינו האיש שנשתתק, ואפילו נשתתף זמן כדי לגמור כל הקריאה, אע"כ אינו חוזר לראש הסדר, אלא למקום שהתחיל הנשתתק [תשובת רמ"מ סי' פ"ה ועיין דגמ"ר ומגן גבורים]:

שו"ע סימן רפד סעיף ה: אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטר, הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון אלא **צריך לחזור להתחיל ממקום שהתחיל הראשון, כמו בס"ת**.

משנה ברורה: (ט) כמו בס"ת - ולענין ברכה לפניו יש דעות בריש סימן ק"מ ע"ש הטעם וה"ה הכא ועיין בפמ"ג שכתב **דספק ברכות להקל** ועיין במה שכתבנו בסימן ק"מ בבה"ל. ועיין שם בס"א בהג"ה דאפילו במקום שהש"ץ קורא בס"ת ג"כ הדין דצריך להתחיל ממקום שהתחיל הראשון וה"ה כאן:

פסקי תשובות:

אם העולה לתורה נתעלף או נחלש מאד וכדו' באמצע עליתו, וצריך לעמוד אחר תחתיו, יברך בתחילה ובלי אמירת "ברכו", ויתחיל הבעל קורא שוב הקריאה מהיכן שהתחיל עם הראשון, וכל זה לענין העולה לתורה שנשתתק,

אבל בעל קורא שנחלש באמצע קריאתו ואין בכוחו להמשיך הקריאה או שאינו בעל קורא הקבוע ובאמצע קריאתו הגיע הקבוע יכולים להתחלף והשני ימשיך הקריאה מהיכן שפסק הראשון **אמנם** מהיות טוב נכון שיתחיל השני ממקום שהתחילו לקרוא לזה העולה אם אין בזה משום טירחא דציבורא כגון שלא הספיק הראשון לקרוא העולה אלא מספר פסוקים, ובשבת שאפשר לעשות הוספות יש אפשרות שמיד כשהגיע הבעל קורא השני יסיים העולה עלייתו ויברך ברכה אחרונה ויעלה אחר לתורה ויתחיל הבעל קורא השני קריאתו.

² כשיטת הרמב"ם

5. כתוב דעות הפוסקים בספר תורה שנמצא בו טעות

בית יוסף אורח חיים סימן קמג:

וכתב הר"ן (גיטין כז): אהא דאין קורים בחומשים, ומכאן למד רבינו להלכה ולא למעשה, **שם נמצא טעות בס"ת באחד מן החומשים מותר לקרות בשאר**, דהא אין החומשים מעכבין זה את זה אלא מפני כבוד הציבור וכיון שהס"ת שלם שפיר דמי ע"כ:

וכתוב בתשובת הרשב"א שנשאל על ס"ת שאינו עשוי כהלכתו או שיש בו אחד מן הדברים הפוסלים אם מותר לברך בו או אסור, וכתב השואל שמצא תשובה **להרמב"ם** (מהד' בלאו סי' רצד פאר הדור סי' ט) **שהתיר לקרות ולברך על ס"ת פסול** אם אי אפשר להיות להם ס"ת כשר

והרשב"א תמה על תשובה זו וסתר ראיותיו והעלה שבילדותו כתב כך ואח"כ חזר בו וכתב בהלכות ס"ת פ"י (ה"א) נמצאת למד שעשרים דברים הם שכל אחד מהם פוסל ס"ת ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש שמלמדין בו התינוקות ואין בו קדושת ס"ת ואין קורים בו ברבים

ובסוף התשובה כתב וזה לשונו ועם סתירת ראיותיו וטענותיו אני מורה לך הלכה למעשה שלא ראיתי מי שעשה בזה מעשה, גם בכפרים שאין שם ס"ת וקורים בספרים שאינם נגלים, ואין נכתבים כהלכתם לא ראיתי בעולם מי שבירך בהם לא בתחלה ולא בסוף ע"כ

ותשובה זו כתבה ה"ר דוד אבודרהם (עמ' קלד) והכל בו (סי' כ יג.) בספריהם. ואף על פי שכתב הכל בו שדעת גדולי נרבונו כדעת אותה תשובה של הרמב"ם **אנו על דברי הרשב"א יש לנו לסמוך** וכ"ש במקום שהרמב"ם בחיבורו מסכים עמו וכן כמה גדולים וכ"ש במקום ברכה ששומעין לאומרים שלא לברך.

וכן כתב **בעל מגדל עוז** בתחלת הלכות (ס"ת) [תפילין] על מה שכתב הרמב"ם (הל' תפילין פ"א ה"ב) ס"ת דחסר אות אחת פסול דהכי משמע בהקומץ רבה (מנחות ל.) ובפרק קמא דבתרא (טו.) ונהגו בכל ספרד וקטלונא שאם נמצא בו טעות אפילו בסוף הפרשה מחזירין אותו ומביאין אחר במקומו וקוראים גם מברכין כבתחלה וכן הסכים הרמ"ה והראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל ע"כ וכן כתב בתשובת הרשב"א (ח"א סי' רכז וסי' רל) וכן כתוב בתשובות **הרא"ש** כלל ג' (סי' ח) **ס"ת שנמצא בו טעות כיון שפסול הוא, הקריאה שקראו- לאו כלום היא**, נמצא שגם הברכה שברכו אינה ברכה, והקוראים בכשר צריכים לברך על קריאתה, כי נתקנה ברכה לקריאה זו שמוציאין בה הרבים, אף על פי שהקורא בירך על התורה לפני פרשת הקרבנות חוזר ומברך על קריאת התורה עכ"ל וכן כתב רבינו בטור יורה דעה סימן רע"ט וכן נוהגים. והמרדכי בפ"ב דמגילה (סי' תשצג) כתב חילוקים בזה ואיני מאריך בהם לפי שלא נהגו כן:

והאגור (סי' קצה) כתב **שהרא"ש סובר שאע"פ שנמצא טעות בס"ת אין להחזירו ולהוציא אחר משום** דאין לנו ס"ת כשרים שלא ימצא בהם חסר או יתר וכן כתב הר"י אור זרוע (הל' שבת סי' מה) וכן כתב המרדכי (פ"ג) [פ"ב] דמגילה (סי' תשצג) ונהגו עלמא כוותיה ע"כ

ומה שהעיד על הרא"ש עדות בטלה היא, שכבר כתבתי לשונו בסמוך והוא בהיפך ממש, ואפשר דטעות סופר הוא באגור, וצריך להגיה הר"ש במקום הרא"ש. גם מה שכתב דנהגו עלמא כוותיה זהו אפשר לבני אשכנז אבל **בני ספרד אינם נוהגים אלא כתשובת הרא"ש** שכתבתי בסמוך וכן ראיתי תמיד מעשים בכל יום בפני גדולי הדור:

ומיהו מורי הרב הגדול **מה"ר יעקב בירב** זלה"ה הנהיג היכא דנמצא טעות בס"ת בשעת הקריאה **להוציא ס"ת אחר** ולהתחיל ממקום שנמצא הטעות ולהשלים הקורים על אותם שקראו במוטעה, ואם נמצא הטעות באמצע קריאה הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואין חוזר לברך לפניו כי ברכה שבירך לפניו בס"ת הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד, **וכן אנו נוהגים אחריו**. וטעם הדבר אכתוב בטור יורה דעה סימן רע"ט (ד"ה ספר) בסייעתא דשמיא:

שו"ע קמג סעיף ד:

אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה, **מוציאין ספר תורה אחרת**, ומתחילין ממקום שנמצא הטעות, ומשלימין הקורים על אותם שקראו במוטעה; ואם נמצא טעות באמצע קריאת הקורא, **גומר קריאתו בספר הכשר, ומברך לאחריה**, ואינו חוזר לברך לפניו. הגה: ואם כבר קראו עמו ג' פסוקים ואפשר להפסיק, פוסקים שם, **ומברך אחריה** ומשלימים המניין בספר תורה האחר שמוציאין (מרדכי פ"ב דמגילה) והא דמוציאין אחר,

דוקא שנמצא טעות גמור, אבל **משום חסירות ויתרות- אין להוציא אחר**, שאין ספרי תורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר (אגור ופסקי מהרי"א סי' פ' וריא"ז ומהרי"ל פסקו דאין להביא ס"ת אחרת, וב"י פסק דצריך להוציא ס"ת אחרת) לכן צריך לחלק כך; ובשעת הדחק, שאין לצבור רק ס"ת פסול ואין שם מי שיכול לתקנו, י"א דיש לקרות בו בצבור ולברך עליו (כל בו ואבודרהם), ויש פוסלין (תשובת הרשב"א תפ"ז ות"ה /תת"ה/ ומיימוני פ"י מהלכות ס"ת); ואם חומש אחד שלם בלא טעות, יש להקל לקרות באותו חומש, אף על פי שיש טעות באחרים (ר"ן).

משנה ברורה:

(יג) אם נמצא טעות וכו' - כדי להבין את דברי זה הסעיף אקדים לזה הקדמה קצרה והוא. דהנה **דעת רוב הפוסקים דספר תורה שחסר תיבה אחת או אות אחת או שנמצא בה טעות- פסולה לקרות בה**, ולדידהו אם נמצא בה טעות אפילו לאחר שכבר קראו ז' קרואים, צריך לחזור לראש בס"ת הכשר ולברך עליה, דאותה קריאה ראשונה כמאן דליתא דמיא **ודעת מקצת פוסקים דאפילו חסר כמה פסוקים וכ"ש כשנמצא בה טעות בעלמא אף דלא נקראת ס"ת לענין שיקיים בה מ"ע של כתיבת ס"ת מ"מ מותר לקרות בה אם אין לו אחרת**

והנה **המחבר** בסעיף ג' סתם דלכתחלה אין להוציא ס"ת פסולה לברך עליה אפילו במקום שאין לו אחרת אחרי דרוב הפוסקים סוברין דאסור, אך אם נמצא הטעות אחר שכבר קראו הסדרא פסק הר"ר יעקב בי רב דלענין דיעבד סומכין על דעת קצת פוסקים הנ"ל שמכשירין לקרות בה ועלתה להם הקריאה ואין צריך להוציא ס"ת אחרת והסכימו עמו האחרונים בזה.

וה"ה אם נמצא הטעות בין גברי לגברי ועדיין לא השלימו הז' קרואים לענין מה שכבר קראו סומכין על דעת המקילין הנ"ל שיצאו בדיעבד אך לקרות בה עוד אסור ומוציאין אחרת ומתחילין ממקום שפסקו הקריאה ומשלימין הקרואים עם אותם הראשונים שקראו במוטעת והיינו דגם הם מצטרפין להז' קרואים כיון שהוא בדיעבד וכנ"ל.

[וכתבו האחרונים דמ"מ אם אפשר, טוב יותר שיקראו ז' קרואים בס"ת שהוציאו] וכ"ז אם כבר בירך ברכה אחרונה בפסולה, אבל אם באמצע קריאתו מצאו טעות, אפילו כבר קראו הרבה פסוקים [וכ"ש כשלא קראו עדיין ג' פסוקים] וגם אפי' גמר קריאתו לגמרי, כל שלא בירך עדיין ברכה אחרונה אין לברך ברכה אחרונה על הפסולה, דזה הוא לכתחלה, אלא יוציאו אחרת, ויקראו שם ג' פסוקים ויברך שם ברכה אחרונה לבד זהו **שיטת מהר"י בי רב** שהעתיקו המחבר בסעיף זה.

ודעת המרדכי:

שאם כבר קראו ג' פסוקים ואפשר להפסיק שם שאינו ב' פסוקים סמוך לפרשה פוסקים שם ומברך ברכה אחרונה ומוציאין אחרת לעלות שמה יתר הקרואים,

ואם עדיין לא קרא ג"פ או שקרא ג"פ אלא שנשאר רק ב"פ סמוך לפרשה שאי אפשר להפסיק שם יקרא הטעות בע"פ ויגמור קריאתו בפסולה ויברך ברכה אחרונה ואח"כ יוציא אחרת

[וכן אם הוא בר"ח וכיוצא שצריך להשלים הפרשה לחובת היום ואין להוסיף על הקרואים וא"כ כשהטעות בקריאת הרביעי א"א להפסיק שמה לברך ברכה אחרונה שא"כ יצטרך להוסיף על מנין הקרואים וכיון שא"א להפסיק שמה יגמור הקריאה בספר הפסול ויברך ברכה אחרונה]

והרמ"א בהג"ה עשה כעין הכרעה ביניהם והוא דאם לא קרא עדיין רק שני פסוקים או אפילו קרא ג"פ אך שא"א להפסיק שם כגון שהוא ב"פ סמוך לפרשה וכיו"ב לא יברך ברכה אחרונה אלא יוציא אחרת ויגמור קריאתו שמה ויברך ברכה אחרונה וכדעת המחבר אבל אם כבר קרא ג"פ והוא במקום שאפשר להפסיק שם דעתו כהמרדכי דיברך ברכה אחרונה על הפסולה ואח"כ יוציא אחרת ועתה נבוא לבאר דברי השו"ע בפרט:

מהר"י בי רב- שו"ע	קראו 3 פסוקים, ואין זה 2 פסוקים סמוכים לפרשה	לא קראו עדיין 3 פסוקים או שקראו אבל לא נשארו רק 2 פסוקים לפרשה
מורדכי	ברכה אחרונה בפסול, ומוציאים ס"ת אחר	קורא הטעות בע"פ, וגומר הקריאה בפסול, ומברך ברכה אחרונה בפסול, ויוציא ס"ת אחר
רמ"א (עשה פשרה)	כמרדכי- ברכה אחרונה בפסול, ומוציאים ס"ת אחר	כשו"ע- אינו מברך ברכה אחרונה בפסול, ומוציא ס"ת אחר, ויגמור הקריאה ויברך שם

(יד) בשעת קריאה - פי' שלא קראו עדיין רק מקצת העולין, דבנשלם סדר הפרשה ואח"כ נמצא הטעות - אין מוציאין אחרת, דבדיעבד סמכין אפוסקים דמכשירין קריאה בס"ת פסולה. ומיירי המחבר דנמצא הטעות בין גברי לגברי, ולכך כל האנשים שכבר קראו עולין למנין ז' ואף האחרון דהוי דיעבד גמור: (טו) ממקום שנמצא הטעות - מיירי שבמקום שפסק העולה שם נמצא הטעות, ולהכי כתב דמתחילין ממקום זה, וה"ה אפילו לא נודע להם הטעות עד אחר שקראו אחר הטעות ג' או ד' פסוקים, ג"כ אין מתחילין אלא ממקום שפסקו, דבדיעבד עלתה להם מה שקראו בספר הפסול [מ"א]: (טז) על אותם וכו' - היינו דגם אותם שקראו כבר מצטרפין למנין שבעה, וה"ה בשני וחמישי למנין שלשה ומ"מ **אם אפשר לקרות ז' קרואים ממקום שפסקו עד סוף הסדרא ודאי ראוי ונכון לעשות כן לכתחלה** [אחרונים]: (יז) באמצע קריאת וכו' - היינו אפילו כבר קראו כמה פסוקים כל שלא בירך עדיין ברכה אחרונה אינו יכול לפטור עצמו במה שכבר קרא בס"ת הפסולה דזה הוי כלכתחלה שהרי יכול לקרות ג"פ בספר כשר וע"כ גומר וכו': (יח) גומר קריאתו - היינו שיקרא שם שלשה פסוקים: (יט) ואינו חוזר לברך וכו' - דס"ל דברכה ראשונה שבירך העולה בתחלת קריאתו בספר הראשון עולה גם לזו דהא דעתו היה מתחלה על פרשה זו מה לי ס"ת זו או אחרת: (כ) לפני - וה"ה כשנמצא הטעות בין ברכה לקריאה גוללין ס"ת זו ומוציאין ס"ת אחרת לקרות בה והעולה שכבר בירך א"צ לברך שנית אם לא הפסיק בשיחה בינתיים ובמקום שנהגו בזה שהעולה חוזר ומברך ג"כ אין למחות בם שיש להם על מה שיסמכו:

(כא) ואם כבר וכו' - **דעה זו חולקת** על המחבר כמו שכתבנו לעיל בהקדמה והו"ל לכתוב בלשון וי"א אלא שכן דרכו בכמה מקומות: (כב) ואפשר להפסיק - פי' שהוא ג' פסוקים סמוך לפרשה דאם היה רק ב"פ סמוך לפרשה א"כ א"א לו לפסוק שם יגמור קריאתו בספר הכשר עד הפרשה וכנ"ל: (כג) ומברך אחריה - דס"ל דכיון שקראו ג"פ קודם שנודע הטעות יצא בזה ידי קריאה וממילא צריך לברך אחריה וא"צ שוב לגמור קריאתו בספר הכשר,

אבל בשנמצא הטעות אחר שקראו רק ב"פ דא"א לו לפסוק שם, מודה להמחבר דגומר קריאתו בספר הכשר ומברך אחריה.

ועיין בבה"ל שבררנו בשם כמה אחרונים דכן יש לנהוג למעשה כפסק השו"ע וכפי מה שהכריע הרמ"א אם לא במקום שיש מנהג קבוע בעיר כדעת המ"א שתפס בשיטת המרדכי שהבאתי בהקדמה אין להם לשנות מנהגם.

נוהגין שלא להוציא ס"ת אחרת בשביל מפטיר דהיינו אם נמצא טעות אחר שכבר קראו כל הסדרא קודם שאמרו קדיש - לא יוציא ס"ת אחרת בשביל המפטיר, וסמכין בדיעבד על אותו שקרא אחרון, שעולה גם בשביל מפטיר (ולא יקרא עוד הפעם בתורה) כדקיי"ל בסימן רפ"ב מפטיר עולה למנין שבעה והקדיש יאמר לאחר ברכות ההפטרה האחרונות ואם לא נודע הטעות עד לאחר שאמרו קדיש יקרא למפטיר בס"ת זו ג"פ בלא ברכה ולא יאמר קדיש עוד הפעם לאחר ההפטרה.

ואם נמצא הטעות באמצע קריאת השביעי דעת מ"א שגומר הקורא עד סוף הסדרא בס"ת זו ועולה לו קריאה זו גם בשביל המפטיר כדקיי"ל בסימן רפ"ב וכנ"ל ויברך לאחריה ואח"כ יפטיר בנביא ואח"כ יאמר קדיש

והרבה אחרונים חולקין על זה וסוברין דאין חילוק בין טעות שנמצא בשביעי לטעות שנמצא בשאר הקרואים ולכן אם לא קרא עדיין ג"פ גומר קריאתו בספר הכשר ואם כבר קרא ג"פ בשביעי וה"ה באחרון פוסק ומברך ויקרא לאחר בס"ת כשר ממקום שפסק והלאה ומשמע ממנו גבורים דכן יש לנהוג אם לא במקום שנהגו בזה כהמ"א.

ואם נמצא הטעות לאחר שקראו שבעה וכבר בירך באחרונה ועדיין לא קראו כל הסדרא לכו"ע צריך להוציא אחרת שהרי על כרחך צריכין להשלים כל הסדרא ויקראו בשניה בברכה ויכולין להוסיף כשאר שבתות.

אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאת המפטיר בשבת יגמור קריאתו ולא יברך אחריה וכל זה לענין מפטיר של שבת אבל בהפטרת יום טוב או של ארבע פרשיות וכיוצא שקריאת המפטיר בספר השני הוא לחובת היום ונמצא בו טעות יש להוציא אחרת כמו אם היה טעות בקריאת סדרא של שבת:

ביאור הלכה סימן קמג סעיף ד:

* אם נמצא טעות בס"ת וכו' - עיין מ"ב שהערכנו את שלשת השיטות היינו:

א. דעת השו"ע שהיא דעת מהר"י בי רב

ב. ודעת המרדכי

ג. והכרעת הרמ"א ביניהם

ועיין במ"א שמצדד להורות כהב"ח שתפס בשיטת המרדכי [משום דנ"ל עיקר לדינא דכשיוציאו ס"ת אחרת יצטרך לברך עליה וממילא כשיגמור קריאתו שם יש חשש ברכה שאינה צריכה דשמה הלכה דיוצאין ידי קריאה גם בס"ת פסולה וממילא היה אז הברכה ראשונה כתיקונה והוא עתה ברכה שא"צ כשיברך שנית על אותן הפסוקים עצמן,

אך שיטתו ג"כ מוקשה מאד דבשלמא המרדכי גופא סובר לדינא דיוצאין בס"ת פסולה כדמוכח שם בדבריו דלא הוי בה כ"א מטעם דדברים שבכתב אסור לומר בע"פ אבל לא מטעם דפסולה היא וע"כ הוא מתיר לגמור קריאתו שם אבל אנו דמחמירין שלא לקרות לכתחלה אף במקום שאין לנו ס"ת כשרה משום דרוב הפוסקים סוברים דאין יוצאין בזה ידי קריאה א"כ איך נתיר לכתחלה לברך ברכה אחרונה שהיא לדידהו ודאי ברכה לבטלה משום גרם ברכה שאינה צריכה אח"כ ומצאתי שכבר הקשה קושיא זו הגאון מהר"ז מרגליות בפתחי שערים שלו]

ד. והנה דעת הגר"א בביאורו ג"כ כהמרדכי בזה דכשיקח ס"ת אחרת יצטרך לברך עליה וראיה ע"ז מההיא דפ' בא לו שהובא במרדכי וע"ז כתב שעל ראיה זו אין להשיב אבל בעיקר דינא דמרדכי שסובר דיגמור קריאתו בספר הפסול ויברך אח"כ בודאי לא ס"ל כוותיה דהא הוא סבר דעיקר כהפוסקים דאין יוצאין ידי קריאה אפילו בדיעבד בס"ת פסולה וצריך לחזור לראש בס"ת כשרה וממילא כשיברך שם אין כאן ברכה שאינה צריכה דברכה ראשונה שבירך מקודם כמאן דליתא דמיא וכמו שכתב בתשובת הרא"ש.

והנה אף שבדורות הראשונים היה המנהג בכמה מקומות לחזור לראש וכמו שכתב התשב"ץ וכדעת הגר"א מ"מ עתה לפי מה שנתפשטו ספרי השו"ע משמע מן האחרונים שבכל המקומות נתפשט המנהג כהוראת מהר"י בי רב שא"צ לחזור לראש הסדר דבדיעבד מה שכבר קראו אנו סומכין על קצת פוסקים המקילין אבל אם הוא עוסק עדיין באמצע הקריאה ונמצא טעות יש בזה דעות חלוקין ומקומות חלוקין במנהג יש מקומות שנתפשט המנהג רק כהשו"ע וכהכרעת הרמ"א וכמו שכתב הש"ך ב"ד סימן רע"ט ויש מקומות שנתפשט המנהג כהמרדכי וכמו שהובא במ"א ובאמת במקום שמתפשט המנהג קשה מאד לשנות המנהג דכל אחד יש לו על מי לסמוך ויכולין אנו לקרות עליהם "ועמד כולם צדיקים", וכמו שכתב השערי אפרים אך במקום שאין כאן עדיין מנהג קבוע משמע מהמ"א דיש לנהוג כהמרדכי וכן העתיקו הח"א והדה"ח

[ודברי הח"א מוקשה מאד שכתב בסל"ג אם נמצא טעות בס"ת הכריעו האחרונים (עיין מ"א סימן קמ"ג וביאור הגר"א) דבמקום שאין מנהג קבוע אם נמצא טעות באמצע הקריאה אפילו לא קרא עדיין ג' פסוקים יקרא הטעות בע"פ וישלים ג"פ ויברך באחרונה וכו' עי"ש שהעתיק כל דברי המ"א

והנה מה שציין ע"ז לעיין בביאור הגר"א משמע דלפיכך תפס שיטה זו משום דהמ"א והגר"א סוברים כן ובאמת אין הגר"א סובר כן דיברך לאחריו והיא ברכה לבטלה לדידהו ומה שכתב שעל ראית המרדכי אין להשיב הוא רק דיצטרך לברך ברכה ראשונה כשמוציא ס"ת וכמו שכתבתי למעלה] אמנם שאר הרבה אחרונים תפסו כולם לדינא כפסק השו"ע וכהכרעת הרמ"א הלא הם הלבוש ביו"ד רע"ט והש"ך שם [והט"ז שסובר בעיקר הדין כהשו"ע] והא"ר בשם כמה פוסקים ונהר שלום ור"י עמדן ובספר מגן גבורים וע"כ נכון מאד לנהוג לכתחלה כדעת השו"ע והרמ"א במקום שאין מנהג קבוע להיפך ועיין בנהר שלום שהאריך בזה.

ועיין בספר שערי אפרים שהאריך בזה בפת"ש ודעתו ג"כ שלא כהמ"א וכתב עוד שאם נהגו שאם נמצא טעות גמור באמצע הקריאה שלא לקרות להלן ושלא לברך לאחריה בספר הפסול אף שכבר קראו ג"פ אלא לגלול את זו בלא ברכה שלאחריה ולהוציא אחרת ולברך ברכה שלפניה יש להם על מה שיסמכו [ובאמת זו היא דעת רוב הראשונים ודעת הגר"א אלא דלדידהו צריך לחזור מראש הסדר] ומ"מ נראה שא"צ להתחיל מראש הסדר רק יש לו להתחיל מראש הקריאה שקראו עם עולה זה שנמצא הטעות בקריאתו שמאחר שבלא זה הוא חוזר ומברך, טוב שיקרא גם פסוקים אלו בספר הכשר בברכה וכו', ומ"מ אין די שיקרא

בחזרה אותן פסוקים שקרא בפסול לבד, רק צריך להוסיף עליהם ולקרות להלן מהם עכ"פ ג' פסוקים עכ"ל:

6. על איזה טעות מוציאים ספר תורה אחר

בית יוסף אורח חיים סימן קמג:

...וכן כתב בתשובת הרשב"א (ח"א סי' רכז וסי' רל) וכן כתוב בתשובות הרא"ש כלל ג' (סי' ח) ס"ת שנמצא בו טעות כיון שפסול הוא הקריאה שקראו לאו כלום היא... והאגור (סי' קצה) כתב שהרא"ש סובר שאע"פ שנמצא טעות בס"ת אין להחזירו ולהוציא אחר משום דאין לנו ס"ת כשרים שלא ימצא בהם חסר או יתר וכן כתב הר"י אור זרוע (הל' שבת סי' מה) וכן כתב המרדכי (פ"ג) [פ"ב] דמגילה (סי' תשצג) ונהוג עלמא כוונתה ע"כ ומה שהעיד על הרא"ש עדות בטלה היא שכבר כתבתי לשונו בסמוך והוא בהיפך ממש ואפשר דטעות סופר הוא באגור וצריך להגיה הר"ש במקום הרא"ש. גם מה שכתב דנהוג עלמא כוונתה זהו אפשר לבני אשכנז אבל בני ספרד אינם נוהגים אלא כתשובת הרא"ש שכתבתי בסמוך וכן ראיתי תמיד מעשים בכל יום בפני גדולי הדור:

שו"ע קמג, ד: אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה, מוציאין ספר תורה אחרת

הגה: ...והוא דמוציאין אחר, דוקא שנמצא טעות גמור, אבל משום חסירות ויתרות אין להוציא אחר, שאין ספרי תורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר (אגור ופסקי מהרי"א סי' פ' וריא"ז ומהרי"ל פסקו דאין להביא ס"ת אחרת, וב"י פסק דצריך להוציא ס"ת אחרת)...

משנה ברורה:

(כה) טעות גמור - כגון שהיה חסר או יתר תיבה או אות אחת או שהיה קרי במקום כתיב או פתוחה במקום סתומה או להיפוך וכן אם כתב פתוחה או סתומה במקום שא"צ או שחיסרה בכל אלו צריך להוציא אחרת, וה"ה אם נמצא שתי תיבות שלא הרחיק כראוי עד שתינוק דלא חכים ולא טיפש קורא כתיבה אחת או להיפוך שהרחיק באמצע התיבה עד שנראה לתינוק הנ"ל כשתי תיבות או כדרלעמר פדהצור אליצור עמינדב וכהנה, שמקובל בידנו שתיבה אחת היא, אם נמצא בשתי שיטות צריך להוציא אחרת.

אותיות ותיבות שנמחקו קצת אם רישומן ניכר שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותן א"צ להוציא אחרת [ואפילו לכתחלה מותר], אבל אם הוסר הדין השחור ונשאר מראה אדמדם הוי שינוי מראה ופסול, כ"כ בדה"ח בשם א"ר ועיין במה שכתבנו לעיל בסימן ל"ב במ"ב ס"ק קכ"ח בשם החתם סופר ובפרט לענין להוציא אחרת בודאי אין להחמיר בזה.

נקרעו התפירות שבין יריעה ליריעה אפילו נקרע הרוב ועדיין מחוברת בחמש או בשש תפירות של קיימא כשר אבל בפחות מזה יש להוציא אחרת (מיהו מה שנמצא נקרע בחומש אחד מן החומשים בס"ת זו אין לפסול שאר החומשים לקרות בהם כמו שיתבאר בסוף ההג"ה).

אם בשעת הקריאה נמצא אות אחד דבוק לחבירו אם הדביקות הוא בכל אורך האות או שנשתנה צורת האות ע"י הדביקות או שטעה וכתב דל"ת במקום רי"ש או בי"ת במקום כ"ף בכל אלו דינם כטעות גמור שצריך להוציא אחרת ואפילו אם ע"י דבוק זה לא נתקלקל אות השורש רק אות השימוש, כגון וי"ו או יו"ד המשמשת, אם אין שם דבק באורך האות רק מעט ולא נשתנה צורת האותיות וניכרים היטב, לכתחלה אין להוציא ס"ת זו לקרות בה כ"ז שלא גררו הדבק, ואם לא נודע והוציאו ס"ת ונמצא בשעת קריאה אם הדביקות בסוף האות שאם יגררו הדבק לבד יהיה חוזר להכשרו אזי בחול שאפשר לגרר ונקל לעשותו אף בשעת קריאה יש לגרר ויקרא להלן, ואם אין שם מי שיכול לגרר בקל ובלי הפסד וקלקול ויש טורח צבור לחזור אחר מי שיגרור במתון או אם אירע בשבת שא"א לגרור מותר לקרות בו כך

ואם הדביקות הוא בתחלת כתיבת האות או באמצעה שממקום הדיבוק ולהלן נכתב בפסול, יש להוציא אחרת, אף דלא נשתנה צורת האות עי"ז, ויש מקילין שא"צ להוציא אחרת אף באופן זה, כיון שלא נשתנה צורת האות עי"ז, (ואף דמ"מ צריך גרידה, קי"ל כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ודינו כאלו כבר נגרר, ואפילו בשבת שא"א לגרור מכח איסור שבת, מ"מ כיון שאינו מחמת הספר, אלא איסור שבת רביע

עליה א"צ להוציא אחרת), ובשעת הדחק שאין שם אחרת וצריך שהות להביא ממקום אחר ס"ת כשרה יש לסמוך ע"ז לגמור הקריאה בס"ת זו.

אם נטף שעוה על איזה אות עיין לעיל בסימן ל"ב בבה"ל מה שכתבתי בשם דה"ח ובסימן ש"מ במ"ב סק"י ועיין דעת שערי אפרים בזה בשער ה' אות ז'. ויש עוד הרבה אופנים שצריך להוציא ס"ת אחרת על ידם אך קצרה היריעה מהכילם ימצאם המעיין בפמ"ג ובספר שערי אפרים בשער ה' ו' ובדרך החיים אך **נקוט האי כללא בידך כל מקום שהוזכר בהלכות ס"ת שהוא פסול ודאי יש להוציא אחרת ודבר שהוא מחלוקת הפוסקים יש להקל לענין קריאת התורה שלא להוציא אחרת** (מאחר דיש קצת פוסקים המקילין לקרות בס"ת פסולה):

(כו) משום חסרות ויתרות וכו' - כגון ווי"ן או יודי"ן מלאים או חסרים שלא נשתנה בהם הענין והמבטא כגון במקום שהיה צריך לכתוב אבותינו מלא ווי"ו ונמצא חסר או להיפוך וכן במקום שהיה צריך לכתוב מלא ביו"ד שימושית ונמצא חסר או להיפוך אבל **טעות שנשתנה במבטא אף שלא נשתנה הענין כגון כבש שהיה כתוב במקום כשב או שלמה שמה צריך להוציא אחר**, וכן ה"ה אם כתב מגרשיהן במקום מגרשיהם דהא איכא שינוי לשון וכן אם כתב רחבה במקום רחבו צריך להוציא אחרת אף על גב דנוכל לקרות בחולם כמו אהלה וכן בפסוק והנה תומים בבטנה אם כתב תומים מלא באלף תאומים אף על גב שהענין אחד צריך להוציא אחרת שהרי נרגש במבטא וכן בתיבת ונחנו מה אם כתב ואנחנו מה **וה"ה אם נשתנה הענין ע"י אף על גב שלא נשתנה במבטא** כגון בתיבת ונמצה דמו כתב ונמצא דמו או בתיבת מאן יבמי שהוא שרש מיאון כתב מאין ביו"ד וכן כל כיוצא בזה צריך להוציא אחרת ועיין בדה"ח ובשערי אפרים שהאריכו בפרטים אלו:

(כז) אין להוציא אחרת - וה"ה אותיות גדולות וקטנות שנמסרו במסורה או עייני"ן הפוכות או פאי"ן כפופות וכה"ג שנמסרו במסרה - לא שינוי מקרי להוציא אחרת, דלא עדיף מחסרות ויתרות הנ"ל. וכן אם נמצא חסר הנקודות שיש בס"ת לפעמים, כמו איה שרה אשתך דוירא, וכיוצא בו שראוי להיות שם נקודות ע"פ המסורה, אם נחסרו הנקודות א"צ להוציא אחרת:

הרב יששכר חזן ב"ועתה כתבו" כתב שכל מה שאמרנו שיש מצבים שאין להוציא עליהם את ס"ת, זה רק לשיטת הרמ"א, אך לשיטת בני ספרד, יש להוציא ס"ת על כל סוג של טעות:

וכל זה לדעת רמ"א אמנם לדעת מרן הב"י לעולם כל שנמצא טעות בקריאה מוציאין ס"ת אחר, אף אם נמצא דיבוק בעלמא בין האותיות, וכ"ש אם נמצא חסר ויתר וכן הוא מנהג ירושלים וכן המנהג הפשוט בערי ספרד להוציא ס"ת אחר בכל מין חסר ויתר עפ"י המסורת שנהגו בה הסופרים, ואפילו בענין שיש מתירים בחסר ויתר אעפ"י המנהג להוציא ס"ת אחר, משום **דבזוה"ק**³ פרשת אחרי (דף עא) **החמיר מאוד בענין זה** שכתוב שם דעל יתרון ו' דהוה בקרא "ושושעת שסע פרסות" דחו להני מתיא מבני מתיבתא ואמרי לה דהס"ת פסול ומשקר בשמא דמלכא וכו'. וגם אם נמצאה הטעות לאחר שקרא ג' פסוקים אין חילוק, דלעולם מוציאין ס"ת אחר, וישלימו בו הקריאה, ולא יברך ברכה אחרונה על מה שקרא בספר הפסול, דלדעת מרן, כל מה שבידינו לתקן מתקנין, ויוציאו אחר כדי שיברך ברכה אחרונה על הקריאה שבספר הכשר.

³ **זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת אחרי מות דף עא עמוד א:** תאנא א"ר יהודה יומא חד הוו אזלי (קמד א צא) ר' חזקיה ור' ייסא באורחא ערעו בגוש חלב והוה חריב, יתבו סמוך לבי קברי ור' ייסא הוה בידיה חד חוטרא (ס"א קיטרא) דס"ת דאתקע, עד דיתבו אתרגיש חד קברא קמייהו וצוח ווי ווי דהא עלמא בצערא שכיח הא אורייתא הכא דאתגלייא, או חייא אתו לחייכא עלן ולכספא בכסופא עלן באורייתיהו, אזדעזעו רבי חזקיה ורבי ייסא אמר ר' חזקיה מאן את, א"ל מיתא אנא והא אתערנא לגבי ס"ת, דזמנא חדא הוה יתיב עלמא בצערא ואתו חייא הכא לאתערנא לן בספר תורה ואנא וחבראי אקדימנא לגבי דמיכי חברון וכד אתחברו בגי"ע ברוחיהון דצדיקייא אשתכח קמייהו דההוא ס"ת דאיתו לקמן אינון חייא הוה פסול ומשקר בשמא דמלכא על דאשתכח וא"ו יתיר בההוא קרא (ויקרא יא) דושעט שסע שתי פרסות ואמר דהואיל ושקרו בשמא דמלכא דלא יתובון לגביהון ודחו לי ולחבראי בההיא שעתא מבי מתיבתא

ניסן תשע"א

תפילין

1. כ' כפופה שעשה לה זוית למעלה או למטה, מה דינה, והאם אפשר לתקנה בתו"מ, ומה הדין ב-כ' פשוטה שעשה לה זוית למעלה

משנה ברורה סימן לו: צורת אות כ"ף: כ

אות כ"ף כפופה יכתבנה עגולה מאחריה שלא תדמה לבי"ת. ותהיה עגולה מאחוריה מב' הצדדים... ואם עשה לה זוית מאחוריה למעלה או למטה - פסולה, ויש מקילין ביש לה זוית מלמעלה כיון שהיא עגולה

כ למטה (כ), וכיון שהוא מלתא דאורייתא צריך להחמיר כדעה הראשונה דפסולה, ולא יועיל לה תיקון ע"י גרירה דהוי ח"ת אלא יוסיף עליה דיו לעשותה עגול אם לא כתב עדיין יותר כדי דלא ליהוי שלא כסדרן. ואפשר דבזה שיש לה זוית מלמעלה ועגולה מלמטה, אם התינוק קורא כהלכתה צורתה עליה מיקרי ויכול לתקנה בתיקון הנ"ל אף שכתב יותר ואין בזה משום שלא כסדרן וכנ"ל בל"ב סכ"ה.

למסקנה, בדין אות כ' כפופה שעשו לה זוית:

- א. עשה לה זוית - פסולה. אולם יש מקילים כשהיא בזוית למעלה, אך עגולה למטה, ויש להקל ולתקנה אף בתו"מ כשהתינוק קורא אותה לאות כ', וזאת ע"י הוספת דיו.
- ב. לא ניתן לתקנה בתו"מ ע"י גרידה, כאשר עשו לה זוית, משום פסול חק תוכות, אך אם עדיין לא כתב הלאה, יכול להוסיף עליה דיו.

משנה ברורה סימן לו: צורת אות כ"ף פשוטה: ... גם צריך הסופר ליזהר שלא יעשה לכ"ף פשוטה זוית

ל למעלה (ל), אלא תהיה עגולה כמו רי"ש, שאם כופפין אותה תיעשה כ"ף כפופה, ואם עשה לה זוית למעלה כמו ד' - פסולה ודינה שצריך לגרור כולה ולכותבה מחדש או שיוסיף עליה דיו לעשותה עגולה. ועצה זו דהוספת דיו מהני אפילו בתו"מ דלא מיקרי שלא כסדרן דקודם התיקון נמי צורת כ"ף פשוטה עליה וכמבואר לעיל לעיל בסימן ל"ב סכ"ה. אך אם נמצא כן בס"ת בעת הקריאה אין להוציא אחרת כי יש מכשירין בזה [עיי' בפמ"ג בסי' קמ"ג ובדה"ח בהלכות קה"ת דהיכא דאיכא מחלוקת בין הפוסקים אין להוציא אחרת].

למסקנה בדין אות כ' פשוטה, שעשה לה זוית:

- א. כמות שהיא - פסולה, אך בנמצא כן בס"ת בשעת הקריאה, יש לסמוך ולא להוציא אחרת
- ב. דרך התיקון:
 1. בס"ת - גרידה כולה, או הוספת דיו
 2. בתו"מ - הוספת דיו

ביאור הלכה סימן לו ד"ה הניח:

... דכתב הפמ"ג באות כ"ף פשוטה שעשהו למעלה מרובע דאפילו להפוס' הפוסלים דס"ל דאין לחלק בין הפשוטה להכפופה אפילו בדיעבד מודו דמהני הוספת דיו לעשותו עגולה אפי' בתו"מ ואין בזה משום שלא כסדרן דצורתה עליה מיקרי דהכל מורגלין בכפ"יין כאלו... להפוסקים דס"ל דאפילו בכ"ף פשוטה שעשהו מרובע יש לפסול אפילו בדיעבד, דאין לחלק בהתמונה בין כפופה לפשוטה, כיון דשניהן שם כ"ף עליהן, היה נראה לן לכאורה דע"י הריבוע אבדה צורתה, דתו אין שם כ"ף עליה, ואפ"ה כתב הפמ"ג דמהני תיקון דמיקרי עדיין צורתה עליה כיון דהכל מורגלין בכפ"יין כאלו...

בספר **מקדש מעט** כתב על אות ה-כ' :

כשעשה לה תג בימין גגה, כב-ד', אף שלמטה עגולה, וכל שכן איפכא, שעשה לה למטה עקב כ-ב', אף שלמעלה עגולה, לא מהני גם תינוק וגרירת התג הוי חק תוכות, ובתו"מ אין תקנה, עיין כלל ט"ו אות כ"ו.

שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קפד אות ב :

בענין כ"ף פשוטה שעשה למעלה זוית בצד ימין דפליגי בזה גדולי הדורות וב"י מביא מקילים ומחמירים, ובמ"ב סי' ל"ו באות כ"ף כי דעכ"פ ע"י תקון כשר גם בתו"מ, ולא נקרא שלא כסדרן, ואמנם אם הוא בגדר כשר דיעבד או לכתחילה, **לכאורה רק דיעבד** דהא איכא מחמירים המג"א ולבוש, ועיין בשו"ע דרב סי' ל"ו החמיר גם דיעבד ולא מהני תקון, אלא דבתשובת נכדו הגאון צמח צדק או"ח סי' י"ח מהסס בזה ונוטה להקל, עכ"פ **י"ל דנקרא דבר שהורה בו חכם**

שו"ת צמח צדק (לובאוויטש) אורח חיים סימן יח אות ח : הביא שעי"פ הבית מאיר יש לסמוך להקל ולגרד את הזוית של ה-ד' פשוטה ולעשותה אותה עגולה, כיון שיש מכשירים אותה כך לכתחילה, ממילא אין בזה איסור חק תוכות :

אך תיקון זה שכי' הפמ"ג להוסיף דיו ולעשותה עגולה אפשר לא יהיה האות מהודר כל כך כשאר האותיות. ועוד דהנה דברי הפמ"ג אלו מקורם מהט"ז סי' ל"ב ס"ק ט"ז שכתב יש תקנה להוסיף עליו דיו. אך **הבית מאיר** סי' קכ"ה ססעי' ח' הקשה על זה דא"כ אמאי לא תירץ רבא שהגיה באופן זה כו' אלא משמע דזה ג"כ שוה למחיקת תג דד' כו'. וכיון שיש גמגום בזה ג"כ ע"כ צריך לחקור אם מהני התיקון דגרירה לגרור הזויות המרובע של ה-ד' פשוטה בענין שעי"ז ישאר עגול שם. והן אמת כי הבש"א שם בא"י הראשון באות כף כתב בפשיטות דה"ל חק תוכות כמו בדלית שעשאו ריש ע"י מחיקת התג. אך הפמ"א ח"א סי' ס"ו כי להוכיח מסוגית הגמרא ס"פ הבונה דגם בד' שעשאו ריש ע"י מחיקת התג לא חשוב כלל ח"ת וכמ"ש בחידושי הרשב"א שם ודחה דברי הר"ן שם ובאמת דברי הר"ן הם ג"כ דברי סה"ת סי' קט"ו וסמ"ג והמרדכי ועי' ב"ש סי' קכ"ה סק"ג. אכן גם הבית מאיר סי' קכ"ה ססעי' ח' האריך בזה ג"כ והביא ראיות הנ"ל דאין בזה משום ח"ת מדאורייתא רק מדרבנן. לכן אף שבדלית וריש ודאי אין לנו לזוז מדברי הש"ע וכל הפוסקים ולתפוס דה"ל חק תוכות גמור. אבל בנדון זה דכף פשוטה שעשאה מרובעת כיון שיש הרבה מכשירים לגמרי בלי שום תיקון כלל ושכן נהגו בכמה מקומות. א"כ אף אנו דיש לנו לנהוג לפסול בזה כדעת האחרונים שאנו נמשכים אחריהם המ"א והא"ר ע"פ תשו' מהרי"ל כדלעיל. **מ"מ יש לנו ג"כ לסמוך בזה על המכשירים לענין דמהני תיקון דמחיקת הריבוע** כיון שהרשב"א מכשיר בזה אפי' בד' וריש והסכים עמו הפנים מאירות. וכן לדברי הבית מאיר שס"ל בד' שעשאו ריש ג"כ דלא הוה ח"ת מדאורייתא כ"א מדרבנן היינו משום דנשתנית צורת האות לאחרת ממש. משא"כ בכף פשוטה כיון שאף אם היא מרובעת צורת **ד' גמורה עליה**. א"כ לשטתו ג"כ י"ל שאף להפוסלים אין בזה כלל משום ח"ת אף מדרבנן. שהרי גם בד' שעשאו ריש כי דצ"ע מנלן להמציא חומרא מדרבנן בלי ראיה כו' והעלה דהטעם לשה"ת בהשתנות צורת האות בפיסול משמע לו מהירושלמי כו' דנראה כחק תוכות מדרבנן. וזה שייך לומר בדלית וריש שנשתנה האות לאחרת משא"כ הכא. ותדע שאף לענין שלא כסדרן דהוי פיסול דאורייתא יש לחלק בין ד' שעשאו ריש אחר שכבר כתב הפרשיות דפסול משום שלא כסדרן. ובין ד' פשוטה המרובעת דאף להפוסלים אין בזה משום שלא כסדרן כדלעיל. וכמו כן יש לחלק ביניהם כן לענין חק תוכות שמדרבנן. וא"כ **להבית מאיר ג"כ י"ל דמהני תיקון דמחיקה אף להפוסלים כף פשוטה המרובעת**. ולזאת נהי שבדלית וריש אין לנו להניח דברי הש"ע והמ"א והב"ש דס"ל דה"ל ח"ת מדאורייתא. ולסמוך על הבית מאיר והפמ"א. אבל בכף פשוטה שיש לנו דעות המכשירים לגמרי. יש לנו לסמוך עליהם בצירוף דעת הבית מאיר והפמ"א ולומר דמהני תיקון דמחיקה :

2. אותיות של שם דבוקות, האם אפשר להפרידם, פרט

בית יוסף אורח חיים לב, כו :

כתב **המרדכי** בסוף פרק הקומץ (יד:) שכתב רבינו שמשון : ודלא כפירוש ר"י שמתיר להפריד אותיות של שם, ורבינו כתב בהלכות ס"ת סימן רע"ו דיכול להפריד, ואין צריך אח"כ להעביר עליו קולמוס לקדשו, והם דברי הרא"ש בתשובה (כלל ג סי' יא), **וכדאי הם ר"י והרא"ש לסמוך עליהם**.

שו"ת הרא"ש כלל ג סימן יא:

דבקות פוסל בספר תורה, דבעינן שתהא כל אות מוקפת גויל, ובעינן אחר, אינה קרויה אות; ואם גירד הדבקות בסכין- הוכשרה. וגם בשם, אם גרד הדבקות- כשר; ואין צריך להעביר עליו קולמוס ולקדשו, כי נכתב כהלכתו בקדושת השם, אלא שהאותיות לא היו כהלכתן, וכשתקן האותיות הרי השם בקדושתו.

טור יורה דעה הלכות ספר תורה סימן רעו: יש בו דבק באותיות השם- יש לו לגוררו, וא"צ אח"כ להעביר עליו קולמוס לקדשו, כי כבר נכתב כהלכתו בקדושת השם, אלא שהאותיות לא היו כהלכתן, וכשתקן האותיות, הרי השם כהלכתו.

פרישה יורה דעה סימן רעו אות (ט): באותיות השם יש לו לגררו וכו'. אף על גב דכתיב: "ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' אלהיך", האי תיקון הוא, ושרי.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לב סעיף כו: אם אותיות של שם דבוקות- יכול להפרידם.

משנה ברורה (קכו) דבוקות - בין למעלה ובין למטה, וה"מ שנדבקו בעת הכתיבה, אבל אם נדבקו לאחר גמר הכתיבה- אסור להפרידם, ועיין בבה"ל.

(קכו) להפרידם - ואין בו משום איסור מחיקה, כיון שמתקן בזה, וכ"ש אם היו דבוקות לאותיות אחרות, דמותר להפריד האותיות האחרות מהם בכל גווני, ובלבד שיזהר שלא יגע הסכין באותה נקודה אחרונה המדובקת עם השם, [בה"ט בשם שכנה"ג ומ"ש בשעת הדחק זה אינו להמעיין שם].

ביאור הלכה סימן לב סעיף כו: אם אותיות של שם וכו' - עיין במ"ב שכתב וה"מ שנדבקו וכו', **נוב"י** בחי"ד בסימן קס"ט וכמ"ש שם הטעם דשמא הלכה כתירוץ ב' של הב"י דלא בעי מוקף גויל רק בעת הכתיבה⁴, ונ"ל פשוט דאם מסתפק אימת נעשה הדיבוק, יכול להפרידו מטעם ס"ס:

א. דשמא נעשה בעת הכתיבה⁵,

ב. ואת"ל דנעשה אח"כ, שמא הלכה כתירוץ א' של הב"י לעיל בסט"ז דבנגיעה אין חילוק⁶,

ואפילו להמחמירין בס"ס באיסור מחיקה, יש להקל בזה, לפי מה שכתב שם הנוב"י, דבמוחק מקצת אות, ועדיין נשאר צורתו עליו- אין חייב בזה משום מוחק, ורק מדרבנן ע"ש. אח"כ מצאתי כן בעזה"י בספר ישועות יעקב ע"ש.

למסקנה:

א. **נדבק בשעת הכתיבה- מותר להפריד, כיון שזה לצורך תיקון, אין זה בכלל "לא תעשון כן"**

ב. **נדבק לאחר הכתיבה-**

1. **משנ"ב ע"פ הנודע ביהודה- אסור להפריד⁷**

2. **אחרונים אחרים (מהפסקי תשובות): מותר, אך יגרד רק מה שחייבים לפי הצורך**

ג. **מסופק מתי נעשה הדיבוק- מותר להפריד, מכוח ספק ספיקא** (1. שמא נדבק כבר בעת הכתיבה 2. שמא פסול מוקף גויל פוסל אף לאחר סיום הכתיבה (ועל כן האותיות פסולות כמות שהן, ואין זה מחיקה, אלא זה מוגדר כתיקון))

פסקי תשובות:

שו"ע: אם אותיות של שם דבוקות- יכול להפרידם, ובמ"ב ס"ק קכ"ו: הני מילי כשנדבקו בעת הכתיבה, אבל נדבקו לאחר גמר הכתיבה- אסור להפרידם, ומקורו **בנודע ביהודה** יו"ד סי' קס"ט, דשמא הלכה דלא בעי מוקף גויל רק בעת הכתיבה, וא"כ אין גרידה זו נחשבת לתיקון, והוא הדין בשאר אופנים דאיכא פלוגתא בין הפוסקים אם האותיות כשרות אם לאו- אין למחוק, אמנם **רבים מהפוסקים**⁸ הסכימו למעשה

⁴ ועל כן, אם נאמר שהפסול של היקף גויל הוא רק בעת הכתיבה, ולאחר מכן זה כבר אינו פוסל, ממילא אם אותיות השם נדבקו, יהיה אסור לנו למחוק אותן, שכן הן כשרות כמות שהן, ומי שיגרר בהן יעבור על איסור "ואבדתם"

⁵ ואז מפורש ברא"ש ובטור שמותר להפריד

⁶ שנגיעה בין אותיות פוסלת, אף לאחר סיום כתיבת האות

⁷ דשמא הלכה דלא בעי מוקף גויל רק בעת הכתיבה, וא"כ אין גרידה זו נחשבת לתיקון

⁸ שו"ת רעק"א תנינא סי' י"ד שו"ת מהרש"ם שיק סי' רע"א שו"ת בית שלמה ח"א סי' קס"ט שו"ת מהר"מ ח"ז סי' כ"ח שו"ת אבני נזר סי' ח' ובשו"ת אמרי יוסף ח"א סי' קי"ג דכבר חלקו על הנוב"י כל הבאים אחריו ובשו"ת שבה"ל ח"ו סי' קנ"ב שכן המנהג למעשה

דבהני פלוגתות שנהגין למעשה לפסוק כהמחמירים, שפיר דמי לגרור ולמחוק, אך יזהר מאד לא למחוק יותר ממה שצריך.

ויש מהאחרונים⁹ שהקילו גם בשאר מיני דיבוקים וגיפלאסין אשר אף שמדינא כשרות הם, אך להידור ויופי השם רשאי לגרור ולמחוק, ולקיים "זה אלי ואנוהו". אמנם בזה נהגין למעשה להחמיר, ואדרבה זה הידורו של השם לזהר בקדושת אותיות השם הקדוש, ובוה מקיימים "ואנוהו". ואם יתירת הדיו והדיבוק וכדו' נעשה מדיו הניתז או נשפך, שלא בכוונה לשם קדושת השם, קיל טפי.

והנה באופן שנפסל השם או אחד מאותיותיו עקב שנשתנה צורתו לגמרי, רשאי לכתחילה לגרורו כפי מה שצריך כדי לתקנו, ואין בזה משום איסור מחיקת השם, כיון שבלא"ה פסול הוא, ואין נפק"מ אם נפסל בשעת כתיבה או נטשטש ונפסל לאחר הכתיבה,

וכשיש פלוגתא אם כשר או פסול, אם כי אסור לגרור ולמחוק, אבל נהגין להקל בזה בקדירה או בקליפה בשלימותו כל השם הקדוש, הגם שבשם הכשר לדברי הכל אלא שאין מקומו כאן, פסקין שאין לקדור ואסור לקלוף, שאני הכא דמצרפינן הא דאיכא ספק, אם השם כשר.

וכל שנכתב שם קודש אפילו נכתב בטעות כי אין שם מקומו, או בכפילות- אסור למחוק, ואפילו נקודה אחת ממנו, ואיסורו מן התורה, וכן האותיות הנטפלות אל ה' לאחריו שכבר קידשם השם, אבל הנטפל לפניו- מותר למחוק.

3. אותיות של שם שיצאו מחוץ לשיטה, מה הדין לכתחילה ובדיעבד

טור יורה דעה הלכות ספר תורה סימן רעו: צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף, ולא יצא מהם כלל חוץ לדף.

בית יוסף אורח חיים סימן לב לד – לה: ...נתבאר בטור הנזכר סימן רע"ו שאותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף, ולא יצא מהם כלל חוץ לדף.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לב סעיף לה: אותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף, ולא יצא מהם כלל חוץ לדף.

מגן אברהם ס"ק מז:

ולא יצא מהם כלל - כתב הב"ש מדנקט כפל לשון¹⁰, משמע אפילו בדיעבד פסול, אפי' בשאר שמות שאין נמחקין, ואפילו הנטפל לשם מאחריו פסול אם יצא חוץ לשיטה, כנ"ל להלכה ולא למעשה, וכ"מ בפסקי מהרא"י סי' צ"ג, דכתב מדנקט: "צריך", משמע אפי' בדיעבד וכו' ע"ש,

ומ"מ צ"ע:

א. דאשכחן טובא ד"צריך" משמע לכתחלה, כמ"ש הב"ח ועסי' רי"ט ופ"ק דגיטין,

שו"ת שבט הלוי חלק ו סימן קנב: ...הנה כבי' נמשך בזה אחרי המ"ב שנמשך אחרי תשובת נ"ב מהדו"ת יו"ד סי' קס"ט דבנגיעה שאינה פוסלת כמו שנגע לאחר כתיבה דדילמא הלכה כתי' אי של ב"י בסי' ל"ב דלא פסל מוקף גויל גם דנגיעה רק בעת כתיבה, וא"כ איכא ספק מחיקת שם השם דדילמא כשר באופן כזה, ומזה דן מעל' הה"ד בשם שמאחורי המזוזה כיון דאין שם פסול, הנה כבר נוהגים אנו בכ"מ שלא לפסוק בזה כהנו"ב והמ"ב אלא כהגאון בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קל"ט דמותו להפריד גם כשנעשה הדבוק אח"כ כיון דסו"ס אנו פוסלים מספק א"כ אין כאן מחיקה דרך השחתה, ועוד דאפי' במחיקת מקצת השם ממש נסתפקו הקדמונים אם הוא מה"ת, ואף על גב דבזה אנו מחמירים היינו במחיקה אשר היא בשטח האותיות ממש, אבל במחיקה של דבוק הרי לי"א אין בכלל איסור מחיקה דאין זה מן השם, ואפילו להמחמירים אינו אלא מדרבנן, וכיון שהוא לתקן ספק, או לתקן השם עצמו אף על גב שכשר בלא"ה כמבואר בתשובת מהר"ם פאדוואה סי' פ' דאע"ג דהשם כשר בלא"ה מכ"מ **כיון שהשם יהי' יותר מיושר ומתוקן אין כאן מחיקה**, ואף על גב דלענין ההי"ן שבשם לא רצה מהרמ"פ לסמוך ע"ז נגד רבותיו, אבל בהא דידן שפיר חזי לאיצטרופי - מטעמים שכתבתי, עכ"פ **איני רואה מקום להחמיר בנאלה**.

⁹ שו"ת באר עשק סי' ז' וכן ע"ע שו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קט"ו שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סי' ק"ת ובשו"ת מהרש"ג ח"א יו"ד סי' מ"ז מתיר למחוק תגין של שם הארוכים יותר מדאי ומכערים הכתיבה ובלבד שלא ימחק יותר מדאי

¹⁰ א. כולם בתוך הדף

ב. לא יצא מהם כלל חוץ לדף

ב. ועוד דהש"ך ב"ד סי' רע"ו ס"ז כתב דקצת פוסקים מכשירין כשתלה מקצת השם, א"כ משמע לכאורה כ"ש כשיצא חוץ לשיטה, דהא איסור תליה נזכר בגמרא ואיסור זה לא נזכר בגמרא בהדיא רק הוא מדברי ר"ת, ומנ"ל לפסול בדיעבד עמ"ש סי"ח בשם ר"מ גלאנטי, ובמ"ב סי' נ"ז כתב אם כתב אלקנו בלא יו"ד מותר לתלות היו"ד מאחר שאינה מהשם עצמו עכ"ל א"כ כ"ש אם יצא הנטפל לשם חוץ לשטה דכשר וכ"מ במהרי"ק שורש ק"ל.

והגאון מופת דורנו כמוהר"ר יצחק אב"ד דק"ק פוזנא הורה למחוק כל השורות העליונות ולמשוך אותם שיהיו שוות עם השם, מאחר דאפשר לתקוני לא מקרי דיעבד, וכ"מ ממ"ש סי' ל"ט ס"ב בשם ר"מ לובלין, אבל אם יש שם בשיטות העליונות שאסור למחוק- כשר בדיעבד.

משנה ברורה: (קנב) אותיות השם - אפילו שאר שמות שאינם נמחקין: (קנג) צריך וכו' - המ"א בשם הגאון מהר"ר יצחק מפוזנא [וכן הע"ת והא"ר וכמה מהאחרונים] אסיק דדוקא לכתחלה, אבל בדיעבד- אין להחמיר, ומ"מ אם אירע כן בס"ת, הורה למחוק כל השורות העליונות, אם אין בהם שום שם משמות שאינם נמחקין, ולמשוך אותם שיהיו שוות עם השם, דמאחר דאפשר לתקוני- לא מיקרי דיעבד, אבל אם היה שם למעלה איזה שם, או בתפילין ומזוזות דא"א למחוק משום שלא כסדר- כשר כך בלי תיקון, ויש מחמירין אפילו בדיעבד, והסכים עמהם הגרע"א והדה"ח.

אבג אבג אבג אבג
אבג אבג אבג אבג
שם ה' שיצא מזוין לדרך → אבג אבג אבג אבג אבג אבג שם

מוזק כל השורות העליונות → אבג אבג אבג אבג אבג אבג שם

מושך האותיות בשורות העליונות כך שהן תהיינה שוות לשורה שבה השם יצא מזוין לדרך → אבג אבג אבג אבג אבג אבג
אבג אבג אבג אבג אבג אבג
אבג אבג אבג אבג אבג אבג שם

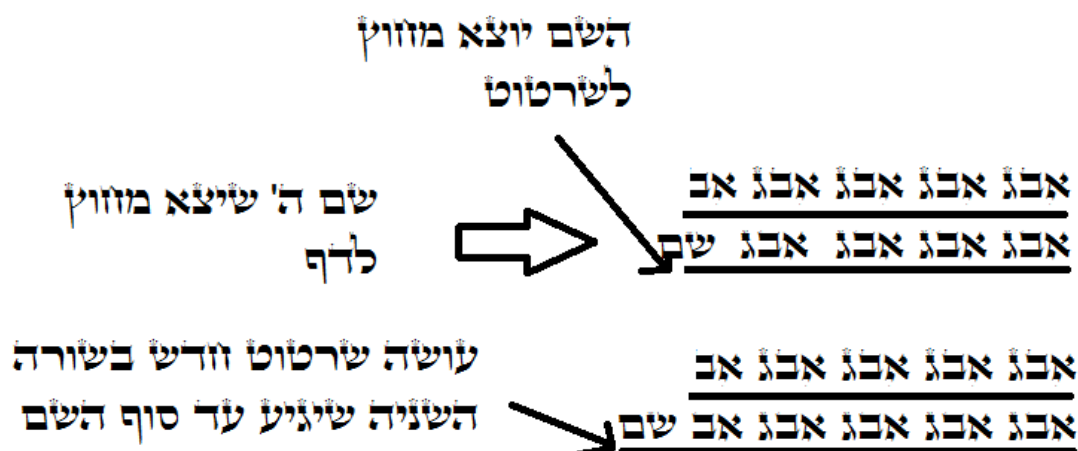
אך אם בשורות העליונות אות האחרון ב' ד' ר' וכדומה שיכול למושכן (אבג אבג אבג אבג אבג אבג), כולחו מודו דבין בס"ת ובין בתו"מ ימשוך אותן כדי שיהיו שוות עם האות מהשם שיצא חוץ לשיטה, ואין בזה משום שלא כסדר.

האות האחרונה בשורה, הינה אות ב' שניתן למושך אותה, ועל כן מועיל התיקון אפילו בתפילין ומזוזות, ואין זה בכלל הפסול שלא כסדר

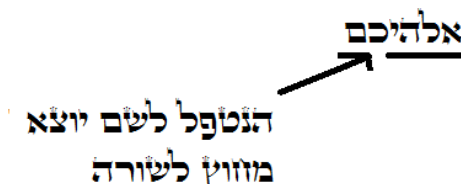
↓
אבג אבג אבג אבג אבג אבג
אבג אבג אבג אבג אבג אבג
שם ה' שיצא מזוין לדרך → אבג אבג אבג אבג אבג אבג שם

מושך האותיות בשורות העליונות כך שהן תהיינה שוות לשורה שבה השם יצא מזוין לדרך → אבג אבג אבג אבג אבג אבג
אבג אבג אבג אבג אבג אבג
אבג אבג אבג אבג אבג אבג שם

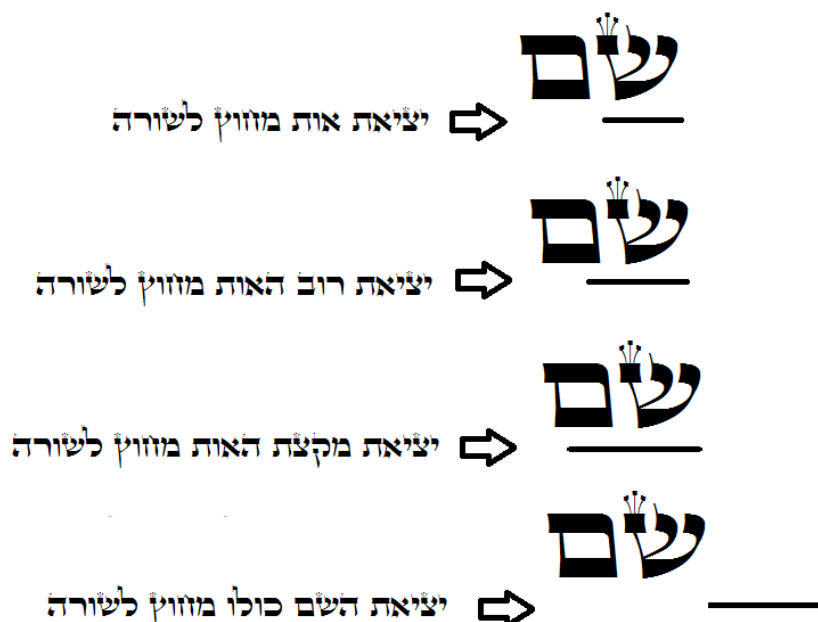
וכן אם לא כתב עוד רק שורה אחת, ובשורה שניה משך השם חוץ לשיטה, יעשה שרטוטים אחרים וימשכם שיהיו ארוכים עד סוף השם, ובשביל שורה הראשונה- אין קפידא.

ודע עוד דבאותיות הנטפלות להשם, הסכמת אחרונים דאין להחמיר בדיעבד ביוצא חוץ לשיטה.

(קנד) מהם כלל - אפילו אות אחת, ואפשר דאף רובו ככולו, אבל מקצת האות- לית לן בה, ואם יצא השם כולו חוץ לגליון העמוד- כשר בדיעבד,

ואינו דומה ליוצא אות אחד חוץ לשיטה, דמה שיוצא לחוץ, הוא חשוב כתליה, וקיי"ל ביו"ד רע"ו דמקצת השם אין תולין, משא"כ בזה¹¹, כן כתב הבני יונה, והגרע"א בחידושינו בסי' זה מחמיר גם בזה עיי"ש, אבל בביאור הגר"א מוכח בהדיא כהבני יונה להקל.

¹¹ כלומר, שכשיוצא השם כולו מחוץ לשורה, אין זה חשוב כתלייה, ואינו בכלל האיסור

למסקנה:

- א. **לכתחילה:** יש לדאוג שכל ה"שם" יהיה בתוך השורה, ולא תצא אפילו מקצת אות מחוץ לשורה
- ב. **בדיעבד:**
01. **אם יש "שם" שחלק מן האותיות אצלו יצאו מחוץ לשורה:**
- 01.1. **מג"א בשם הרב יצחק מופזנא - מכשיר בדיעבד,** ולכן בתו"מ שאין תקנה, כשר כמות שהוא בלא תיקון
- 01.2. **הגרע"א ודה"ח - פסול,** אף בדיעבד (זה תלייה)
02. **אותיות הנטפלות לשם - האחרונים הכשירו בדיעבד,** כשיצאו מחוץ לשורה
- ג. **דרך התיקון בס"ת:** מוחק כל השורות מעל השם, וכותב כך שהן תהיינה שוות בסופן ל"שם" שיצא מן השורה בתחילה. כמו כן, אם כתב את ה"שם", בשורה השנייה, מעתה ימשיך השורות הבאות כשורה השנייה, ואין קפידא במה שהשורה הראשונה שונה מהשאר, שבשורה אחת אין קפידא.
- ד. **רוב אות שיצא מחוץ לשורה - פסול**
- ה. **כשיצא ה"שם" כולו מחוץ לגיליון:**
01. **בני יונה וגר"א:** כשר בדיעבד (אין זה בכלל תלייה)
02. **גרע"א:** פסול

4. שכח ולא קידש את השם, או ספק אם קידש, מה הדין והאם החיוב לקדש הוא מן התורה

שו"ע לב סעיף יט: בתחלת הכתיבה יאמר בפיו: "אני כותב לשם קדושת תפילין". מלבד זה, בכל פעם שכותב אזכרה, צריך לומר שכותב: "לשם קדושת השם". הגה: וי"א דסגי כשמחשב שכותב האזכרות לשמן, הואיל והוציא בתחלת הכתיבה בפיו, סגי בהכי (הרא"ש ה"ת וס"ת וטור יורה דעה וא"ח). ויש להקל בדיעבד.

משנה ברורה: ... (צז) בכל פעם - אם גם בתחלה לא הזכיר בפירוש, רק במחשבה בעלמא, או שעתה לא קידש את האזכרות אפי' במחשבה - אפילו בדיעבד לא יצא. (צט) בדיעבד - אבל לכתחלה צריך לומר בפירוש בכל פעם שכותב האזכרה: "לשם קדושת השם", אפילו אם אמר בתחלת הכתיבה: "וכל האזכרות שבו", וכן פסקו האחרונים.

ביאור הלכה: * בתחלת וכו' - עיין במ"ב במה שכתב דנכון שיאמר: "וכל אזכרות שבו", כן כתב הט"ז ביו"ד רע"ד ס"א, הביאו הפמ"ג בפה, וכתב דלכתחלה גם הט"ז מודה דצריך בכל פעם לקדש אזכרה, אף דקידש בתחלת הכתיבה, ולא מועיל זה אלא לענין דיעבד. ולפלא שלא הביא דה"י בהלכות ס"ת פליג וסובר דאפילו דיעבד לא מהני, ועיין בברכי יוסף ביו"ד רע"ד שמחמיר בזה. ועכ"פ נ"ל דאם יש לו ספק באיזה שם אי קידש או לא, ויודע שבתחלת הכתיבה אמר: "וכל אזכרות שבו..." - דיש להקל, עיין בפמ"ג שמסתפק על הקידוש אי היא דאורייתא או דרבנן, ואפילו לדעת הדבר שמואל הובא שם בברכי יוסף, דס"ל דמה שצריך לקדש האזכרות לשמן - הוא דאורייתא, עכ"פ יש לצרף דעת הט"ז לזה, ולהקל בזה, כן נלענ"ד.

פמ"ג אשל אברהם שו"ע או"ח לב, יט:

ודע דלכאורה **כתיבה לשמה מדרבנן הוא**, דהא לא למדו רק מגיטין מ"ה ב' רבן [שמעון בן] גמליאל עיבוד לשמה בעי, כתיבה לשמה לא בעי! בתמיה. ועיבוד כתבנו לעיל [אות יג] מדרבנן הוה, ועיין ר"מ פרק א' מתפילין [הלכה יא] בכסף משנה, בעיבוד, יע"ש. (באר הגולה אות ת מגיטין נ"ד, שם באזכרות, ותפילין מדף מ"ה שם). אבל בלבד [סעיף יט] משמע דילף לה מציצית וסוכה דבעי לשמה, (איני יודע סוכה לשמה מהו, וסוכת גנב"ד כשירה). ולהלכה לכתחלה בעי שיוציא בשפתיו, ואם לאו - פסול, **ובשם - דיעבד סגי במחשבה, הואיל ובתחלה אמר בפירוש שכותב "לתפילין", אף על גב דלא הזכיר האזכרות תחלה, די בכך בדיעבד.** וחושב אזכרות - סגי, הא לא חישוב כלל - פסול...

למסקנה:

א. **לכתחילה בכל פעם שבת כתיבת השם, יאמר: "הריני כותב לשם קדושת השם".**

- ב. אם בתחילת הכתיבה אמר שהוא כותב: "לשם קדושת תפילין", ובעת כתיבת השם הוא חשב על כך שהוא כותב לשם קדושת השם - כשר
- ג. אם בתחילה רק חשב (ולא הוציא בפיו) שכותב לשם קדושת תפילין, וגם אח"כ רק חשב שהוא כותב לשם קדושת השם (ולא הוציא בפיו) - פסול
- ד. בתחילה חשב לשם קדושת תפילין, ועתה כשבא לכתוב את ה"שם" לא חשב שכותב "לשם קדושת השם" - פסול
- ה. בתחילה אמר שהוא כותב לשם קדושת תפילין וכל אזכרות שבו לשם קדושת השם והסתמך על כך בכתיבת השם -
01. רמ"א וט"ז: כשר
02. ל"ח וברכי יוסף: פסול
- ו. אם הוא מסופק אם כתב את ה"שם" "לשם קדושת השם":
01. כשמתחילה אמר שהוא כותב לשם קדושת תפילין, וכל האזכרות שבו לשם קדושת השם - ביאור הלכה: כשר בדיעבד
02. בסתמא כשלא כתב לשם קדושת השם: פסול
- ז. פמ"ג: ספק אם קידוש השם הינו חיוב מדאורייתא או מדרבנן
- ח. דבר שמואל: קידוש השם הינו מדאורייתא (ובכל זאת הביאור הלכה הקל בספק, כשאמר מתחילה שכותב לשם קדושת אזכרות לשמה, כי סמך על הט"ז להקל)

5. ממתי אפשר להניח תפילין, ובאיזה אופנים אפשר להניח בלילה

טור אורח חיים סימן ל: זמן הנחתן בבוקר משיראה חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו

בית יוסף אורח חיים סימן ל, א:

זמן הנחתן בבוקר משיראה את חבירו וכו'. בפרק קמא דברכות (ט:) אחרים אומרים: משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו. אמר אביי לתפלה כאחרים. ופירש רש"י לתפלה להניח תפילין והרי"ף (ד:) והרא"ש (סי' י) גורסין בהדיא לתפילין כאחרים. וכתב ה"ר יונה (שם ד"ה אמר אביי) והטעם שתלו אותו בשיראה את חבירו משום דבתפילין כתוב ראייה דכתיב (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך¹² וכתבו התוס' (ד"ה ואחרים) דאיתא בירושלמי (ברכות פ"א ה"ב) אהא דאמרין משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירנו. במה אנן קיימין? אי ברגיל- אפילו ברחוק טפי חכים ביה, ואי בשאינו רגיל- אפילו בקרוב לגביה לא חכים ביה, תפתר ברגיל ואינו רגיל, וכתבוהו הרא"ש (שם) וה"ר יונה (שם) ולפיכך כתב רבינו: "הרגיל עמו קצת".

...ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים שאין להניחם בתחלה בלילה, הכי נקטינן

שו"ע ל, א: זמן הנחתן בבוקר, משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו.

משנה ברורה: (א) הנחתן - ר"ל תחלת זמן הנחתן משיראה ומצותן כל היום, וכדלקמן בסימן ל"ז עיי"ש, והטעם דעד זמן הזה חיישינן שמא יישן בהם, ובכלל לילה הוא לענין תפילין. (ב) עמו קצת - דאלו הרבה, יכירנו אפילו מרחוק, ואינו רגיל כלל, לא יכיר אפילו בקרוב מאוד.

פסקי תשובות סימן ל':

ושיעור זמן זה הוא כחמישים דקות לפני הנץ החמה, ויש מקילים כשעה לפני הנץ החמה, ואם דחוק בזמן ובהכרח להתחיל תפלת שחרית עוד קודם לכן, לא יניח טלית ותפילין עד שיגיע זמן זה, ויש להשתדל שיהיה בין ישתבח ליוצר, ואז יניחם בברכה.

¹² תרגום יונתן דברים פרשת כי תבוא פרק כה פסוק י: (י) ויחמון כל עממי ארצא ארום שמא דה' חקיק בזמן דתפילין עלך וידעלון מנך: כתר יונתן: (י) ויראו כל גויי הארץ כי שמו של ה' חקוק בזמן שתפילין עליך ויראו ממך:

אופנים שאפשר להניח תפילין בלילה:

שו"ע או"ח סימן ל:

א. מותר להישאר עם התפילין בלילה, כדי לשמור עליהן:

סעיף ב: אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם ויישן בהם אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו, אפילו הם עליו כל הלילה, מותר ואין מורין כן. אם לא חלץ תפילין מששקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמור, ונמצאו עליו כדי לשמור, מותר. ומורין כן.

ב. מותר להניח תפילין בלילה, בכדי שהן יהיו עליו כבר בשחרית (ואז ימשמש בהן), אא"כ הוא נוסע בעגלה, ואם הוא מניחן עליו כדי לשמור עליהן, יש להתיר אף בנוסע בעגלה:

סעיף ג: היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה, מניחם, וכשיגיע זמן ימשמש בהם ויברך, דליכא למיחש שמא יישן בהם, כיון שהשכים ויצא לדרך.

משנה ברורה:

(ו) לצאת לדרך - וקשה לו להניחן אח"כ מפני הקור וכל כה"ג [ח"א]: (יא) בהשכמה - אפילו [ט] קודם עמוד השחר: (יב) מניחם - קודם יציאתו. ויכול [י] לכוין שלובשם לשם מצוה, כיון דק"ל: לילה - זמן תפילין הוא, ואפילו [יא] היה לו מקום לשמור, ג"כ מותר ללבושן, כיון דליכא למיחש לשמא יישן בהם, וכדלקמיה. (יג) וכשיגיע זמן - דאף דהתירו חז"ל להקדים ההנחה בלילה במקום דליכא למיחש לשינה, אפ"ה לענין ברכה לא רצו לתקן לומר "וציונו", קודם הזמן. ומ"מ [יב] אם קידם ובירך בלילה כשהניחם, א"צ לברך שנית בבקר. (יד) ויצא לדרך - ודוקא [יג] הולך ברגליו [יד] או רוכב, אבל יושב בעגלה - אסור להניח, שמא יישן בהם, ועיין בבה"ל.

ביאור הלכה:

הנחת תפילין בעגלה:

א. ע"ז, פמ"ג - מותר

ב. ארה"ח - אסור

ג. ביאור הלכה - אם הוא מדובר שעושה כן לצורך שמירה - מותר

* כיון שהשכים ויצא לדרך - עיין במ"ב ועיין בעט"ז ובפמ"ג במ"ז סק"ג שמצדדים לומר, דאף בעגלה נראה להתיר, ובארה"ח מסכים להמחמירין, ונ"ל דאם הוא מתיירא שמא יאבדם ועושה כדי לשמורם בודאי אין להחמיר אף ביושב בעגלה אחרי דבלא"ה דעת הע"ת והגר"א להקל במניחן בשביל השמירה.

ג. מותר להישאר עם התפילין עד שיוכל להורידן בנחת, כשלפתע הגיע הלילה או השבת:

סעיף ד: היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה, או שהיה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום - יניח ידו עליהם עד שיגיע לבית. ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרים שם - חולצם ומניחם שם.

משנה ברורה ס"ק טו: ...וכ"ז מדינא ובשם האר"י ז"ל כתוב שהיה נזהר לחולצן אחר שקיעת החמה

6. מי שלא הניח תפילין, והתפלל ערבית מבעוד יום, האם יכול להניח

בית יוסף אורח חיים סימן ל, ה:

כתוב בכתבי מה"ר ישראל (תרומת הדשן ח"ב סימן קכ"א) שמי שלא הניח תפילין עד אחר תפלת ערבית שאסור לו להניחם אז, הואיל ועשה אותו לילה בתפילתו, דתרי קולי לא עבדינן.

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן קכא: מי שהזיד או שגג ולא בירך טלית או תפילין ביום, עד אחר תפילת ערבית, אם יניחם בלא ברכה או בברכה, או לגמרי לא?

היכא דעדיין הוא יום, נראה דאינו מברך כלל, לא אציצית ולא אתפילין, אף על פי שעדיין יום. וציצית דליכא קפידא אם מתעטף בלא ברכה, מתעטף אפילו הוא לילה גמורה, אבל תפילין שאסרו חכמים להניחם בלילה, אסור ג"כ להניחם אחר תפילת ערבית, הואיל ועשה לאותה שעה לילה בתפילתו, תרי קולי לא עבדינן. והכי פסק מהר"ם לענין אבילות ב"מ, שאין מונין לאחר תפילת ערבית למקצת היום, הואיל וכבר התפללו תפילה של לילה ע"ש.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן ל סעיף ה: ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבע"י עד שלא הניח תפילין, אין לו להניחם אח"כ.

משנה ברורה:

(יו) מבעוד יום - ואפילו עוד היום גדול קודם שקיעה, לפי שכבר עשאו לזמן הזה לילה, וזמן שכיבה בק"ש ותפלה של ערבית, ואם יניח בו תפילין, יחזור ויעשהו יום, והרי הן שתי קולות שסותרות זו את זו, אז האחרונים הסכימו להלכה דמחוייב להניח ובל ברכה, כל זמן שהוא קודם צאת הכוכבים, ואם הוא לא התפלל עדיין, אף על פי שהצבור התפללו- אין בכך כלום, ויניחם בברכה אם הוא עדיין יום, כיון שהוא אינו עושה שתי קולות הסותרות זו את זו, ודוקא אם לא הניחן באותו יום כלל, אבל אם כבר הניח תפילין, רק שרוצה להניח גם עתה, אין ראוי להניחם אם הצבור כבר התפללו ערבית.

פסקי תשובות:

וכבר האריכו באחרונים לדון הרבה בזה¹³, דדברי השו"ע נראים כסותרים מדבריו בשו"ע (יו"ד סי' רס"ב סעי' ז'¹⁴) לענין ברית מילה ביום השמיני, שאין הדבר תלוי בתפלה אם התפללו ערבית מבעוד יום, ובט"ז (או"ח סי' ת"ר סק"ב¹⁵) לענין תקיעת שופר שאף אם כבר התפלל ערבית מבעוד יום ולא תקע, יתקע לאחר ערבית כל זמן שהוא עדיין לפני צאת הכוכבים, והכא נמי תפילין, בכל יום מצוה עשה מן התורה היא. ואכן כאמור במשנ"ב (סק"ז) כן הסכימו האחרונים (וכן פסק במקור חיים לחוות יאיר, הכא אך מאד יש לזהר בכך, דהא המג"א ועוד רבים מגדולי האחרונים, הכריעו בפשיטות כדברי המחבר הכא) גם לנידון דידן, שבלא הניח תפילין כל היום, יניחם כל זמן שלא הגיע זמן צאה"כ, אפילו התפלל ערבית, אבל לא יברך, ואם הציבור התפללו והוא לא התפלל- יניח בברכה.

למסקנה:

1. מי שלא הניח תפילין והתפלל ערבית מבע"י:

א. שו"ע ע"פ תה"ד: לא יניח את התפילין (תרי קולי לא עבדינן)

ב. משנה ברורה ע"פ האחרונים (א"ר ופמ"ג): חייב להניח, אך בלא ברכה

2. אם הוא עדיין לא התפלל, ורק הציבור כבר התפלל מבע"י- יניח בברכה

¹³ והנראה מכוון מכמה מדברי הפוסקים דשאני מצות תפילין שפטורוהו בחשש של היסח הדעת או קושי בשמירה על גוף נקי וכגון בחולי וכיוצא ב"ז וכדלקמן סימן ל"ז ולכן גם לאחר תפילת ערבית כיון שעשאו ללילה וזמן שכיבה כלשון שו"ע הרב המובא במשנ"ב וביה"ל וחיישי חז"ל בזמן לילה לשמא ישן ויפיח ולא פלוג בתקנתו, משא"כ במצות מילה ותקיעת שופר ונטילת לולב ודומיהן דאין כלל פטור מהמצוה אלא בחשש סכנה דפיקוח נפש, וכל זמן שיום הוא, אדעתא דהכי לא קיבל עליו להיות בלילה, וכדברי הט"ז בסימן ת"ר.

¹⁴ שו"ע יו"ד רסב, ז: אין דבר זה תלוי בתפלה, אם התפללו מבעוד יום, לא להקל ולא להחמיר.

¹⁵ ט"ז אורח חיים סימן תר ס"ק ב: שאלה: קהל א' היה להם בער"ה שופר, ובאו שודדים וגזלו אותם, ונטלו גם השופר, ושלחו הקהל לקהל אחר לשלוח להם, ונתעכב השליח מחמת אונס, ולא בא עד סוף יום ב', והיה ר"ה ביום ה"ו (חמישי-שישי) ובשעה שבא השופר כבר התפללו של שבת, אבל עדיין היה יום גדול, מהו לתקוע בעת ההיא ולא נחוש לשבות דאין תוקעין בשבת

...בקיבל עליו ואוסר על עצמו האיסורים של שבת, ודאי יש סברא לומר דאדעתא דהכי לא קיבל עליו, דזה ודאי שכל אדם ניחא לקיים מצות הקדוש ברוך הוא, ואלו היה יודע שיכול אח"כ לקיים מצוה של חובת היום, לא היה מקבל עליו קדושת שבת, וזה הוה כמו קבלה בטעות לענין יום המעונן, דלא הוה קבל, כמ"ש בסי' רס"ג, דמה לי טעות דמעונן, או טעות דקיום המצוה, בשניהם אלו ידע האמת לא היה מקבל עליו, א"כ כיון שמוותר בין השמשות בשבות, לא גזרו בזה הזמן, פשיטא דלא גזרו קודם בין השמשות, כל שהוא לדבר מצוה, ונראה עוד, דאפי' היה יודע שיביא שופר אח"כ, ואפי' קיבל עליו שבת, דל"מ ליה לאפקועי החוב של שופר, דקבלה שלו (לא) עדיף משבועה וק"ל אין שבוני' חלה לעבור על המצוה... דודאי לא מבטלי' מצוה בזמנ' בשביל סתרי אהדדי, דזה לא אמרי' אלא באינו תלוי המצו' באותו הזמן.

7. כתוב מספר אופנים שפטורים מלהניח תפילין, ומדוע

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לח:

מי הם החייבין בתפילין והפטורים, ובו י"ג סעיפים.

■ **חולה מעיים פטור מלהניח תפילין, כי הן צריכות גוף נקי וכמו כן שאר חולה שמצטער בחליו:**

סעיף א: חולה מעיים פטור מתפילין. הגה: אפילו אין לו צער, אבל שאר חולה, אם מצטער בחליו ואין דעתו מיושב עליו, פטור. וא"ל חייב. (מרדכי א"ח ומיימוני פ"ד). **משנה ברורה:** (ב) פטור - משום דתפילין בעי גוף נקי

■ **מי שאינו לובש חולצה - לא יניח תפילין, כי זה ביזיון:**

משנה ברורה ס"ק ה': ...מי שלבו ערום, דהיינו שהולך במכנסים לבד, ולמעלה הוא ערום (ואין בכלל זה מה שבית הצואר פתוח) לא יניח תפילין, דאף דלברך רשאי, כיון שערוותו מכוסה כדמוכח בסימן ע"ד, אפ"ה אין נכון שיהא מגולה לבו ויניח תפילין.

■ **מי שחייב להפיח - פטור כל התפילה, כי הוא אנוס, אך יניח בין ברכת אהבה לק"ש בברכה:**

סעיף ב: מי שברי לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה, מוטב שיעבור זמן התפלה, ממה שיתפלל בלא גוף נקי. (ועיין לקמן סימן פ') ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש, יניח תפילין בין אהבה לק"ש, ויברך.

■ **נשים ועבדים פטורים מהנחה, כי זו מצות עשה שהזמן גרמא, וכמו כן הן צריכות גוף נקי, ונשים לא זהירות בדבר:**

סעיף ג: נשים ועבדים פטורים מתפילין, מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא. הגה: ואם הנשים רוצין להחמיר על עצמן, מוחין בידם (כל בו).

משנה ברורה: מוחים בידן - מפני שצריכין גוף נקי, ונשים אין זריזות להזהר

פסקי תשובות:

ואם כי מצאנו בעירובין (צ"ו.) במיכל בת שאול שהניחה תפילין ולא מיחו בה חכמים, משום שנזהרה בגוף נקי, ויש הכותבים לדון בזמננו שמניחים רק בשעת ק"ש ותפילה, דאפשר הרמ"א מייירי במניחם כל היום, מכל מקום למעשה חלילה מלהתיר להם ואפילו לרגע אחד, כי כן דרך המתחדשים המסלפים התורה להניח תפילין לנשים, ויש להתרחק מהכיעור וכל הדומה לו ותרגום יונתן תירגם הפסוק "לא יהיה כלי גבר על אשה" (דברים כ"ב ה') "לא יהיה גולין דציצית ותפילין, דאינון תיקוני גבר, על איתתא", וכן על פי קבלת האר"י ז"ל הדברים חמורים.

■ **ע"פ הרמ"א: מי שאינו יכול להפסיק להרהר בנשים - פטור:**

סעיף ד: המניח תפילין צריך ליזהר מהרהור תאות אשה. הגה: ואם א"א לו בלא הרהורים מוטב שלא להניחם (כל בו וא"ח). **משנה ברורה:** (יד) ליזהר - דבעינן גוף נקי גם ממחשבה רעה

■ **אבל על מתו ביום הראשון למיתה - פטור מלהניח תפילין:**

סעיף ה: אבל ביום ראשון - אסור להניח תפילין, מכאן ואילך - חייב, אפי' באו פנים חדשות.

משנה ברורה: (יז) אסור - דתפילין נקראין "פאר" בפסוק, ואבל מעולל באפר, ואין נאה לתת פאר תחת אפר.

■ כל בני החופה פטורים מתפילין, כי מצויה שם קלות ראש :

סעיף ז : חתן ושושביניו (פי' ריעיו השמחים עמו) וכל בני חופה, פטורים משום דשכיח שכרות וקלות ראש.

משנה ברורה : (כב) וכל בני חופה וכו' - ודוקא במקום החופה דשם שכיח שכרות וקלות ראש. (כג) פטורים - בתשובת רמ"א סימן קל"ב¹⁶, כתב דהאידינא שאף החתן חייב בק"ש ותפלה, [כמו שכתב בסימן ע"ן], ממילא חייבין החתן וכל בני החופה גם בתפילין ע"ש, ועיין במ"א שמפקפק בדינו, ומצדד לפסוק כהשו"ע דפטורין מתפילין בעת המשתה, וגם לענין תפלה, המיקל כדעת רש"י לפטור בעת המשתה - לא הפסיד, אם החתן מיסב אצלם, דאז הוי מצוה לדעת רש"י, אבל מדברי הגר"א בביאורו משמע שאין להקל לענין תפלה, וכמו שכתב בב"י בסימן רל"ב, ועיין בעולת תמיד ובברכי יוסף, שכתבו דנתפשט המנהג כהרמ"א, שהחתן וכל סייעתו קורין ומניחין תפילין, ומתפללין מיום הראשון עד יום השביעי.

■ כל העוסקים במלאכת שמיים - פטורים מהנחת תפילין :

סעיף ח : כותבי תפילין ומזוזות, הם ותגריהם ותגרי תגריהם, וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה. הגה : ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה - אז פטורין מק"ש, ותפלה, ותפילין. דכל העוסק במצוה - פטור ממצוה אחרת, אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח, יעשה שתיהן (הגהת אשרי בשם א"ז ור"ן פ' הישן).

פסקי תשובות :

ואפילו עוסק במצוה דרבנן או בשליחות מצוה, כפדיון שבויים והכנסת כלה ושאר צרכי ציבור - פטור מן המצוה, אם אינו יכול לקיים שניהם בלא טורח, והעוסק במצוה שפטור ממצוות אחרות, אם בכל זאת קיים ועשה המצוה האחרת - יצא ידי חובתו, אבל יש לדון אם רשאי לברך עליה, ויש הכותבים שאם בירך ואפילו הוציא אחרים - שפיר יצאו ידי חובתם, אף שהוא עצמו פטור עליה כעת, משום עוסק במצוה, מ"מ הרי הוא בגדר ערבות.

■ מצטער - פטור, כיון שמסיח דעתו :

סעיף ט : מצטער, ומי שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה - פטור, מפני שאסור להסיח דעתו מהם.

פסקי תשובות :

והדברים כוללים בין צער מחמת חולי הגוף ובין צער מחמת יסורי נפש, וטירדות גדולות הגורמות לבלבול המחשבה, דזיל בתר טעמא, שמתוך הצער מסיח דעתו מהם. **ויש מי שכתב**¹⁷ שמימינו לא שמענו שיפטור אדם עצמו מתפילין מחמת זה, ועכ"פ צריך להשתדלם ליישב דעתו וללבשם, עכ"פ לאמירת ק"ש בלבד, וכבר כתב המשנ"ב (סק"ה) שאם רוצה להחמיר על עצמו וללבשם - רשאי.

¹⁶ שו"ת הרמ"א סימן קלב: לא ידעתי שאלתך בזה, שהרי כתב הטור סי' ק"ו וז"ל: כל הפטורים מק"ש פטורים מן התפלה, וכל החייב - ממילא חייב בתפלה. וא"כ חתן שחייב בזמן הזה בק"ש מטעם שכלנו אינן מתכוונים בזמן הזה, ה"ה שחייב בתפלה מהאי טעמא. וכ"ש בני החופה ושאר שושביניו גם בתפילין חייבים, שאע"ג דתנינן שפטורים מן התפילין ושם אין לחלק בין ימיהם לזמן הזה דלאו בכוונה תליא מילתא, מ"מ נראה מאחר שקורין ק"ש ומתפללין חייבים ג"כ בתפילין, דהא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו והא דקאמר בגמרא (ברכות יד, ב) דפטורים מתפילין היינו בימיהם שהיו מניחים התפילין כל היום בלא ק"ש, אבל בזמן ק"ש מאחר דחייב בק"ש חייב בתפילין שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו, וזה מבואר

¹⁷ ערוך השולחן אורח חיים סימן לח סעיף יד: המצטער, מפני הצניעה, וכן כל מי שאין דעתו מיושבת עליו, מפני כאב הגוף והשינים וכל כיוצא בזה שהצער בא מאלו ואין בידו להסיח דעתו מצד זה, כמו צער בעסק או צער אבלות שבידו להתאמץ ולהסיח דעתו מזה כמ"ש בסעי' ח', אבל צערים כאלו א"א להסיחן מדעתו - פטור מן התפילין, דזה הוי כהיסח הדעת וכמ"ש בסי' כ"ח, ולכן אם אפשר לו ליישב דעתו ולהניחן מחויב לעשות כן, ומימינו לא שמענו לפטור עצמו מן התפילין מפני זה, ועוד דעיקר דין זה אינו מובן, דמקורו מהרמב"ם, ואיהו ס"ל דהיסח הדעת כפשוטו, ולכן בעת הצער הרי מסיח דעתו, אבל הטור ושו"ע דס"ל דהיסח הדעת הוי רק קלות ראש, והרי במצטער ליכא קלות ראש, אלא שבסי' כ"ח סעי' ד' נדחקו ליישב הדברים, דע"י זה יוכל לבא לקלות ראש ע"ש, אבל מ"מ אין זה ברור כל כך לשיטתם, ולכן אין להקל לגמרי בזה, וצ"ע.

בתור הערה, יש להזכיר שקדושי עליון בשואה הנאצית הניחו תפילין בחירוף נפש, ואף שכנראה אף ערוך השולחן היה פוטר בזה, אך רואים מכאן עניין חשוב, והוא הנקודה השורשית בעם ישראל, שתמיד מסרו את הנפש על קיום מצוות התפילין, אף אם לא היה להם יישוב הדעת כלל, ואף גרוע מכך שכמעט הגיעו לשגעון מחמת עול הצרות, ובכל זאת הניחו תפילין. יהי זכר קדושי הרוגי המלכות, ברוך.

■ הקורא בתורה שבכתב- פטור:

סעיף י: הקורא בתורה- פטור מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה.

משנה ברורה (ס"ק לב) בתורה - אפשר דדוקא בתורה שבכתב, אבל לא בעוסק בגמרא, דתורה י"ל שהיא עצמה אות, שנזכר בה יציאת מצרים.

■ מנודה ומצורע- אסורים בהנחת תפילין לדעת השו"ע:

האם מנודה ומצורע חייב בהנחת תפילין?

- א. שו"ע: אסור
- ב. אחרונים ושו"ד: מותר
- ג. פמ"ג: מניח בלא ברכה
- ד. הגר"א: מניח עם ברכה

סעיף יג: מנודה ומצורע- אסורים להניח תפילין.

משנה ברורה: (ס"ק לח) מנודה ומצורע וכו' - עיין בל"ח ובש"ך ביו"ד סי' של"ד ס"ב¹⁸ ובשארי אחרונים דפוסקים להיפך וכתב הפמ"ג דיניחו בלי ברכה אבל מביאור הגר"א משמע לכאורה דצריכין לברך ג"כ.

פסקי תשובות:

...שוטה שאינו יודע ליזהר בכך- אין לו להניח תפילין, וכן חולה המונח כאבן דומם ללא הרגש והכרה- אין להניח עליו תפילין, וחרש המדבר ואינו שומע או אילם השומע ואינו מדבר- חייב בתפילין, אבל שאינו שומע ואינו מדבר- פטור, מן התפילין, אך אין מוחין בידו מלהניחם, אם רוצה ויודע ליזהר להיות בגוף נקי, ובפרט אלו שבימינו המלמדים אותם קרוא וכתוב ולדבר בשפת עילגים ויש להם הבנה, אפשר שמצד הדין חייבים.

8. גר שחזר לסורו, האם כשר לכתובת תפילין

גר שחזר לסורו מחמת יראה-

- א.1. ב"י: כשר (נלמד מדין ספר תורה)
- א.2.

- א.2.1. **מגן אברהם (וכן הסכים הגר"א):** פסול, אף אם הוא מקיים את כל המצוות בצנעא, ורק אינו מניח תפילין בפרהסיא, שאינו בכלל "קשירה"
- א.2.2. גר שחזר לסורו מרצונו, והרי הוא מומר לכל התורה- פסול לכתובת תפילין
- א.2.3. גר שאינו מקיים מצוות מחמת פחד, ועל כן הוא לא מקיים אפילו בצנעא- כשר

משנ"ב:

בית יוסף אורח חיים סימן לט, ג:

כתב **רבינו** בהלכות ס"ת (יו"ד סי' רפא) גר שחזר לסורו מחמת יראה- כשר לכתוב ס"ת. והוא פשוט בפרק השולח (שם), ונראה דהוא הדין דכשר לכתוב תפילין ומזוזות.

שו"ע לט, ג: גר שחזר לדתו מחמת יראה- **כשר** לכתוב תפילין.

משנה ברורה: (יא) יראה - שלא יהרגוהו, ואף דבאמת הי"ל למסור נפשו על אמונת ה', מ"מ לא יצא מכלל ישראל עי"ז, כיון דהיה באונס, ועי' במ"א שהעלה דאין להקל בזה, אפי' אם בצינעא הוא שומר את התורה, רק שבהנחת תפילין הוא מתעצל, דהלא עכ"פ אינו בקשירה, **וכ"ש אם הוא מומר לכל התורה** כולה, אם לא שמחמת פחד שלא יהרגוהו הוא ירא לקיים את התורה אפילו בצינעא. ועיין **בביאור הגר"א** שמסכים ג"כ להמ"א...

¹⁸ ש"ך יורה דעה סימן שלד ס"ק יב: ואסור בתכבוסת כו' - אבל א"צ קריעה ועטיפת ראש וכפיית המטה כאבל ומותר ברחיצה וסיכה ותשמיש המטה ובתפילין ושאלת שלום כן הסכמת רוב הפוסקים

בני יונה (רפא, ב):

"גר שחזר לסורו מחמת יראה, פן יהרגוהו- כשר לכתוב ס"ת, אע"פ שהיה הדין שיהרג ואל יעבור לעבודה זרה, מ"מ כיון שחזר רק מחמת יראה, לא דמי אפילו למומר לתאבון, ומסתמא מחשבתו לשמיים, ומיקרי ישנו בקשירה (דלא כמג"א סי' ל"ט)".

מקדש מעט שם:

י"א: והוא הדין ישראל שהמיר לעבודה זרה, מחמת יראה

י"ב: עיין תשובת ריב"ש סי' ד', שזה דווקא אי בצנעא במקום שאין רואין שומר את המצות כראוי, ואם כן בצנעא הוא מניח תפילין והוי בקשירה, והמג"א מיירי להדיא שגם בצנעא אינו מניח תפילין ולכן פוסל, וליכא פלוגתא לדינא.

9. אפיקורוס שכתב תפילין, מה דין התפילין, ומהי ההגדרה של אפיקורוס

דין התפילין:

- א. מי שאדוק בעבודת כוכבים: יישרפו, ויש אומרים ייגנזו
- ב. מי שאינו מאמין בדברי חז"ל: ייגנזו הפרשיות
- ג. מי שאינו בדברי חז"ל, וראו שהוא כתב כהוגן: לכאורה יש להתיר, כדין שחיטה שהתירו כשעומדים על גבן, אך למעשה הכריע הביאור הלכה שטוב למחוק ולכתוב מחדש, ואם אי אפשר- יש לעיין למעשה לקמן בדברי הביאור הלכה ניתן לראות שיש שתי הגדרות מקובלות של אפיקורוס: א. אדוק בעבודת כוכבים ב. מי שאינו מאמין בדברי חז"ל

הגדרת אפיקורוס¹⁹:

- א. המבזה את התורה ולומדיה;
- ב. ויש אומרים, אף המבזה חברו בפני תלמיד חכם;
- ג. ויש אומרים, אף המתבטא בלשון גנאי כלפי תלמיד חכם, או קורא לרבו בשמו;
- ד. ויש אומרים, אף המומר לעבירה אחת,
- ה. והמבזה את המועדות, והמחלל את הקדשים, והמחטיא את הרבים אפילו בעבירות קלות, והפורש מדרכי ציבור, והעושה עבירות להכעיס בפרהסיא, והמטיל אימה יתרה על הצבור לשם שררה, והכופר בביאת המשיח, והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה;
- ו. ויש אומרים שאין נקראים אפיקורסים אלא שלשה: (1) האומר שאין נבואה כלל, (2) והמכחיש נבואתו של משה רבינו, (3) והאומר שאין הקדוש ברוך הוא יודע מעשי בני האדם.

האפיקורוס פסול לעדות, אסור להחזיר לו אבדתו, שחיטתו נבלה ואין לו חלק לעולם הבא. אפיקורוס שמת - אין קרוביו מתאבלים עליו.

אפיקורסים הם מאלה שמורידים אותם ולא מעלים;

החזון איש כתב: "שבזמן הזה שאין רואים נסים גלויים, ואין במעשי עונשים כאלה משום גדר הפרצה, אין דין זה נוהג, ואדרבא עלינו להחזירם בעבותות אהבה, ולהעמידם בקרן אורה, כמה שידינו מגעת" (חזון איש יו"ד סימן י"ג אות ט"ז).

שו"ע לט, ד: תפילין שכתבם אפיקורוס (פי' מאיניו):

א. ישרפו.

ב. וי"א: יגנזו.

משנה ברורה: (יב) אפיקורוס - ועיין בבה"ל: (יג) ישרפו - עם אזכרותיהן, וכדלקמן בסימן של"ד סכ"א²⁰ עיי"ש דסתמו כשכותב, לשם עבוי"ג הוא כותב: (יד) וי"א יגנזו - דאין דרך אפיקורוס להניח תפילין, ובודאי

¹⁹ ע"פ המילון בפרוייקט השו"ת גירסה +22

כתבו למכור לישראל, ואפשר שלא כתבו לשם עבו"ג. ודעת המחבר לפסוק בדעה א', לכן כתבו בסתמא, וכן דעת הט"ז והפרישה והגר"א בביאורו.

ביאור הלכה סימן לט סעיף ד: אפיקורוס שלא מאמין בדברי חז"ל, יש לגנוז את פרשיותיו שמא הוא לא כתב אותן כהלכה, אך אם אחרים ראו שהוא כתב הכל כהלכה, יש לעיין בדין הפרשיות.

* שכתבם אפיקורוס - הוא האדוק לעבודת כוכבים כן איתא בב"י בשם רש"י ובכ"מ ברמב"ם הלכות תפילין פ"א הי"ג²⁰ לאפוקי ממה שהוגה באיזה דפוס ברש"י גיטין מ"ה ע"ב, אפיקורוס - יהודי שאינו מאמין לדברי רז"ל, שזה אינו מפירש"י כידוע, הגם שלענינים אחרים ג"ז הוא בכלל אפיקורוס, אבל לא לענין זה דישורף, ולענין דינא סופר כזה, נ"ל פשוט דצריך לגנוז פרשיותיו (1) דשמא לא עיבד הקלף לשמה, (2) ושמא לא כתב הפרשיות והאזכרות לשמה (3) ושמא לא היה זהיר בדין חק תוכות כיון דאינו מאמין בדחו"ל וגם חשוד הוא להכשיל לאחרים

מיהו אי איתרמי שעמדו אחרים ע"ג וראו שנעשה הכל כהלכה, כגון שהוא לא כתב אלא איזו אותיות בהפרשיות אלו בפניהם או בהיריעות של הס"ת, אפ"ה יש לעיין אם איש כזה הוא בכלל בר קשירה.

ולכאורה יש להביא ראיה להתיר, דהלא לענין זביחה ג"כ מידריש מי שהוא בכלל בר זביחה - אכול מזבח, ולא ממי שאינו בר זביחה, וכדאיתא בחולין ג' ע"ב תוד"ה קסבר, ואפ"ה פסק ביו"ד סימן ב' ס"ט דצדוקי וביתוסי אם נבדק סכינים ואחרים עומדים על גבם - שחיטתם כשרה, אלמא דכיון דאחזיק במצוה זו אף דלא 'כתיבה' קרינן בהו, שהם בני זביחה, ומאמינים במצות זביחה, וכדפירש הפמ"ג שם ע"ש

א"כ ה"נ בעניננו לכאורה אם אחרים עומדים ע"ג ורואין שלא היה בו חסרון דחק תוכות שמצוי מאד במלאכת הכתיבה, וגם שנכתב לשמה - אין לפוסלו, דהוי עדיין בכלל בר קשירה

אבל יש לדחות, דהלא ידוע דאם שביק התירא ואכיל איסורא, אף בדבר אחד תו הוי בכלל אפיקורוס, ואנשים כאלו בזמנינו ידוע שאינם חוששין כלל למצות, ומצוי אצלם חילול שבת בפרהסיא ג"כ, וא"כ דינם כמו שמסיק הש"ך שם לענין קראים, ע"כ יותר טוב שימחקם ויכתוב אחרים תחתיהם, אך אם אינו יכול למחקם מחמת כסדרן, או באותיות השם, צ"ע למעשה.

²⁰ שו"ע או"ח שלד, כא: האפיקורסים, דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים, וכן מומרים לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקודש, אין מצילים אותם; ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן.

²¹ רמב"ם הלכות תפילין א, יג: ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורוס ישרפו... כסף משנה: ...ופירש"י אפיקורוס אדוק בעבודת כוכבים כגון כהניהם ישרף דודאי לשם עכו"ם כתבו...

קריאת התורה

1. קרא השני מה שקרא הראשון, או הוסיף שנים או שלושה פסוקים, האם עולה למניין העולים, פרט

שו"ע או"ח קלז, ו: הקורא בתורה ראשון, וקרא השני מה שקרא הראשון:

א. אם הוסיף על מה שקרא הראשון ג' פסוקים, או אפי' שנים במקום דלא אפשר - אותו שני עולה מן המנין;

ב. ואם לאו - אינו עולה מהמנין, חוץ מפרי החג, משום דלא אפשר.

משנה ברורה:

(יט) הראשון - ודוקא דיעבד, אבל לכתחלה אין כדאי שיקרא למפרע מהפסוקים הקודמים, אפילו אם ירצה להוסיף עליהן כמה. אך יש נוהגין בפרשת בחקותי קורין לעולה תוכחה ג"פ קודם, כדי להתחיל בדבר טוב, אף שכבר קרא השלישי אותן הפסוקים: (כ) שלשה פסוקים - במקום שאפשר: (כא) או אפילו שנים - היינו שהוסיף שני פסוקים על פסוק אחד שקרא ממה שלפניו, וכמו שאנו נוהגין ברי"ח, שהלוי מתחיל פסוק שקרא הכהן, ואינו מוסיף רק שני פסוקים, מפני שא"א בענין אחר, כמו שיתבאר בהלכות ר"ח: (כב) במקום דלא אפשר - היינו דלא אפשר לקרות שלשה, כ"א שנים, משום דסליק ענינא, דאי לא אפשר כלל, הוי דומיא דפרי החג: (כג) ואם לאו - שלא קרא שלשה במקום דאפשר לו לקרות שלשה, או שלא קרא שנים במקום דהיה אפשר לו עכ"פ לקרות לשנים: (כד) אינו עולה מן המנין - מלשון זה משמע דאין איסור בדבר לחזור ולקרות מה שקרא העולה שלפניו, אלא שאין עולה למנין הקרואים ואזיל לשיטתיה בסימן רפ"ב ס"ב וע"ש ברמ"א דחולק ע"ז. (כה) מפרי החג - בחוה"מ סוכות, דהרביעי חוזר וקורא מה שקראו הכהן והלוי, משום דלא אפשר לקרות לפניו מה שאינו מענינו של יום.

שו"ע רפב, ב: מותר לקרות עולים הרבה, אף על פי שקרא זה מה שקרא זה, וחוזר ומברך - אין בכך כלום. הגה: ויש אוסרים (מרדכי סוף מגילה), וכן נהגו במדינות אלו, חוץ מבשמחת תורה, שנהגו להרבות בקרואים ונהגו כסברא הראשונה.

משנה ברורה: (ט) אין בכך כלום - ומ"מ אינו עולה מן המנין, אם לא שהוסיף לכל הפחות שני פסוקים על מה שקרא הראשון, דאז דיעבד עולה למנין, וכמ"ש בסוף סימן קל"ז: (י) חוץ מבש"ת - י"א דה"ה בחתונה, אבל מנהגנו שלא לקרוא לזה מה שקרא כבר אחד, אף בחתונה, לבד בש"ת נוהגין כרמ"א [פמ"ג].

2. עלה לספר תורה, והחזן קורא, כיצד ינהג ומה הדין אם לא קרא כלל

טור סי' קמא:

העומד לקרות יקרא בנחת עם ש"צ, שלא תהא ברכתו לבטלה, והא דאמרינן שלא יקראו שנים, פי' בקול רם, דטעמא משום דתרי קלי לא משתמע.

בית יוסף אורח חיים סימן קמא:

ומתוך לשון הרא"ש שכתב רבינו, יתבאר לך שצריך העולה לקרות בנחת עם שליח ציבור, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, וכן כתבו התוספות בסוף פרק קמא דבבא בתרא (טו. ד"ה שמנה פסוקים)²². ורבינו הגדול

²² תוספות בבא בתרא טו, א: ...ומה שנוהגים עתה לקרוא שנים [בכל התורה] אומר ר"ת כדי שלא יתבייש מי שאינו יודע לקרות בעצמו כענין שמצינו במסכת ביכורים (פ"ג מ"ז) דתנן כל מי שיודע לקרות קורא בעצמו ושאינו יודע לקרות מקרין לפניו נמנעו מלהביא ביכורים התקינו שיהיו מקרין את מי שיודע לקרות ואת מי שאינו יודע לקרות...

מהר"י אבוהב ז"ל כתב: שמעתי שכתוב בספר **הזוהר** שאין לקרות כלל אלא אחד, וראוי לחוש לדבריו, אם האמת הוא כך, שאני לא ראיתי כתוב, אלא ששמעתי עכ"ל. ואני הכותב זכיתי למוצאן, והוא **בפרשת ויקהל** (רב:) וז"ל:

ואסיר למיקרי באורייתא בר חד בלחודוי, ושתקין ושמעין מלה מפומיה, כאילו קבלין לה האי שעתא מטורא דסיני, ומאן דקרי באורייתא ליהוי חד קאים עליה, ושתיק, דלא ישתכח בר דיבור חד בלחודוי, לא תרין דיבורים לשון הקודש חד וחד הוא לא תרין, ואי תרין משתכחין בס"ת, גריעותא דרזא דמהימנותא איהו, וגריעו דיקרא דאורייתא.

וקודם לזה כתוב: אי ההיא צלוצא אשתמעת לאודנין דבר נש, לית מאן דציית לה לעילא, ולית דצייתין ליה אחרנין, בר מאן דשמע בקדמיתא, בגין כך בעי לאסתמרא דלא ישמעון לההיא צלוצא בני נשא, ותו דמילתא דצלוצא אתאחדא בעלמא עילאה ומלה דעלמא עילאה לא איצטריך למישמע כגוונא דא מאן דקרי בספרא דאורייתא, חד קארי וחד לישתוק, ואי תרי קראן באורייתא גרעי מהימנותא לעילא ע"כ.

וכיון דלדברי הזוהר אסור לקרות אלא אחד לבד, ועכשיו שנהגו ששליח ציבור הוא הקורא, העולה אסור לקרות, אף על פי שלדברי הפוסקים צריך לקרות, ואם לא יקרא, כתבו דהוי ברכה לבטלה, מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא, לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים.

ועוד דהא איכא למימר דכל שהעולה שומע מה ששליח ציבור קורא, ומכוין לבו לדבריו, הרי הוא כקורא, דשומע כעונה (סוכה לח:), הילכך צריך לזוהר העולה מלקרות עם שליח ציבור, ומיהו אפשר שאפילו לדברי הזוהר רשאי לקרות, והוא שלא ישמיע לאזניו, וכן משמע מהלשון השני שכתבתי דמדמה ליה לתפלה שאסור להשמיע לאזניו, ואף על פי שבלשון הראשון שכתבתי לא הזכיר אלא דיבור, אפשר דכל שאינו משמיע לאזניו, לא קרי ליה דיבור, וכן ראוי לעשות לקרות העולה בנחת בענין שלא ישמיע לאזניו.

שו"ע קמא, ב: לא יקראו שנים, אלא העולה - קורא, וש"צ - שותק, או ש"צ - קורא, והעולה - לא יקרא בקול רם; ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאזניו. (ואפילו משמיע לאזניו - ליכא למיחש, דלא עדיף מתפלה, כדלעיל סימן ק"א) (דעת עצמו).

משנה ברורה: (ו) לא יקראו שנים - דתרי קלי לא משתמעין: (ז) וש"צ שותק - מיהו אם העולה טועה בנקודות או בטעמים - מסייעו בלחש: (ח) או ש"צ קורא וכו' - וכמנהגנו עכשיו, שלעולם הש"צ קורא, אפילו כשהעולה הוא בקי, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות, וגם ימצאו הרבה שאין יודעין בטוב לקרות הנקודות והטעמים וירצו לקרות והצבור אין יוצאין בקריאתן, וכשימנעום מקריאה, אתו לאינצוי: (ט) לקרות עם ש"צ - היינו מתוך הכתב: (י) לבטלה - דלא מסתבר שיברך העולה על קריאת הש"צ: (יא) בנחת - דתרי קלי לא משתמעין, לא שייכי כ"א בקורא בקול רם: (יב) שלא ישמיע לאזניו - עיין בב"י שהביא סעד לזה מספר הזוהר: (יג) ואפילו משמיע וכו' - ר"ל אף דיותר טוב שלא להשמיע לאזניו, מ"מ אם משמיע ג"כ - ליכא למיחש, דלא עדיף מתפלה שתקנו ג"כ בלחש, ואפ"ה משמיע לאזניו כדלעיל סימן ק"א ס"ב ה"נ כן.

פסקי תשובות:

לקרות בנחת שלא ישמיע לאזניו כי עפ"י המבואר בזוה"ק (ויקהל ר"ב ע"א) יש לשתוק ולשמוע את הבעל קורא, ולכן הכריע הב"י שיקרא בלחש, שבה אפשר שרשאי אפילו לדברי הזוה"ק, ובדרכי משה סק"ב הפליג יותר לומר שאין הכרח כלל לומר שכוונת הזוה"ק שישתוק, ואף מותר לו להשמיע לאזניו, אלא כוונת הזוה"ק שלא יקרא גם הוא בקול רם יחד עם הבעל קורא, ועפ"י דבריו אלו כתב הגהתו על השו"ע דמותר לו לקרוא יחד עם הבעל קורא, אפילו באופן שמשמיע לאזניו, אמנם בכמה ספרי קודש כספרו של החיד"א בעבודת הקודש, מצינו שפירשו דברי הזוה"ק כפשוטם, שאסור לעולה לתורה לקרוא כלל עם הבעל קורא אלא לשתוק לגמרי, ולכן אם כי יש לנו לחשוש מאד לדברי השו"ע, דאם ישתוק יש חשש ברכה לבטלה, אך עכ"פ יראה לזוהר ולקרא בלחש מאד אחר הבעל קורא, שלא ישמע קולו, ובמקום שאי אפשר - התירו, עפ"י דברי שאר הפוסקים, לעלות לתורה בלי לקרוא כלל יחד עם הבעל קורא, כגון האוחז באמצע ק"ש וברכותיה.

3. לצאת מבית הכנסת כשקוראים בתורה, האם ובאיזה אופן מותר

שו"ע קמו, א: יש להתיר לצאת רק כשספר התורה סגור בין העליות + נשארו עשרה בבית הכנסת + כשהוא כבר שמע קריאת התורה או שדעתו לחזור מיד + לצורך גדול: אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח, אבל בין גברא לגברא, שפיר דמי.

משנה ברורה: (א) אסור לצאת וכו' - וע"ז נאמר "ועוזבי ה' יכלו"²³, ומתרגמין: "ודשבק אורייתא דה' ישתצון", ואפילו איכא עשרה דצייתי לס"ת זולתו, וגם הוא כבר שמע קה"ת בעשרה, אפ"ה אסור: (ב) אבל בין גברא לגברא - והוא כשנשארו עשרה בביהכ"נ: (ג) שפיר דמי - והיינו כשכבר שמע קה"ת או שדעתו לבוא מיד וגם זה אינו מותר כ"א כשהוא לצורך גדול.

ביאור הלכה: יש להחמיר שלא לצאת כבר משעה שפתחו את ספר התורה, אף שעדיין לא התחילו לקרוא בפועל:

* כשהוא פתוח - מלשון זה משמע דאפילו לא התחילו עדיין לקרות- אסור, מכיון שכבר נפתח הספר, ואף דבס"ב סתם המחבר כהרמב"ם דדוקא כשהתחיל לקרות אסור²⁴, הכא לענין לצאת חמיר טפי, ואף דלענין בין גברי לגברי חמיר שם מהכא, דהכא שרי והתם אסור, לענין לצאת כשהיא פתוחה חמיר הכא מהתם, אכן מלשון הרמב"ם משמע דהכא ג"כ אינו אסור רק כשהתחיל לקרות, אמנם לפי מה שמצדד המ"א, וכן משמע מהגר"א דשם ג"כ אסור תיכף משנפתח, א"כ בעניננו בודאי אין להקל.

יציאה מבית הכנסת	כאשר ספר התורה נפתח, עוד לפני שהתחילו לקרוא			כשהתחילו לקרוא בתורה	בין גברא לגברא
	ביאור הלכה	רמב"ם	ביאור הלכה למסקנה		
	(חמור) משמע מהשו"ע לאסור, כי כתוב שיש לאסור כבר "כשהוא פתוח"	משמע ממנו שמוותר ²⁵	כיון שע"פ המג"א והגר"א, יש לאסור כבר משעה שנפתח, אין להקל למעשה	אסור	(קל) מותר לצאת
לדבר	(קל) משמע שמוותר			יש לאסור, כי כתוב "כיון שהתחיל הקורא לקרות"	(חמור) אסור לדבר

* אבל בין גברא לגברא - עיין בתשב"ץ (ח"ג סימן צ"ח²⁶) שכתב דזהו דוקא כשאירע הדבר באקראי בעלמא אבל כשעושין זה תדיר, נראה פירוק עול תורה, וכמעט שאני אומר שעליהם נאמר "ועוזבי ה' יכלו" ח"ו ע"ש.

יכול לצאת בין העליות:

- פרי חדש:** מיד בסיום קריאת העלייה, עוד לפני ברכת "אשר נתן"
- מטה יהודה:** משעה שגמר ברכת "אשר נתן"

* שפיר דמי - עיין בפר"ח שמצדד לומר, דמשעה שגמר הקריאה אפילו לא בירך עדיין ברכת "אשר נתן"- יכול לצאת, ובספר מטה יהודה חולק ע"ז, דהברכה שייכא להקריאה, וחשיבא כוותיה, ע"ש.

²³ ישעיהו פרק א, כח: וְשָׁבַר פְּשָׁעִים וְחָטָאִים וְחָדָו וְעֹזְבֵי ה' יָכֻלוּ. **תרגום יונתן:** וְיִתְבָּרְוּ מְרֻדִּין וְחִגְבִּין פְּחָדָא וְדִשְׁבְּקוּ אוֹרִיתָא דִּי יִשְׁתִּיצוּן.

²⁴ **שו"ע או"ח קמו, ב:** כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת, אסור לספר אפילו בד"ת

²⁵ שכן הרמב"ם כתב (הלכות תפילה ונשיאת כפים יב, ט): "ואסור לצאת מן הכנסת בשעה שהקורא קורא"

²⁶ **שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן צח:** וענין יציאת בחורי חמד בשעת ס"ת וכמעט שאני אומר שעליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו ומתרגמין ודשבק אורייתא דיי' ישתצון ואף על פי שהתלמוד (ברכו' ח' ע"א) לא אסר אלא באמצע הפסוק והתירו בין גברא לגברא והית' השאל' בין פסוקא לפסוקא זה כשאירע הדבר באקראי בעלמא אבל כשעושין זה תדיר נראה פירוק עול תורה ואם יוצאים בהפסטה ואינם חוזרים לתפל' מוסף ראוי לצבור לגדור זה בקנס לשמן למאור. והזהרו מלהטיל חרם כי לא ישמעו ולא ימנעו עצמם מפני זה ויבואו להקל בחרמים כשהם על דבר חמור כמסירה ועריות וחלול שבת והנהג הצבור בנחת ושלוש לכם.

נמצא שמותר לצאת באמצע קריאת התורה, רק בצירוף התנאים הבאים:

1. נשארו עשרה בבית הכנסת
2. ספר התורה סגור בין העליות (יש אומרים לאחר ברכת "אשר נתן")
3. שמע כבר קריאת התורה או שדעתו לחזור מיד
4. לצורך גדול
5. הדבר נעשה באקראי (ולא בקבע)

כמו כן, ישנה מחלוקת, האם מותר לצאת כבר מיד לאחר הקריאה לפני ברכת "אשר נתן"

פסקי תשובות:

ואפילו לא התחילו עדיין לקרוא- אסור, מכיון שכבר נפתח הספר, ועד גמר הברכה האחרונה של העולה בכלל האיסור²⁷, ואפילו הוצרך לנקביו, אם ביכולתו להשהות עצמו, אין לו לצאת, ואפילו נכנס במקרה לביהכ"נ כדי לחפש אדם מסוים או לאסוף צדקה, אסור לו לצאת כשהס"ת פתוח, והיוצא הוא בכלל עוזבי ה' יכלו ר"ל,

ובין גברא לגברא, אם עדיין לא שמע קריה"ת, וגם לא ישמע אח"כ במנין אחר, אין מותר אלא באונס גמור או דוחק גדול, ואם כבר שמע קריה"ת או ישמע אח"כ, כתב המשנ"ב (סק"ג) שאין להתיר כי אם לצורך גדול, ואפילו נכנס באקראי כדי לחפש אדם אחד וכדו', אבל יש הכותבים ככפ החיים שבזה יש להתיר אפילו בלא דוחק, ושכן עמא דבר, ובפרט אם ממחר לצורך מצוה כגבאי צדקה, שיוכל לסמוך על דעה זו.

6. ללמוד או לקרוא שמו"ת, בשעת קריאת התורה, האם ובאיזה אופנים מותר

בית יוסף אורח חיים סימן קמו: כתוב במרדכי (סי' יט) ובהגהות אשירי פרק קמא דברכות (סי' ז) בשם **אור זרוע** (ח"א סי' יא) דלקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה- שרי לכולי עלמא, וכן היה נוהג ה"ר יהודה החסיד וכן כתב סמ"ק סימן קנ"ג וכן כתב הכל בו (שם) בשמו וכן כתבו הגהות מיימון בפ"ב (אות ז) וכתבו שכן עשה ר"י

ואח"כ כתבו: ומכל מקום, ה"ר"ם **כשחזר הפרשה בעת ההיא, היה שותק** בזמן ששליח ציבור קורא, עד בין גברא לגברא, וכן כתב דאסור ללמוד או לקרות הפרשה בעת קריאת התורה, דאין לנו מי שתורתו אומנותו עכ"ל: ולענין הלכה כדאי הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם [בדק הבית] ומכל מקום **נכון לכוין אדם דעתו בכל הפרשיות** ולשמעם מפי שליח ציבור [עד כאן].

שו"ע קמו, ב: כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת:

- א. **אסור לספר אפילו בד"ת**, אפי' בין גברא לגברא, ואפילו אם השלים הוא הפרשה;
- ב. ויש מתירים לגרוס (פי' ללמוד) בלחש,
- ג. וי"א שאם יש י' דצייתי (פי' המשימין לבם) לס"ת, מותר לספר (בד"ת) (ב"י בשם מהר"א);
- ד. ויש מתירים למי שתורתו אומנתו;
- ה. ויש מתירים למי שקודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות, ומתחיל לקרות;
- ו. ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכל זה אינו ענין לפרשת זכור (דברים כה, יז - יט) ופרשת פרה (במדבר יט, א - כב), שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא; והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא.

משנה ברורה (יא) שרי - לכל הדעות שנזכרו לעיל, כיון שהוא מעין מה שקורא הש"ץ, אף על פי שאין קורא ממש בפסוק שהש"ץ קורא, ומ"מ גם זה אינו מותר **רק בלחש**, שלא יבלבל דעת השומעים [פמ"ג].

²⁷ פסק כמו המטה יהודה

פסקי תשובות:

וכן נוהגים לכתחילה שלא להעביר הסדרא שמו"ת בזמן קריה"ת, ואף לא לת"ח שתורתו אומנותו, וזולת זה, לכתחילה הלא צריך להעביר הסדרא שמו"ת בערב שב"ק, ובשעת הדחק מקילים בזה כסתימת השו"ע ודלא כהפרי"ח שמחמיר מדינא גם לענין שניים מקרא ואחד תרגום, אך מהנכון שיקרא יחד עם הבעל קורא את המקרא, ובין גברא לגברא או לאחר קריה"ת ישלים עוד הפעם מקרא והתרגום

שו"ת יחזה דעת חלק ב סימן לז:

שאלה: ... והאם מותר לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בשבת בשעה שהשליח צבור קורא בתורה?

...הנה אף על פי שמבואר במסכת סוטה (דף לט ע"א) שמשעה שנפתח ספר תורה לקרות בו- אסור לספר אפילו בדבר הלכה, שנאמר (נחמיה ח) "וכפתחו עמדם כל העם", ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר "והוחלתי כי לא ידברו כי עמדו לא ענו עוד", מכל מקום פסק מרן בשלחן ערוך (או"ח סימן קמו סעיף ב), שיש להתיר קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת ספר תורה בשבת, חוץ משבת שלפני פורים בשעת קריאת פרשת זכור, וכן בשעת קריאת פרשת פרה, שקריאתם היא מצות עשה מן התורה, [וכמו שכתבו בתוספות שאנץ (סוטה לג ע"א) ובתוספות רבי יהודה החסיד (ברכות יג ע"א) ובתוספות הרא"ש ובחידושי הרשב"א (ברכות שם), ובחידושי הריטב"א (מגילה יז:), ובשו"ת תרומת הדשן (סימן קט). ע"ש].

לפיכך חובה על כל הקהל להטות אוזן קשבת לקריאת פרשת זכור ופרשת פרה מפי השליח צבור הקורא בתורה, ואין לקרות באותה שעה שנים מקרא ואחד תרגום. ומה שסיים מרן השלחן ערוך שם, שהנכון הוא שבכל פרשיות התורה ראוי למדקדק במעשיו לכיון דעתו ולשמוע קריאתו מפי הקורא בתורה, זהו רק ממדת חסידות, אבל מעיקר ההלכה חזר מרן השלחן ערוך ופסק (או"ח/בסימן רפה סעיף ה) שיכול לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה. וכן פסק בשו"ת תרומת הדשן (סימן כד). וכן עיקר לדינא, וכמו שכתב הגאון רבי יהודה עייאש בספר מטה יהודה (סימן קמו אות ז), ושכן נוהגים רוב המדקדקים, ושלא כדברי הפרי חדש שחולק על דברי השלחן ערוך, שאין דבריו נכונים בזה להלכה. ע"כ.

ומכל מקום יותר נכון להורות למי ששעתו דחוקה ומצומצמת ואין לו פנאי לקרוא לעצמו שנים מקרא ואחד תרגום, שיקרא בלחש את כל הפרשה עם השליח צבור הקורא בתורה, פסוק בפסוק, ושוב יחזור ויקראנה פעם שנית בביתו, ואחר כך יקרא פעם אחת את כל התרגום, ובוזה בודאי יוצא ידי חובה.

7. דילג על פסוק בשבת, יו"ט, או בשני וחמישי, האם

חוזר

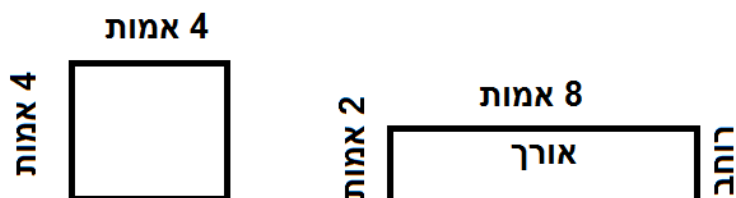
יש תשובה לעיל

8. קרא מה שקרא הראשון או הוסיף ב' או ג' פסוקים,

האם מצטרף למניין העולים

יש תשובה לעיל

1. בית שאורכו 8 אמות, ורוחבו 2 אמות, האם חייב במזוזה

- א. רמב"ם: חייב (כי יש בו 16 אמות מרובעות)
ב. הרא"ש: פטור (כי צריך 4 על 4 אמות בדווקא)

טור סי' רפו: בית שאינו מקורה או שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות- פטורה, וכתב הרמב"ם יש בו לרבע ארבע על ארבע אף על פי שהוא עגול או בעל ה' זוויות- חייב, וא"צ לומר שאם ארכו יותר על רחבו שהוא חייב, כיון שיש לו לרבע ד' על ד', וא"א הרא"ש ז"ל כתב שאינו חייב אא"כ הוא מרובע ד' על ד'.

בית יוסף יורה דעה רפו, יג:

ומ"ש או שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות- פטור. ברייתא בפרק קמא דסוכה (ג.). וכתב הרא"ש בהלכות מזוזה (סי' טז) אף על פי שבכל הספרים אין כתוב אלא: "בית שאין בו ארבע אמות", **רב אלפס** (הלכות מזוזה ו: ג) גרס "שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות", דמסתבר דלא חזי לדירה בענין אחר, ודלא כמו שכתב הרמב"ם ז"ל (שם ה"ב) שאם היה ארכו יתר על רחבו, הואיל ויש בו ארבע אמות על ארבע אמות חייב במזוזה, דארבע אמות על ארבע אמות בעינן, לכל הנהו דקא חשיב בברייתא, פרק קמא דסוכה עכ"ל.

וזה לשון הרמב"ם: אם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשוה, אף על פי שהוא עגול או בעל חמש זוויות, ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו, הואיל ויש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות- חייב במזוזה.

ולענין הלכה נקיטין כהרמב"ם, דהא לא פליג עליה אלא הרא"ש, ולישנא ד"ארבע אמות על ארבע אמות" שלמד ממנו הרא"ש²⁸ אינו מוכרח, דכל שיש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות, בכלל ארבע אמות על ארבע אמות הוא, וכל שיש בו לרבע כן, ראוי לדירה הוא.

שו"ע רפו, יג: בית שאין בה ד' אמות על ד' אמות- פטור. ואם יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות בשוה, אף על פי שארכו יתר על רחבו או שהוא עגול או בעל ה' זוויות- חייב (רמב"ם שם ד"ב).

ע"פ הש"ך יש לחוש לדעת הרא"ש ורבינו ירוחם שאם אין בו ארבע על ארבע אמות, אין זה בכלל בית דירה ולכן יקבע בלי ברכה או יצא ידי חובה במזוזה אחרת:

ש"ך ס"ק כג: ואם יש בו כדי לרבע כו' - ודעת הרא"ש שאינו חייב במזוזה אא"כ הוא מרובע ד' על ד' אמות, ולפי שכתב בב"י דנקיטין כהרמב"ם, דהא לא פליג עליה אלא הרא"ש, לא הביא כאן אלא דברי הרמב"ם, אבל באמת גם דעת רבינו ירוחם בסוף ספר אדם, כהרא"ש, וכתב שכן תפסו עיקר, **ע"כ נראה דיש לקבעה בלא ברכה, או שיברך מתחלה גם על אחרת, ויהא דעתו גם על זו.**

ביאור הגר"א: [יג] ואם יש כו'. רמב"ם אבל הרא"ש חולק ע"ז.

חמודי דניאל: יש לחייב במזוזה אף שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות:

- א. בית שער, מרפסת וגנינה
ב. חדרים קטנים בבית גדול

²⁸ מדברי הר"י בהלכות מזוזה

פתחי תשובה : (יא) ד' אמות - בס' חמודי דניאל כ"י נראה דוקא בית דירה צריך דוקא שיהא ד"א על ד"א, אבל בית שער ומרפסת וגינה, אפי' לית בהו ד' על ד'- חייבין, ועוד נראה, במי שיש לו בית גדול, ויש לו חדרים קטנים להניח שם חפצים, דחייבים במזוזה ע"כ.

הגהות הט"ז (רפ"ו, י"ג):

כדי לרבע ד' אמות. פירוש שיהיה גדול כל כך שיוכל לעשות בו ריבוע ממש, ארכו כרחבו, ד' על ד', ובב"י לא פירש כן, ונמשך אחר הבנת הרא"ש והטור בדברי הרמב"ם לפי הנראה, דהרמב"ם בעי גם כן ריבוע ממש, ובשעת עסקי בא"ח הלכות סוכה זכיתי לחדש דבר זה ושם הארכתי בזה".

2. מה הדין בבית שער שאין בה 4 על 4

א. חמודי דניאל: חייב

ב. מקדש מעט: פטור

ג. שבט הלוי: לא מוכרח לפטור כמקדש מעט

יו"ד סימן רפ"ו: פתחי תשובה : (יא) ד' אמות - בס' חמודי דניאל כ"י נראה דוקא בית דירה צריך דוקא שיהא ד"א על ד"א אבל בית שער ומרפסת וגינה אפי' לית בהו ד' על ד'- חייבין.

בספר פתחי שערים לרב שכטר, כתב (עמוד קע"ב, ס"ק קס"ה):

"מסדרון קטן פחות מד' על ד', שהוא בית שער לבית:

- יש מחייבים במזוזה (שו"ת יוסף אומץ לחיד"א סי' ט"ו, שערי דעה רפ"ו ס"ק ד', תשובות מהרש"ם חלק ג' סי' קנ"ד, מהר"ם שייק יו"ד סי' רפ"ז)
- ויש פוטרם (מק"מ ס"ק ל"ט²⁹)
- לכן יקבע בלי ברכה (מז"מ ס"ק צ"ה אות ז')

אמנם בשו"ת שבט הלוי (ב, קנ"ו³⁰) כתב שאין סברת המק"מ מכרעת לפטור".

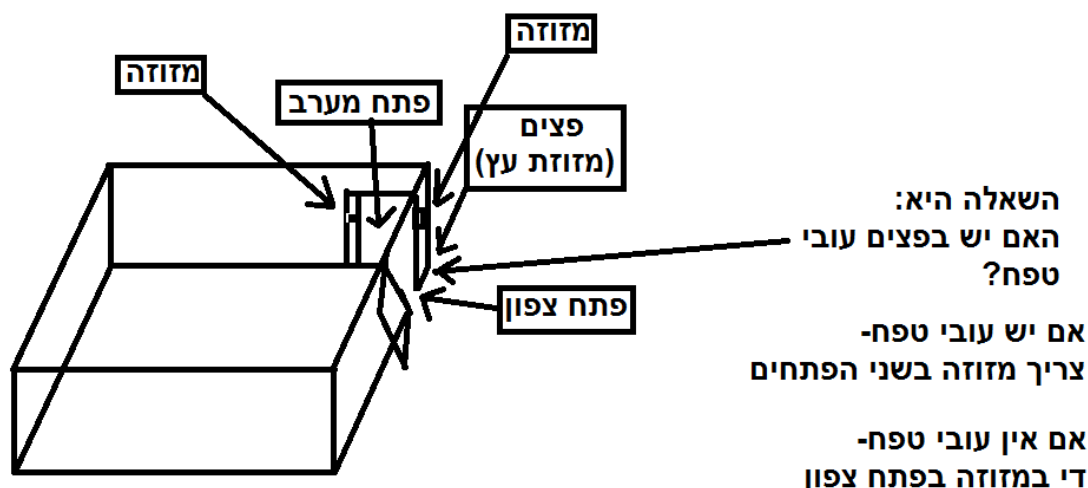
²⁹ **המקדש מעט** (רפ"ו, ס"ק לט) כתב על דבריו של החמודי דניאל: "ואינו נכון, דכל פחות מד' אמות- חור בעלמא הוי לגבי מזוזה".

³⁰ **שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן קנו:** "...ובענין בית שער פחות מדע"ד עיין בפת"ש דחייב, ובמקדש מעט חולק עליו ופוטר, ואין סברתו מכרעת".

3. מהו פתח שאחורי הדלת, והאם חייב במזווה

טור סי' רפו: תנא: פתח שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח- חייב במזווה, **פירש"י:** כגון שיש במקצוע הבית פצים קבוע לבי פתחין מחותכין בו אחד לצפון ואחד למערב, וקבע מזווה בפצים בחלל הפתח הצפוני וכשהדלת פתוחה הוי אחורי הדלת, אם יש בעובי הפצים עובי הדלת טפח בין פתח לפתח- צריך מזווה אחרת לפתח מערבי, הואיל ואין המזווה בחללה, ואם לאו- א"צ מזווה אחרת, שהרי היא כמונחת בחללו עצמו ע"כ.

שיטת רש"י:

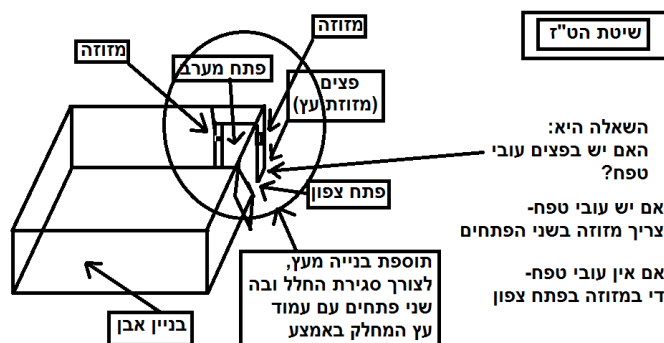

ב"י סי' רפו, כ: תנא פתח שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח- חייב במזווה. גם זה שם (לג:). ופירוש **רש"י** שכתב רבינו הוא מועתק מפסקי **הרא"ש** (שם סי' יא), ובנוסחי דידן בפירושי **רש"י** דידן מבואר יותר וה"ג בפתח שאחורי הדלת. כגון מקצעי הבית הפצים קבוע ושני פתחים מחותכים אחד לדרום ואחד למערב, וקבע מזווה בפצים בחלל פתח הדרומי, וכשהדלת סתומה, הוי פתוח למערב אחורי הדלת, אם יש בעובי פצים המבדיל טפח בין פתח לפתח צריך מזווה אחרת לפתח מערבי, הואיל ואין המזווה בחללו, ואם לאו- אין צריך מזווה אחרת, שהרי כמונח באותו פתח עצמו עכ"ל.

והמרדכי (סו"ס תתקס"א) כתב, פירש הקונטרס, כיון שאין לה טפח ולזה ימין ולזה שמאל, אין צריך מזווה אחרת, וקשה דמנא ליה הא, ופירש **ר"ץ** כגון שיש אצל פתח, חדר שצריך מזווה, ויש פצים שם שהוא ימין לזה ולזה, וכיון שאין ביניהם טפח, נפיק במזווה אחת עכ"ל.

שולחן ערוך רפו, כ: פתח שאחורי הדלת, אם יש לו פצים טפח- חייב במזווה.

שיטת הט"ז (רפו, ס"ק יא): **ע"פ הט"ז**, העניין הוא שלא כמו **רש"י** שפירש ששני הפתחים בשני כיווני האוויר הם מעצם הבניין, ורק יש מזוזת עץ (פצים) ביניהם, **הט"ז** פירש שיש חלל גדול בבניין בחיבור שני כיווני האוויר, כך שעשו תוספת בנייה עם עץ, ואטמו את החלל החסר, ואז עשו שני חורים לפתחים, והשאירו עמוד ביניהם, ועתה השאלה היא האם יש בעובי אותו עמוד שיעור של טפח, כדי לדעת אם לחייב במזווה אחת או בשתי מזוזות.

...והאמת הברור לפע"ד דשני הפתחים הם בפצים עצמו מחותכים בו דהיינו שבמקצוע מערבית צפונית עומד פץ אחד עב ורחב ונחתך בו חתך גדול כדי שיעור פתח מצד צפון לתוך חלל הבית ושם נכנסין ויוצאין מצפון לבית ומבית לצפון ועוד נחתך שם שיעור פתח מצד מערב לחלל הבית ושם הוי כניסה ויציאה מבית למערב וממערב לבית ועשה המזוזה בחלל הפתח המערבי דהיינו באותו צד שהוא ימין הנכנס ממערב לבית שהרי באותו פצים עצמו יש חלק ימין ושמאל בפתח העשוי בו נמצא הכל ניחא דהכי קאמר שהמזוזה של פתח המערבי פשיטא שהיא כדין אלא דבפתח הצפוני יש חילוק אם יש באותו חלק פצים המבדיל בין מערב לצפון שיעור טפח צריך מזוזה אחרת לצפוני אבל אם אין שם הבדל טפח חשבינן אותו הבדל כמאן דליתא ומתכשר גם הצפוני כאלו גם הוא בחלל המערבי וימין אחד לשניהם סגי ואף על גב דלגבי צפוני הוה המזוזה רחוק מטפח סמוך לחוף מ"מ כשר הוא כמ"ש סימן רפ"ט וכ"ש הכא דעכ"פ לצד מערב הוה כראוי.

ש"ך ס"ק כז: פתח שאחורי הדלת כו' - פירש רש"י כגון שיש במקצוע הבית פצים קבוע לשני פתחים מחותכי, א' לצפון ואחד למערב, וקבעו המזוזה בפצים בחלל הפתח הצפוני, וכשהדלת פתוח הוי אחורי הדלת, אם יש בעובי הפצים עובי הבדלת טפח בין פתח לפתח צריך מזוזה אחרת לפתח מערבי, הואיל ואין המזוזה בחללה, ואם לאו א"צ מזוזה אחרת, שהרי היא כמונחת בחלל עצמו ע"כ...

4. פתח שמחולק בעמוד, האם מספיקה מזוזה אחת

טור סי' רפו: ויראה מכאן אותם פתחים שהם חלוקים, ועמוד באמצע, די להם במזוזה אחת, אפי' אם יש בעובי העמוד טפח, דלא חייב בשתיים כשיש בעובי העמוד טפח אלא כשאחד בצפון ואחד למערב, אבל כששני הפתחים ברוח אחד, אפילו אם יש בעובי הפצים טפח, חשוב הכל כפתח אחד,

ואפילו לפירוש השני שפירש"י כמו שדרך לעשות פתח קטן אצל שער הגדול, שאין פותחים תמיד השער הגדול ופותחים הקטן, ואם יש פצים רוחב טפח ביניהם צריך מזוזה אחרת, אפי' לפ"ז נראה שפתח החלוק-א"צ, דשאני התם שפתח הקטן נבדל משער גדול לגמרי שהרי נפתח ונסגר כל אחד בלא חברו, אבל הכא שאינן נבדלין זה מזה דכשזה נפתח גם זה נפתח וכן נסגרים ביחד ואין העמוד נעשה אלא לנוי ודאי כחד חשיב

שו"ע סי' רפו סעיף כא: פתח אחד, וחלקו בעמוד בנתיים :

- א. כל שיש היכר ציר בזה ובזה לצד העמוד, הרי הם כשני פתחים וצריך מזוזה לכל פתח.
- ב. אבל כל שאין צירים לצד העמוד, אין העמוד מחלקו לשניים, שאינו אלא לנוי בעלמא.

פתחי שערים (עמוד קצה סעיף כא):

"פתח מחולק לשנים על ידי עמוד, אם העמוד עשוי לנוי בעלמא, נידון כפתח אחד, ודי במזוזה אחת. וקובע אותה בימין הפתחים, ואין צורך במזוזה שניה על העמוד. כל שאין צירים לצד העמוד, אין העמוד מחלקו לשנים. שאינו אלא לנוי בעלמא, כעין חלונית שלנו דחלון אחד נקרא. עד כאן לשון הרשב"א.

והוא הדין בהרבה עמודים העשויים לנוי בעלמא. ואם תלו בו שתי דלתות, אינה לנוי בעלמא, וצריך מזוזה שניה בעמוד. כל שיש היכר ציר בזה ובזה, בצד העמוד, הרי הוא כשני פתחים, רשב"א. ואפילו אם אין דלתות תלויות ממש, רק חקק מקום לקבוע בו צירים, לתלות בו דלתות, גם כן דינה כשני פתחים וצריך מזוזה על כל אחד מהם. אך אם תלה דלת אחת שסותמת את שתייהן על ידי אותה הדלת, די במזוזה אחת.

לסיכום :

מזוזה אחת	שתי מזוזות
כשהעמוד עשוי לנוי בעלמא, די במזוזה אחת וקובע אותה בימין הפתחים	אם תלו בו שתי דלתות ויש עמוד מפריד
עמודים רבים שמחלקים פתח, אך אין לאף אחד מהם היכר ציר	כל שיש היכר ציר בזה ובזה
דלת אחת שסותמת את שני הפתחים בבית אחת	אפילו אם רק חקק מקום לקבוע בו את הצירים, לתלות בהן דלתות

5. יריעה של ס"ת שהתחיל לכתוב בה ונפסלה, האם יכול לכתוב מזוזה או תפילין בשאר

שו"ע או"ח מב, א:

אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד, אפילו ליקח רצועה מהם וליתן בש"י- אסור, מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, ושל ראש קדושתו חמורה, שרובו של יד"י בשל ראש. אבל משל יד לשל ראש- מותר לשנות. ואם היו חדשים שעדיין לא הניחם, מותר לשנות אפילו משל ראש לשל יד, שתולה עליהם מכסה עור אחד, ונראים כבית אחד.

ביאור הלכה סימן מב: * מותר לשנות וכו' - מזה דייק הפמ"ג לעיל בסימן ל"ב סק"י³¹ דאם כתב על קלף לס"ת ונפסל ע"י שם וכדומה, דמותר לכתוב על הנוטר תו"מ, דכתיבה ג"כ לא הוי כ"א הזמנה מעלייתא, ולא הוי כצר ביה ואזמניה, ודלא כא"ר שמחמיר בזה. אח"כ מצאתי בנו"ב מה"י חיו"ד סי' קע"ד שנשא ונתן בזה, והעלה דהמורה להקל לכתוב אח"כ עליה תפילין- לא נשתבש, אבל במזוזה- אין להקל ע"י ש הטעם.

כתב על יריעה של ס"ת והיא נפסלה, האם מותר לכתוב על השארית:	פמ"ג	אליה רבה	נודע ביהודה
תפילין	מותר	אסור	מותר
מזוזה			אסור

הלכה ברורה לרב דוד יוסף (כרך ב' עמוד 306):

ואף על פי שמותר לשנות קלף שעובדו לשם ספר תורה, לכתוב עליו תפילין, מכל מקום אם התחיל לכתוב הספר תורה על הקלף יש מחמירים³² שלא לכתוב על הקלף הנשאר מאותה יריעה תפילין או מזוזות, ויש מקילים³³, ובדיעבד אם כבר כתב התפילין על יריעה זו יש להקל³⁴.

6. מזוזה של יחיד או של רבים, כל כמה זמן צריך לבדוקה, ומהי הגדרת "רבים"

רש"י מסכת יומא דף יא עמוד א: ושל רבים - שערי חצירות ומדינות ועירות.

תוספות הרא"ש יומא יא, א: ושל רבים נבדקת פעמיים ביוכל. פירש"י שאין להטריח את הרבים, שאם נטריח עליהם, כל אחד ואחד יאמר: "יעשה חברי", ולא נהירא דא"כ מה שייך לאיתוויי אהך עובדא

³¹ פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן לב ס"ק י: ...והנך רואה דאף עיבוד וכתיבה רק הזמנה מעלייתא הוה, וכדאמרן. ובאליה רבה [ס"ק] ט"ז דאם כתב על קלף לספר תורה אסור על הנוטר תפילין...

³² כן כתב האליה רבה, ושכן משמע בלבד, וכן הסכימו המחצית השקל, ובשו"י חתם סופר, וקסת הסופר, ובשו"י חסד לאברהם תאומים תניא, וכתב להחמיר דווקא בעדיין ראוי לכתוב עליו ספר תורה. ועיין עוד בשו"י נודע ביהודה, ובשו"י ראשי בשמים, ובשו"י הרד"ך, ובשו"י משיב כהלכה ובמקדש מעט (רצ, ז), שכך כתב: "וכל שכן בהתחיל לכתוב יריעה לס"ת, ואירע בה פיסול, דאסור לחתוך החלק ולגנוז, אלא יגנוז כולה, וכל שכן כשכבר נכתב הספר תורה ואחרי זה נמחק הכתב, דאף מזוזה אסור לכתוב שם... ואפשר בזה אף לכתוב שם ס"ת אחרת- אסור, דשמא יכתוב תיבת חול על מקום שהיה כתוב מקודם השם..."

³³ פרי מגדים (אשל אברהם), וכן פסק בשו"י נודע ביהודה, אלא שהנודע ביהודה כתב כן, משום דסבירא ליה דקדושת תפילין היא כספר תורה, ולא פחות, ודלא כהשלחן ערוך כאן. והובאו דבריו במלאכת שמים, ובשו"י לחם שלמה, ומכל מקום כתב הנודע ביהודה, שבמזוזה אין להקל.

³⁴ כן כתב הקול יעקב (לב, ס"ק לו) שאף המחמירים יודו להקל בדיעבד. ונראה לבאר, דהיינו משום דמדין כתיבת תפילין שפיר דמי, דהא מהני עיבוד ספר תורה לתפילין, וכאן אין אלא איסור צדדי, שמורידו בקדושה אחר שהחל לכתוב עליו, ואין זה נוגע לגוף דין כתיבת תפילין על גבי קלף שנעבד לשמה. (ואני אעיר, שכן נראה מתוך דבריו של החזון איש בהלכות תפילין, שכתב שבעצם קדושת ספר תורה תפילין ומזוזות אחת היא, וכל האיסור לשנות, הוא רק משום האיסור הצדדי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה).

דארטבון, ונראה לפרש דטעמא **משום סכנה**, משום דבשל רבים איכא פירסום טפי אם יבדקוה תדיר, יבא הדבר לידי סכנה.

בדיקת מזוזות רבים פעמיים ביובול:

א. רש"י: טירחת הציבור

ב. תוספות הרא"ש: סכנה (בשל פרסום יתר)

תוספות מסכת מנחות דף מג עמוד א: ...ובמכילתא איתא, נאמר כאן 'ימימה', ונאמר לחלן (ויקרא כה) 'ימים תהיה גאולתו', מה לחלן י"ב חדש, אף כאן. מגיד שצריך לבדוק תפילין אחת לי"ב חדש דברי ב"ה, ב"ש אומרים: אין צריך בדיקה. שמאי אומר: אלו תפילין של אבי אימא. ופרק המוצא תפילין ירושלמי נמי תניא תפילין צריך [בדיקה] אחת לי"ב חדש דברי רבי, רשב"ג אומר אין צריך. וכל הני דמצרכי בדיקה סבירא להו בחזקת תפילין הכתוב מדבר, ולא קי"ל הכי, **מיהו בשימושא רבה איכא שמצריך לבדוק פעמיים בשבוע**, והני בדיקות לא הוו משום חסירות ויתירות, אלא שמא בלו ונתקלקלו, ובמזוזא אשכחן בדיקה דאמרינן במס' יומא (דף יא.) שנבדקת פעמיים בשבוע, ויש לחלק.

בית יוסף יו"ד רצא, א ד"ה מזוזות יחיד: מזוזות יחיד- נבדקת פעמיים בשבע שנים, ושל רבים- פעמיים ביובול. ברייתא פרק קמא דיומא (יא.) ופירש רש"י של רבים- פעמיים ביובול, דכל דבר שהוא של רבים, אין להטריח עליו הרבה, שאם תטריח יהא כל אחד אומר יעשו חברי.

שו"ע הלכות מזוזות סימן רצא, א: מזוזות יחיד נבדקת פעמים בשבע שנים. ושל רבים, פעמים ביובול.

ש"ך ס"ק א: ושל רבים כו' - דכל דבר שהוא של רבים- אין להטריח עליהם הרבה, שלא יאמרו כל אחד יעשה חברו.

פתחי תשובה: (א) מזוזות יחיד נבדקת - כתב בר"י מי שיש לו הרבה מזוזות קבועות, ובדק שלש מהן ומצאן כשרות, אפ"ה צריך לבדוק כל שאר המזוזות שקבע בו בפרק במעמד שלשתן הכשרות, דלא כל המקומות שוות. **הרב מהר"י מלכו** בתשובת כ"י סימן קמ"ב: (ב) נבדקת - כתב בספר **חמודי דניאל** כ"י מי שקשה עליו להוציא המזוזות ולבדקה, ורוצה להניח מזוזות אחרת, וקשה עליו להוציא הישנה- אסור, משום בל תוסיף. ויזהר כשיוציא את המזוזות שלא לפסלה: (ג) ושל רבים - [ענין בתשובת **חתם סופר** סימן רפ"ג בענין בית של ג' שותפים שיש בו יותר מארבעים מזוזות הקבועים בפצימי עץ. וכ' דפשוט דבעי בדיקה כשל יחיד **ורש"י פי' בהדיא דרבים היינו שערי עיר ומדינה**].

מהות הבדיקה של המזוזות: לראות שהאותיות לא הרקיבו:

וכתב עוד דענין הבדיקה לא בעי מומחה הבקי בחו"י, אלא כל אדם יכול לבדוק, אבל עכ"פ צריך לפתחן לעיין בכל אות אם לא נרקב, כיון שעשוי להתרסק ולבלות באורך הימים ע"ש.

כתב **העמק ברכה** (עמוד לג) דע"כ מבואר מהא דאין חיוב בדיקה בשל רבים רק פעמיים ביובול, דעיקר חיוב **בדיקה פעמיים בשבוע ליחיד אינו אלא דרבנן**, וע"כ רצה לומר בתחילה כשבדק את המזוזות חייב להכין מזוזות אחרת ולקובעה תיכף, דאסור להמתין עד שיבדקו המזוזות הישנה, דאין חכמים עוקרים בחיוב בדיקה מצות מזוזות דאורייתא. מיהו שוב כתב, דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה, ולבטל עשה כה"ג לשעה מועטת. [מיהו כל זה לכא' כשמוריד מזוזות ובדקה במקום, אבל הנהיגין להביא את המזוזות לאחרים לבדיקה ונמצא פתחם יותר משעה מועטת בלי מזוזות, בזה לא מצאנו שחז"ל עקרו מצוות מזוזות, וחייב לפ"ז לקבוע בינתיים מזוזות אחרת, כן כתב **בדעת קדושים** (סי' רצ"א סק"א)³⁵].

בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ח"א סימן קפ"ג)³⁶ כתב דאם צבעו המזוזות, אפילו בתוך שנה אחת צריך לבדוק, כי אפשר שנכנסה לחות שגרמה לקלקל האותיות. ולכן קודם שצובעין- מחוייבין להסיר המזוזות.

'פתחי מזוזות' לרב יששכר חזן (סי' רצ"א):

ושל רבים פעמיים ביובול, היינו **אחת לעשרים וחמש שנה**, וטעם שהקילו בשל רבים, שכל דבר של רבים אין

³⁵ אמנם הוא פסק שם, שאם מדובר בשוכר, ובחוץ לארץ, יש להקל ולהוריד את המזוזות לצורך בדיקת חכם, אף אם הוא מחכה עד שהחכם יגיע לעיר ואין הוא נמצא שם מיד, והוא כבר מוריד אותה מפני שיש לו ספק בכשרותה

³⁶ **שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קפג:** הרי אם צבעו על המזוזות הוא יותר חיוב ואף בצבעו בתוך שנתו צריך לבדוק כי אפשר נכנס שם לחות שגרם לקלקל האותיות ולכן קודם שצובעין מחוייבין להסיר המזוזות וכן יראה כבודו לעשות להבא

להטריח עליהם הרבה, שאם תטריח, יהא כל אחד אומר: "יעשו חבירי", וכתבו הפוסקים³⁷ דבית שדרים בו כמה בעלי בתים נחשב כבית של יחיד לענין זה, וחייב בבדיקה פעמיים בשבוע, וכן חצר המיוחדת לשימוש כמה בתים שאם יכנס אדם זר יאמרו לו: "מה אתה מבקש", ג"כ דינה כשל יחיד, וכ"ש פתחי חדרים מדרגות שיש להחמיר לבדוק שם פעמיים בשבע שנים, בפרט אם יש שם ועד בית הדואג לכל צרכי הבנין.

ומזוזה של ביהכ"נ וביהמ"ד, לשכת הסופר כתב (יח, א) דהוי כמזוזה יחיד ונבדקת פעמיים בשבוע, דלא דמי לשערי מדינות ועיירות שאין על מי להטיל חיוב הבדיקה, משא"כ בביה"כ שיש גבאים הממונים על עניני ביהכ"נ (ועליהם מוטל חיוב הבדיקה). וכל זה אם הגבאים עוסקים בשכר או שיש מי שעוסק בשכר בעניני ביהכ"נ, אבל על העוסקים בחינם מסתבר טעמא שלא להטריח עליהם³⁸.

7. בית כנסת, בית מדרש, חדרים שבספינה, חניות, האם חייבים במזוזה, פרט

בית כנסת:

כשיש בו בית דירה:

- א. בתוך בית הכנסת - חייב במזוזה
- ב. כשבית הדירה בעזרה שלפני בית הכנסת - פטור ממזוזה (אך העזרה - חייבת)
- ג. חת"ס: בית כנסת שיש בו חדר לחזן - חייב במזוזה

שו"ע רפ"ו סעיף ג: בית הכנסת, אם יש בו דירה לשום אדם, חייב במזוזה. הגה: ואם בית דירה בעזרה שלפני בית הכנסת, העזרה - חייבת, ובית הכנסת - פטור. (ב"י בשם רבינו ירוחם).

פתחי שערים (עמוד קנ"ו):

בית הכנסת פטור ממזוזה, שאינו "ביתך", אבל החדר שסמוך לביהכ"נ, ששם אוכלים או משתמשים בו לשמוש אחר - חייב במזוזה. ואם החדר הוא לפנים מביהכ"נ, ועוברים לחדר דרך ביהכ"נ, אז ביהכ"נ הוא כמו בית שער, וחייב במזוזה.

שו"ת חת"ס (ח"ב יורה דעה סי' רפא): ..ע"כ ס"ל לרי"ף ורמב"ם, דלאו קדושת עצמם קאמר, אלא ה"ל "ביתך" דירת חול והדיוט, ולא דירת גבו' ה' אלקי ישראל בא בו ושוכן בתוכו, ולכן כל שהדיוט דר בו, היינו כה"ג אפי' יהיה מקום קודש, מ"מ מיקרי ביתך היינו דירתך, וכל שהשכינה שרוי' בתוכה ולא הדיוט, כגון בה"כ שאחז"ל במס' מגילה "ואהי' להם מקדש מעט" - אלו בתי כנסיות שבבבל שמעולם לא זזה מהם שכינה פטורים ממזוזה, אף על פי שאינם קודש, מ"מ הדירה היא דירה ומשכן לגבוה, וע"כ בית הכנסת שיש בו דירה לחזן, או סתם כפרים שיש בהם דירה - חייב, וסתם כרכי' שאין בו דירה - פטור, זה הנלע"ד.

בית המדרש:

א. שו"ע:

01. סתם: בסתמא - פטור
02. כשיש בו פתח שיוצאים ממנו לחוץ - חייב
- ב. יש אומרים בשו"ע - חייב

³⁷ ב"ח יו"ד רצא, א: "מזוזה יחיד וכו'... ונראה דאפילו בית שיש בו הרבה בעלי בתים ועושין ביחד מזוזה אחת בפתח הסמוך לרשות הרבים נקראת של יחיד, דאין נקרא של רבים אלא דשערי חצירות ומדינות ועיירות, והכי משמע מפירוש רש"י (שם ד"ה ושל רבים)". כן כתב החת"ס ביו"ד סי' רפ"ג: "הנה רש"י ביומא שם (דף י"א) פ"י בהדי' דרבים היינו שערי עיר ומדינה ע"ש, משמע אבל שותפין בעלמא - לא".

³⁸ חובת הדר (פרק א, ס"ק לו): וכתב הב"ח וכן החת"ס דבית של כמה שותפים אינו נקרא של רבים ומזוזה של ביהכ"נ וביהמ"ד לכאורה נראה דהוי כשל רבים, אמנם במזוזה מלכים כתב בשם לשכת הסופר ומסגרת זהב דכיון שיש גבאים שכל עניני ביהמ"ד נעשים על פיהם, עליהם לבדוק המזוזה כשל יחיד, ולכאורה אפשר דהיינו דוקא כשהגבאים עוסקים בשכר או שיש מי שעוסק בשכר בעניני ביהמ"ד, אבל על העוסקים בחנם מסתבר דשייך טעמא דשלא להטריח עליהם

- ג. **שו"ע למעשה**: נכון לחוש למעשה שחייב במזוזה, אך מכל מקום לא יברך
 ד. **פתחי תשובה**: **בית מדרש של יחיד** - חייב
 ה. **ב"ח**: יקבע מזוזה בביתו ואח"כ יקבע בבית הכנסת ויכוון בברכה על שניהם

שו"ע רפ"ו סעיף י: בית המדרש פטור מהמזוזה. ואם יש בו פתח שרגיל לצאת בו לביתו, חייב במזוזה באותו פתח. וי"א שבית המדרש חייב במזוזה, ונכון לחוש לדבריהם, אבל לא יברך עליה.

ט"ז:

(ט) וי"א שבית המדרש כו'. - בטור כתוב וכן עשה הר"מ **מרוטנבורג** מזוזה לבית המדרש, ואמר כשהיה ישן בו שינת הצהרים, היה רוח רעה מבעתו קודם שתיקן בו מזוזה, ע"כ לשונו.

ש"ך ס"ק יט:

וי"א כו' - ול"ד לבהכ"נ לעיל סעיף ג', דאינו חייב במזוזה אא"כ יש בו בית דירה, דבית המדרש כיון שהתלמידים יושבים בו מהבקר ועד ערב, דומה לדירה.

ס"ק כ: אבל לא יברך עליה - והב"ח כ' דנכון הוא כשיקבע מזוזה בפתח הבית ויברך עליה, שיהא דעתו ג"כ על קביעת המזוזה שבב"ה, ויקבע אותם זאח"ז, תחלה בפתח הבית ואח"כ בפתח בה"מ, וברכה זו חוזרת על שניהם.

פתחי תשובה:

(ט) בית המדרש פטור - עיין **בתוס'** פ"ק דיומא דף י"א ע"ב סד"ה שאין בו בית דירה. שכתבו דאם היה **בהמ"ד של יחיד** ולא של רבים - **חייב במזוזה**, וכ"כ בפסקי תוס' שם, וכ"כ בס' תפלי"מ ע"ש.

שו"ע רפ"ו סעיף יא: סוכת החג, בחג, והבית שבספינה והחנויות שבשוקים - פטורים.

קרית מלך הלכות תפילין ו, ט: ובית שבספינה, **מדרש תנאים** ס"פ ואתחנן: יכול שאני מרבה סוכת החג בחג והבית שבספינה והחנויות? ת"ל בית כו', ועיין ירו' סוף מגילה דמזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים.

מסכת עירובין נה, ב: והבית שבספינה - אין אלו מתעברין עמה (לא שמיה דירה לענין עירובי תחומין)

פתחי שערים עמוד קס"ב:

ואפילו אם הספינה של ישראל והנהגים הם ישראלים - ג"כ פטור, כיון שהספינה אינה נחשבת כביתם, אלא דירת ארעי. שו"ת מנחת יצחק (ב, פב).³⁹

ויש אומרים דהטעם של הפטור הוא דניידי, ולא מיקרי בית - שם בשו"ת חמדת שאול סי' ל"ו.

ויש אומרים שרב החובל והמלחים שדרים בספינה לזמן ממושך, באופן קבוע - חייבים במזוזה בלי ברכה. (מזוזה ביתך בשם אביו בעל קהילות יעקב ג, טו) ובספינות שלנו שיכולים לעמוד ברוח מצויה, אפילו בים, ויש להם בתים קבועים - חייבים במזוזה.

וכן הבתים שבונים בספינות העוגנות בנמל באופן קבוע שקוראים (שיפהויז) כגון בווניציה ובאמסטרדם, לא יברך, דכיון דניידי יש פוטרים.

(**עמוד קכ"ה**) אם המקום מיוחד למכוניות לבד (גאראדז') - פטור בכל אופן ממזוזה. עיין באר משה חלק ב'

³⁹ **שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן פב**: ...דאיתא ברמב"ם (פ"ו מה' מזוזה ה"ט) ובש"ע (יו"ד סי' רפ"ו סעי' י"א), דבית שבספינה פטור מן המזוזה, לפי שלא נעשה לדירת קבע, דתרתני בעי:

1. דר שם בקביעות וגם

2. עשוי לדירת קבע

...והא דמדיוק לשון הרמב"ם שם בה' מזוזה (פ"ו ה"ט), וכן בתח"י הפרק שם, במה דחשב, בין העשרה תנאים בבית, לחייב במזוזה, הא דצריך שיהא עשוי לדירת קבע, המשמעות, דתלוי גם בעיקר כוונת עשייתו, דאם הי' עשוי לדירת עראי, אז אף אם אח"כ דר שם בקביעות, י"ל דפטור ממזוזה, ותרתני בעי כנ"ל, וכדמוכח מדברי הברכ"י (סי' רפ"ו סוס"ק ג'), במה שכתב לענין לפטור ממזוזה בית האסורין, וכן בלאזאריט"ו שיושבין שם מ' יום ולפעמים שני חדשים, מטעם דמקומות אלו עיקרן לדירת עראי ולא לדירת קבע, והו"ל כבית שבספינה ודכוותיהו דפטורים, ול"ד לפונדק דשם עשוי לדירת קבע ודוק עכ"ל, הרי פשיטא לי' דבבית שבספינה ודכוותיהו פטור ממזוזה אף ביושב שם שני חדשים, ומטעם דעיקרן לדירת עראי...

סי' פ"ה⁴⁰. ויש מי שמחמיר- שו"ת תשובות והנהגות סי' תרמ"ז⁴¹.

חניה ציבורית: אם בעל הבית הוא יהודי ויש לו שם משרד, או אם יש שם חדר לשומר יהודי- חייב במזוזה כדין חנות. ואף השער שדרך שם נכנסים במכוניות, אם הוא בית שער למשרד, נראה דחייב. אם הוא מיוחד לצרכי ביתו כאוצר, וסמוך לביתו- יקבע בברכה. ואם רה"ר מפסיק בין ביתו לגאראדז'- פטור לגמרי, דאינו בית דירה. והשוכר גאראדז' רחוק מביתו, כל שכן שפטור ממזוזה. פתח שבין ביתו לגאראדז', נראה דדינו כפתח שבין ביתו לחנות.

⁴⁰ **באר משה:** "דאין חילוק בין הגאראדזש נמצא בחצר או סמוך לביתו ממש ואין רה"ר מפסיק בין ביתו להגאראדזש או הגאראדזש הוא רחוק מביתו ורה"ר מספיק בין ביתו להגאראדזש, בכל אופן הגאראדזש- פטור ממזוזה, כי המכונה, אפילו אם היא צריכה לו לצורך פרנסתו ולחיותו, אין להמכונה דין אלא כדין סחורה וכל המיוחד לסחורה- אינו מקום דירה, ומאחר שאין יושבים בהגאראדזש ביום ובלילה, פטור ממזוזה, בכל אופן שבעולם.

⁴¹ **תשובות והנהגות א, תרמז:** שאלה: מקום החניה בחצר למכונית אם חייב במזוזה: נראה שדינו כבית האוצר וחייב, ואף שמכניסו ומוציאו מ"מ חייב, כשם שבדירה חייב אף שיוצא ונכנס כיון שזהו דרך תשמישו, אף כאן נחשב כבית האוצר למכונית שנכנסים ויוצאים בו, אבל עיקרו לאוצר, וחשובה כמו ביתו לדירה, כך מקום החניה למכוניתו. ובחנות ומשרד נחלקו הפוסקים כיון שאינו דר שם יומם ולילה לא נקרא בית דירה, וראוי לקבוע בלי ברכה (ענין יו"ד רפ"ו ס"ק י"א ובמפרשים שם) והיינו חנות שעומד רק למסחרו, ולא לדירה כבית ולכן לא חשוב, אבל **מקום החניה הוא כבית מיוחד לאוצר לצרכי דירתו דהיינו המכונית וחייב לקבוע שם מזוזה, וגם אם אינו סמוך לביתו יש לקבוע בלי ברכה כחנות**, ובשותפות עם עכו"ם נראה להקל בזה, דבלאו הכי יש פוטריין בשותפות עכו"ם. ולמעשה אף דאנו מחייבין במזוזה, מיהו לענין ברכה הואיל ואנו מדמין לא נעשה מעשה לברך עלה, ומקום הקביעות נראה עיקר לקבוע בימין הכניסה כשנכנס למקום החניה, ובפרט אם משתמש ומחזיק שם עוד דברים, משתמשין בהם תמיד, דינו כדירה וחייבין במזוזה. ודע דכל דברינו בענין מקום החניה למכונית הוא רק באופן שאינו פתוח לביתו אבל כאן **ביוהנסבורג רובם עשויים באופן שנכנסים ממנו גם לבית, וכה"ג חייבים לכו"ע מדין בית שער לבית**, וקובע בברכה, והנה בחנות או משרד שאין ישנים שם בלילה אין לקבוע מזוזה בברכה [דה"ח דעת קדושים מסגרת השולחן ועוד] ודלא כמו שנוהגים היום כשפותחים משרד מזמינים ציבור לקביעת המזוזה ומברכים עליה, אבל אם יש משם פתח לדירה חייבת במזוזה בברכה.

ספר תורה

1. מה הדין בשכתב באחת העמודות שורה נוספת או שהחסיר שורה

פתחי תשובה רעג ס"ק ד':

...אמנם ראיתי בספר בני יונה שכתב דאם כתב מנין שורות שיש לו, אלא שעשה השורות דחוקים עד שאינם מגיעים עד למטה כשורות שביריעות האחרים, ונראה כאילו חסרה שורה - יש להכשיר, דמ"מ נראה מנין השורות, ע"ש, א"כ כ"ש בזה.

ועיין תשובת א"י פנים מאירות ח"ב סוף סי' קע"ט שדעתו בפשיטות דדוקא אם בדף אחד חסר שיטה אחת - פסול, אבל בכל היריעה - אין חשש, וכתב דהרי לפעמים א"א לצמצם, ותופרים את היריעות שלא במכוון שיהיה הכל בשורה, ונראה כאילו שורה אחת גבוה מחברתה, וזה לא עלה ע"ד שום אחד לפסול, ודבר זה מצוי הוא, ופוק חזי, ע"כ נראה לי היתר גמור לקרות בס"ת הנ"ל בלי שום פקפוק, עכ"ד ע"ש.

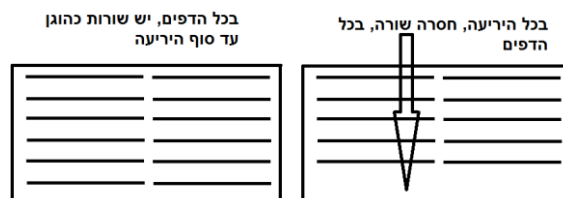
שו"ת פנים מאירות חלק ב סימן קעט:

ולי נראה דאין כאן בית מיחוש כלל, דבדאי ביריעה אחת אם דף אחד התחיל בתחלת השיטה וסיים עד סוף הדף ואח"כ הניח בראש הדף שאצלה שורה פנוי מכתב והתחיל בשיטה שני' ואח"כ שהתחיל בדף ג' כתב למעלה בזה, ניכר שהוא פרשה פתוחה או סתומה לדעת הטור,

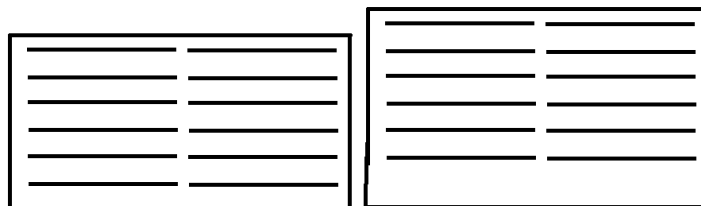
או אם נשארה שיטה בסוף הדף דמתחיל מתחילתו משום דהתם ניכר שהדפי' שמצידה הם כתובים עד למטה ונשרטטה בשירטוט אחת

אבל בשתי יריעות, שבחדא יריעה כתב נמשך למטה ובצידה יריעה אחת פחותה שורה או שתיים - אין זה לא פתוחה ולא סתומה, כיון שהדפין שביריעה האחת שוים, דף אחד מלמד על חבירו שלא שייר לשם פתוחה או סתומה,

ולפעמים אי אפשר לצמצם שתופרי היריעות אינם מכוונים שיהי' הכל בשורה ולפעמים אחת נמוכה ואחת גבוה, נמצא שביריעה אחת נראה כאלו נמוכה שורה אחת, ויריעה שבצידה נראה כאלו שורה אחת גבוהה מחברתה

לעיתים יש שורות כמו שצריך ביריעה, אך מחמת שלא תפרו כהוגן, הדבר לא נראה כך לעין

וזה לא עלה על דעת שום אחד מן הפוסקים לפסול ודבר זה מצוי הוא ופוק חזי מה עמא דבר ותשובת דברי שמואל לא הי' בידי ונראה לי היתר גמור לקרות בס"ת הנ"ל בלי שום פיקפוק.

בני יונה סימן רע"ה אות ח':

וצ"ע ג"כ אם אירע ששכח הסופר, ושירטט ביריעה אחת שורה פחות ממנין שורות שביריעותיו האחרים, אם לפסול הס"ת בשביל כך, שנאמר כאלו היא פתוחה, או נאמר כיון שאותו יריעה כל עמודים, כך הוא, לא מפסיל בהכי, ולפחות אם שכח בעמוד אחד לכתוב שורה אחת למטה או למעלה - פסול, כיון דעולה באופן זה להיות כפרשה פתוחה,

אבל אם כתב מנין שורות שיש לו, אלא שעשה השורות דחוקים עד שאינם מגיעים עד למטה כשורות שביריעות האחרים, ונראה כאלו חסרה שורה - יש להכשיר, דמ"מ נראה מנין השורות, וכן נראה אם מיעט שורה א', אלא שהרחיב ריוח השורות עד שאורך העמוד החסר כמעט שווה לשאר העמודים כשר, דמ"מ מתחזי כאלו הוא שלם נ"ל.

מלאכת שמיים (כלל יב ס"ק ד' בחלק "בינה" של הרב יצחק במברגר):

ס"ת שעמוד אחד קצר מחבריו, דהיינו שבסוף דף אחד יש חלק בלא כתב, כשיעור שיטה אחת או יותר, ודאי יש מקום לפסול, דהוי כאילו עשה פרשה במקום שלא שייך שם פרשה, דפסול... והוא לכאורה מוסכם מכל הפוסקים, זולת הב"ח, וכבר חלקו עליו גדולי האחרונים, הטי"ז, והש"ך וכנה"ג, והשב יעקב... בטיל היחיד במיעוט נגד כל האחרונים, וגם בתשובות שמש וצדקה כתב רוב מניין ורוב בניין מחמירים בזה זולת הב"ח... והנה אם המקום אינו משורטט... כתב בתשב"ץ... דיש להקל... ומ"מ העלה... (1) דאם ההפרש הוא בין יריעה לחברתה, אבל הדפים שבכל יריעה ויריעה עצמה הם שווין, (2) וגם אין המקום החלק משורטט, כיון דהוי תרתי לטיבותא יש להקל".

2. סופר שאמר שלא כתב את האזכרות לשמן, האם נאמן

טור סי' רפא: ס"ת שאמר הסופר בעודו בידו, שלא עיבד העורות לשמן או שלא כתב האזכרות לשמן - נאמן והוא פסול. החזירו לבעליו - נאמן על הגויל ולא על האזכרות.

פרישה אות (ה): נאמן והוא פסול. דכל שבידו - הוא נאמן: (ו) החזירו לבעליו: נאמן על הגוילים ולא על האזכרות. כצ"ל, פירוש אם אמר שלא עבד הגויל לשמן - נאמן, מאחר שידוע שמפסיד כל שכרו [ו]אפ"ה אמר, ודאי קושטא קאמר (אבל אם נתן לו שכרו - אינו נאמן וע"ל סימן קכ"ז. עד כאן המגיה). אבל אם אמר שלא כתב האזכרות לשמן - אינו נאמן, דנוכל לומר דטעי בדרכי ירמיה, שסבר מי שלא כתב האזכרות לשמן - אינו מפסיד כל שכר הס"ת, אלא שכר האזכרות, וא"כ להקניטו קא מכוין, הואיל שאין לו הפסד מרובה, משום דחזקה פועל עושה כהוגן. גמרא ע"ש.

דרכי משה הקצר יו"ד רפא (א): במרדכי פרק הניזקין (דף תרי"א ע"ב) (שצד), דמ"מ הוי כחומש בעלמא ללמוד בהם תינוקות, וצריך ליתן לו כשכר חומש בעלמא, רק העודף שווה הס"ת העשויה כתיקונה יותר מהחומש, זה לא ליתן לסופר, עכ"ל ראב"ה (מסכת מנחות אלף וקמ"ט). **אות (ב)** מבואר בגמרא, דהיינו אם לא נתן לו שכרו, אבל אם נתן לו שכרו - אינו נאמן, וע"ל סימן קכ"ז בד"ן זה.

בית יוסף יורה דעה סימן רפא ה: ס"ת שאמר הסופר בעודו בידו שלא עיבד העורות לשמן וכו'. פרק הניזקין (גיטין נד):

ההוא דאתא לקמיה דרב אמי, א"ל: ס"ת שכתבתי לפלוני, אזכרות שלו- לא כתבתין לשמן. א"ל: ס"ת ביד מי? א"ל: ביד לוקח, א"ל: נאמן אתה להפסיד שכרך, ואי אתה נאמן להפסיד ס"ת, א"ל רבי ירמיה: נהי דהפסיד שכר אזכרות, שכר ס"ת כוליה מי הפסיד? א"ל: אין, שכל ס"ת שאין אזכרות שלו כתובות לשמן- אינו שוה כלום.

ההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו, א"ל: ס"ת שכתבתי לפלוני, גוילים שלו- לא עיבדתים לשמן. א"ל: ספר תורה ביד מי? א"ל: ביד לוקח, א"ל: מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך, אתה נאמן להפסיד ס"ת.

ומאי שנא מדרבי אמי? התם איכא למימר טעי בדרבי ירמיה, הכא כיון דקא מפסיד כוליה אגריה ואתא, אמר אימור קושטא קאמר. ופירש רש"י (נה). התם איכא למימר דמשקר, ונתכוין להקניט, וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה, אבל גבי קלפים דיודע הוא שיפסיד כל שכרו ואתי, אמר אימור קושטא קאמר.

וכתב הר"ן (כו): ואינך נאמן להפסיד ס"ת, משום דחזקת פועל- עשה כהוגן מה שבידו, וכל שאינו בידו- אינו נאמן, דחזקה משקר, ומיהו באדם דעלמא, עד אחד נאמן באיסורין בכל צד, דסתמא אמרו (חולין י): נאמן עכ"ל.

ורבינו ירוחם (נ"ב ח"ב יט.) כתב אהא דאמרינן: אי אתה נאמן, היינו מפני שאינו בידו, שאם היה בידו- נאמן, וכמו כן אפילו לא היה בידו, ואמר לו הפעם הראשונה שמצאו, כלומר כשנתן לו הספר אמר לו כך- נאמן, ואין הפרש בין שבעל הספר שותק בין שמכחישו, כי הוא אינו יכול לדעת בזה אמיתת הענין עכ"ל.

שו"ע רפא, ה:

אזכרות: ס"ת שאמר הסופר לאחר שיצא מידו: לא כתבתי האזכרות לשמן, אינו נאמן לפסלו. אבל נאמן הוא להפסיד כל שכרו. ולמה אינו נאמן לפסלו? שמא לא נתכוין אלא להפסיד על הלוקח או על זה ששכרו, ודומה שאינו מפסיד באמירה זו אלא שכר האזכרות.

עיבוד העור: לפיכך אם אמר: ספר תורה זה, עורות שלו אינם מעובדים לשמן, מתוך שנאמן להפסיד שכרו- נאמן לפסלו, שהכל יודעים שאם אין העורות מעובדין לשמן- אין לו שכר כלל. הגה: מיהו כשכר חומש בעלמא חייב לשלם לו, דהא מכל מקום לא גרע מחומש (מרדכי פ' הניזקין).

הסופר אומר	שכתב האזכרות שלא לשמה – כשהוא בידו	שכתב האזכרות שלא לשמה – כשהוא ביד חברו	שהעורות לא היו מעובדים לשמה
האם השוכר איבד שכרו	איבד שכרו	איבד שכרו	
האם הספר תורה פסול	פסול	כשר	פסול

לבוש רפא, ה: ספר תורה, שאמר הסופר לאחר שיצא מידו: לא כתבתי האזכרות לשמן- אינו נאמן לפוסלו, אבל נאמן להפסיד כל שכרו. ומאי טעמא אינו נאמן לפוסלו? משום דחזקת פועל- עושה כהוגן מה שבידו לעשות, ומה שאומר עכשיו, כן אמרינן, אין כוונתו אלא להפסיד ולהקניט את הלוקח, או אותו ששכרו לכותבו.

ואין לומר כיון שהוא מפסיד גם את שכרו ודאי קושטא קאמר, דאין סברא לומר שיפסיד שכרו משום להפחידו ולהקניטו, דאמרינן טעה זה בדין שאמר: "כיון שאיני אומר אלא שלא כתבתי האזכרות לשמן, איני מפסיד אלא שכר האזכרות, והוא דבר מועט", ודרך בני אדם כן הוא שמתייחס להפסיד דבר מועט כדי להפחיד על חברו ולהקניטו.

אבל אנו אומרים לו: טעית בדין, שכיון שאתה מודה שלא כתבת האזכרות לשמן, הרי הספר תורה כולה פסולה, ולפי דבריך הפסדת כל שכרה, דטוב היה לזה שלא כתבת לו ואנו מאמינים לדבריך על עצמך דהודאת בעל דין- כמאה עדים דמי, והפסדת שכרה, ועל הספר תורה- אין אנו מאמינים לך, כיון שאינו בידך, ודאי להקניטו נתכוונת, ואפילו אם יאמר: "ידעתי ולא טעיתי", אין מאמינין לו.

לפיכך אם אמר: ספר תורה זו, עורות שלה לא עבדתים לשמן, אף על פי שאין הספר תורה בידו, מתוך שנאמן להפסיד שכרו- נאמן לפוסלו, דודאי לא להקניטו קא מיכוין, שהכל יודעים שאם לא עיבד העורות לשמן- אין לו שכר כלל וגם הוא ידע זה, ואי לאו דקושטא קאמר, לא היה מאבד את שכרו כדי להקניטו לזה. מיהו ספר תורה זו לא גרע לבעליה מחומש דעלמא, ועל כל פנים חייב לשלם כשכר כתיבת חומש בעלמא.

”ועתה כתבו”:

לא נאמן לאחר שיצא הספר מידו, דאם עדיין לא יצא מידו- נאמן, דכל דבר שהוא בידו של אדם אפי' איתחזק היתירא, נאמן עד אחד לטמא ולאסור, ואפילו הבעלים מכחישו או אמר איני יודע, ולא מטעמא דאי בעי פסיל ליה השתא, דהא האזכרות כבר נכתבו, אלא טעמא, דהואיל וברשותו הוא, הרי הוא כשלו, ונאמן עליו, וכמו כן, אפילו לא היה בידו ואמר לו בפעם הראשונה שמצאו: ”לא כתבתי האזכרות לשמן”- נאמן, כדלעיל סי' קכז סעיף א, לענין נתנסד יינד, ואין הפרש בין אם בעל הספר שותק או מכחישו כדהתם, כי הוא אינו יכול לדעת בזה אמיתות הענין.

3. פרט לצורך מה מותר למכור ס”ת

לקמן הבאנו שמותר למכור ס”ת במקרים הבאים:

- א. ללמוד תורה
- ב. לשאת אישה
- ג. להשיא יתום ויתומה
- ד. פדיון שבויים
- ה. קנה אותו מתחילה על מנת למכור
- ו. קיבל אותו בתור פרעון חוב
- ז. קיבל אותו בירושה
- ח. החזרת חוב לגוי
- ט. צור יעקב: לצורך מצוה חשובה או מצב דחוק
- י. מהר”י אסאד: ס”ת השייך לאישה (אין היא כלל חייבת במצווה)
- יא. הספקת צרכי תלמוד תורה, כגון ספרי לימוד ובניין הלימוד
- יב. בניית מקווה

טור יו”ד סימן ע”ר: אם צריך למכרה כדי ללמוד תורה או לישא אשה ואין לו דבר אחר למכור- שפיר דמי

בית יוסף שם: ומ”ש ומיהו אם צריך למכרה כדי ללמוד תורה ולישא אשה- שפיר דמי. גם זה שם. א”ר יוחנן משום רבי מאיר: אין מוכרים ס”ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה, ופי’ תלמוד תורה, מפני שהוא מביא לידי מעשה, אשה נמי, דלא תהו בראה (ישעיה מה יח).

ומ”ש ואין לו דבר אחר למכור. הכי משמע ודאי, דאילו ה”ל דבר אחר למכור, לא היו מתירים לו למכור ס”ת, וכן כתב הרמב”ם ז”ל (פ”י ה”ב⁴²) וסמ”ג (עשין כה כח). וכתבו **הגהות מיימון** (אות ד) הא דלא חשיב **לפדיון שבויים** משום דמילתא **דפשיטא הוא**, והוא מדברי **התוספות** בפרק קמא דב”ב (ח: ד”ה פדיון⁴³). וכתב ה”ר מנוח דברים יכולים למכרו ללמד תורה ליתום המוטל עליהם, או להשיאו אשה, ומיהו לפי מה שנתבאר בסמוך, דלא התירו אלא כשאין לו דבר אחר למכור, נראה דברבים נמי לא שרינן אלא אי”כ אין להם על מה שיסמוכו, והם עניים מדולדלים.

וכתב עוד ה”ר מנוח: אינו רואה סימן ברכה וכו’, דוקא ס”ת העשוי לקרות ברבים, אבל **ספרי יחידים- מוכרים לעשות מהדמים מה שירצו**, שעל מנת כן עשאוהו או לקחום, ועוד שקדושתן לא פקעה בכך, והם בקדושתן ביד הלוקח, כמו שהיו ביד המוכר, עכ”ל.

והוא משמע לי, **דבסופרים וסוחרים הכותבים וקונים ספרים למכור מיירי**, וזהו שכתב: שעל מנת כן עשאוהו או לקחום, אבל **יחיד הכותב או הלוקח ס”ת לעצמו- אינו רשאי למכרו** ואף על פי שאינו עשוי לקרות ברבים- אסור למכרו

שו”ע יו”ד רע, א:

מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה. ואפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו. ואינו רשאי למכרו, אפילו יש לו הרבה ספרי תורה. (ואפילו אין לו מה יאכל רק ע”י הדחק) (הגהות מיימוני פ”ו) ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש- אסור. אבל **ללמוד תורה או לישא אשה**, מותר למכור אם

⁴² רמב”ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה י, ב: ס”ת כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכבוד גדול, ואסור לאדם למכור ספר תורה אפילו אין לו מה יאכל, ואפילו היו לו ספרים רבים, ואפילו ישן ליקח בו חדש, לעולם אין מוכרין ספר תורה אלא לשני דברים, שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו, והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור.

⁴³ תוספות מסכת בבא בתרא ח, ב: פדיון שבויים מצוה רבה - והא דאמר בפרק בני העיר (מגילה דף כז.) אין מוכרין ס”ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבויים שמא מילתא דפשיטא היא ולא איצטרך למיתני

אין לו דבר אחר למכור. הגה: וה"ה לצורך פדיון שבויים, מותר למכור (גם זה שם ותוסי' פ"ק דב"ב ואגודה שם). ועיין באלו הדינים בא"ח סימן קנ"ג...

פתחי תשובה יו"ד רע, א: ובתשובת ריב"ש הביאו הב"י כתב כל ספר שיש בו טעות- אין בו קדושת ס"ת, ויכול למכרו ע"ש.

שו"ע קנ"ג, ו: מוכרים בהכ"נ, וכן שאר דברים שבקדושה ואפי' ס"ת, להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו.

משנה ברורה: (כג) ואפילו ס"ת - הטעם דהא אמרינן אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה, משמע **ללמוד תורה מותר אפילו למכור ס"ת** [תשובת הרא"ש ע"ש שהאריך בזה], וד"ז תוכחת מגולה לאותן האנשים המתרשלין להחזיק תורה בעריהן.

(כד) או להשיא יתומים - ואפילו יתומות, דאע"ג דאין האשה מצווה על פריה ורביה, מ"מ 'לשבת יצרה' שייך גם באשה. וה"ה דמוכרין ס"ת לפדיון שבויים [מ"א וכן הסכים הא"ר בשם כמה פוסקים]...

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק י הלכה ב:

ס"ת כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכבוד גדול, ואסור לאדם למכור ספר תורה אפילו אין לו מה יאכל, ואפילו היו לו ספרים רבים, ואפילו יש ליקח בו חדש, לעולם אין מוכרין ספר תורה אלא לשני דברים, שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו, והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור.

שו"ע קנ"ג, י:

י"א דיחיד בשלו, אפילו ס"ת מותר למכור ולעשות בדמיו כל מה שירצה כל שלא הקדישו לקרות ברבים; **ויש מי שאוסר** (יש מי שאומר כט"ז שזה הרמב"ם לעיל) אא"כ ללמוד תורה או לישא אשה.

מצינו שיש מתירים למכור את הספר תורה רק לצורך מצווה, כגון ללמוד תורה או לישא אישה:

ט"ז (י): ויש מי שאוסר. - הוא הרמב"ם כב"י, ונ"ל אם קנא מתחילי כדי למכרה, וכ"ש אם קבלו בחוב שמותר למוכרה, דאל"כ סופר נמי נאסור לו למכור ס"ת, וזה נמי דכותיה שלא באה לידו כדי שתהיה שלו.

משנה ברורה קנ"ג ס"ק סג:

ללמוד תורה - היינו להתפרנס בדמיו בריוח [פמ"ג], וכתב עוד: צ"ע אם מוכרין ס"ת לקנות גמרא ופוסקים ופירושיהן, דהא הטעם דמוכרין ס"ת בשביל ת"ת משום דלמוד גדול שמביא לידי מעשה א"כ ה"ה אפשר דכה"ג נמי דא"א ללמוד בלא ספרים.

ע"פ זה מותר למכור ס"ת לצורך פרנסה, אם מדובר שהוא רוצה באמצעותו ללמוד תורה. כמו כן, ע"פ זה, מותר לסופר סת"ם למכור את הספר שהוא כותב לצורך הפרנסה שלו.

מי שמכר ספר תורה ולא ידע שיש בכך צד איסור, ורוצה לחזור בו, כתב **הכף החיים**, שיכול הלוקח לומר שהוא סובר כשיטות (קים ליה) שמותר למכור, והמוכר שחושש לאיסור, יקנה ספר תורה אחר בדמיו של הספר המכור, או שיתן את דמי הספר להספקת תלמידי חכמים. **המנחת פיתים** כתב שאם הלוקח כבר מוחזק בספר, לא ניתן להוציא ממנו, אך אם הספר עדיין אצל המוכר, הוא יכול לבטל את המקח.

שו"ע קנ"ג, ו: מוכרים בהכ"נ, וכן שאר דברים שבקדושה ואפי' ס"ת, להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו.

למעשה: **שו"ת מהרש"ם** (א, יח) כתב שלמעשה, המנהג בזמן הזה הוא להקל למכור ס"ת, אפילו אם נתנו אותו לצורך הרבים, ומי יבוא למחות במנהג זה. **צור יעקב** (א, א) כתב שבמיוחד יש להקל ע"פ המשנה ברורה והמגן אברהם, למי שצריך את הכסף למצווה חשובה או שהמצב דחוק לו. כמו כן, **הפמ"ג באשל אברהם** התיר למכור ס"ת כשהוא קיבל אותו בירושה, שהרי זה כמקבל על מנת למכור אותו (קנ"ג, כב): "ואף ירש בירושה ספר תורה מאביו, י"ל דסומכין על דיעה א', דלא שייך דמתנה עליהם".

כמו כן, **המהר"י אסאד ועוד** העלו להקל בס"ת השייך לאישה שהיא יכולה למכור אותו, כיון שהיא כלל אינה חייבת בכתיבת ס"ת.

יש להקל אף אם הוא נתן את הספר תורה לציבור בהשאלה, שהרי ברור שבסתמא הוא לא נתן אותו במתנה, שהרי ע"פ רעק"א מתבטלת ממנו מצוות הכתיבה אם הוא נותן את הספר במתנה, ועל כן יש להקל למכור אותו במציאות שכזו.

למסקנה יש להקל רק כשיש צורך גדול ביותר וע"פ הוראת חכם. בצור יעקב כתב שראוי שיתן מקצת הכסף לקניית ספרי קודש, כדי שיקיים בזה מצוות כתיבת ס"ת בזמן הזה. גם לתת ס"ת במתנה, הוי בכלל האיסור בסתמא, גידולי הקדש.

הב"ח מתיר למכור ס"ת כדי להחזיר חוב לגוי:

ב"ח יורה דעה סימן רע:

...אם חייב לגוים הוה ליה כמוכר ספר תורה לפדיון שבויים דשרי כדכתבו התוספות פרק קמא דבבא בתרא (דף ח ב) בד"ה פדיון שבויים וכן כתב בהגהת מיימוני פ"י והכא נמי כיון שחייב לגוים ולא ישלם יתפסוהו והוי ליה פדיון שבויים⁴⁴ אבל בחייב לישראל נראה דאינו גובה חובו מספר תורה דכיון דרשאי להתפרנס מן הצדקה ואין צריך למכור ספר תורה כדפרישית אם כן גם בעל חוב אינו גובה ממנה דלא עדיף בעל חוב מחייו...

הרב פינשטיין התיר למכור ס"ת לצורך בניית מקווה:

שו"ת אגרות משה או"ח א, נא, ענף ד:

והנה לפ"ז בדברים שרשאין למכור, כמו להספקת תלמידים ולפדיון שבויים ולישא אשה, וכ"כ לעשות מקווה כשא"א במקום אחר, כי זהו בכלל לישא אשה⁴⁵, ועוד עדיף שהוא לכל העיר וגם להסרת תקלה, שודאי אף אם היו נמצאים מוחים, היה זה שלא כדיון, יש לתלות שכולם מסכימים שלא להשתמש בו לביהכ"נ, אלא למוכרו לצורך מה שמחוייבין, אף שאינו דבר קדושה, ולכן סגי בז' טובי העיר ורב העיר לבד⁴⁶, דהא כל צורך מאה"ע (מעמד אנשי העיר) הוא לידע החלטתם והכא הוא החלט מוכרח שאף שצריכים גם לביהכ"נ ולדבר קדושה הוא מכריע זה שיחליטו מצד הדין למכור בשביל המקוה ותי"ת ופדיון שבויים ולא להחזיקו לביהכ"נ.

"ועתה כתבו" (לרב יששכר חזן) כתב שמותר למכור ס"ת לעוד דברים:

ולאו דוקא כדי ללמוד הוא בעצמו, אלא גם לצורך הספקת תלמידים אחרים, בין גדולים ובין נערים לתת למלמדים וללומדים כדי פרנסתם בריוח למען יוכלו ללמוד בהרחבת הדעת. ובכלל זה (חכמת אדם) גם להכין ולתת להם מקום מרווח וכל צרכי ביהמ"ד כגון תאורה ומתקני חימום וקירור, (חת"ס) וספרי לימוד. וכל זה דוקא כשא"א להם לגבות מן הציבור עבור לימוד תורה והספקת תלמידים, דאל"כ צריכים לגבות מן הציבור ולא למכור. וכל מה שהתירו למכור, דוקא אם ישאר להם ס"ת, לאחר מכירתן את הראשון, שאם לא ישאר להם שום ס"ת, אין למכור אף בשביל לימוד תורה.

⁴⁴ מבואר בב"ח שהחזרת החוב לגוי אינה מצווה, אלא שבגלל שאי החזרת החוב בהכרח תוביל לתפיסת היהודי, ותיצור מצב ששאר אחיו היהודים יאלצו לקיים בו מצוות פדיון שבויים, ממילא כבר עתה, כאשר אין ליהודי מה להשיב לגוי, הרי זה מוגדר כמצוות פדיון שבויים בפוטנציאל, ובוודאי שההלכה מעדיפה שאדם לא יגיע כלל למצב של פדיון שבויים, ולא יעלה על הדעת לומר שנחכה שיתפסו את היהודי ותהיה כאן מצווה ממשית של פדיון שבויים כדי שיהיה מותר למכור את הספר תורה, וזה ברור.

⁴⁵ שוב ניתן לראות כמו בדברי הב"ח, שלקח את שורש העניין, שהבין שהחזרת החוב לגוי הינה בכלל מצוות פדיון שבויים, כמו כן הבין האגרות משה, ששורש העניין בבניית המקווה, הינה מצוות החיוב לישא אישה שמביאה ליד מצוות פריה ורביה, שכן בלא מקווה, האישה לא יכולה להיטהר לבעלה.

⁴⁶ החידוש בדבריו של האגרות משה הוא שכן בדרך כלל כדי למכור ס"ת, יש צורך לעשות זאת ע"י טובי העיר (פרנסי הקהילה) במעמד אנשי העיר, כדי לדעת שכולם מסכימים. שכן, מעמד אנשי העיר הוא כדי לקבל הסכמה, וז' טובי העיר הוא כדי להוציא את הספר מרשות הקהל, ובכוחם אף להפקיע קדושה. אם כן, כאן שמדובר במצווה מוכרחת, מחדש האגרות משה שרב העיר יכול להחליף את הצורך במעמד אנשי העיר, שכן הוא הנציג שלהם, ודי בו לצורך מכירת הספר.

4. ספר תורה מנוקד או שפיסק בו פסוקים, האם כשר כמות שהוא או ע"י תיקון, פרט

שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רלח: שאלה: ספר מנוקד, אם מותר לברך עליו, אם הוא פסול? **תשובה:** נ"ל, דפסוק פסוקים, והניקוד, פוסלן. שאין לנו, אלא כנתינתו מסיני. ובודאי נראה: שאין ס"ת מנוקד. ואם נקד- פסול. שכמה דורשין חכמים, המקרא והמסורת. ואם אתה מנקדו, אין כאן מסורת. ועוד, שנית במסכת סופרים: ספר שנקד ראשי פסוקים שבו- אל יקרא בו. ואף על פי שארז"ל: ויקראו בספר בתורת וגו' ויבינו במקרא; אלו פסוק. לומר: שהיו מקובלים ממש בסיני, על פה. כמו שאמר: מפורש; זה תרגום. ובודאי, לא היה תרגום, כתוב בספר.

שו"ע רעד, ז: ספר המנוקד, פסול. ואפילו הסירו ממנו הניקוד. וכן ספר שיש בו פיסוק פסוקים- פסול. הגה: ודוקא שעשה הפסק בדיו. אבל אם הניח אויר בין הפסוקים, כל שאין בו שיעור פרשה, כשרה (תשובת ריב"ש). וספר תורה שעירב בו האותיות, כמו בגט- אינה פסולה. אבל לכתחלה אין לעשות כן (שם סימן קמ"ו).

רבי עקיבא איגר יורה: ספר המנוקד פסול. בשכנה"ג הביא בשם **ת' מקור ברוך** דדוקא אם כתב הס"ת בניקוד, אבל אם אחר הכתיבה בא אחד ועשה נקודות, בזה אם הסירו הניקוד- כשר, עיין שם, ובספק אם כתב בניקוד או שנעשה הניקוד אח"כ, עי' בארוכה במקור ברוך (סי' ל"ו).

פתחי תשובה: (ח) ואפילו הסירו - עיין בתשובת **נו"ב** תניינא (ח"י"ד סימן קע"ב) שכתב דדוקא כשהסופר עצמו ניקדו בעת הכתיבה, אבל אם ניקדו אדם אחר לאחר שנכתב בהכשר, פשיטא דאם גרר- חוזר להכשירו ע"ש. ואפשר דאפילו בסופר עצמו, אם ניקדו לאחר שגמר כל הספר, הדין כן. ועיין בתשובת הר הכרמל ח"י"ד סימן כ"כ ועיין בתשובת שמש צדקה ח"י"ד סימן נ"ט.

"ועתה כתבו" לרב יששכר חזן (רעד, ז):

ספר המנוקד- פסול, דהואיל והסופר מנקדו, הרי הוא ככותבו לשם מקרא, כלומר שילמדו ויקראו בו לפי המקרא ולא לפי המסורת, וכמה דרשות דרשו חכמים לפי המקרא והמסורת, ואם אתה מנקדו, אין כאן מסורת. ויש שכתבו משום דמעתה אינו כנתינתו מסיני, שהוא מוסיף ומייתר בו, ואין לנו אלא תורה שניתנה בסיני.

ואם כתב בתוכו את טעמי המקרא- פסול, כמו ס"ת המנוקד (נוב"י מה"ק ע"ד), בין לטעם שאין כאן תורה כנתינתה מסיני, ובין לטעם שאין כאן מסורת, שגם לענין הטעמים יש הפרש גדול בין קרי לכתוב ולפעמים התורה נדרשת כאילו לא היה בה טעם מפסיק, ונמצא דע"י כתיבתו את הטעמים הרי הוא משנה את המסורת.

ולפי"ז אף אם יסירו הטעמים מן התיבות אח"כ- פסול, כמו בהסירו הניקוד מן התיבה. אם לא כתב את הטעמים בדיו, אלא חרץ בקלף את סימני הטעמים ברישומים בעלמא- פסול לדעת רוב הפוסקים, כמו כתב בדיו. אם הבעל קורא חקק בתוך גוף האותיות עצמן את סימני הטעמים, הספר פסול כמו בניקוד, ולכן צריך להעביר קולמוס ע"ג האותיות למלאותן שוב, מיהו אם יש חשש שיהיה כמנומר, לא יעשה כן והספר ישאר בפיסולו.

ואפילו הסירו ממנו הניקוד, דכיון שהסופר ניקדו, גלי לן דכתבו לשם מקרא, והוי **כמזויף מתוכו**, דיש כאן כתיבה פסולה בעצם, שלא נכתבה לשם מסורת, ומה יועיל שיסיר הניקוד, ואין תקנה אלא שיגרור התיבה בעצמה שנכתבה בניקוד, ויחזור ויכתבה מחדש.

אמנם אם הסופר לא ניקד את הס"ת, רק עשה זה איש אחר, אפשר להסיר הניקוד, שהרי נכתב בכשרות, וכן אם הסופר בעצמו ניקדו אחר גמר כתיבתו, מהני להסיר ניקודו אח"כ, דבשעת כתיבה האותיות נכתבו כראוי לשם מסורת ורק אח"כ ניקדו, ואם יש ספק אם הסופר ניקד או אחר- מוקמינן הס"ת **בחזקתו**, ואמרינן "השתא הוא דאתרע", דהסופר בקיא בדינים, ולא ינקד ס"ת, ומסתמא אדם אחר ניקדו, ולכן אם יסירו הניקוד ממנו כשר.

ומיהו, אם דבר מועט הוא, כגון יריעה אחת או שניים- טוב להחליפם, אפילו ידעין בודאי שנעשה אחר כתיבת הס"ת. ויש מי שכתב דלא מהני הסרת הניקוד, משום דע"כ הס"ת נראה מנומר. כל זה בניקד עכ"פ רוב הס"ת, דדוקא במפוזר ברוב ס"ת שייך פסול מנומר, ולטעם זה אף אם סופר אחר ניקד, לא מהני

להסיר ניקודו, וכן ספר שיש בו פיסוק פסוקים, כלומר שעשה כעין שתי נקודות בסוף פסוק, כמו שיש אצלנו בחומשין, ואפילו עשה רק נקודה למעלה לסימון פיסוק- נמי פסול, והטעם משום דצריך שיהיה כמו שניתנה לנו משה מסיני, ללא שום פיסוקים, וי"א דגם בזה שייך טעם של שינוי מסורת כדלעיל בניקוד אותיות, שלפעמים ע"י המסורת צריך לחבר שני פסוקים יחד, כאילו הם פסוק אחד, ועכשיו ע"י פיסוקו הם נפרדים, וכל זה דוקא בפיסוק שבא להורות איזה דבר,

אבל אם עשו **קו או ב' נקודות בסוף שורה אחר כתיבת השם**, אף שיש למחקו- מ"מ אינו נפסל עבור זה, דאינו מורה על שום דבר פסול, ואם הסיר הניקוד שבין הפסוקים- כשר, ולא דמי להסיר ניקוד האותיות דלא מהני (כדלעיל סקל"ג), דשאני התם שכשמנקד את הגוף, הוא פוסלה בכך שמשנתנית ממשמעותה בין מקרא למסורת, משא"כ בפיסוק פסוקים, שאין פירוש התיבות משתנים מחמת זה- כשר אם תיקן את המעוות, ויש פוסלים, משום שיש כאן כתיבה פסולה בעצם, שלא נכתבה לשם מסורת, ומה יועיל שיסיר הניקוד, ויש שפסלו משום דמיחזי כמנומר, כמו בהסרת ניקוד האותיות.

תמוז תשע"א

תפילין

1. ס"ת, מזוזה, תפילין, האם צריכים שירטוט

טור יו"ד רע"א: ס"ת צריכה שרטוט

ספר תורה:	הסוברים שחייב שרטוט	הסוברים שאינו חייב בשרטוט
האם צריך שרטוט מן הדין	רש"י, הרא"ש ע"פ הירושלמי, סמ"ג בדעת ר"י ובירושלמי, הר"ן, הרמב"ם	ר"ת (למעשה טוב לשרטוט, מדין "זה אלי ואנוהו")
מגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה - מהו "אמיתה של תורה"	ספר תורה	מזוזה

בית יוסף שם אות ה:

ס"ת צריכה שרטוט. בפ"ב דמגילה (טז:) אמר רבי אסי: מגילה צריכה שרטוט, כאמיתה של תורה. ופירש רש"י: כס"ת עצמו,

והתוספות כתבו בפרק הקומץ (מנחות לב: ד"ה הא) שר"ת דקדק מסוגיית ההלכה דס"ת אין צריך שרטוט, ואמיתה של תורה אינו ר"ל ס"ת כדפירש רש"י, אלא היינו מזוזה, ומהא דתניא במסכת סופרים: כל יריעה שאינה מסורגלת - פסולה, ועוד אמרין התם (פ"א ה"א): מסרגלין בקנה, אין ראה, דלילמא בשרטוט העליון איירי, דאסור לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט, ומכל מקום אומר ר"ת, דטוב לשרטוט הס"ת, ליישר הכתיבה, משום: "זה אלי ואנוהו" (שמות טו ב).

והרא"ש כתב בהלכות ס"ת (סי' ז) דבירושלמי (שם) משמע כפירוש רש"י וכתב עוד ונ"ל דספר תורה בעי שרטוט דילפינן כתיבה כתיבה ממזוזה, וגם סמ"ג (עשין כה קז:) כתב שר"י מפרש כפירוש רש"י וכן מוכח בירושלמי וכן דעת הר"ן בפרק ב' דמגילה (ה: ד"ה והלכתא) וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת (ה"ד) דס"ת שכתבו בלא שרטוט - פסול.

שו"ע רעא, ה: ספר תורה צריך שרטוט. ואם כתבו בלא שרטוט - פסול. ולא ישרטט בעופרת וכיוצא בו, שצובע.

רבי עקיבא איגר שם: סעיף ה' ס"ת צריך שרטוט. בב"י הביא דברי המרדכי בהלק"ט שכתב בשם א"י דבשרטוט עצמו מסופק רבינו שמחה אם צריך שיהיה ניכר וקיים לעולם כמו בברזל או דסגי בשרטוט כדי שיהא נראה להסופר שיכתוב בשוה כמו בבדיל אף על פי שאח"כ נמחק השרטוט וקצת נראה לשון שרטוט גומא וחרץ עכ"ל וע' בסוטה (דף י"ז) דנסתפקו בתוספות במגלת סוטה דבעיא שרטוט אם מהני במה דמשרטט אחר כתיבה בין שיטה לשיטה.

רדב"ז: מועיל לשרטוט ע"י עצם כפילת היריעה, כאשר היא חזקה ועומדת עד סוף הכתיבה:

פתחי תשובה: (יג) צריך שרטוט - עיין בתשו' רדב"ז (החדשות סי' קנ"ו) שכתב על מה שנהגו הסופרים לכפול הנייר שכותבין עליו הגט במקום שרטוט, דאם הנייר קשה שיהיו הכפלים עומדים וניכרים עד סוף כתיבת הגט, סגי בהכי, דמה לי ששרטט בקנה או בכל דבר העומד וניכר, דהטעם הוא כדי שיהיה כתיבה ישרה, והא איכא. ומשמע שם דה"ה בס"ת מהני כה"ג ע"ש.

(יד) בלא שרטוט - כתב בספר בני יונה דאם כתב איזה טעות וגרר שם איזה תיבות ונמחק השרטוט ולא שרטט מחדש וכתב עליו יש להכשיר, דיש להישייר הכתב ע"י גרר מקום הטעות, כאילו היה משורטט.

"ועתה כתבו" הרב יששכר חזן (רעא, ה):

ספר תורה צריך שרטוט, והוא הלכה למשה מסיני⁴⁷, והגדר בזה שתהיה כתיבה יפה ומיושרת. גם **במזוזה**- צריך שרטוט, ורק **בתפילין**- אין צריך, לפי שהן מחופין ואין צריך לקרותן, משא"כ במזוזה שאינה מחופה כ"כ, דבנקל יכול להסירה ממקומה ולקרותה אם ירצה, לכן צריכה שרטוט שתהיה לפניו כתיבה נאה. ועוד דמזוזה נבדקת פעמיים בשבע שנים, משא"כ בתפילין שא"צ בדיקה (מעיקר הדין) שמניחן תדיר.

שו"ע רפח, ח: הלכות מזוזה: צריכה שרטוט⁴⁸. ואם כתב בלא שרטוט, פסולה.

שו"ע לב, ו: הלכות תפילין: אין צריך לשרטט כי אם שטה עליונה, ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט, ישרטט כל השורות. ולא ישרטט בעופרת, מפני שהמקום השרטוט נשאר צבוע. הגה: וי"א שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים, אעפ"י שיועד לכתוב בלא שרטוט, וכן נוהגין (ברוך שאמר ומרדכי וספר תרומה וסמ"ג).

משנה ברורה: (כ) שיטה עליונה - משום דתפילין אין עליה הלמ"מ לשרטט כמו מזוזה, וכל החיוב לשרטט בתפילין הוא רק משום דאסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלי שרטוט, ע"כ כששרטט שיטה עליונה- די, כי סתם בני אדם יודעים לאמן ידם לכתוב כל השיטות ישרות אחר שכתבו שיטה עליונה, וקאמר אין צריך, משום דאם ירצה לשרטט כל השיטין כדי לכתוב יותר ביושר ליפות השיטות- הרשות בידו. ואם לא שירטט אפילו שיטה עליונה, עיין בביאור הלכה.

(כא) ישרטט - פי' לכתחלה משום "זה אלי ואנוהו", אבל בדיעבד אפילו אם לא שירטט, וכתב השיטות עקומות- אין לפסול התפילין.

שו"ע רפד, א: כל כתבי הקודש- אין כותבין בלא שרטוט, אפילו כתובים על הנייר.

2. כיצד הוא השרטוט והאם צריך לשרטט לשמה

שיטות השרטוט בתפילין:

השו"ע:

משרטט למעלה בלבד
השו"ע

הרמ"א:

הרמ"א	
משרטט למעלה למטה ובצדדים	

⁴⁷ לעיל הבאנו שלדעת ר"ת, ספר תורה אינו צריך שרטוט מדינא

⁴⁸ קדושת לוי קדושות לפורים קדושה שניה:

ונראה, הא דמזוזה ומגילה צריכה שרטוט, כי סוד השרטוט כידוע שכתב האר"י ז"ל כמה פעמים 'ומבשרי אחזה אלוה' (איוב יט, כו). והנה דע, סוד שרטוטין שבמצח הוא כמו הרצון של אדם, והרצון נגלה בשרטוטין. לכן חכמים הראשונים והאר"י ז"ל ידעו בשרטוטי מצח הזכויות של אדם ועונותיו, כי **בשרטוטין נגלה הרצון**. והוא כמו אותיות של כתב שהמה בדמות אורות הרוחניים, כן השרטוטין הוא כדמות הרצון. וכן שרטוטי ספר תורה מזוזה ומגילה הוא התגלות רצון הבורא ברוך הוא.

ולכן אין חיוב לשרטט רק במזוזה ובמגילה, כי רצון העליון היה לברוא העולמות, ואף על פי שנבראו כמה עולמות עליונים שרפים ואופני הקודש, בכולם לא נגמר רצון העליון עד שנברא הארץ ואדם עליה שיעבוד את אלהינו בתורה ובמצות וישבח אותה, אז נגמר רצון העליון יתברך שמו כביכול, כי העיקר רצון העליון היה כדי שיהיה אדם שישבח את קונו. אם כן אחר שנברא הארץ ואדם עליה, אז נגלה רצון הקדוש ברוך הוא למה שנבראו כל העולמות, כי כולם לא נבראו אלא בשביל ישראל. וכן הוא בכל הספרים, ובפרט בפיוטים, ובסדר 'אתה הבדלת אנוש מראש' בנעילה, שלא נבראו כל העולמות רק בשביל אדם שיעבוד את קונו. ובעולמות העליונים לא נתגלה רצונו רק בעולם התחתון.

לדעת ר"ש- אין לשרטט את כל השורות :

לדעת ר"ש פסול אם
שרטט כל השורות

שיטת הב"ש :

-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

לדעת הב"ש: הוא משרטט את השורה הראשונה
בצד הפנימי, ואת שאר השורות- משרטט מבחוץ

שו"ע תפילין לב, ו: אין צריך לשרטט כי אם שטה עליונה, ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט, ישרטט כל השורות. ולא ישרטט בעופרת, מפני שהמקום השרטוט נשאר צבוע. הגה: וי"א שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים, אעפ"י שיודע לכתוב בלא שרטוט, וכן נוהגין (ברוך שאמר ומרדכי וספר תרומה וסמ"ג).

משנה ברורה (ס"ק כא) ישרטט - פי' לכתחלה, משום "זה אלי ואנוהו", אבל בדיעבד אפילו אם לא שירטט, וכתב השיטות עקומות- אין לפסול התפילין. (כב) בעופרת - וכן בדיו ובסיקרא, וכל כיוצא בזה, ואפילו בין השיטין- אסור לשרטט בו, וכל זה לכתחלה, אבל בדיעבד- אין להחמיר, כן כתב הל"ח והא"ר ובתשובת דבר שמואל סימן שס"ב מפקפק בזה מאוד אם משרטט בשום צבע שחור מחמת נגיעת אות באות ע"י השירטוט השחור, אם לא דכתב מתחת השירטוט ע"ש.

טור סי' רעא הלכות ספר תורה: תיקון הקלף ושירטוטו- אין צריך שיהא לשמה

בית יוסף שם: ומ"ש אבל תיקון הקלף ושירטוטו- אין צריך שיהא לשמה. כן כתב **הרא"ש** בהלכות ספר תורה (סי' ג) בשם **ר"ת ור"ח** אהא דאיפליגו אביי ורבא, דאביי אמר: הזמנה מילתא היא, ורבא אמר: לאו מילתא היא, דהזמנה היינו לחתוך הקלף ולתקנו שיהיה ראוי לכתובה, **והלכתא כרבא** דאמר לאו מילתא היא, כלומר לא הוי דבר חשוב, הילכך בעי עיבוד לשמה, והוא מדברי התוספות בפרק השולח (גיטין מה: ד"ה עד).

שרטט בדבר הצובע, האם כשר בדיעבד :

- א. **מעדני יום טוב:** כשר בדיעבד
- ב. **רעק"א:** פסול
- ג. **פת"ש:** צ"ע על דבריו של המעדני יום טוב

פתחי תשובה: (טו) שצובע - עיין בספר בני יונה הביא בשם **מעדני יום טוב** דבדיעבד אם שרטט בדבר הצובע- אינה פוסלת. אכן בתשובת **רבינו עקיבא איגר** סי' נ' (אביאנו לקמן סי' רפ"ד סק"ג) לא משמע כן, ע"ש היטב, ובאמת דברי המעדני יום טוב שם צ"ע ע"ש בהל' ס"ת ודו"ק.

"פתחי מזוזות" (לרב יששכר חזן) בדין שרטוט מזוזה :

ותניא במסכת סופרים פ"א ה"א מסרגלין בקנה ואפילו עשוי ממתכת ואפילו סכין ובלבד שלא יהיה חד שיוכל לחתוך הקלף אף אם אינו חותך בפועל, ואין משרטטין בעופרת וכיוצ"ב מפני שצובע, ואין הכתב שעליו ניכר יפה, ובדיעבד כשרטוט בעופרת: יש מכשירים ויש מחמירים אף בדיעבד, דהואיל וכתב האותיות על השרטוט נמצא שיש נגיעה ביניהם ע"י צבע השרטוט, ואין כאן מוקף גויל, ויש שחששו בזה לכתב ע"ג כתב ואפילו כשאין השרטוט בצבע שחור, ועוד דשרטוט הוא מלשון חריץ וגומא לשון פריטה, וע"י עופרת אין חריץ כשלא דוחק, לכן יש לזהר בזה מאד להוציא עצמו ממחלוקת, וישרטט רק במרצע כמו שנהגו, ומטעם זה צריך לשרטט מבפנים דווקא, ולא מהצד החיצון של הקלף, דא"כ אינו עושה גומא וחריץ במקום הכתב. השרטוט צריך להיות בין השורות, ונוהגים לשרטט גם מן הצדדים, כדי שיוכל לכוין השיטות כראוי, ואם לא שרטט מן הצדדים- יש להכשיר בדיעבד.

י"א (רעק"א) דהשרטוט צריך להיות קיים לעולם ואם נמחק צריך לתקנו לאחר הכתיבה, ויש אומרים (מקדש מעט) דהוא רק למצוה, ומעולם לא שמענו לבדוק בס"ת אם קיים שרטוט.

ועיין עוד לעיל בתשובות אחרות בדין שרטוט

3. האם מועיל שרטוט לאחר שכתב

רבי עקיבא איגר יו"ד רעא, ה: ס"ת צריך שרטוט. בב"י הביא דברי המרדכי בהלק"ט שכתב בשם א"י דבשרטוט עצמו מסופק רבינו שמחה אם צריך שיהיה ניכר וקיים לעולם כמו בברזל או דסגי בשרטוט כדי שיהא נראה להסופר שיכתוב בשוה כמו בבדיל אף על פי שאח"כ נמחק השרטוט וקצת נראה לשון שרטוט גומא וחרץ עכ"ל וע' בסוטה (דף י"ז) דנסתפקו בתוספות במגלת סוטה דבעיא שרטוט אם מהני במה דמשרטט אחר כתיבה בין שיטה לשיטה⁴⁹.

שו"ת דעת כהן (ענייני יורה דעה) סימן קפ:

בענין שרטוט אחר הכתיבה בדבר הצריך שרטוט

הגאון רע"א בתשובה סי' נ' **כתב לפסול אף אם משרטט אח"כ**, מהך דמנחות (ל"ב) דפרכין מהא דתניא תפלין שבלו אין עושין מהן מזוזה, מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, טעמא דאין מורידים, הא משום שרטוט-לא, ואם אפשר לשרטט אח"כ לק"מ.

ותמה על דהתו"ס סוטה י"ז ב', דנסתפקו בשרטוט אחר כתיבה, ובאו"ד הביאו סוגיא דמנחות הנ"ל, ולא פשטו ספיקם ממנה. ולע"ד יש לדייק מלשון התוס' שם, שכבר עלה על דעתם זו הפשיטות ודחו אותה. שהרי כתבו שם מיד אחר הספק דשרטוט אחר הכתיבה, דנראה דהא דתפלין א"צ שרטוט היינו שכך באה הלכה למשה מסיני שלא ישרטטו אותם, ואלה הדברים אין להם המשך למעלה, ונראה דס"ל ז"ל דאפי' נאמר שמועיל שרטוט אחר הכתיבה, מ"מ ה"מ היכא דבשעת הכתיבה ג"כ הי' ראוי לשרטוט, וי"ל דא"י מעכב מה שלי"ה משרטט בשעת הכתיבה, אבל י"ל דזה הוי **מילתא דפשיטא דבעי' לכתחלה שרטוט בשעת הכתיבה**, אלא שאם הי' ראוי לשרטוט בשעת הכתיבה אינה מעכבת בו, ככל דבר הראוי לבילה, ע"כ כתבו שאין לפשוט מתפלין, משום די"ל דיש איסור לשרטט התפלין, וא"כ אינם ראויים לשרטוט בשעת כתיבה, **אבל בעלמא כשטעה ולא שרטט י"ל דמהני שרטוט אח"כ**. ולפ"ז הספק עודנו במקומו.

...וזו"ז י"ל, דיש שני טעמים בחיוב שרטוט:

- א. הא' כדי שילך הכתב מיושר ונאה
- ב. והשני שצריך לכתוב כדרך הספרים, ודרך הספרים שיהיו משורטטים.

והנה לטעם דדרך ספרים שיהיו משורטטים, י"ל שמועיל ג"כ אח"כ, דמ"מ הוא נראה כדרך הספרים, ולטעם מפני הכתיבה- אינו מועיל שרטוט דאח"כ. וי"ל דטעם יפוי הכתב ל"ש כ"כ במג"ס (מגילת ספר), כמו שהביאו התוס' בסוגיין בשם ירושלמי שהרי למחיקה קיימא, ונשאר רק טעם שיהי' נראה כדרך הספרים, ועי' ז"ל דמועיל ג"כ אח"כ, ולפ"ז אין לפשוט ממזוזה למגילת סוטה. ומ"מ יש להסתפק במזוזה ג"כ, דשמא עיקר הטעם הוא משום שיהי' נראה כספר, ועי' מועיל התיקון דאח"כ, דגם אח"כ מוסיף הידור ויפוי הספר ע"י השרטוט. (זימל, תרנ"ד).

ילקוט יוסף שובע שמחות א מקום וסדר קביעת המזוזה וברכתה:

צו. מזוזה צריכה שרטוט, ומזוזה שנכתבה בלי שרטוט פסולה. ואין מועיל לשרטטה אחר כך. וכן כשיש ספק אם שרטוט, ובמשך הזמן נמחק השרטוט, או שמא לא שרטוט כלל, יש להחמיר מספק, שהשרטוט במזוזה הלכה למשה מסיני. ומכל מקום אם תיבה אחת או שתיים מן המזוזה נכתבו בלא שרטוט, ישרטטם אחר כך, וכשירה, והוא הדין בספר תורה.

⁴⁹ תוספות מסכת סוטה דף יז עמוד ב: מיהו לא ידענא אם שרטט אותה בין שיטה לשיטה לאחר כתיבה אף על גב דבשעת כתיבה כתב באיסורא אי המגילה כשירה בהכי או לא

אם נמחק השרטוט בעוד שהכתיבה עליו, ראוי לתקנו ולחזור ולשרטט שם.
 [בהערה: לחוש לכתחילה לדעת רעק"א בשו"ת סי' נ שהצריך שרטוט קיים לעולם אבל הרבה פוסקים כתבו שזה רק למצוה ומעולם לא שמענו לבדוק בסי"ת אם קיים שרטוט⁵⁰]
 אמנם אם כתב איזה טעות וגרד שם (באופן המותר) ונמחק גם השרטוט, לא יכתוב מחדש, עד שישרטט שוב אותו מקום.
 [בהערה: בני יונה שם סעיף ה: "ואם כתב איזה טעות, וגרר שם איזה תיבות ונמחק השרטוט- ישרטט מחדש שם"]
 ואם כתב בלי שרטוט- יש פוסלין.
 [בהערה: שו"ת תשב"ץ (חלק א סימן ב: "ואיני יודע טעם לדבר, שטעם השרטוט אינו אלא כדי שתהא כתיבה יפה ומיושרת, ע"כ צריכה שרטוט קודם כתיבה, אבל לכתוב בלי שרטוט ואח"כ ינקוד, דאיסורא מאי דעבד עבד, והוי מעוות לא יוכל לתקון") שו"ת מהר"מ שי"ק סי' רנט, מלאכת שלמה כלל ה סק"ג, דהואיל וכשבא לכתוב עתה אין שרטוט, חמיר טפי מנמחק לאחר שנכתב].

4. אות שנפסקה, האם מועיל תיקון פרט

שו"ע או"ח לב, טז: נפסק אחת מהאותיות, הגה: הפשוטות, כגון וי"ו זי"ן או שנפסק רגל (הנו"ן) וכיוצא בה, (מרדכי ה"ק דף צ"ב) **אם תינוק שאינו לא חכם ולא טפש יודע לקרותו- כשר**. ואם לאו, פסול. ואין צריך לכסות לו שאר אותיות כמו שנוהגים. הגה: מיהו אם אנו רואים שלא נשאר צורת האות כתקונו, פסול אף על פי שהתינוק קורא אותו כהלכתו (מרדכי ומהר"ק שורש סי"ט וריב"ש). הא דמכשרין כשנפסק אות, **דווקא כשנכתב בכשרות ואח"כ נפסק**, אבל אם מתחלה כשנכתב היה שם נקב ונפסק בו, או אם רגל הכ"ף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף בלי הקף קלף מתחלתו- פסול.

משנה ברורה: (מה) נפסק - י"ל בשני אופנים:

1. או מחמת נקב- וזה אין כשר כ"א בניקב אח"כ, כמו שיתבאר בסמוך בפנים
2. או ע"י שנחסר הדיו באותו מקום- ובאופן זה היה קאי הדין דשו"ע, אפילו אם בתחלת הכתיבה נעשה כך.

(מו) הפשוטות - ולפיכך אין מועיל בה אם נשתייר כמלא יו"ד, דאדרבה נראית כיו"ד ופסול, הלכך בעינן תינוק בזה: (מו) או שנפסק רגל הנו"ן - כצ"ל. ופי' נו"ן פשוטה, וכיוצא בה, כגון כ"ף פשוטה שרגלה קצרה, דומה קצת לדל"ת או לרי"ש [מפמ"ג ודה"ח].

(מח) אם תינוק - עיין בט"ז שכתב דהך נפסק, מיירי שנפסק קצת מאורך האות ולמטה לגמרי, ולא נשאר ממנו רק החלק שקודם ההפסק, אז תלוי בקריאת התינוק, אם ספק לנו אם נשאר כשיעור של האות ההוא,

אבל אם נשתייר גם למטה מן ההפסק, דהיינו שנעשה ההפסק ברחבו של רגל האות, ואחר ההפסק נשאר עוד למטה חלק מן הרגל, בזה לא מועיל תינוק, דהתינוק יצרף מה שלמטה ממנו לחלק העליון, ובאמת אין לו צירוף, וזה דומה לנפסק רגל הא', אלא צריך לכסות את חלק הנשאר אחר ההפסק,

ר

⁵⁰ שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן נ: עובדא היה פה מרקוש פרידלאנד, הסופר דפה הראה לי תכריך מזוזות וראיתי מקצתם השרטוט עקום מאד והשורות נכתבים מיושר בין שרטוט לשרטוט וראשי האותיות מרוחקות הרבה למטה מהשרטוט ופסלתי אותם דלא מקרי שירטוט כיון דאינם נכתבים כסדר השרטוט ולא סמוך לשרטוט ושאל הסופר אותי אם יש תקנה לשרטט עתה ולעשות השרטוטים בראשי השורות.
 והנה לפום רהיטא נלענ"ד פשוט דלא מהני, וראיה לזה מסוגיא דמנחות טעמא דאין מורידין וכו' והא קיי"ל דתפילין אי"צ שרטוט ומזוזה צריכה שרטוט ואם איתא דמהני שרטוט אחר הכתיבה, מאי קושיא הא יכול לשרטט עכשיו, ואחרי העיין והחפוש לא מצאתי מזה דבר.

...יש לומר דשלשה אין כותבים בלא שרטוט, היינו משום שיהיה הכתב מיושר ומהני לזה שרטוט בבדיל דמה בכך שיתפשט אח"כ הא מ"מ ע"י שרטוט דבעידן הכתיבה נכתב מיושר, משא"כ במזוזה ואינך דמדינא צריכים שרטוט בעצמותו בעי שהי' השרטוט מתקיים, ואינו תלוי בשעת הכתיבה דוקא ובעי שרטוט בקנה דוקא, וק"ל.
 ...עכ"פ בנ"ד לשרטט אחר הכתיבה נראה ברור דלא מהני מכא הראי' הנ"ל, גם מלשון הרמב"ם והש"ע בהלכות ס"ת שכתבו ואם לא שרטט פסולה, משמע דאין תקנה לזה לשרטט עתה להכשירו כנלענ"ד. עקיבא

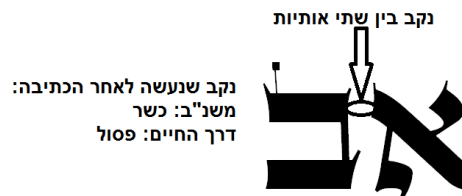
ואין זה דומה למש"כ השו"ע כאן, דאין צריך לכסות שאר האותיות, דבזה ודאי מודה דצריך לכסות, וכן הסכמת האחרונים [דלא כמש"כ בספר ישועות יעקב להקל כשיטת המאירי⁵¹. ובביאור הגר"א בסימן ל"ו משמע ג"כ כהט"ז דלא מצרפינן להאות מה שלמטה].

(מט) לא חכם - היינו חכם כ"כ שמבין הענין ומתוך זה הוא אומר האות הנפסק, ויהיה מתפרש שפיר, אבל אין נקרא חכם אם הוא חכם בהכרת האותיות היטיב, ואין מבין מה שכתוב לפניו, דזהו ודאי ג"כ כשר: (נ) ולא טיפש - טיפש היינו שאינו יודע לקרות האותיות, וכל שידוע לקרות האותיות, אף על גב דאינו בקי כ"כ בצורת האותיות, כל שאומר דאין בו צורת אות- פסול הוא... (נב) האות - כגון אלפי"ן שאין היו"ד שלהן

נוגעת אל עצמן (א) וכן נקודת הפ"א שאין נוגעת לגגה (ב), וכן לכל אותיות שאינן פשוטות שיש הפסק באמצען (ב), שהוא פסול בין אם נעשה זה בעת הכתיבה או לאחר הכתיבה, שלא מהני קריאת התינוק אלא היכא שנפסק האות ובציר לה משיעורא, ומחמת זה דומה האות במקצת לאות אחר, כגון וי"ו קטיעה, שאנו מסופקין אם הגיע לאורך וי"ו או כשיעור יו"ד, ולכך תועיל קריאת התינוק דגילוי מילתא בעלמא

הוא, דאורך וי"ו יש לה, מדלא קראה יו"ד, וה"ה לאות נוי"ן פשוטה (א) וכ"ף פשוטה (ב), שיש ספק אם יש להם שיעור ארכן או כי כפופה שדומה במקצת לבי"ת (ב) וכ"ה"ג, שיש להסתפק אם תמונתה דומה לאות אחרת, אבל היכא שאנו רואין שאין האות נשאר בצורתה, מה מועיל בראיית התינוק, ועיינו רואין שאין האות בצורתה. ולכן אין להכשיר האלי"ף שרגל שמאלו אין נוגע לקו האמצעי (א), בשביל שהתינוק יקראנה אלי"ף, דמפני הפירוד לא יטעה לומר שהיא עיין הפוכה.

וה"ה בפשוטות אם אנו רואים ודאי שאין בו צורת אות, לא מהני מה דתינוק קורא אותו כך, רק בספק לנו אם יש בו שיעור כראוי מהני, וכ"ז בלא תיקון, ולענין תיקון עיין בבה"ל: (נג) כשנפסק אות - וה"ה מה דמכשיר לעיל בסט"ו את ניקב רגל הה"א, אבל בניקב חללו דמכשיר שם המחבר, הוא אפילו ניקב קודם הכתיבה, ולא נקט שם אם לאחר שנכתב וכו', אלא משום סיפא דניקב רגל: (נד) ואח"כ נפסק - והטעם דלא בעינן מוקף גויל רק בעת הכתיבה, ולפי"ז אפילו אם מגיע הנקב מאות לאות שסמוך לו, ג"כ כשר, אכן הדה"ח בהלכות קה"ת בדין כ"ו מחמיר בזה ועיין בביה"ל.

ביאור הלכה סימן לב סעיף טז:

* נפסק - וה"ה אם מתחילה כתב הסופר איזה אות פשוט ונסתפק לו אם הוא ארוך כשיעור שראוי להיות וא"א לו להגיה דהוה שלא כסדרן- מראה לתינוק. ט"ז וא"ר וחידושי רע"א: * אם תינוק - עיין בפמ"ג וא"ר דאם יש כמלא או"י דידהו, כגון וי"ו או נוי"ן פשוטה קטנה, וניכר יפה שהיא וי"ו או נוי"ן- כשר, ואין צריך להראות להתינוק: * יודע לקרותו - אז אפילו הוא נקב גדול או הפסק גדול שפרידתו ניכר להדיא- כשר, וא"צ שום תיקון, דלא יהא עדיף מאלו כתב לכתחילה אות קצר כזה, דכשר.

אות ו' שנפסקה,
ובכל זאת היא
כשרה, בלא צורך
בתינוק, כי רואים
שיש בה שיעור אות
ו' כראוי

⁵¹ שלא מצריך לכסות את חלק האות שלמטה, כיון שהוא פוסק שמועיל לצרף את מה שמתחת לאות לעניין תיקון, כי אם מזהים את האות ע"י החלק התחתון, זה מראה שעדיין תמונת אות עליה

* ואם לאו - אפילו נעשה ההפסק לאחר"כ, כגון שקפץ הדיו מהקלף, ונשאר רק רושם אדמומית מהחלודה של הדיו, ואפילו אם היה ההפסק קטן כ"כ שלא היה פרידתו ניכר להדיא, והראה להתינוק גם החלק שלמטה מההפסק וקראו לאות אפי"ה פסול, דאין מצרפין לו מה שלמטה כמש"כ הט"ז. וכ"ז לענין שישאר כך בלא תיקון אבל **לענין תיקון אם התינוק יודע לקרות האות ע"י צירוף מה שלמטה מהני אפי' בתפילין ומזוזות דבעינן כסדרן דוקא דלא נתבטל ממנו לגמרי שם אות כיון שהתינוק יודע לקרות ע"י צירוף ואפילו נעשה זה ההפסק בעת הכתיבה. וכתב הפמ"ג דכל זה בשלא ניכר להדיא פרידתו, אבל אם ניכר להדיא פרידתו, אין מועיל לו שום תיקון אפילו נעשה לאחר הכתיבה.** ועיין לקמן בסעיף כ"ה בבח"ל מש"כ אודות זה:

פסקי תשובות (לב, טז):

- א. הפסק דק מן הדק שאינו נראה רק נגד השמש או בזכוכית מגדלת כשר לדברי הכל וגם אין צריך לתקנו מעיקר הדין אך ראוי לתקנו
- ב. הפסק דק אשר אינו נראה להדיא בראיה רגילה אלא לאחר התבוננות. אם לא נעשה כשתי אותיות, כגון הפסק באמצע בי"ת גימ"ל דל"ת ה"א וכו', ואפילו אם חלק אחד נעשה כדמות אות אחרת, אבל החלק השני אין לה משמעות של אות אחרת, וכגון הפסק בחיבור יוד"י האלף לגנו או הפסק בחיבור יו"ד דעין לעי"ן או הפסק באחד מב' היודי"ן הימנים של השי"ן לגוף השי"ן או בשניהם וכדומה, כיון שאין ההפסק ניכר להדיא- מועיל תיקון.

נפסק ה"ד האמרי
באות ש' ודמה לאות
בפי ענמה

נפסק ה"ד האמרי
באות ש' ודמה לאות
בפי ענמה

ואם נעשה כדמות שני אותיות, וכגון בנפסק יו"ד השמאלי מהשי"ן שנעשה כעי"ן יו"ד (**ע**)

נפסק החרטום מגוף
המ', וזרז זה כמות כ'
בפי ענמה. וזאת ו'
בפי ענמה

נפסק ה"ד האמרי
באות ש' ודמה לאות
בפי ענמה

או צדי"ק שנעשית יו"ד ונו"ן (**צ**) או מ"ם פתוחה שנעשית כ"ף וא"ו (**בו**) או למ"ד

נפסק ה"ד האמרי
באות ש' ודמה לאות
בפי ענמה

נפסק ה"ד האמרי
באות ש' ודמה לאות
בפי ענמה

שנפסק צוארה ונעשית כ"ף וא"ו (**ל**) וכדומה:

01. לשיטת הפמ"ג (א"א סקס"ט) ודעימיה יש לפסול⁵² ואין מועיל תיקון משום שלא כסדרן
02. ולשיטת הגרע"א (בהגהותיו הכא) ודעימיה יועיל תיקון.
- ג. הפסק הנראה לעין להדיא אך עדיין תינוק מכירה וקוראה כהוגן:
 01. לפמ"ג ודעימיה: בכל ענין פסול ואין מועיל תיקון, משום שלא כסדרן
 02. ולהגרע"א ודעימיה: באם לא נעשה כשתי אותיות מועיל תיקון, ובאם נעשה בשתי אותיות אין מועיל תיקון.
- ד. בהפסק גדול מאד עד אשר ניכר ונראה לעין כל מרחוק. הרי זה בגדר אבד צורתו לגמרי, ולדברי הכל אין מועיל בו תיקון, ואפילו תינוק יקראנה כהוגן.

ולסיום הענין נכון לציין חידושו של **הקסת הסופר** (סימן ט' סעי' ד') שלענין מ"ם סתומה וסמ"ך שנפרדו קצת, אף שהתינוק קראו כראוי, אין להתיר לתקן שלא כסדרן, דמ"ם סתומה וסמ"ך שפתוחים אפילו

נפסק ה"ד האמרי
באות ש' ודמה לאות
בפי ענמה

נפסק ה"ד האמרי
באות ש' ודמה לאות
בפי ענמה

במעט אין שם סתימה עליהם ופסולים (**ב**) , אמנם **רבים מהאחרונים** השיגו על חידוש זה, והסכימו שאין חילוק בין אותיות אלו לשאר אותיות, ובכל הנ"ל אין חילוק בין אם נעשה הדבר בשעת כתיבה או לאחר מכן.

⁵² **פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן לב ס"ק טט:** גם מצאתי הדין שכתב המחבר בסימן ל"ב סעיף כ"ה ח"י"ת שני זייני"ן ואין פרידתם ניכר להדיא אף על פי שתינוק קורא ב' זייני"ן כשר, דאין מורגל, ונסתפקנו בפנים [משבצות זהב אות כ] ולעיל בפתיחה [דין שני ד"ה וכן וד"ה ובעיני יניקא] בשאר אותיות אם ניכר פרידתן להדיא ותינוק קורא כצורתה אי מהני לתקן, עתה עיינתי בסוף סימן ל"ו בבי" ד"ה מצאתי כתוב חוטרא שאין נוגע כו', **מבואר דכל שניכר להדיא פרידתן אפילו תינוק לא מהני, והוא שלא כסדרן**, ולפי זה הא דסימן ל"ב סעיף כ"ה אם אין יוד"י אלפי"ן נוגעין ותינוק דלא חכים מכירים, היינו שאין מכירים פסול, ואין הכי נמי דאין צריך להראות לו כל שאין פרידתן להדיא מידי דהוה אחי"ת שאין מורגל כו', והבן, ועדיין צ"ע.

5. אות ך' פשוטה שעשה את גגה רחב, כיצד יתקנה

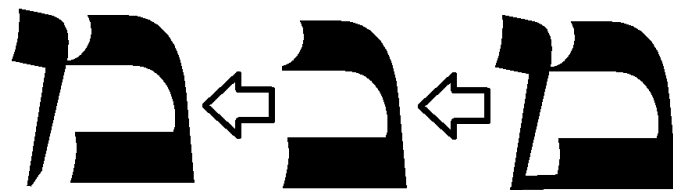
משנה ברורה סימן לו: ...בכ"ף פשוטה אם האריך גגה עד שנראה כרי"ש - פסול, ואם ספק - מראין לתינוק דלא חכים ולא טיפש. ומאד צריך הסופר לזהר עכ"פ לכתחלה שיהיה הירך כפלים מן גג, כדי שאם כופפין אותה תוכל להיות כ"ף כפופה, שאין חילוק בין פשוטה לכפופה, רק שזה פשוטה וזה כפופה, כי יש מחמירין ופוסלין בזה אפילו דיעבד, [הט"ז ביו"ד סימן רע"ג עיי"ש שקרא לאותם הסופרים בורים, ושהס"ת פסול בזה], וכן כל הפשוטות צריכות להיות לכתחלה כפלים מן הגג מטעם זה. ובדיעבד אם נמצא בס"ת שהמשיך הגג של ך' עד שנראה כרי"ש אם באפשרו להאריך הרגל למטה - יאריך, ואם לאו - ימחוק הכל ויכתבו מחדש, ויש מקילין דדי בגרירת הרגל או הגג, אבל לגרור קצת מן הגג עד שיעמידנו על תמונת כ"ף - לא מהני, דהו"ל חק תוכות.

ט"ז יורה דעה סימן רעג ס"ק ד': ואני ראיתי עוד מעשה סופרים בורים הרבה שכשאירע להם אות כ"ף פשוטה בסוף השיטה ויש עוד מקום פנוי קצת שא"א לכתוב תיבה אחרת, הם מושכים הכ"ף פשוטה כזה, וזהו פיסול גמור שהוא דלי"ת ולא ד'!

וכן ראיתי שמוזהיר על זה בתשובת מהרי"ל (סי' צ"ח) וקורא אותם: "בורים פוסלים ספרי תורה בשביל זה", אלא הכ"ף פשוטה צריכה להיות רגל שלה פי שנים מן הגג, וכן הוא בהגה' מיימון פרק א' דהל' תפילין בשם רא"ם דכ"ף כפופה ופשוטה - שיעור אחד להם, דהיינו אם תפשוט הכפופה תהיה פשוטה, הרי מוכח דהפשוטה צריכה כפל ברגל מן הגג דומיא דכפופה שיש לה ג' חלקים, וטעות זה הוא מצוי בהרבה ספרי תורה, על כן ראוי לכל מורה שיזהיר הסופרים על זה, ולתקן מה שעשו כבר, וס"ת כזאת פסולה לקרות בה כלל, וכשמתקן כ"ף פשוטה הזאת צריך למחוק אותה כולה ואח"כ לכתוב מחדש כראוי דאם לא ימחוק רק קצת מגגה יהיה כחק תוכות, וכמו שכתבנו באורח חיים סי' ל"ב סעיף י"ז באות שנכתב כולו בפעם אחת עיין שם.

6. ב' פתוחה שנסתמה, כיצד יתקן, פרט

שו"ע לב, יח: מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה - אין מועיל לגרור הדבק ולפותחה, משום דהוי כחק תוכות. ומה תקנתה? שיגרור כל החרטום ותשאר כצורת נו"ן כפופה, ואח"כ יכתוב מה שגר.

משנה ברורה סימן לב:

(ע) שנדבק - ואם פוסל בזה נגיעה דקה כחוט השערה, עיין מה שכתבנו לקמן לענין ה"א ועיין בבה"ל: (עא) ונסתמה - והוי כמ"ם סתום, שמקומו רק בסוף תיבה ולא באמצעותה, וכן כל אותיות מנצפ"ך הכפולין בא"ב, כותב את הראשונות בתחלת התיבה ובאמצעיתה, והאחרונות בסוף, ואם שינה - פסול: (עב) ולפותחה - וה"ה שאר אותיות שנתקלקל תמונתם בעת הכתיבה או אח"כ, וע"י הגרירה יעמדו על תמונתם כגון ד' שהמשיך רגלו ודומה לך' פשוטה וכל כה"ג, אין מועיל להן גרירה, כיון שאינו עושה מעשה בגוף האות הנשאר אלא ימחוק רגלו וכנ"ל בס"ק ס"ח ואח"כ יתקנו. (עג) כחק תוכות - דבגוף האות אין עושה שום מעשה אלא גורר הסתימה... (עד) ומה תקנתה - כל שכתוב בסעיף זה שיש תקנה היינו קודם שכתב אות שאחריו, דאל"ה פסול בתו"מ דבעינו בהן כסדרן דווקא, לבד מהיכא שנבאר בהדיא דלא מעכב בזה כסדרן: (עה) כצורת נ"כ - כי כתיבת המ' פתוחה הוא בב' כתיבות דהיינו בתחלה כותבין כמו נו"ן כפופה ואח"כ תולין בצדה כמו וי"ו:

ב

וא"כ כל שנעשה הפסול בו, דהיינו הו"י צריך לגוררו כולו, אבל הנו"ן שנכתב בהכשר- אין צריך לגוררו, וה"ה בכל אות שנכתב ב-ב' כתיבות כגון ג' וכיו"ב, ונעשה פסול בכתיבה א', אין צריך לגוררו רק אותה, לאפוקי בר"ש שעשאה כמין ד', דבפעם א' נכתב הכל בפסול- צריך הכל לגוררו.

משנה ברורה סימן לו: צורת אות מ"ם פתוחה: ...ואם לא הדביק החרטום למעלה לגגו, ונראה ככ"ף וא"ו- פסול, ואין מועיל לו תיקון בתו"מ אם כתב אחריו דהוי שלא כסדרן וכדלעיל בסימן ל"ב סכ"ה ע"ש במ"ב. וה"ה אם הדביק החרטום למטה במקום פתיחתו להמ"ם דפסול, ומבואר דינו לעיל בסימן ל"ב ס"ח לענין תיקון אם לא כתב עדיין אחריו בתו"מ.

7. מי שכותב בימינו, ושאר מלאכות בשמאל, או להיפך, כיצד יניח

(אג"מ: ע"פ היד שעושה בה רוב מלאכתו, כג"א וכב"ח וכיש אומרים הראשון בשו"ע (לא מסתבר כלל להחמיר שיניח על שתי הידיים))

יביע אומר: ע"פ היד שכותב בה, כיש אומרים השני בשו"ע שהלכה כ"א בתרא וכן פסק רמ"א (ואח"כ לחומרא יניח על היד השנייה))

טור או"ח סי' כז: אם הוא כותב בימינו, אף על פי ששאר מלאכתו בשמאלו, דינו כשאר כל אדם⁵³

בית יוסף או"ח כז, ו:

...ואדם הכותב בשמאל ושאר רוב מעשיו עושה בימין או כותב בימין ושאר רוב מעשיו עושה בשמאל כתב **בעל התרומה** (סי' ריג סדר הנחת תפילין) זה הכלל **יניח תפילין ביד תשת כח** כרב אשי (מנחות לו.) דדריש ידכה יד כהה ולא אזלינן בתר כתיבה עכ"ל

וכן נראה שהוא מסקנת **המרדכי** (הלי תפילין יג ע"ג)

שו"ע כז, ו: ואטר יד ימינו, אם עושה כל מלאכתו בשמאלו, מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם. ואם שולט בשתי ידיו, מניח בשמאל כל אדם. ואם כותב בימינו, ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בימין:

א. י"א שיניח תפילין ביד שתש כח, דבעינן יד כהה,

ב. וי"א שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה. (הגה: והכי נהוג).

נמצא ע"פ הרמ"א שיש להניח על יד שמאל במקרה שכזה

פסקי תשובות שם:

וכן מסקנת **המחבר** וכפי הכלל הידוע דכשמביא ב' יש אומרים, דעתו להלכה **כהיש אומרים השני**.

ושיטת **הגר"א** (סקי"ז) כהיש אומרים הראשון ("סברא ראשונה עיקר"), שאזלינן **אחר יד כהה**, ואפילו בה הוא כותב

ועל פי **הב"ח** (ד"ה ואיטר יד) ההכרעה כעין פשרה, שיש **תמיד להעדיף יד שמאל דעלמא**, ולכן בין בכותב בשמאל ושאר מלאכתו בימין ובין להפך- מניח בשמאל דעלמא, ולמעשה מחלוקת זו בלתי מוכרעת היא, ועל פי המלצתו של **המשנ"ב** בביה"ל (ד"ה והכי נהוג) יש לחתור לנהוג אליבא דכולי עלמא, והיינו כשיש עוד צירופים וסיבות לומר שההנחה תהיה על יד שמאל דכל אדם, יש לעשות כן.

אג"מ: הרבה נהגו כג"א וכב"ח שהולכים לפי היד שעושה בה רוב מלאכתו (ולא לפי הכתיבה):

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן יא:

והגר"א סובר לגמרי כשיטה ראשונה בש"ע דיניח תפילין ביד שתש כח, דבעינן יד כהה, וליכא שום מעלה

⁵³ ומניח בשמאל

בכתיבה, ואזלינן בתר רוב מלאכות, שלכן אף אם נימא דהגירסא ברמ"א הוא: "והכי נהוג", אף שהוא נגד לשונו בד"מ, אין מנהג זה שוב עכשיו, שהרבה עשו כהב"ח והרבה יש שנוהגין כהגר"א, ולתצריך לאיטר כזה להניח שני זוגות תפילין בזא"ז ולא יברך כלל על תפילין, או להצריכו בשביל הברכה שיניח השני של יד בזה אחר זה בברכה קודם שיניח השל ראש, וכשיהיה עליו של יד השני יניח גם של הראש ויחלוץ של יד השני ויניח של יד הראשון וימצא שגם בברכה קיים וגם שיהיה גם על של יד שיצא בו בודאי יחד עם השל ראש, לא מסתבר כלל שהוא טירחא גדולה מאד ולא מצינו בספרי רבותינו עצה כזה

יביע אומר: יש לפסוק כשו"ע ביש אומרים בתרא, שיש ללכת אחר היד שכותב בה:

שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן ב:

ובאמת שראוי ונכון מאד לעשות כן כשכותב בשמאלו וכל יתר מעשיו כולם עושה בימין, שרבו הפוסקים שיניח תפילין ביד שתש כחה, אלא שאנו קבלנו הוראת מרן, שסובר שהיד שכותב בה נחשבת לימין, ומניח ביד שכנגדה, וכ"פ הרבה אחרונים, לפיכך נכון שאחר שיניח התפילין בימין, כדעת מרן וסיעתו, ויברך עליהם, (ולא שייך בזה ספק ברכות להקל נגד דעת מרן, מאחר שעיקר המחלוקת במצוה ולא בברכה...). ולאחר התפלה יניח התפילין בשמאל בלי ברכה, ויקרא בהם ק"ש, כדי לצאת י"ח רוח"פ (רוב הפוסקים) שחולקים על סברת מרן ז"ל. אבל כשרוב מעשיו בשמאל, וכותב בימין - די לו בהנחת תפילין ככל אדם בשמאל, ורק ממדת חסידות יחזור להניח תפילין לאחר התפלה בימין. והנראה לע"ד כתבתי. והיעב"א.

8. מי שנולד כימני, והרגיל את עצמו בשמאל, כיצד יניח

הלכות קטנות למרדכי (מנחות) הלכות תפילין רמז תתקסט:

ומיהו אם הרגיל עצמו לעשות שום דבר ביד - לא הוי הרגלתו כלום למיקרי איטר, אלא א"כ נולד כן, מדלא מוקי מתני' דפרק הבונה כשהרגיל עצמו לכתוב בשמאל, ויש לדחות דהיינו הך דמשני בשולט ב' ידיו, ומיהו נראה לר"ץ דבעיקר כח תליא מילתא, ואם הרגיל, אף בכתיבה מסופק ר"י, דאיכא לפרש רבי נתן כדפרישית, ונראה לי דכאיטר חשבי ליה, ומה שפי' לעיל הדין לדמותו דשולט ב' ידיו אין נראה לר"י, אלא דאדי נראה לי, היכא שאין שוין בשתייהן, לכח איטר גמור חשבינן ליה.

הרב רון ניהוז ביאר בספרו "ביאורי השבת":

ביאור שיטת המרדכי:

ובספר דבר הלכה (סי' ג' ס"ק א') הביא מש"כ הגאון מרדכי בנעט בפירוש המרדכי, דכוונת המרדכי מהא דאמרו בגמ' (שבת ק"ג) דתנן: הכותב בידו בימין בין בשמאלו - חייב, ופריך בגמ' בשמאל לא לחייב ומשני באיטר יד שנינו, והדר פריך: אימין לא לחייב? ומשני בשולט בשני ידיו.

היינו דהוכיח המרדכי מהא שתירצו דקאי בשולט בשני ידיו ולא מוקי במרגיל עצמו לכתוב מוכח שע"י הרגל - לא נעשה כאיטר.

והקשה המהר"ט בנעט מאי ראיא היא, דדלמא הרגיל לא מהני, ולכן לא מתוקמא בהרגיל, דהדר תקשי אימין לא לחייב, ותירץ שאע"ג דלענין תפילין מסתפק אי הוי כאיטר, מ"מ לגבי שבת אע"פ שכותב בשמאל, מ"מ לא פקע ממנו חיוב ביד ימין כיוון שכוחו בימין. ודוחה המרדכי, דזה נכלל במה שתירצו דאירי בשולט בשני ידיו.

עוד כתב המרדכי, ומיהו לר"ץ הכל תלוי היכן נמצא עיקר כוחו, ולכך גם אם הרגיל עצמו לכתוב בשמאל, מ"מ כיוון שעיקר כוחו בימין, חייב רק אימין. אמנם מביא המרדכי שיטת הר"י, שהמרגיל עצמו לכתוב בשמאל - חייב בשמאל.

נמצא לפי דברינו שדברי המרדכי סובבים על המרגיל עצמו לכתוב בשמאל, אולם שאר מעשיו עושה בימין, שלענין שבת - דינו כשולט בשתי ידיו, ואלו לענין הלכות תפילין פליגי בזה הפוסקים:

א. שדעת הר"ץ דאזלינן בתר העולם, ואילו

ב. דעת הר"י דאזלינן בתר האדם בעצמו וחשיב כאיטר.

ולפי"ז מש"כ המרדכי הרגיל עצמו לעשות "שום דבר", כונתו לכתיבה בלבד, משום דראיתו מסוגיא דשבת והתם קאי לעניין כתיבה.

העולה לפי דברינו בביאור שיטת המרדכי חידוש גדול לדינא, דחלוק הלכות תפלין מהלכות שבת, דלעניין:

- א. **תפילין**, כיוון שעיקר כתיבתו בשמאל, ממילא יש דיעה במרדכי דמניח בימין, משא"כ
- ב. **בשבת** שכיוון שצורת כתיבה הרגילה של העולם היא בימין, אע"פ שהוא דרכו בשמאל, מ"מ לא פקע ממנו שם כתיבה בימין, כל שבכוח, הוא יכול לכתוב בימין, אע"פ שבפועל הוא כותב רק בשמאל.

שו"ע הרב או"ח כז, י: במה דברים אמורים כשנולד אטר יד:

- א. **אבל אם אח"כ הרגיל את עצמו לכתוב בשמאלו ושאר כל מעשיו עושה בימין** - אין דינו כאטר, אלא מניח על שמאל כל אדם, שהרי היא יד כחה שלו
- ב. **אבל אם הרגיל את עצמו לעשות כל מעשיו בשמאל** - יניח על ימין כל אדם, שהרי היא יד כחה שלו.

מגן אברהם סימן כז ס"ק ט: ואיטר יד - כתב ב"י בשם **המרדכי** דאם הרגיל עצמו לעשות איטר, הוי דינו **כאיטר** שנולד כך עכ"ל, ומיהו במרדכי שם **יש חולקים** ע"ש.

ע"פ המשנה ברורה, מועיל מה שאדם מרגיל עצמו לכתוב ביד השנייה, ואם עתה היד החזקה שלו היא שמאל, יניח ביד ימין:

משנה ברורה: (כב) יד ימינו - **ואפילו נעשה איטר ע"י שהרגיל עצמו אח"כ ולא נולד כך - יניח בימין**, וכ"ש **אם מן השמים הרגילוהו**, דהיינו שנולד לו חולי בימינו וניטל הכח ממנו, או שנקטע לו כף ידו הימנית, וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל, בודאי **דינו כאיטר גמור**, ויניח על היד הרצוצה, ואם חזר לבריאיותו ונעשה שולט בשתי ידיו בשוה, הרי הוא ככל אדם.

9. איטר שהניח ביד שמאל שלו, האם יצא בדיעבד

משנה ברורה סימן כ"ז: (כד) מניח בשמאל - ואם הניחו בימינו שהוא שמאל כל אדם, אף בדיעבד - לא יצא [חוט השני סימן כ"ח], ועיין בביאור הלכה.

הרב יאיר בכרך בשו"ת חוט השני סימן כ"ח:

"וכשם שבתפילין אם החליף האיטר והניח תפילין בימינו, שהוא שמאל כל אדם, לא יצא, דהא לא אשתמיט שום פוסק לאשמועין דבדיעבד יצא, ועוד דהתורה קפדה על יד כחה"

שערי תשובה שם [יא] כל אדם - עבה"ט ועיין מ"ש לעיל ס"ק א' ומדברי **הבעה"ט** שהביא הב"י נראה דס"ל דיצא, ובשלמי ציבור כתב וז"ל: ומצאתי בספר זר זהב **למהר"י צמח** האריך, והירבה בראיות שאיטר יד ימינו - אינו רשאי לשנות משאר כל אדם, שלא לשנות הסדר העליון ע"ש.

בית יוסף אורח חיים סימן תרנא:

כתב **העיטור** (הלי תפילין חלק החמישי נט ע"ד) אהא (מנחות לו). דתנו רבנן איטר מניח תפילין בימינו שהיא שמאלו מסתברא תפילין דאורייתא דוקא בימין אבל לולב דרבנן הוא ומשום חשיבותא איטר הוא ככל אדם ומניח לולב בימינו שהיא ככל אדם ואי עביד איפכא לית לן בה דלא גרע מתפילין עכ"ל

ביאור הלכה (כז, ו) ד"ה מניח בשמאלו - עי' במ"ב בשם חוט השני ועיין בשע"ת שכתב דמדברי בעל העיטור שהובא בב"י בסי' תרנ"א נראה דס"ל דיצא, **ודבריו אין מחוורין**, דכונת הבעל העיטור מש"כ שם ד"ל גרע מתפילין, ר"ל אחרי דבתפילין דינא הכי דמניחן בשמאלו שהוא ימין כל אדם, עכ"פ לענין לולב בדיעבד יצא בזה, אבל בתפילין גופא בודאי אם היפך והניח בימינו שהוא שמאל כל אדם - אפילו בדיעבד לא יצא, דבאיטר שמאל ידיה הוי כימין כל אדם, אח"כ מצאתי בחוט השני שמבאר כן דברי בעה"ט בראיות כמו שכתבנו.

א. ע"פ הבנת הבית יוסף: יצא

ב. ע"פ הביאור הלכה וחוט השני: לא יצא

פסקי תשובות:

ובדיעבד אם איטר הניח ביד שמאל דכל אדם, שהוא ימין, באנו למחלוקת הפוסקים⁵⁴ אם יצא ידי חובתו, ולכן חייב להניח שוב כהוגן ביד שמאלו, שהוא ימין כל אדם, אך לא יברך בעצמו, אלא ישמע הברכה מאחר, או יעשה הפסק של היסח הדעת בין הנחה להנחה (ואז שוב יתחייב בברכה כדין).

ושיטת המקובלים המובאת (בשע"ת סק"ז⁵⁵) ידועה, שאף איטר יד לא ישנה משאר כל אדם להניח ביד שמאל דכל אדם שהוא כנגד הלב, ושלא לשנות מסדר עליון וכו',

ומיהו למעשה, אף כי כבר נמצאת דיעה כזו בראשונים⁵⁶ מכל מקום אף בקרב המקובלים⁵⁷ אין המנהג כן, אלא כסתימת השו"ע והפוסקים עפ"י הגמרא מנחות ל"ז והראשונים, שמניח בשמאלו שהוא ימין כל אדם, וגם מה שהמליצו כמה מגדולי הדורות⁵⁸ שלאחר התפילה יניח שוב תפילין בשמאל דכל אדם, לצאת דעת המקובלים, **בזמננו עקב חולשת הדור וחסרון בישוב הדעת, לא⁵⁹ ראינו נוהגין כן** אלא יחידים מתי מספר, אמנם מצרפינן דעת המקובלים כשיש עוד צדדים וספיקות, לומר שמא אין דינו כאיטר יד, וגם בצירוף שרובא דעלמא אינם איטרי יד⁶⁰.

⁵⁴ בבה"ט ומשנ"ב סקכ"ד בשם חוט השני שאף בדיעבד לא יצא, ובביה"ל ד"ה מניח, דלא כשע"ת, וכ"ה בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ר"מ, **אמנם בארצה"ח סקל"ד דבדיעבד יצא ידי חובתו**, ובשו"ת דברי יציב ח"א סי' ט"ו, ושו"ת ברכות שמים ח"א סי' א' מכריעים נמי כן דאחניא ליה המאירי דלהלן והמקובלים

⁵⁵ **שערי תשובה** ס"ק ז': **ובשלמי ציבור** כתב וזו לשונו: ומצאתי בספר **זו זהב למהר"י צמח**, האריך והרבה בראיות שאיטר יד ימין- אינו רשאי לשנות משאר כל אדם, שלא לשנות הסדר העליון עיין שם.

⁵⁶ מאירי שבת ק"ד בשיטת רבי יצחק בגמ' מנחות ל"ז שחולק על הברייתא שם וס"ל שתמיד מניחים בשמאל שהוא נגד הלב וגם איטר מרדכי סוף הלכות תפילין בדיעה אחת ודברי המאירי מוזכרים בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ר"מ ותמה ע"ז וכן בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' קט"ו ובשו"ת בשמים ראש סי' י"ט ובחתן סופר שער הטוטפות סי' כ"ח מסכימים לדברי המאירי אלא מסקי שרוב הפוסקים אין סוברים כן

⁵⁷ וכמ"ש בכה"ח סקל"א בשם כמה ספרים ובשלחן הטהור סעי' ג' מכחיש לגמרי את המסורת ממהר"י צמח בשם האר"י שאיטר מניח ככל אדם עיי"ש, וכן האריך לדחות מסורת זו במשמרת שלום קוידנוב בהגה"ה סוס"י ו'

⁵⁸ חסד לאלפים סק"ה בן איש חי שרה אות ז' ושו"ת רב פעלים ח"ב סי' ט' כה"ח סקל"א שו"ת דברי יואל ח"א סי' ג' ויחלוץ תשי"ב ויניח שוב תשי"ג של אינו איטר בימין כל אדם כהוגן, ואח"כ תשי"ד, ויאמר ק"ש וכו', ולא יקח את תשי"ג שלו ויניחנו הפוך, כי הקשר צריך להיות סמוך ללב, וכן לא יניח ב' ידיו יחד בחדא מחתא תפילין, משום חשש בל תוסיף, כ"ז בבבא"ח ושאר אחרונים שם ושו"ת מנח"י ח"י סי' ד'

59 שו"ת חלקת יעקב ח"ד סי' מ"ב שו"ת אג"מ ח"ד סי' י"א שו"ת אז נדברו ח"ד

⁶⁰ שו"ת חלקת יעקב ח"ד סי' מ"ב שו"ת אג"מ ח"ד סי' י"א שו"ת אז נדברו ח"ד סי' ל"ג ובשו"ת מנח"י שם לנערים איטרים יש לאב לשקול אם לתת עליהם חומרא זו שלא יצא שכרו בהפסדו מחמת קשיים שונים **ובשו"ת דברי יציב ח"א סי' ט' שמיעץ לנהוג כן לבני תורה המדקדקים במצוות**

קריאת התורה

1. בירך ברכת התורה, וטעה, וקרא בפרשה אחרת, האם יחזור ויברך, ומדוע

בית יוסף אורח חיים סימן קמ, ג:

כתב ה"ר דוד אבודרהם ז"ל בהלכות ברכות (עמ' שיז) שכתב ה"ר גרשום ב"ר שלמה על מעשה שאירע בראש חודש טבת, שמוציאים שני ספרים, וטעה שליח ציבור ופתח של חנוכה, ובירך הקורא עליו, והזכירוהו הציבור שטעה, ובשל ראש חודש יש לו לקרות ראשונה, והפסיק וגלל ס"ת עד שהגיע לפרשת החודש.

ויש מאנשי הדור שמוכיחין שצריך לחזור ולברך שנית על פרשת ראש חודש מדגרסין בירושלמי פרק כיצד מברכין (ה"א) הדין דנסיב פוגלא ומברך עליה והוא לא אתא לידיה צריך לברוכי עליה זמן תנינות, רצה לומר כיון שהפסיק אחר ברכתו שנטלו מן הקרקע- חוזר ומברך, אף על פי שלא הפסיק אלא בשתיקה, וג"כ בכאן, כיון שהפסיק זמן גדול בשתיקה בעת שגלל ס"ת- הוי ליה הפסקה, כגון אם הפסיק בדיבור.

ועוד דגרסין תו בירושלמי (שם): רבי זירא בעי: האי מאן דנסיב תורמוסא ונפל מידיה, מהו לברוכי עליה זמן תנינות? פירוש היו תורמוסין לפניו, ונטל אחת מהן ונפלה מידו, ומיבעיא ליה אם צריך לברך פעם שניה על האחרים, ומקשי: ומה בינו לאמת המים? ומתרץ: אמרין תמן, לכך כיון דעתו מתחלה, ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה.

והכא נמי, כיון דלא נתכוין בברכתו על זאת הפרשה, צריך לחזור ולברך, ולפי דעתו טעו כי:

- א. **שתיקה אינה הפסקה**- הטעם הראשון בטל, שהרי הירושלמי ההוא אינו עיקר, דהלכה כרבא (ברכות לט:)- מברך ואח"כ בוצע, דלא חשבינן שתיקה להפסקה, לא שנא מרובה לא שנא מועטת
- ב. **הברכה חלה על כל מה שמונח לפניו**- והטעם השני בטל ג"כ לדעת הראב"ד, דפסק לקולא, והביא ראיה לדבריו דכל דמנח קמיה- חיילא ברכה עליה, הכי נמי הא ס"ת קמיה, ודעתיה עליה לכל הפרשיות הכתובות בו, גם אם לא גלל אותו ס"ת עצמו שבידו עליו תחלה, אלא פתח ס"ת אחר, יש פנים להיתר, כי אחר שהוציאו אותם שני ס"ת יחד לקרות אותם שתי פרשיות שהם ענין היום, יש לומר דמנחי קמיה, הוו ודעתיה עילויהו, וכן יצאה הוראה בחבורה בעירנו עכ"ל.

והפוסקים פסקו כההיא דהדין דנסיב תורמוסא לחומרא, וכמו שיתבאר בסימן ר"ו (ד"ה וז"ל שבה"ל) בסייעתא דשמיא, ולפי דבריהם בההוא עובדא דס"ת צריך לחזור ולברך כמו שהורו אנשי הדור ההוא, ודלא כה"ר גרשום ב"ר שלמה.

שו"ע או"ח סימן קמ, ג:

והעולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות, וברך על התורה והתחיל לקרות; או לא התחיל, והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הספר תורה למקום שצריך לקרות בו:

- א. י"א שאינו צריך לחזור ולברך (כמו ה"ר גרשום ב"ר שלמה)
- ב. וי"א שצריך (כמו אנשי הדור)

משנה ברורה: (ח) י"א שא"צ וכו' - טעמו דמסתמא דעתו על כל פרשיות התורה המונחת לפניו: (ט) וי"א שצריך - לברך כשקורא את הפרשה הראויה לקרות, וטעמו דבודאי לא נתכוין בברכתו רק על הפרשה שהראו לו מקודם, וע"כ צריך לברך מחדש על פרשה זו

וכתבו האחרונים דנוהגין למעשה כהיש אומרים השני (שחזור ומברך).⁶¹

⁶¹ אמנם עיין לקמן, שלדעת הפמ"ג, והיעב"ץ, הלכה היא כיש אומרים הראשון שאינו חוזר ומברך, וכן כתב בפירוש היעב"ץ, שהלכה היא כה"ר גרשום ב"ר שלמה

ואין נ"מ בין אם המקום שהראו לו מתחלה היה פרשה אחרת לגמרי או אפילו באותו סדר, אלא שצריך לגלול ממקום ראשון למקום זה- בכל זה צריך לחזור ולברך, דבדאי לא היה דעתו בברכתו על מה שאינו מגולה לפניו [ח"א ושאר אחרונים והמקיל שלא לחזור ולברך, באם היה המקום שהראו לו באותו סדר של שבע זו, אף שצריך לגלול ממקום למקום- אין מוחין בידו דיש לו על מי לסמוך] ואם פרשה זו הראויה לו לקרות היה ג"כ מגולה לפניו בעת שהראו לו המקום הראשון, בזה הסכים הט"ז וש"א- דא"צ לחזור ולברך, דדעתו היה על כל מה שמגולה לפניו, ואפילו אם המקום שהראו לו מתחלה היה מסדר שבע העבר, כיון שגם מסדר של שבע זו מגולה לפניו, דעתו על כל מה שמגולה, ואין לחלק בין אם הפרשה הראויה היה בעמוד זה או בעמוד השני, דמסתמא דעתו על כל מה שפתוח לפניו, גם אין חילוק בין אם המקום שהראו לו היה למעלה והמקום הראוי לקרות הוא למטה, או שהראו לו למטה והמקום הראוי לקרות היה למעלה, בכל ענין א"צ לחזור ולברך, כיון שא"צ לגלול, אלא שאם הראו לו למטה, והמקום הראוי הוא למעלה, והוא חוזר למקום הראוי, טוב שיקרא עד המקום שהראו לו בתחלה, ועוד איזה פסוקים להלן.

פסקי תשובות:

וכתב המשנ"ב סק"ט שכן נוהגין, ויאמרו: "בשכמל"ו" על הברכה שבירך לבטלה, ולא יאמר שוב "ברכו"⁶², וכמבואר במשנ"ב הא דחוזר ומברך, היינו דווקא באופן שהמקום המוטעה שהראו לו, לא היה בסדר של אותו שבע, וגם לא היה מגולה לפניו מקום הקריאה הנכון, ולמנהג הספרדים⁶³ בכל ענין אינו חוזר ומברך, דספק ברכות להקל.

והנה למעשה גם למנהג האשכנזים עפ"י המשנ"ב כמעט ואין מצוי שיצטרכו לברך שנית כשהראו לו מקום לא נכון, כי למעשה נהגין בהכרעת הפמ"ג (מ"ז סק"ד)⁶⁴ המובא בביה"ל ד"ה והזכירוהו⁶⁵ שאם ידע העולה מהו קריאת היום, אך לא דקדק להתבונן אם הבעל קורא הראה לו במקום הנכון, וכמו שמצוי כשהתיבות הראשונות של הקריאה שוים, להיכן שהבעל קורא הראהו, או שלא טרח להתבונן כלל במה שהבעל קורא

⁶² קיצור שולחן ערוך סימן כג סעיף יח: אם הראו להעולה המקום שיקרא, ובירך, ואחר כך נזכרו שאין זה המקום, אלא שבמקום אחר צריכין לקרות, בין שכבר התחילו לקרות, בין שעדיין לא התחילו, אם המקום שצריכין לקרות היה גם כן גלוי לפניו, אפילו הוא בעמוד אחר, ולאחר המקום שהראו לו, אין צריך לברך שנית, משום דדעתו היה על המקום שבירך, ועל כל מה שנגלה לפניו. אבל אם לא היה המקום גלוי לפניו, אלא שצריכין לגלול את הספר, או אפילו היה המקום נגלה לפניו, אלא שהוא קודם להמקום שהראו לו, צריך לברך שנית הברכה, "אשר בחר בנו", אבל "ברכו"- לא יאמר שנית, ויאמר תחלה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", על הברכה הראשונה, שבירך לבטלה. אם עדיין לא אמר אלא: "ברוך אתה ה' ", יסיים: "למדני חקיד". ואם המקום שהוא צריך לקרות הוא למעלה ממקום שהראו לו, אבל הוא סמוך, באופן שיכולין לקרות לו גם ג' פסוקים ממקום שבירך ולהלן, שהכל הוא בפרשת היום יעשו כן, ולא יברך שנית.

⁶³ ילקוט יוסף קריאת התורה ובית הכנסת סימן קמ - דיני הפסק בברכות התורה סעיף ד: העולה לקרוא בתורה, צריך לראות את המקום שממנו צריך לקרוא, לפני שיברך ברכת "אשר בחר בנו" וכו', ואם הראו לו מקום אחר בטעות, ובירך "אשר בחר בנו", ואחר הברכה נתברר שצריך לקרוא ממקום אחר: אין צריך לחזור ולברך, אפילו אם היו צריכין לגלול את העמוד לצורך הקריאה, דספק ברכות להקל.

⁶⁴ פרי מגדים משבצות זהב ק"מ אות ד': ומדחזין הלבוש [סעיף ג] שהיפך יש אומרים שצריך ויש אומרים שאין צריך, נאמר בכיוון וכסברת הפרישה בסימן ר"ו [שם], אלמא דעתו שאין צריך לברך, על כן כשנזדמן כך אני שותק ואיני אומר כלל, והעולם נוהגין לפסוק שיברך, ולא ידעתי מה הצורך הזה, ובפרט בספק ברכות שיש אומרים לא תשא דין תורה... ואין הכי נמי בשאר פרשיות וטעה וסבור שזאת היא הפרשה המונחת לפניו- אין חוזר ומברך לכולי עלמא, ודמיא לספר תורה פסולה שאין חוזר ומברך.

■ שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן סו:

אירע פה עמדין באחד שעלה לקרות בתורה, והראוהו בפסוק נשא את ראש בני קהת. והוא היה צריך לקרות בנשא דבני גרשון, ובירך ברכת התורה שלפניה, וגם השי"ץ התחיל להקרותו פסוק ראשון, ושוב הרגיש שטעה שאין זה מקומו.

והוריתי שאינו צריך לחזור ולברך, ואף על גב דבש"ע כתב באחרונה י"א לברך, נלע"ד פשוט דלכתחלה לית לן למיעבד עובדא לברוכי, דלא יהא אלא ספק שקול ספק ברכות להקל, דאע"ג דברכת התורה לפניה מן התורה, מ"מ ברכת התורה דציבור אינה אלא מדרבנן, שהרי כבר נפטר בברכה שבירך שחרית.

ובר מהא ודאי הלכה מקופחת היא, דלא קיי"ל כה"א אלא כדעת הר' גרשום בר שלמה שהביא בא"ח דמעשה רב שיצאה ממנו הוראה בחבורה שא"צ לברך לא שנא התחיל או לא, דלא דמי כלל לתורמסא דסי' ר"ו, וכמ"ש גם האחרונים ז"ל, ואף לבט"ז"ל שהחזיק בדעה האחרונה, מיהת מודה בשאין צריך לגלול. ובעובדא דידן נמי לא היה צריך לגלול ס"ית כי שניהם סמוכים זה לזה ביריעה א'. וגם לנו עוד דברים בגו לדחות דעה הנז' מהלכה כמ"ש בס"ד בחיבורי ושם גליתי דעתי הנוטה להקל בברכה זו בכל אופן אפי' בענין רחוק יותר מכדי גלילה, והוא המחזור, יע"ש מילתא בטעמא. יעב"ץ ס"ט. שוב לאחר כמה שנים מצאתי שכבר היה מעשה זה לעולמים, שכן ראיתי עתה, כזה בסי' תיקון יששכר, ואף על פי שהורה שלא כדעתי הנ"ל, אני במקומי עומד ומזכה אני במקומי כדרך שהייתי למד.

⁶⁵ ביאור הלכה סימן קמ סעיף ג * והזכירוהו וכו' - עיין בפמ"ג שדעתו, דדוקא אם בעת הברכה היה יודע את הפרשה שמברך עליה, ועליה נתכוין, רק שאחר הברכה נודע לו שצריך לקרות פרשה אחרת, ולהכי י"א דחוזר ומברך כוון דבעת הברכה לא כוון עליה, משא"כ אם היה עצם הדבר בטעות כוון שפתחו ס"ת ולא דקדקו לראות וסברו ששם כתובה פרשת חובת היום ובירך עליה, ואח"כ נודע להם שפרשה אחרת היא והוצרכו לגלול למקום הראוי- אינו הפסק, כיון דכוונתו היה מתחלה לפרשה זו, ובעל דה"ח הביא ראיה מסימן ר"ט ס"ב בהג"ה דאין לחלק בזה עי"ש.

הראהו בזה, בכל ענין אין צריך לחזור ולברך, וכיון שבדרך כלל יודעים העולים את פרשת השבוע או קריאת היום, לכן לחזור ולברך כשלא הראהו לו מקום הקריאה הנכון, כמעט ואינו מצוי.

ארחות רבינו חלק ג' עמוד רי"ד אות מ"א:

"אמר לי הגר"ק שליט"א ששמע בשם מרן החזון איש זצוק"ל שאמר שהלכה כדברי הפרי מגדים המובא בביאור הלכה סוף סימן ק"מ הסובר דאם פתחו ס"ת וסברו ששם פרשת היום ובירך עליה ואח"כ נודע שהיא פרשה אחרת, גוללו למקום הנכון ואין צריך לברך שנית, כיון שהיה בטעות שסבר ששם פרשת היום (ולא כבעל דרך החיים החולק שם), ע"ש".

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן לו: וכן יש להורות בכל שבת כשאומר שידע איזה פרשה צריך לקרא שאין לו לברך פעם ב' דדוקא בחשב שצריך לקרות כאן במקום שהיה פתוח צריך לברך פעם ב', ועיין בפמ"ג בא"א סי' ק"מ בסופו שכתב כן, והוא נכון, דכן מסיק במג"א שם (או"ח ק"מ) דאינו מצד הפסק, אלא משום דלא היה דעתיה עלויה ע"ש.

2. קרא בתורה ונשתתק, מהיכן יקרא השני ומה יברך

תשובה לעיל

3. הוציאו ס"ת ולא התחילו לקרוא, האם רשאי לצאת, ומה הדין אם התחילו לקרוא

יש תשובה לעיל

4. האם מותר ללמוד או לעיין בספר בשעת קריאת התורה, פרט

תשובה לעיל

5. כהן שאינו יודע לקרוא, האם רשאי לעלות לספר תורה

טור אורח חיים סימן קמא: ומי שאינו יודע לקרות - אינו ראוי שיקראוהו ש"צ, והוא ברכה לבטלה, ולא מסתבר שיברך על קריאת ש"צ, עד כאן. ומיהו אם יודע לקרות כשמקרין אותו - שפיר דמי. ואם ש"צ רוצה לברך לעצמו ולקרות, צריך שיהא אחד עומד אצלו, דתניא בתוספתא: חזן העומד לקרות, אחד עומד ומחזן עליו, עד שיקרא. וגרסינן נמי בירושלמי: רב שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא וחזא חזנא דקרא ולא קאי בר איניש תחותיה, א"ל: אסור לך, כשם שניתנה ע"י סרסור, כך אנו צריכין לנהוג בה ע"י סרסור.

בית יוסף או"ח קלט, ב: וה"ר דוד אבודרהם (עמ' קלא) כתב על ההיא דרבי עקיבא: ומכאן יש ללמוד ק"ו לאותם שעולים לקרות בתורה, שאינם יודעים אפילו אות אחת, שאינם רשאים לעלות, וצריך למחות בידם שלא יעלו, וכתב **רבינו סעדיה** שאם הם צריכים לזה האיש, שאינו יודע לקרות, שיעלה לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו, יראה שליח ציבור: אם כשיקרא לו מלה במלה יודע לאמרה - יכול לקרות, ואם לאו - לא יעלה עכ"ל, ועוד יתבאר זה בסימן קמ"א (ד"ה ומ"ש רבינו) בסייעתא דשמיא.

בית יוסף אורח חיים סימן קמא: וכבר כתבתי בסימן קל"ט (ד"ה והר"ד אבודרהם) בשם **רבינו סעדיה** שאם הם צריכים לזה האיש שאינו יודע לקרות שיעלה, לפי שהוא כהן או לוי, ואין שם אחר זולתו, יראה שליח ציבור, אם כשיקרא לו מלה במלה יכול לאמרה - יכול לקרות, ואם לאו - לא יעלה ע"כ.

- **וא"ת** למה יטריחו עצמם הציבור בכך? ימחול כהן זה על כבודו לישראל גדול ומופלג בחכמה, שיכול למחול על כבודו לאיש כזה, כמו שנתבאר בסימן קל"ה (ד"ה ומ"ש רבינו)
- **וי"ל** דמייירי כשאין שם אדם גדול ומופלג בחכמה
- **אי נמי** כשאין כהן זה רוצה למחול על כבודו עסקינן

וכן צריך לומר, על כרחך בלוי שאינו יודע לקרות, דקאמר דבשאינו רוצה למחול על כבודו לכהן מיירי, שאם לא כן יקרא הכהן פעמים ולמה נטרח לקרות לוי שאינו יודע? אלא ודאי כדאמרן.

ומיהו יש לדחות, דכל היכא דאיכא לוי, ואפשר ביה- עדיף טפי מקריאת כהן פעמים, וכן כל היכא דאפשר בקריאת כהן עצמו, עדיף משימחול כבודו לגדול ומופלג בחכמה. ואפשר דבשבתות וימים טובים מיירי, שאינו יכול הכהן למחול על כבודו, ולדידן אפילו בשני וחמישי- נמי לא, כמו שנתבאר בסימן קל"ה (קכ). ד"ה ונראה): ומתוך לשון **הרא"ש** שכתב **רבינו** יתבאר לך שצריך העולה לקרות בנחת עם שליח ציבור, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, וכן כתבו **התוספות** בסוף פרק קמא דבבא בתרא (טו. ד"ה שמנה פסוקים).

שו"ע או"ח קלט, ב: מי שאינו יודע לקרות, צריך למחות בידו שלא יעלה לספר תורה; ואם צריכים לזה שאינו יודע לקרות, לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו, אם כשיקרא לו ש"צ מלה במלה יודע לאומרה ולקרותה מן הכתב, יכול לעלות; ואם לאו- לא יעלה.

משנה ברורה סימן קל"ט (ד) צריך למחות וכו' - מתוך דברי המחבר מוכח דאפילו אם יכול לקרות עם הש"ץ מלה במלה מתוך הכתב- ג"כ אין לקרותו, כיון שיכול לקרוא לאחר, אבל **מדברי הטור לקמן בסימן קמ"א וכן מתשובת הרא"ש שהובא שם בב"י משמע דיש להקל בזה [פר"ח]** ובפרט לפי מה שכתב בס"ג בשם מהרי"ל בוודאי אין להחמיר בזה: (ה) לא יעלה - לפי שאסור לקרות אפילו אות אחת שלא מן הכתב, ועיין לקמן בס"ג בהג"ה דמנהגנו להקל בכל גוונא.

6. סומא, האם יכול לקרוא בס"ת

שו"ע או"ח קלט, ג: ...**סומא אינו קורא**, לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב, (ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקרין בתורה לע"ה).

משנה ברורה: (יב) דעכשיו קורא סומא – וטעמו, דכיון שאנו נוהגין שהש"ץ קורא, והוא קורא מתוך הכתב, שוב לא קפדינן על העולה, דשומע כעונה: (יג) כמו שאנו וכו' - ר"ל שאנו נוהגין להקל, אפילו אם אינו יכול לקרות עם הש"ץ מלה במלה מתוך הכתב, וע"כ מטעם הנ"ל, וה"ה בסומא. ולדינא כבר כתבו האחרונים דנהגו להקל כמהרי"ל, ומ"מ **לפרשת פרה ופרשת זכור- נכון שלא לקרותו לכתחלה**.

פרי מגדים משבצות זהב ס"ק ב': ...וסומא חרש שאינו שומע- וודאי אסור לעלות, דלא שייך 'שומע כקורא'. אבל רואה ומדבר ואין שומע- רשאי שיקרא עם הש"ץ.

פסקי תשובות:

ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקרין בתורה לעם הארץ, ואף שאינו יודע קרוא וכתוב, כיון שכהנים הבעל קורא, קורא מתוך הכתב, שוב לא קפדינן על העולה, משום דשומע כעונה⁶⁶, אך בעינן עכ"פ שידוע לומר אחר הבעל קורא מילה במילה, ובזה יכול לעלות לתורה, אף שלמעשהו אין אומר אחר הבעל קורא, אלא שותק ומקשיב, והנה אם כי מרן המחבר הכא מחמיר ואוסר לקרוא סומא לתורה (וה"ה עם הארץ שאינו ידוע לקרוא) מ"מ **נתקבל המנהג להקל כדברי המהרי"ל והרמ"א גם בקרב קהילות הספרדים** וגם בארץ ישראל, אולם **בשבת יש⁶⁷ להעדיף לקרותם בהוספות או למפטיר**, זולת במפטיר דזכור ופרה, שאף לאשכנזים אין לקרותם בתורה, ויש אומרים שגם בשאר מפטיר דמוספין שהם חובת היום (ר"ח ימים טובים וכו')- אין לקרותם.

⁶⁶ משנ"ב סק"ב בשם הט"ז והגר"א ובשו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' ע"ה מקשה דמה תועיל לסומא ולע"ה השמיעה ואף דאמרו שומע כעונה לא אמרו שהוא כקורא מתוך הכתב וקריאה מתוך הכתב לעיכובא הוא ולא יועיל שומע כעונה, אלא דווקא שהס"ת לפניו ורואה בו ושומע מן הבעל קורא עכ"ל. והנה בטורי אבן מגילה י"ט ע"ב מפורש דלא כדבריו, דדין שומע כעונה הוי באילו השומע קורא מתוך הכתב, ובאמת פלוגתא ידועה היא בקרב גדולי הפוסקים בגדר שומע כעונה, וכבר כתבנו בזה.

⁶⁷ **וה"ה שלאשכנזים יש להקפיד על כך** וה"ה אם קראו לאלה לוי גברי, אפשר להוסיף על הקרואים בפיקחים ויודעי ספר באופן שיהיו סך הכל ז' גברי כשרים לכתחילה ללא פקפוק, וכ"ה בשו"ת מחנה חיים ח"ג סי' י"ג, ויש נוהגים שתמיד בכל שבת מוסיפים עליה אחת על הז' קרואים, שמא אירע שאחד מהעולים הוא עם הארץ או אינו יודע דיני הקריאה (דאף שידוע קרוא וכתוב, אפשר שאינו יודע שצריך לקרוא בלחש עם הקורא).

7. מי שנקרא לקרוא בתורה, קודם שבירך ברכת התורה, האם יחזור ויברך

טור או"ח סימן קלט:

ואם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה ודאי נ"ל שאין לו לברך שנית "אשר בחר בנו" דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה

פרישה שם (יב):

דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה. ז"ל מורי (חי' מהרש"ל לטור) אבל מכל מקום אינו דומה ממש דהתם הלומד אחריו מיד אינו מברך כלל וכאן דוקא אשר בחר בנו וכו' אינו חוזר ומברך אבל ברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה והערב וכו' מברך נ"ל עכ"ל וכ"כ בש"ע סעיף ט'.

שו"ע שם, ט: אם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו, כבר נפטר מלברך ברכת "אשר בחר בנו", דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה.

משנה ברורה: (לא) כבר נפטר מלברך ברכת אב"ב וכו' - דיצא במה שבירך על התורה ברכה זו: (לב) דלא גרע ממי שנפטר וכו' - וכמבואר לעיל בסימן מ"ז ס"ז⁶⁸. וכתבו האחרונים, דמ"מ לא דמי לגמרי לנפטר באהבה רבה, דהתם יצא בזה גם ברכת אקב"ו, לעסוק, וגם הערב נא, משא"כ הכא לא נפטר רק מברכת "אשר בחר בנו" לבד, אבל אידך - צריך להשלים, ויאמר אח"כ ברכת כהנים שרגילין לומר תמיד.

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן מז ס"ק י: ומכל מקום אם יש לו שהות יאמר "לעסוק" "והערב", ואח"כ יברך "אשר בחר בנו" על התורה, כסדר הברכות שתקנו חז"ל.

⁶⁸ שו"ע או"ח מז, ז: ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה, אם למד מיד בלי הפסק.

1. בית סוהר, רפת, דירה ששותפים בה יהודי ואינו יהודי, האם חייבים במזוזה

דין בית הסוהר :

שו"ע רפו, ד: בית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה- פטורים, לפי שאינם עשויים לדירת כבוד.

פתחי שערים : (עמוד קלי"א אות נ"ה)

"בית האסורים שישאל יושב שם בעל כורחו בקביעות במקום אחד :

א. יש אומרים שחייב במזוזה [אם אין חשש גניבה] :

01. ערוך השולחן יו"ד רפו, ד: וחייב מזוזה לאו דווקא בבית שדר בה הוא ובני ביתו ואוכלין ושותין וישנים שם, דה"ה אם רק משתמש בו באיזה תשמיש- חייב במזוזה... ובית האסורים- חייב במזוזה [יומא י"ב].

02. מקדש מעט רפו, א: "החבוש בבית אסורין דישראל, אף לאחר ל' (יום) פוטר "בית הלל", דדירה בעל כרחו הוא". ובשו"ת "שער אפרים" מחייב אחר ל'. ובספר יד שאול פוטר, וראיותיו מאקרא דכובי אינו ראייה, ולא ראה דהברכי יוסף מסכים להשער אפרים עש"ב. ומה שנסתפק בנחבש רק על ימים ידועים, אי פטור כדירת ארעי, איני יודע ספקו, דהרי בטפי מל' פונדק- נמי חייב.

המחייבים- שער אפרים, מקדש מעט, ערוך השולחן

ב. ויש פוטרים:

בית הלל, יד שאול

לקמן רואים שנחלקו בגדר "דירת כבוד" :

א. בית הלל: אין זה מכובד לאדם לגור שם, וממילא אין זה בכלל "בית"

ב. ברכי יוסף: מקום שיש בו טינוף, ואין זה ראוי למקום דירה

ברכי יוסף יורה דעה סימן רפו דין ד. לפי שאינם עשויים לדירת כבוד. ומטעם זה כתב הרב

בית הלל שבית האסורין- פטור מהמזוזה, לפי שאינו דירת כבוד. והביא ראייה מפ"ק דיומא

(י א), גבי לשכת פרהדרין, דלר' יהודה חייב, שלא יאמרו כהן גדול חבוש בבית האסורין.

משמע דבית האסורין פטור, לפי שאינו דירת כבוד. זהו תורף דבריו.

ועמו הסליחה, דאעיקרא דדינא פירכא, דמטעם דירת כבוד לא ממעטינן (שם יא א) אלא בה"כ ומרחץ ובורסקי וטבילה. ובית האסורין דלית בה טינוף, דבה איירינן, לא דמיא כלל להני, דאין עומדים שם ערומים וליכא ריח, דדוקא כי הני דמרחץ ובורסקי ודכוותיהו- אינם דירת כבוד, והרי רפת בקר ובית העצים חייבים, וה"ה בית האסורין, דזמנין טפי עדיף מהנד דמחייב.

ומה שהביא ראייה מסוגית יומא- אינה ראייה כלל, דלרבנן דירה בעל כרחיה- שמה דירה, ואין לנטות מדרך הפשוט להוליד דין ולומר, דכי פליגי היינו בדירה בע"כ, לא בבית האסורין דגרע טפי. ואין להאריך בזה. וכן ראיתי בספר שער אפרים סימן פ"ג, דהרב הביא ראייה לבית האסורין מסוגיא זו. והרב בנו בהגהה מפרשה לחיובא. ע"ש. אמנם לכאורה יש לצדד לפיטורא בבית האסורין וכן בלאזאריט"ו⁶⁹ שיושבין מ' יום ולפעמים שני חדשים, אף במקום שישאר בבית ההוא כל אותו זמן, וליכא שום סכנה ולא ביזוי, מטעם דמקומות אלו עיקרן לדירת עראי ולא לדירת קבע, והו"ל כבתים שבספינה, ודכוותיהו, דפטורים. ולא דמי לפונדק, דשם עשוי גם לדירת קבע, ודוק.

⁶⁹ הערות על ברכי יוסף יורה דעה סימן רפו הערה ג: מחנה הסגר לכנסים למדינה, מחשש למחלות מדבקות וכדו'. [אם דינו כדין בית חולים, עיי בהערה הבאה].

📌 **פתחי תשובה יורה דעה סימן רפו (א):** שחייבים במזוזה - עיין בה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם תשובת **שער אפרים**⁷⁰ (סימן פ"ג) קהל שהיה להם בית האסורים והשיבו שם באחד מהחדרים ליהודי אחד בתורת קנס על כמה חדשים, **דצריך לקבוע מזוזה** דדירה בע"כ- שמיה דירה ע"ש, ועיין בר"י שהביאו ג"כ, וכתב עליו **דיש לצדד בזה**, לפי שהוא דירת עראי, והוי כבתים שבספינה, ולא דמי לפונדק דשם עשוי לדירת קבע ע"ש.

ג. **ויש שצידד לקבוע בלי ברכה**

קונטרס היחיאלי (חלק בית האדם, פרק ג' אות ל"ו):

"בית הסוהר שנתיחד לישראל, דדירה בעל כרחיה- שמה דירה, חייב (פתחי תשובה). אכן בברכי יוסף כתב דיש לפטור מטעם דמקומות אלו עיקרן לדירת עראי, ולא דמי לפונדק דשם עשוי גם כן לדירת קבע, עכ"ל, ולכן **טוב לקבועה בלא ברכה**".

📌 **דין רפת:**

שו"ע רפו, א: אלו המקומות שחייבים במזוזה: אחד שערי בתים ושערי חצרות, מדינות ועיירות, **רפת בקר** ולולין ואוצרות יין ושמן ובית האשה ובית השותפים- כולם **חייבים**. הגה: ודוקא כשבית השותפים ישראלים, אבל בית של ישראל ועובד כוכבים פטור ממזוזה (מרדכי ספ"ק דעבודת כוכבים) וכן חצירות או עיירות שמקצת עובדי כוכבים דרים שם, פטורין ממזוזה (חידושי אגודה פ"ק דיומא).

יד הקטנה: בדין חייב מזוזה ברפת

- א. **בזמן השו"ע:** חייב, כיון שאין בה הרבה זוהמה
- ב. **בזמן הזה:** פטור, כיון שיש בה זוהמה רבה

פתחי תשובה יורה דעה סימן רפו ס"ק (ב) רפת בקר - עיין בה"ט וע' בספר **יד הקטנה** פ"ב מהלכות מזוזה אות י"ב, שכתב דמה שאין נוהגים עכשיו בשום מקום לעשות מזוזה ברפת, צ"ל דדוקא בימיהם דהיתה נקיה קצת ולא נפיש זוהמיהו, אבל **עכשיו אנו רואים בחוש דנפיש זוהמיהו**.

ומ"מ **בלולין**, והוא חדר הבנוי העשוי לאווזים ותרנגולין- נראה דודאי **חייב במזוזה** כל שיש בו ד' אמות ובתקרה, ובשאר תנאים, דהרי לא נפיש זוהמיהו כמו ברפת, ואם אנו רואים דנפיש קצת, עכ"פ אם הדלת היא בפנים והמזוזה היא מבחוץ, ראוי לעשות בה מזוזה, **והכל לפי ראות עינים** ע"ש.

פתחי שערים: (עמוד קכ"ב אות י"ד)

"**רפת בקר- חייב במזוזה**, וכן נהג הגר"א (מעשה רב). ויש פוטרין. לכן לא יברך (מקדש מעט⁷¹). אם יש זוהמה, אין לקבוע (פתחי תשובה ס"ק ב'). והמנהג לא לקבוע. ואם יש עוד שימוש קבוע לבני אדם במקומות אלה, חייב במזוזה (רמב"ם, דלא כפסקי תוס')".

📌 **דירה ששותפים בה יהודי ואינו יהודי:**

שו"ע רפו, א: הגה: ודוקא כשבית השותפים ישראלים, אבל **בית של ישראל ועובד כוכבים- פטור ממזוזה** (מרדכי ספ"ק דעבודת כוכבים) וכן חצירות או עיירות שמקצת עובדי כוכבים דרים שם, פטורין ממזוזה (חידושי אגודה פ"ק דיומא).

רעק"א: בית השותפים שיש בו דין חלוקה- חייב במזוזה

פתחי תשובה שם ס"ק ג: של ישראל ועובד כוכבים - עיין בתשובת **רבינו עקיבא איגר** ס"ס ס"ו שכתב דאם קנו **בית שאין בה דין חלוקה**, ופעמים זה משמש בכולה, ופעמים זה משמש בכולה, יש לדון **דחייב במזוזה** למ"ש הר"ן נדרים רפ"ה דבכה"ג קיי"ל **יש ברירה**, וזה משתמש בשלו וזה בשלו, ע"ש היטיב, וע"ל סימן רכ"ו ובאו"ח סימן תרנ"ח ס"ז בהג"ה.

⁷⁰ הרב אפרים בן יעקב הכהן. הוא כתב שם (דף סב:): בתשובה שהרמב"ם מונה את כל הקריטריונים שגורמים למקום להיפטר מחיוב מזוזה, ומכך שהוא לא כתב שדירה בעל כרחו- אינה חייבת במזוזה, משמע שהוא סובר שאין זה חסרון, ודירה בעל כרחו- שמיה דירה, וחייבת במזוזה.

⁷¹ **מקדש מעט רפו, ג:** "רפת בקר ולולין. דלא נפיש זוהמיהו, כ"כ ב"ח ושי"כ: פ"י דצואת בהמה ועוף לא מזוזה כשל אדם. וכתב פתחי תשובה בשם יד הקטנה, רפת דידן נפיש זוהמא ע"כ מנהגנו לפטרה, וצ"ע לחדש כן מאלינו. ואולי סמכו ארמב"ם דלק' סק"ט. ואף דבאוצרות עושין כהש"ע. ברפת בקר דיש זוהמא הקילו".

שותפות עכו"ם:

- א. יש אומרים שפטור ממזוזה (מרדכי ספ"ק ע"ז, רמ"א רפ"ו סעיף א') לכן חצר שגרים בה גם ישראל וגם עכו"ם- פטור (קצוש"ע יא, יט⁷²) ואפילו אין בו חשש סכנה (לבוש, פרישה).
- ב. ויש מחייבים בשותפות עכו"ם (רשב"א חולין קל"ז⁷³, רא"ש, סי' קמ"א סעי' ס"ט) לכן יקבע בלי ברכה אם אין חשש ביזיון (עיין ערוה"ש סי' ס"ב⁷⁴)

שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן קנו:

ודלא כהעט"ז שכי הטעם משום דכי "למען ירבו ימיכם", והעכו"ם אינם חפצים בזה. עיין בחי' הגרעק"א שצ"ן לת' דברי העט"ז לתשובת בנימין זאב סי' קס"ז, והם דברי המרדכי חולין סי' תשמ"א, והפ"י האמיתי בדברי הש"ך עיין בברכ"י כאן, וביש"ש חולין פ' ראשית הגז פסק דשותפות עכו"ם- חייב במזוזה יעש"ה.

אות מ':

ישראל ועכו"ם שדרים בבית, ולכל אחד דירה לעצמו- חייב הישראל לקבוע מזוזה על פתחו בברכה לכו"ע (שו"ת שבות יעקב חלק ג' סי' פ"ט, ועוד אחרונים). אבל פתח הפרוזדור המשותף לשניהם, דינו כשותפות עכו"ם, שקובע בלי ברכה.

אות מ"א:

ואין נפקא מינא אם רובם עכו"ם או רובם ישראל, כל שפתח המשותף לישראל ולעכו"ם- קובע בלי ברכה (שו"ת רע"א סי' ס"ו, שד"ח כללים מ' כלל קי"ב)

אות נ"א:

ישראל ועכו"ם שקנו דירה, וחילקו את הזמן שכל אחד יגור שם, כגון זה לקיץ וזה לחורף, או לזה חודש ולזה חודש, כל זמן שהישראל דר שם- חייב במזוזה בברכה, ואין בזה שותפות עכו"ם. ובזמן שהעכו"ם משתמש בדירה, חייב הישראל להוריד המזוזה ולחזור ולקבעה בברכה בכל פעם. אבל אם לא קבעו זמן מסוים לשימוש הדירה, הוי ספק שותפות עכו"ם ויקבע בלי ברכה, כל זמן שגר שם. ישראל שקבע מזוזה בחדר והשכיר החדר לעכו"ם, צ"ע אם נפסלה קביעת המזוזה בינתיים.

⁷² לשונו שם: "בית וכן חצר שגם עכו"ם דר שם- פטור".

⁷³ לשונו שם: ביתך דרך ביאתך, וא"ת אמאי לא אמרינן ביתך למעוטי שותפות דנכרי כדאמר'י בכל הני דלעיל, נראה לי משום מזוזה חובת הדר היא ולשמירה עשויה ואפילו דשותפות דנכרי, ישראל הדר בה צריך שמירה.

⁷⁴ ערוך השולחן יורה דעה סימן רפו, ב: וז"ל רבינו הרמ"א ודווקא כשבית השותפים ישראל אבל בית של ישראל ועכו"ם פטורים ממזוזה וכן חצירות או עיירות שמקצת עכו"ם דרים שם פטורים ממזוזה עכ"ל ותמיהני שהכריע כן להלכה דהן אמת שכן פסק המרדכי ס"פ לפני אידיהן ע"ש אבל הרשב"א בחולין [קל"ה ב] כתב מפורש דחייב במזוזה וכן פסק רבינו הב"י בספרו הגדול בבדק הבית וכן פסק המהרש"ל בים של שלמה חולין פ' ראשית הגז [סי' ב'] ודייקי לה מדקאמר הש"ס שם דבית השותפות חייב במזוזה דכתיב למען ירבו ימיכם לשון רבים ופריך ואלא ביתך למה לי לדרך ימין ע"ש ולמה לא קאמר למיעוטי שותפות עכו"ם כמו שאומר שם מקודם על כמה דברים וכן הקשו התוס' שם אלא וודאי דחייב במזוזה וכל דברי המרדכי שם דחה הים של שלמה בטוב טעם ע"ש ולכן נלע"ד לדינא כיון שהוא ספק תורה בחצר שדרים שם ישראלים ועכו"ם חייב החצר במזוזה אם לא שהעכו"ם אינם מניחים ועוקרים אותה אבל בעינינו ראינו שהם מניחים לקבוע מזוזה ואינם מקפידים

2. חנות עם פתח ללא תקרה, או ללא דלת, חדר ברוחב של מטר וחצי על שבע, האם חייבים במזוזה

בית שאין לו תקרה:

טור יו"ד סי' רפו: בית שאינו מקורה- פטור, ואם מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה, כתב הרמב"ם אם הקירוי אצל הפתח- חייב⁷⁵, ואם לאו- פטור. וכתב עוד שאין הבית חייב במזוזה, אלא אם כן העמיד בו דלתות⁷⁶, לפיכך צריך להעמיד הדלתות קודם שיקבענה, ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל שאין חיוב המזוזה תלוי בדלתות.

בית יוסף שם, יד (א) בית שאינו מקורה פטור. בפרק הקומץ (לג:) אמר רבא פתחי שימאי פטורים מן המזוזה פליגי בה רב רחומי ורב יוסף חד אמר דלית להו תיקרה וחד אמר דלית להו שיקפי, ומשמע דלא פליגי אלא בפירושא דפתחי שימאי, אבל לענין דינא, כולי עלמא מודו דבין לית להו תקרה ובין לית להו שיקפי- פטורים.

ובפרק קמא דיומא (יא:) תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא, ששה שערים פטורים מן המזוזה, וחד מינייהו שער שאינו מקורה. ופירש רש"י (מנחות שם ד"ה תקרה וד"ה שקפי) תקרה- אסקופה עליונה. לשון אחר: שאין הבית מקורה. וכתב הרא"ש (שם סי' יא) ללישנא אחרינא קשה, דמי גרע משערי חצרות דחייבים במזוזה? ונראה לי דאין ראיה מחצר לבית, דחצר דרכו להיות כך ומשמש לדירת הבתים, אבל בית- אינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה, וכן כתב הרמב"ם (שם ה"ה) דבית שאין לו תקרה- פטור מן המזוזה עכ"ל. וה"ר מנוח כתב: ואף על גב דשערי חצרות- חייבים, התם שבתים מקורה פתוחים לחצרות. וכתב רבינו ירוחם (נתיב כא חלק ז, קפ ע"א) על דברי הרמב"ם, דכן מסתבר, דאינו ראוי לדירה אם לא יהיה מקורה עכ"ל. וכיון דהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת וגם רש"י לחד לישנא סבר כותיהו הכי נקיטין ואידחי לישנא אחרינא מקמייהו.

שו"ע רפו, יד: בית שאין לו תקרה- פטור. היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה, אם היה הקירוי כנגד הפתח- חייב במזוזה, והוא שיהי במקורה ד' על ד'.

חדר שדרכו להיות אינו מקורה- חייב במזוזה, כדן שערי חצרות:

פתחי תשובה (ס"ק יג) שאין לו תקרה - עיין בתשובת הר הכרמל (חי"ד סי' כ"ג) שכתב בחדר שקורין קי"ך⁷⁷ שנכנסין שם להסיק תנורי בית החורף ומחזיקין שם לולין של תרנגולים- חייב במזוזה, אף על פי שאינו מקורה כלל, מ"מ כיון שדרכו להיות אינו מקורה, דמי לשערי חצרות, דחייב במזוזה מטעם זה, אבל אם הוא מקום טינופת- פטור, כיון שאינו בית דירה (כמ"ש הש"ך סק"ב), אך אם אין מקום טינופת רק לפעמים- חייב במזוזה, אלא דיש לכסותו, ואף שהדלת מפסיק, ע"ש.

חדר שבסוכות מורידים לו את התקרה ואחרי סוכות מחזירים לו אותה, המזוזה כשרה ואין צורך לקבוע אותה מחדש:

ועיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' י"ד (הרב אלעזר רוקח) לענין מה שיש ברוב מקומות חדרים מקורים עם מזוזה ובסוכות פותחין הקירוי ומסככין בענפים והמזוזה קבועה בדלת ואחר הסוכות משליכין הסכך ומקריין עם הקירוי כמקדם והמזוזה כדקאי קאי אם יפה הם עושים או לא.

ודעת גדול אחד דיש בזה משום תעשה ולא מן העשוי ע"כ צריך אח"כ ליקח משם המזוזה ולקבוע אותה מחדש ולברך עליה, וכן העלה שיש להחמיר אם נשברה הדלת ונתנו אותה לאומן לתקנו כשחוזר וקובע אותה בהשער שצריך להוציא המזוזה ולקבוע אותה מחדש משום תולמ"ה (תעשה ולא מן העשוי).

והרב בעל המחבר חולק עליו:

א. חדא, דמעולם לא יצא הסוכה הנ"ל מידי חיוב מזוזה, דאי משום דסוכה דירת עראי, הרי חדר זה

⁷⁵ פרישה יורה דעה סימן רפו אות (כו): פירוש דיש במקורה ארבע על ארבע. רבינו מנוח

⁷⁶ פרישה יורה דעה סימן רפו אות (כז): לפי שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך ודבר ידוע הוא שהשער הוא דלתות. כן השיב לחכמי לונג"ל שתמהו גם כן עליו ועיין בבית יוסף
⁷⁷ בכתב יד כתוב: קע"ך.

דירת קבע כל השנה, וע"כ לא פטרינן סוכת החג אלא כשעושה לשם חג, אף כשעושה אותה דירת קבע פטורה, דמקרי דירת עראי, אבל בחדר זה שהוא דירת קבע כל השנה, ודאי גם בימי סוכות לא נפטרה. ואין לפוטרה בשביל שאינו מקורה, **הרי דרכו בכך, והוי כמו חצר**.

ב. ועוד **דפסול תולמ"ה לא הוי אלא כשמתחלה נעשה בפסול**, אבל אם מתחלה נעשה בהכשר בחדר שחייב במזוזה, אף שנפטר החדר אח"כ ממזוזה, כגון שמסירין הקירוי וכדומה לזה, מ"מ כשנתקן אח"כ- כשירה, ואין בזה משום תולמ"ה, ע"ש באורך.

בית שאין לו דלתות:

בית יוסף יו"ד רפו, טו: ומ"ש בשם הרמב"ם (שם הל' א, ה) שאין הבית חייב במזוזה, אלא אם כן העמיד לו דלתות וכו'. גרסינן בפרק הקומץ (לג.) ריש גלותא בנא ביתא. אמר ליה לרב נחמן: קבע לי מזוזה. אמר ליה: תלי דשי ברישא. **ורש"י** פירש תלי דשי ברישא, העמיד הסיפין בבנין תחלה, ואחר כך אקבע בהם המזוזה, דאי קבענא תחלה המזוזה בסיפין והדר הסיפין בבנין, הוה ליה עשוי המזוזה, קודם שתבא לידי מצוה.

[בדק הבית] ובארחות חיים (ח"ב הלכות מזוזה) כתוב **שה"ר יונתן** (ר"י מלוניל פ"י מהלכות מזוזה) פירש... צריך שיבנה מזוזה השער ואחר כך יקבענה, ונראה לפי זה שכבר התחיל עד שני שלישים, ועשה חור בתחלת שליש העליון, וצוה ריש גלותא לקבוע שם המזוזה ואחר כך יגמרו השליש האחרון, וצוה רב נחמן שיגמרו כל הבנין ואחר כך יקבעו אותה, משום תעשה ולא מן העשוי [עד כאן].

והתוספות (ד"ה תלי) **והרא"ש** (שם סי' ח) פירשו דהאי ביתא דבנה ריש גלותא, הוה ליה פתחא מבי גברי לבי נשי, ומשום הכר ציר קאמר "תלי דשא ברישא". **וכתב הרא"ש** (שם) על דברי הרמב"ם: לא ידענא מנא ליה, שמא היה מפרש הא דאמר ליה רב נחמן לריש גלותא: "תלי דשא ברישא", לומר שאין הבית חייב במזוזה עד שיעמיד לו דלתות, ולישנא דתלמודא לא משמע הכי, דאהיכר ציר מייתי לה כדפרישית עכ"ל. וגם הראב"ד (שם ה"א) השיג עליו כן.

וחכמי לוני"ל שאלו להרמב"ם על זה והשיב להם **שעיקר המצוה לא תלה הכתוב אלא בשער שנאמר: "על מזוזות ביתך ובשעריך", וכי בשני מקומות מניחין על המזוזה ועל השער! אלא כך אמר: ביתך ועל מזוזות כל שעריך, ודבר ידוע שהשער הם הדלתות**, וכן אמרו חכמים: אחד שערי בתים וכו' ולא אמרו פתחי בתים וכו', שכל פתח שאין לו דלתות- פתח מיקרי, שער- לא איקרי, וריש גלותא שאמר לרב נחמן לקבוע לו מזוזה על פתח שלא היו לו דלתות, לאו למימרא שהיה סבור שחייב מזוזה על הפתח בלבד, אלא כיון שהעמיד המזוזה, אמר לרב נחמן להניח המזוזה של כתב על המזוזה דפתח, ואחר כך יעמיד הדלתות, ומדברי רב נחמן תלמוד דבר זה, שהרי אמר לו: "תלי דשי ברישא", ולא אמר לו: "תלי דשי", או הא אין לו דשי עכ"ל. **ולענין הלכה, אף על פי שנראין דברי הרמב"ם, כיון שרש"י והתוספות והרא"ש והראב"ד חולקים עליו, והם לחומרא, הכי נקיטין.**

נמצא שהבית יוסף פסק שבית חייב במזוזה, אע"פ שאין לו דלתות.

שו"ע רפו, טו: הבית, אף על פי שאין לו דלתות- חייב במזוזה. ויש מי שפותר.

ש"ך ס"ק כה: ויש מי שפותר - ואם קבעה קודם תליית הדלת- לא יצא ידי חובתו כשנותן הדלת אח"כ, דהוי תעשה ולא מן העשוי, עכ"ל עט"ז. ולצאת ידי שניהם, יתלה בה הדלת מיד ויקבענה, ואם אי אפשר לתלותה מיד, יקבענה בלא ברכה, או יברך מתחלה גם על אחרת ויהא דעתו גם על זו, וכשיתלה בה הדלת יטלנה ויחזור ויקבענה בלא ברכה, או יברך על אחרת, ויהא דעתו גם אז, ובזה יוצא ידי כולם, ודו"ק.

רבי עקיבא איגר: (ש"ך ס"ק כ"ה) ויחזור ויקבענה בלא ברכה. יש לעיין אמאי יקבענה בלא ברכה? דאף לאותה שיטה דמתחילה היתה ג"כ חייבת במזוזה, מ"מ נראה כיון שנטלה, אם יחזור ויקבענה- צריך לברך, זולת שנאמר דכוונת הש"ך לשיטת הפוסקים בא"ח (סימן ח') דפשט טלית אדעתא לחזור וללובשו מיד, אם צריך לברך או לא, עיין שם, והיינו ע"כ כיון שדעתו לחזור וללובשו, הוי כאלו לא פשט כלל, א"כ לאותה שיטה, אפשר דה"ה במזוזה, אם נטלה אדעתא לחזור ולקבעה מיד, הוי כלא נטלה, וא"צ לברך, ועיין.

פתחי תשובה (יד): שפותר - וכתב הגאון מהר"י ז"ל **מליסא** בסידור תפלה שלו, דאף לדעת הפוסקים שאם אין דלת- פטור ממזוזה, אם קבעה כשהיה דלת ואח"כ נטל הדלת, וחוזר ותולה אותה- אין בזה חשש משום תולמ"ה ע"ש, וכן כתבתי לעיל ס"ק הקודם בשם שו"ת ארבעה טורי אבן.

פתחי שערים : (עמוד קע"ח)

אות ק"פ: בית אע"פ שאין לו דלתות, חייב במזוזה (שו"ע, תוס', רא"ש, ראב"ד). ויש מי שפוטר (שו"ע בלשון "יש אומרים", רמב"ם- "בשעריך" היינו דלת, מאירי, כל בו, חינוך, עץ חיים, שו"ת ישועות מלכו בפירוש הרמב"ם, שאינו משתמר) ויש אומרים שכל שדרכו ושימושו בלי דלת- חייב במזוזה, אפילו לדעה זו (שו"ת ישועות מלכו פרק ו' הלכה ה')

אות קפ"א: לכן כל פתח שאין לו דלת- יקבע המזוזה בלי ברכה (ש"ך)

לגבי השאלה האחרונה בדין מידות שונות של בית, יש תשובה לעיל בדין מידות הבית המינימליות

3. באר עשה כמין קובה, כזנב, כעיגול

טור יו"ד רפ"ח: וכותב כל שיטותיה ביושר, שלא תהיה אחת ארוכה מחבירתה, ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה, ובאותה שתחתיה קיצר יותר מבאותה שלפניה ולפני פניה כזה (_____) - כשירה⁷⁸, ובלבד שלא יעשנה כקובה או כזנב.

א. פירוש כקובה כאהל⁷⁹ שהוא צר למעלה ורחב למטה כזה

אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן

ב. כזנב רחב למעלה וצר למטה כזה

אבן אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן

ג. והרמב"ם כתב ג"כ ולא יעשנה כעגול

אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן
אבן אבן אבן אבן אבן

בית יוסף יורה דעה סימן רפח ט: וכותב כל שיטותיה ביושר שלא תהיה אחת ארוכה מחבירתה. זה פשוט דלכתחלה הכי בעי בספר תורה תפילין ומזוזה, וכ"כ הגהות מימון בפרק ב' בשם סה"ק (סמ"ק סי' קנ) השטין לא אחת ארוכה ואחת קצרה אלא שוות, ואין כותבין שלש אותיות חוץ לשטה.

ומ"ש ואם האריך בשטה אחת יותר מבאותה שלפניה וכו'. בפרק הקומץ (לא): אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן: מזוזה שעשאה שתיים ושלש ואחת- כשרה, ובלבד שלא יעשנה כקובה, ובלבד שלא יעשנה כזנב, ופירש רש"י שעשאה שתי תיבות בשטה זו, ושלש בזו, ואחת בזו- כשרה. **כקובה:** כאהל רחב למטה וקצר מלמעלה דהיינו: אחת שתיים שלש. **זנב:** שלש שתיים אחת. ומ"ש בשם הרמב"ם ולא יעשה כעיגול. הוא בפרק ה' (ה"א)⁸⁰.

⁷⁸ **פרישה יורה דעה סימן רפח אות י:** פירוש אף על גב שאם היתה שורה זאת התחתונה עומדת למעלה היה פסול כמ"ש בסמוך דהיינו כאוהל וק"ל. כגון בשיטה ראשונה כתב שתי תיבות ובשנייה שלש ובשלישית אחת.

⁷⁹ **פרישה יורה דעה סימן רפח אות יא:** כגון שכתב בשיטה ראשונה- אחת, ובשניה- שתיים, ובשלישית- שלש, וזנב- הוא בהיפך. רש"י (זוה לשון רש"ל נראה לי לאו דווקא כקובה ממש או כזנב שמשמע משני צדדין, אלא אפילו מצידה אחת פסול ודו"ק. עכ"ה).

⁸⁰ **רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה ה, א:** ובלבד שלא יעשנה כזנב או כמו עגול או כקובה, ואם עשה כאחת מאלה- פסולה.

שׁו״ע יו״ד הלכות מזוזה רפח, ט: כותב כל שיטותיה שוות, שלא תהא אחת ארוכה מחברתה. ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה, ובאותה שתחתיה קיצר יותר מבאותה שלפניה ולפני פניה- כשרה, ובלבד שלא יעשנה כקובה או כזנב או כעיגול.

ט״ז: (ד) ולפני פניה כשרה. - פי' אף על גב דאם השורה הזאת שהיא קצרה ביותר אם היתה עומדת למעלה מהשטה שלפני הארוכה היה פסול, דהוה כקובה שזכר אח״כ, דהיינו כאוהל שהוא הולך ומתרחב, מ״מ כאן כשר.

ש״ך ו שלא יעשנה כקובה - אפי' מצד הא' כקובה או כזנב כו'- פסולה: ז' כקובה - כאהל שהוא צר למעלה ורחב למטה, וכזנב הוא רחב למעלה וצר למטה, טור.

ביאור הגר״א: [טו] כותב כו'. מדקאמר כשירה, משמע דיעבד דווקא. [טז] או כעיגול. כתב כ״מ, שכן גירסת הרמב״ם בגמ'.

פתחי שערים עמוד רע״ו: ״ומסתבר שאם עושה שום צורה בסדר הכתיבה- פסולה (הרב ב.צ. ווזנר). עשאה כקובה- לא מהני לעשות נקבים ברווחים (שו״ת שבט הלוי ח״ב סי' קנ״ה)⁸¹, שעדיין שם קובה עליה, וכל גוף הדין שמביא רעק״א ביו״ד סי' רע״ה בשם גן המלך לעשות נקבים במקום שהניח רווח שלא כדין, אינו פשוט כל כך).

שיעור רווח כקובה הוא תיבה שלימה, ולא אות אחת (שו״ת שבט הלוי ח״ב סי' קנ״ה ממשמעות מס' מנחות לא:).

4. כתב מזוזה בשתי עמודות, תפר שתי יריעות עורות וכתב עליו, כתבה בעור שלא עיבדו לשמה, האם כשר

טור יו״ד סי' רפח: כיצד מצותה? יקח עור אחד שיש בו לכתוב פרשת ״שמע״ ויהיה אם שמוע״, ויכתוב זה אחר זה כסדר, ואם שינה והקדים ״והיה״ ל״שמע״- פסולה, ואם כתבה בשני עורות- פסולה, ואפי' אם ידבקם, ורש״י פסל אפי' כתב בעור אחד בשני דפין, ולא נהירא, ומכל מקום טוב לכותבה בדף אחד.

שׁו״ע רפח, ב: צריך לכותבה בדף אחד. ואם כתבה בשנים או בג' דפין- כשרה.

ביאור הגר״א: [ד] צריך כו'. רמב״ם מהירושלמי הנ״ל ומפרש דלכתחלה דוקא וכפי' מש״ש בגמ' מזוזה שעשאה שתים ושלש כו' כמ״ש הרמב״ם כאן ובלבד שלא יעשנה כקובה כו' וז״ש ואם כו'.

פתחי שערים: (עמוד רמ״ו אות י'): ״בדף אחד, אם כתבה בשני דפים- כשרה בדיעבד (טור, קול יעקב בשם שו״ג אות ו'). לכן פרשת ״שמע״, ״והיה אם שמוע״ שנכתבו לתפילין של יד, ועדיין לא נשתמשו לתפילין, אע״פ שכותבן בשני דפים, כשר לקבוע לשם מזוזה בשעת הדחק״.

שׁו״ע יו״ד רפח, ד: כתבה בשני עורות, אף על פי שתפרן- פסולה.

ש״ך ס״ק ג': בשני עורות - כלומר בשני קלפין מחולקין.

פתחי תשובה ס״ק (ד) אף על פי שתפרן - עיין בתשובת רבינו **עקיבא איגר זצ״ל** סימן רי״ג דבתפרן מקודם הכתיבה, משמע מדברי רש״י מגילה דף ח' סוף ע״ב ד״ה לתפרן בגידין- דכשר...

שו״ת רעק״א מה״ק סי' רי״ג: ומ״ש ידידי חתני נ״י דאפשר דס״ל לרש״י דבתפרן מקודם הכתיבה- כשר במזוזה, וכן דקדק מלשון הרמב״ם: **כתבה בשני עורות ותפרה, כמדומה לי שגם אנכי כבר העירותי בדין זה בתשובה נדון לדבק עור חתוך בתמונת שין על תפילין של ראש, והוא בכתובים בפנקס שביד בני חותני הגנ״י, ומחמת טרדות היום במשתה ושמחת פורים א״א לשעשע אתו יותר בדברים.**

⁸¹ **שו״ת שבט הלוי חלק ב סימן קנה:** ומה שנסתפק אי מהני לעשות נקבים במקום הריח פשיטא דלא מהני דע״ז לא נשתנה צורת הקובה או הזנב, וכל גוף הדין לעשות נקבים במקום שהניח רווח שלא כדין, אינו פשוט כ״כ, אלא שהגאון רעק״א יו״ד סי' ער״ה הביאו בשם גן המלך.

רש"י מסכת מגילה דף ח עמוד ב: לתופרן בגידין - כל ספריהן עשוין בגליון, והלכה למשה מסיני הוא בתפילין ומזוזות שיהו תפורין בגידין, ובספר תורה נחלקו במסכת מכות (יא, א) בספר תורה שתפרה בפשתן, השתא אשמעינן מתניתין כמאן דפסל.

פתחי שערים: (עמוד רנ"א אות כ"ב): ואם תפרה מקודם כתיבה:

א. יש מכשירים (עיין שו"ת רעק"א סי' רי"ג, שכן משמע מדברי רש"י מס' מגילה דף ח (עמוד ב') ד"ה לתפרן בגידים, ושכן משמע מהרמב"ם, פתחי תשובה ס"ק ד'),
ב. ויש אומרים שאעפ"כ פסולה (משחא דרבותא⁸², לשיטת הרמב"ם, קול יעקב).

שו"ע: מזוזה על עור שאינו מעובד, עדיף על מצב שבו לא יניח מזוזה כלל:

שו"ע יו"ד סי' רפח, ה: צריכה עיבוד לשמה, לכתחלה. אבל במקום שאם ימתין לעור מעובד לשמה יתבטל מהמצוה, יכתבנה על עור שאינו מעובד, הנמצא, ויקיים המצוה מיד בעוד שמבקש עור מעובד לשמה.

ט"ז: אם מניח מזוזה מעור שאינו מעובד לשמה, אין לברך עליה. לדעת הב"ח: אין להניח מזוזה מעור שאינו מעובד לשמה, ועדיף לא להניח מזוזה כלל, ודלא כהשו"ע:

ט"ז: (ב) אבל במקום כו'. - כ' כן לפי שהרמב"ם לא מצריך עיבוד לשמה גבי מזוזה כלל לפי שאינה חובת הגוף כמו תפילין וס"ת, ושאר הפוסקים לא סוברים כן, אלא הוה כמותן, וממילא אפי' בדיעבד פסולה בלא עיבוד לשמה, וסמך בעל הש"ע על הרמב"ם בשעת הדחק, ופשוט הוא שלא יברך על אותה מזוזה. ובכ"מ הקשה על הרמב"ם מהא דתנן: אין בין ס"ת לתפילין ומזוזה כו', ובמס' מנחות (ד' ל"ב) מקשים התוס' על כתיבת התפילין ומזוזה דשניהם בגויל [פסולי], ומה שתירצו שם שייך לתרץ גם כאן ע"ש.

וכ' מו"ח ז"ל שאע"פ שאין לו מזוזה כשרה יניח כך בלא מזוזה הפסולה הזאת שנעשית מקלף שלא עובד לשמה דשמא יתעצל אח"כ מלבקש אחר כשרה ומביא ראייה מירושלמי מביאו ב"י בא"ח סי' קמ"ג דאין קורין בחומשין בצבור, מגו דנפשינן עגומין, זבין להו תורה, פי': כל עוד שנפשינו עגומה שנאסר לקרות בחומש, יקנו תורה, וה"נ כן הוא.

ש"ך ס"ק ד: לכתחלה - ודעת רוב הפוסקים נראה, דאפי' דייעבד פסולה בעור שאינו מעובד לשמה, וכ"פ הב"ח, ועכ"פ נראה באם ימתין לעור מעובד לשמה תבטל המצוה יקבענה בלא ברכה דכדאי הם הרמב"ם וסייעתו לסמוך עליהם בשעת הדחק דלא כמ"ש הב"ח דלא יקבענה כלל אלא יקבענה שם וישתדל להמציא אחרת כשרה:

שו"ת הרמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק א הלכה יא: (לחכמי לונל) שאלה ילמדנו רבינו את הנמצא כתוב בספר אהבה שהמזוזה אין צריך עיבוד לשמה אף על פי שס"ת ותפילין צריכין עיבוד לשמן ונפסלין אם לא נעבדין לשמן, אבל מזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, ואי משום דקרי למזוזה קדושה קלה (מנחות ל"ב א) הלא ג"כ קורא לתפלה של יד קדושה קלה. יאיר לנו עינינו בזה מניין לו.

תשובה לא מפני זה, אלא משום דלא נשמע במזוזה עיבודה לשמה כלל, והיכא דאיתמר איתמר והיכא דלא איתמר לא איתמר, ואם תאמר: מאי טעמא ספר תורה ותפילין צריכין עיבוד לשמן ומזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה? לפי שעצמה של ספר, ועצמן של תפילין הן המצוה, ולפיכך הוצרך לעשות להן חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמן כדי שיזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, אבל עצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני בית המתחייב בה, ואם אין בית- אין מזוזה, אבל ספר תורה ותפילין חובת הגוף התדירה.

⁸² משחא דרבותא, דף פ"ז עמוד ב': "עלה בידינו מזה דלהרמב"ם ודעימיה ותוס'... בתים של תפילין שנעשו מבי עורות- פסולים, ותפירה לא מהני מידי, בין אם תפרן קודם עשיית הבתים או אח"כ, ולפחות מידי ספיקא לא נפיק... ונחזי מאי עמא דבר שמעולם לא נהגו לעשותה, אלא מעור אחד".

5. מזוזה או תפילין, כל כמה זמן צריך להגיהם, פרט. ומה הדין בס"ת שנמצא בו טעויות

לגבי הגהה במזוזה- עיין לעיל.

שו"ע יו"ד רעט, א: ספר תורה שאינו מוגה, אסור להשהותו יותר משלשים יום, אלא יתקן או יגנוז. (והוא הדין לשאר ספרים (רש"י ובי"ב בשם הגהות מימוני ורבינו ירוחם נתיב נ). ואין להגיה שום ספר על פי הסברה, כי אם בראיה ברורה שיש בו טעות (הרב ר' דוד כהן בית ט"ו וחרם קדמונים).

בני יונה כתב שהטעם שהתירו להשהות אותו עד 30 יום, כיון שכך דרך האדם לגלול הס"ת כל 30 יום, ועד אז הוא יזכור שעליו להגיה את ספרו, אבל בתוך שלושים יום- לא רצו להטריחו, ואעפ"כ זריזים מקדימים למצוות, כי מי יודע מה ילד יום⁸³.

פתחי תשובה: (ג) ואין להגיה - עיין בתשובת יד אליהו סימן כ"ז הביא בשם הרמב"ן פרק יש נוחלין דראוי לגעור על זה, וכתב דהיינו כשרוצה למחוק הנוסחא הישנה ולהעמיד נוסחא אחרת ע"פ הסברה זו- אין נכון⁸⁴, אבל להעמיד שניהם ולכתוב בצדו סברתו, אינו בכלל זה⁸⁵.

שו"ע יו"ד רעט, ג: ס"ת שנמצא בו שלש טעויות- אסור לקרות בו עד שיגיהנו, כי הוא מוחזק במוטעה.

רבי עקיבא איגר: סעיף ג' עד שיגיהנו. כולו לבוש. **ובא"ר** (ס"י קמ"ג) כתב להקל בשעת הדחק להגיה חומש א' ולקרות באותו חומש ע"ש, ואם א' הגיה הס"ת ונמצא אחריו טעות א' או ב', י"ל דאתרע וחשדי דמשקר, וצריכים להגיה מחדש או די"ל דשגיאה הוא והשאר מוגה כדינו. אשל אברהם שם.

פתחי תשובה: (ז) שלש טעויות - **פמ"ג** לעיל סימן פ"ד בשפ"ד ס"ק ל"ב שהניח בצ"ע אם אין הס"ת כתב יד סופר א', והגיהו ג' טעויות, אפשר דמותר לקרות בו ע"ש. ועיין בס' **בני יונה** שכתב, דאם נמצא טעות אחד והגיה, וכן שני ושלישי והוגה בנתיים, עד שלא היו ג' טעויות יחד- א"צ להגיה כולה, וכן נוהגין, ועיין בספר **אליהו רבא** בא"ח ס"י קמ"ג שלא כתב כן, אלא דאף אם הגיה קודם שנמצא השלישי צריך להגיה כולה ע"ש (ועיין בני"צ מ"ש בזה), **מיהו** אם נמצאו טעויות הרבה עד שנמצאו בה פ"ה טעויות, אף על פי שהוגה בינתיים, אפשר שנכון להגיה כולו. **וכתב** עוד, שיי"א דכל זה דוקא בס"ת שאין ידוע שהוגה פ"א, אבל אם נודע שהגיה אותה מגיה מומחה, אפילו נמצאו בה אח"כ כמה טעויות- א"צ להגיה כולה, אלא מתקן מה שנמצא, והכי נהוג. כן הוא בקיצור שם, אכן בפלפול שם מבואר שאין דעתו כן אלא דאף הוגה ע"י מוחזק אם מצא אחריו ג' טעויות צריכה בדיקה ע"ש.

שם סעיף ד: ספר תורה שיש בו ג' טעויות בכל דף ודף- יתקן. ואם היו ד'- יגנוז. ואם היה רוב הספר מוגה, והשאר יש בו ד' טעויות בכל דף, ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ד' טעויות, הרי זה יתקן. במה דברים אמורים, שכתב המלא חסר, לפי שהוא גנאי לתלות כל כך ביני שיטי. אבל אם כתב החסר מלא, אפי' יש בכל דף ודף כמה טעויות- יתקן, לפי שאין הגרידה גנאי כמו התלליה. הגה: וכשגורד, ירחיב האות שלפניו ושלאחריו קצת, שלא יהא מקום הגרד הפסק בתיבה (בי"י ומרדכי ה"ק).

6. שכר בית מאינו יהודי, האם חייב במזוזה, ומה הדין בשכר בית המדרש

שו"ע יו"ד רפו, כג: השוכר בית מעובד כוכבים- חייב במזוזה.

⁸³ **במקדש מעט** על המקום הסביר את פשט הביטוי, שמא ביום ה-30 הוא יהיה טרוד וישכח, או שמא הוא ימות קודם לכן ונמצא הספר בלתי מוגה ולא ידעו על כך

⁸⁴ **חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא פרק ח - יש נוחלין [דף קלד עמוד א]:** "והגהות ספרים בסברה- עבירה גמורה, וראוי לנדות עליה".

⁸⁵ ידוע שרש"י הקדוש לא הכניס את הגהותיו לתוך הגמרא, אלא הוא כתב אותן בצד הגליון, ואילו תלמידיו, הם אלו שהכניסו את ההגהות של רש"י לתוך גוף הגמרא. עניין זה מוכח מכך שרש"י כותב פעמים רבות בש"ס כיצד יש להגיה את הגמרא, וכאשר מסתכלים על גוף הגמרא, רואים שבדיוק כתוב כך בגמרא, בלא צורך בהגהה של רש"י לכאורה. מכאן מוכח שרש"י בעצמו הגיה בצד, ואח"כ תלמידיו הכניסו את דבריו לגוף הגמרא.

ש"ך ס"ק כט: חייב במזוזה - לאחר ל' יום בח"ל, ובא"י מיד, וקמ"ל דלא אמרי' כיון שהבית של עובד כוכבים תפסור לגמרי ממזוזה, מיהו כל זה היכא דליכא משום סכנה בבית של עובד כוכבים דכה"ג פטור ממזוזה כדלעיל סעיף ח':

פתחי תשובה: (יט) השוכר בית מעובד כוכבים - עיין בתשובת **רבינו עקיבא איגר** סי' ס"ו שנשאל בישראל ששכר מרתף מעובד כוכבים והמפתח אצל הישראל, אך יש להעובד כוכבים המשכיר זכות ורשות להניח שמה חפציו ובשעה שרוצה להשתמש צריך לשאול המפתח מן הישראל, אם חייב במזוזה או לא דמקרי שותפות עובד כוכבים

והשיב דלכאורה נראה דחייב, מאחר דקיי"ל דשכירות ל"ק, ואחר ל' חייב משום מראית עין דמחזי כשלו, א"כ בנ"ד דשמושו דישראל מחזי כאילו הבית שלו ממש, אבל השימוש דעובד כוכבים לא מיחזי כשלו, כיון דהמפתח ביד הישראל, וא"א לו לילך שם בלי דעת ישראל, אך מ"מ אין לנו לבדות סברא מדעתנו דמכח המפתח לא מיחזי שימוש עובד כוכבים כשלו, רק כשוכר, דמאי ראייה היא זו, דאולי כשקנו הבית בשותפות התנו כן ביניהם שיהיה הנאמנות לישראל, וכיון דד"ת שוכר- פטור ממזוזה, אין אנו אחראין להחמיר בדרבנן. **וכ' עוד** דבנידון זה, אף אם המרתף אין בה דין חלוקה, ופעמים זה משמש בכולה, ופעמים זה (עמש"ל סק"ג), אף דבקנו בכה"ג יש להחמיר, מ"מ **הכא בשוכר דרק מדרבנן- יש להקל**, ובפרט דיש עוד סניפים להקל, ומכ"ש היכא דשייך חשש שיאמר העובד כוכבים כשפים עושה לו, ע"ש.

בעניין בית מדרש יש תשובה לעיל

1. באילו מקרים מותר למכור ס"ת, פרט. ומה הדין בשאר ספרי קודש

עיין לעיל לגבי ס"ת כל המקרים שמותר למכור אותם.

לגבי שאר ספרי הקודש:

שו"ע יו"ד רע, ב: האידנא, מצוה לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהן, ולא ימכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה.

פתחי תשובה: (יא) ולא ימכרם - עיין בספר **תפארת למשה** הטעם על מה שמכר העולם למכור ספרים לכ"ד שירצו ע"ש [וע' במג"א סימן קנ"ג ס"ק כ"ג].

שו"ע או"ח קנ"ג, י: י"א דיחיד בשלו, אפילו ס"ת, מותר למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה, כל שלא הקדישו לקרות ברבים; **ויש מי שאוסר** אא"כ ללמוד תורה או לישא אשה.

מגן אברהם ס"ק כג: **ייתכן שליחיד מותר למכור את ספרי הקודש שלו, וכל מה שאסרו, זה רק בספרים שהקדישן לצורך הרבים**

ויש מי שאוסר - ולדבריו אף זט"ה במא"ה וחבר עיר- אסורין למכרן ולהשתמש בדמיו, אלא אם כן ללמוד תורה וכו', ומכל מקום נ"ל **דבתשמישי' לכ"ע מותר היחיד למכרן ולהשתמש בדמיהן** דעיקר הוכח' הריב"ש מדאמרין אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה וכו', אבל תשמישיה- שרי למכרן, וגם הרמב"ם לא הזהיר לאסור אלא ס"ת, וכ"מ בכ"מ ובב"י בי"ד סימן רפ"ב, אלא שכתב שם בש"ע הפלוגת' גם בתשמישי' וצ"ע, ואפשר דמ"ש שם יש מי שאוסר קאי רק אס"ת, וכבי"ד ססי' ע"ר דשאר ספרים דינן כס"ת ואסור למכרן אא"כ ללמוד תורה או לישא אשה וכ"כ הטור שם, וצ"ע, **דהא הכא מתיר ליחיד בשלו, ואפשר דמייירי התם כשהקדישן לבית המדרש לקרות בהן רבים**, וע"ש בי"ד סימן רפ"ב ס"ח.

שו"ת שבט הלוי חלק א סימן מא, ג: ואשר שאל בדבר תפילין ומזוזות שמחליפים אותם ביפה מהם ומוכרים הישנים, על מה סומכים בזה, כיון דלהלכה אסור למכור ע"מ לקנות כיו"ב, אם לא דאיכא העלאה בקדושה, ועפ"י המבואר בט"ז סימן קנ"ז סוס"ק א', **הנראה דעכשיו תחלה כשקונה ספר, דעתו לכך שיהי' לו כל זמן שיצטרך לו, ובאם יזדמן לו יותר יפה- ימכור זה ויקח היפה, ואף שלא התנה בפירוש.** ועוד דהא מבואר שם סעיף יו"ד, דיחיד בשלו- אפילו ס"ת מותר למכור, ואף דבס"ת יש מחמירים מכל מקום בשאר ספרים ותו"מ שפיר חזי למסמך עלה, ע"ש במג"א ובא"ר שם ופמ"ג בטו"ז הנ"ל.

ט"ז אורח חיים סימן קנ"ג, ס"ק א: ...ובזמנינו אנו רואין הרבה מוכרים ספרים ולוקחין אחרים בדמיהם **נראה דעכשיו תחלה כשקונה הספר דעתו לכך שיהי' לו כ"ז שיצטרך לו, ובאם יזדמן לו יותר יפה- ימכור זה ויקח היפה**, ואף שלא התנה בפ"י, וסברא זו מצינו עוד בשאר דוכתי ובסימן קנ"ד ס"ח בהג"ה⁸⁶.

2. ס"ת או מזוזה, על מה נכתבים לכתחילה ובדיעבד

טור יו"ד ס' רפ"ח: ...וחמורה (מזוזה) מס"ת, שעיקר מצותה דוקא על **דוכסוסטוס**, ואם כתבה על הקלף- כשירה, ור"י פסל אם כתבה על הגויל, וא"א ז"ל הכשיר, כמו על הקלף, לכן טוב לכותבה בכל דבר שמשמער בו יותר⁸⁷...

⁸⁶ **שו"ע או"ח קנ"ד, ח:** הארון וכל מה שעושים לס"ת, מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש, אפילו דחול. הגה: ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, כגון: מטפחת של ספרים ושלחן שבבהכ"נ ומעילים של ס"ת, וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן, ואי אפשר ליהדר, **לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא**, כדי שלא יבאו בני אדם לידי תקלה, ואף על גב דלא התנו כאילו התנו דמי. (תרומת הדשן סימן רע"ג וב"י).

⁸⁷ **פרישה יורה דעה סימן רפח אות (ו):** שהוא גויל שהוא חזק, אשירי

כתיבת מזוזה	גויל	קלף	דוכסוסטוס
ר"י	פסול	כשר	עיקר מצוותה
רא"ש	כשר, וטוב לכתוב עליה, כיון שהגויל הינו חזק והדבר משתמר בו		

הלכות מזוזה: שו"ע יו"ד רפח, ו: כתבה על הקלף או על הגויל- כשרה. לא אמרו: דוכסוסטוס, אלא למצוה. (וקלפים שלנו כשרים לכל) (מרדכי הלכות קטנות).

מזוזה	לכתחילה	בדיעבד
מזוזה	דוכסוסטוס (מצוה מן המובחר)	טור
תפילין	קלף במקום הבשר	קלף- כשר (לכתחילה) גויל- פסול, אף בדיעבד
		קלף- כשר (לכתחילה) (טוב לכתוב על גויל שהוא משתמר)
		<u>כתב על קלף במקום שיער- מחלוקת אם כשר בדיעבד, ואם כתב על דוכסוסטוס או גויל- פסול</u>

פתחי שערים (עמוד רכ"ב):

(מזוזה): כתבה על הקלף או על הגויל- כשרה.

מסכת שבת דף עט עמוד ב: תא שמע: הלכה למשה מסיני: תפילין- על הקלף, ומזוזה- על דוכסוסטוס **הרמ"א** הביא שהקלפים שלנו כשרים לכל, וכותבים לצד הבשר.

שו"ע או"ח לב, ז: הלכה למשה מסיני, תפילין על הקלף ולא על הדוכסוסטוס ולא על הגויל. כותבין על הקלף במקום בשר, ואם שינה, פסול. מהו קלף ומהו דוכסוסטוס? העור בשעת עיבודו חולקין אותו לשנים, וחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא **קלף**, והפנימי הדבוק לבשר נקרא **דוכסוסטוס**, ולפי"ז כי אמרינן כותבין על הקלף במקום בשר, היינו במקום היותר קרוב לבשר, דהיינו במקום חבורו כשהוא דבוק לדוכסוסטוס. וקלפים שלנו שאין חולקים אותם יש להם דין קלף וכותבים עליהם לצד בשר, שמה שמגררים קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו. ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך, ומצד הבשר גוררים הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד.

דוכסוסטוס	קלף	
חלק הפנימי	חלק החיצון	דעה ראשונה
חלק החיצון	חלק הפנימי	דעה שנייה

3. האם מחשבה מועילה לקדש את השם, לכתוב סת"ם, לעיבוד הקלף

שו"ע או"ח סי' לב, יט: בתחלת הכתיבה יאמר בפיו: "אני כותב לשם קדושת תפילין". מלבד זה, בכל פעם שכותב אזכרה, צריך לומר שכותב: "לשם קדושת השם". הגה: וי"א דסגי כשמחשב שכותב האזכרות לשמן, הואיל והוציא בתחלת הכתיבה בפיו, סגי בהכי (הרא"ש ה"ת וס"ת וטור יורה דעה וא"ח). ויש להקל בדיעבד.

ועיין עוד מתוך תשובה לעיל, לשני החלקים הראשונים.

ולגבי עיבוד הקלף:

שו"ע או"ח לב, ח: צריך הקלף להיות מעובד בעפצים או בסיד, וצריך שיהיה מעובד לשמו. **טוב להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד**, שהוא מעבדו לשם תפילין או לשם ספר תורה. אבל אם עיבדה לשם מזוזה, פסול.

"ועתה כתבו" (עמוד י"ב):

והנה **נסתפקו הראשונים** (ספר התרומה, סמ"ג כתב שצריך להוציא בשפתיו) אם צריך שיוציא בשפתיו

שמעבד לשמה, או סגי במחשבה שמחשב כן בלבד. הלכך, **טוב להוציא** זאת **בשפתיו** שעושה לשמה⁸⁸, דהקדושה חלה בדיבור⁸⁹, שהדיבור עושה רושם גדול. **ובדיעבד** אף במחשבה סגי, ואינו נפסל בכך, כיון שגמר וחשב שבדעתו לעשותו לשמה. וסתמא לא חשוב לשמה עד שיחשוב בהדיא⁹⁰.

4. סופר שאמר שלא כתב את האזכרות לשמה, או שלא עיבד את הקלף לשם ס"ת, האם נאמן, פרט

תשובה לעיל

⁸⁸ הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות ספר תורה סימן ג: והר"ר ברוך ז"ל נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ס"ת או לשם תפילין או סגי במחשבה. וכן גבי כתיבת ס"ת תפילין ומזוזות. וכן כתיבת הגט דבעינן כתיבה לשמה או סגי במחשבה. לפי שמצינו **פיגול** דכתיב ביה: "לא ירצה", ובעיא דיבור (זבחים דף כז, א), ו**תרומה** ניטלת בלא דיבור רק במחשבה (תרומות פ"א), ו**בשליחות יד** כתיב: "על כל דבר פשע", והחושב לשלוח יד בפקדון- חייב. הילכך טוב הוא להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד, ותו לא צריך

⁸⁹ **שו"ת רדב"ז א, קנד**: שאלת על הדברים הצריכין ליעשות לשמן, אם צריך דבור או סגי במחשבה לבד. **תשובה** כבר דברו הראשונים ז"ל בזה, והעלו דצריך דבור, והטעם לדעת, שבכל דבר שבקדושה כגון ס"ת תפילין ומזוזה, שהצריכו לשמה, אין הקדושה חלה במחשבה לבד, אלא בדבור, שהדבור עושה רושם גדול, וחכמי המדרש הזכירו זה בכמה מקומות.

⁹⁰ **מקדש מעט** סימן רעא, ה: "**כתב בית אהרן**: עתה סתמא עיבוד קלף לשמה, דאין כותבים עתה שאר ספרים אקלף, וליתא, דהא נוטלין קלף לתו"מ ובתים וקמיעות". כלומר שלדעת **הבית אהרן**, סתם קלף עומד בימינו לשמה, ויש לסמוך על כך אף אם הוא לא עיבד אותו לשמה, אבל **המקדש מעט** חלק עליו, וסובר שעד שהוא לא יחשוב במפורש על הקלף לשמה, אין זה מועיל, אף כיום, כיון שמצינו קלפים שמשתמשים בהם לצרכים שאינם לצורך סת"ם.

תמוז תשע"ב

תפילין

1. מי שאינו יודע לקרוא, האם יכול להיות סופר, ומדוע

לבוש או"ח לב, כט: סופר שיכול לכתוב האותיות ואינו יכול לקרות - אינו רשאי לכתוב תפילין, שבקל יכול לטעות ואינו מרגיש.

שו"ע או"ח לב, ל: אינו רשאי לכתוב, אלא א"כ יודע לקרות.

משנה ברורה סימן לב: (קלה) יודע לקרות - דאליה בקל יכול לטעות, ואינו מרגיש (לבוש).

בית הסופר (עמוד קי"ז):

אע"פ שיכול לבדוק אח"כ אם חסר אות, מ"מ קיימא לן בכמה מקומות בשו"ע, דאסור לעשות פעולת איסור, על סמך דאח"כ יתקן האיסור.

ראה בשו"ע דאסור ליתן למומר לשחוט, על סמך שיבדוק אח"כ הסכין, דכיון שבדיקת הסכין מעכבת, חיישין שמא ישכח, משא"כ בסתם בני אדם, אמרינן דרוב הרגילין לשחוט - הם מומחין, והבדיקה אינה מעכבת, לכן לא חיישין שמא ישכח, ומסיים ה"י: "ודבר זה הוא כלל במקומות רבים".

שו"ע יו"ד ב, ב: מומר אוכל נבלות לתיאבון, ישראל בודק סכין ונותן לו, ומותר לאכול משחיטתו אפילו ישחוט בינו לבין עצמו, והוא שיודעין בו שיודע הלכות שחיטה. אם לא בדק לו סכין תחלה, אסור לאכול משחיטתו עד שיבדקנו בסוף. ואין ליתן לו לכתחלה לשחוט, אפילו כשר עומד על גביו, בלי שיבדוק לו כשר את הסכין תחלה, על סמך שיבדקנו בסוף.

ט"ז ס"ק (ד) יבדקנו בסוף - בטור סיים דחיישי' שמא ישכח ולא יבדקנו ובלא בדיקה תחלה או סוף אסור כו' עכ"ל. הך ובלא בדיקה הוא טעם למ"ש תחלה שלא יסמוך על בדיקה דסוף דהטעם שבכ"מ שיש איסור אפילו דיעבד בלא בדיקה אז דוקא חיישין שמא ישכח משא"כ במקום דביעבד כשר בלא בדיקה לא חיישין שמא ישכח ומ"ה בסי' א' כתב בטור דלכתחלה יכולין ליתן לו לשחוט על סמך שיבדקנו אח"כ כו' ודבר זה הוא כלל בזה במקומות רבים.

2. חש"ו שכתב תפילין, האם התפילין פסולים

שו"ע או"ח לט, א: תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן אפי' הגיע לחנוך, או כותי או מומר לעבודת אלילים, או מוסר לאנשין, **פסולים** משום דכתיב וקשרתם (דברים ו, ח) וכתבתם (דברים ו, ט) כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה - אינו בכתובה.

משנה ברורה: (ג) או קטן - וכיון דילפינן מקרא, בעינן שיהא דוקא גדול ממש, דהיינו שהביא ב' שערות (ב"ש) אחר שהוא בן י"ג שנה, אבל אם ספק לנו אם הביא ב"ש - פסול לכתוב, אם לא שנתמלא זקנו, דהיינו שיש ריבוי שער בזקנו, אף שהם קטנים מאד [סמ"ע בח"מ סימן ל"ה], או שעברו רוב שנותיו, או שנולדו בו סימני סריס, וכדלקמן בסימן נ"ה ס"ה⁹¹.

ויש לגעור בסופרים שמניחין לנערים לכתוב תפילין, ואין מדקדקין אם הביאו סימני גדלות או לא. ועיין לעיל בסימן ל"ב סעיף קטן ק"ג מש"כ שם בשם הלבוש מענין זה⁹² ועיין בבה"ל: (ד) לחינוך - באמת אפילו

⁹¹ **שו"ע או"ח נה, ה:** אם לא הביא שתי שערות, אפי' הוא גדול בשנים, דינו כקטן, עד שיצאו רוב שנותיו, שאז יתברר שהוא סריס. ואם נראו לו סימני סריס קודם לכן, דינו כגדול. הגה: ומיהו אין מדקדקין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזקין אותו כגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות (מהרי"ק שורש מ"ט).

⁹² **משנה ברורה סימן לב ס"ק קג:** וחרד לדבר השם - ראיתי להעתיק פה לשון הלבוש הצריך מאד לענינינו דז"ל: ולא כמו שעושים עכשיו כמה **סופרים שמניחין נערים המתלמדין לכתוב תפילין כדי שירגילום בכתב** ואח"כ רואה הסופר

גדול- לא, כל זמן שלא ידעין שהביא ב' שערות, אך לענין גדול אם אח"כ בדקוהו ומצאו שיש לו ב"ש, תלין שהיה לו ג"כ בעת הכתיבה [ח"מ סימן ל"ה⁹³] משא"כ בקטן, דאינו מועיל אז שערות.

ביאור הלכה: ד"ה או קטן - ואם כתבן חרש או שוטה, הניח הפמ"ג בפתיחה בצ"ע דאפשר דעדיפי מקטן, ומהני אם אחרים עומדין על גביו, ומרמזין לחרש ושוטה שיכתוב לשמן.

וסימני שוטה מבואר ביו"ד בסימן א' ס"ה⁹⁴. ולענין קטן אימת נעשה גדול, אם לא ידעין שהביא ב"ש, כתבתי במ"ב אם נתמלא זקנו, והוא מח"מ סימן ל"ה והשמטתי דברי המ"א שכתב עד י"ח⁹⁵, שכל האחרונים השיגו עליו [הלא המה הא"ר והב"מ ודגמ"ר ומחה"ש ולבו"ש ותשו' רע"א בחא"ח סימן ז'] ומ"מ אין בידינו לפוסלם⁹⁶, אחרי שהח"א וגם השלחן שלמה מקילין לכתחלה...

3. האם מותר לכתוב סת"ם על סמך זיכרון

שו"ע או"ח, הלכות מגילה, תרצא, ב: הגה: גם צריך לכתבה מן הכתב (ר"ן), ולהוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה, כמו בספר תורה (מהר"ק);

משנה ברורה סימן תרצא (ט) מן הכתב - וה"ה אם אחד מקריא אותו בע"פ כדי שלא יטעה, ואם עבר וכתב בע"פ שלא מן הכתב, י"א דאסור לקרות בה, אלא בשעת הדחק.

לעומת דין המגילה, מצינו התייחסות שונה בתפילין ומזוזות לגבי כתיבה בע"פ:

טור או"ח הלכות תפילין סימן לב: וצריך שיכתוב מפי הכתב

בית יוסף אורח חיים סימן לב, כט: וצריך שיכתוב מתוך הכתב וכו' ומיהו מפני שהסופרים רגילים באלו הארבע פרשיות וכו' יכולים לכתבם בעל פה שלא מן הכתב. פרק שני דמגילה (יח:) ופרק הקומץ (לב:) אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב, ומסקינן דתפילין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב. מאי טעמא? מיגרס גריסן. ופירש רש"י: שגורות הן בפי הכל.

ויש לתמוה על רבינו למה כתב כאן: "צריך שיכתוב מתוך הכתב", כיון דאסיקנא דתפילין נכתבין שלא מן הכתב, וכמו שכתב הוא עצמו בסמוך.

ואפשר לומר שכתב כן **ללמדנו שאם נמצא איזה סופר שאין פרשיות הללו שגורות בפיו, אסור לו לכתוב אות אחת, אפילו אותו מקצת ששגור בפיו שלא מן הכתב**

שו"ע או"ח לב, כט: אם אין הפרשיות שגורות בפיו, צריך שיכתוב מתוך הכתב.

משנה ברורה ס"ק קל"ד: ...ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו, מותר לכתוב אותו מקצת בע"פ. ועיין בב"ח שכתב דמ"מ מצוה מן המובחר לכתוב בכל גווני מתוך הכתב.

אם נכתבו כהלכתן בחסירות ויתירות וסגי ליה בהכי ואח"כ מניחין אותן בבתים ומוכרין אותם ומחשבין להם הסופרים אותן המעות בשכר הלימוד להנער ומראים להם פני היתר לומר הרי אנו בזה כגומלי חסדים עם הנערים העניים ללמוד להם מלאכת הכתיבה בחנם והיא מלאכת ה' אבל **אני אומר יצא שחרם בהפסד** ואדרבה לא טוב המה עושים בעמם כי הנער נער ואין יודע בין ימינו לשמאלו ואין לו שום כונה בעולם רק הם כמתעסקים בכתיבה ליפות הכתב ולא לשום קדושה ושום כונת מצוה בעולם והרי עונש הסופר מרובה מאד שמכשיל את הבריות שמניחין אותן התפילין הפסולין [וכדלעיל בסעיף י"ט] ולא עוד כדי להשביח את מקחו יאמר הסופר לכל אני כתבתים ובכוונה כתבתים וכו' וכל העושין כן בודאי עתידין ליתן את הדין ולקבל עונשין הרבה מאוד ועליהם נאמר ארור עושה מלאכת ה' רמיה...

⁹³ **שו"ע חו"מ לה, א:** ...ואם שהו מלבדקו זמן רב אחר שהיה לו י"ג שנה, ובדקוהו ונמצאו לו שתי שערות, הוא בחזקת גדול משעה שהיה לו י"ג שנה. ואם נתמלא זקנו, אינו צריך בדיקה

⁹⁴ **שו"ע יו"ד שחיטה א, ה:** חרש שאינו שומע ואינו מדבר, ושוטה, דהיינו שהוא יוצא יחידי בלילה, או מקרע כסותו, או לן בבית הקברות, או מאבד מה שנותנים לו, אפילו באחת מאלו, אם עושה אותם דרך שטות, וקטן שאינו יודע לאמן ידיו לשחוט, אין מוסרין להם לשחוט, לכתחלה, אפילו אחרים עומדים על גביהם. ואם שחטו, שחיטתן כשרה אם אחרים עומדים על גביהם...

⁹⁵ **מגן אברהם או"ח סי' ל"ט ס"ק א':** או קטן - נ"ל כיון דילפי' מקרא בע"י שיהא דוקא גדול ממש דהיינו שהביא שתי שערות אחר שהוא בן י"ג שנה אבל **מספיקא פסול לכתוב עד שיהא בן י"ח שנה** כמ"ש בא"ע סי' קמ"ח סכ"ה ובח"מ סי' ל"ה לענין עדות ועסי' נ"ה ס"ה וס"ט וס"י קצ"ט ס"י.

⁹⁶ כלומר שאם יש לנו תפילין שכתבן בחור מעל גיל 18, ומסופקים בו אם הביא שתי שערות, יש להכשיר את התפילין

עוד כתב המקדש מעט, ע"פ הבני יונה, שמותר לעשות כדרך המעתיקים, לזכור 2-3 תיבות בעל פה, ואז מיד לכתוב אותן, ואין צורך לראות כל תיבה בנפרד, ולכתוב אותה מיד.

בית הסופר: החומרא של הב"ח אינו דווקא כששגור לסופר רק מקצת פרשה בע"פ, אלא אפילו כששגורה לסופר כל הפרשה בע"פ יש להחמיר לכתוב מתוך הכתב, וכמו שהוכיח כן הב"ח מדברי הטור, שסתם דבכל ענין צריך לכתוב מתוך הכתב, והא דתני בגמ' (מגילה יח ע"ב, מנחות לב ע"ב) כששגורים בפיו נכתבות שלא מתוך הכתב, כלומר שיכולים לכתבן כך, ואין מוחין בהן, אבל אין זה מצוה מן המובחר.

ב"ח אורח חיים סימן לב, טז: וצריך שיכתוב מפי הכתב וכו'. פירוש דינא הכי הוא שצריך שיכתוב מפי הכתב אלא לפי שהסופרים מיגרס גריסי בהו יכולין לכתוב בעל פה, אבל מי שמתחיל לכתוב דלאו מיגרס גריס בהו, צריך שיכתוב מפי הכתב, ואיני יודע מה היה קשה לב"ח, והוציא דין חדש שהסופר דאין שגורות בפיו, אסור לכתוב שלא מן הכתב אפילו אותו מקצת ששגור בפיו, דליתא,

👉 **ונקטינן דיכול לכתוב המקצת ששגורה בפיו שלא מן הכתב** ועוד נראה עיקר, דרבינו סובר דמצוה מן המובחר לכתבן מתוך הכתב אפילו שגורות בפיו, אלא לפי שהסופרים נהגו לכתבם בעל פה, הניחו להם חכמים מנהגם, וזהו דלא תני בברייתא: כותבין שלא מתוך הכתב, דהוה משמע לכתחלה, אלא "נכתבות" שלא מתוך הכתב, כלומר יכולין לכתבן, ואין מוחין בהן, ועיין מה שכתבתי בסייעתא דשמיא בזה ביורה דעה סימן רפ"ח.

מצינו אם כן מחלוקת בין הב"ח לב"ח בדין סופר שאינו זוכר היטב את כל הפרשיות, האם מותר לו לכתוב בע"פ מה שעל כל פנים הוא כן זוכר טוב:

- א. **ב"ח:** אסור (נלמד מכך שהטור כתב ש"צריך שיכתוב מתוך הכתב", משמע שלא יהיה שום חשש לטעות, ועל כן, אם הוא לא זוכר הכל ע"פ היטב, הוא חייב לכתוב הכל מתוך הכתב)
- ב. **ב"ח:** מותר (שהרי אותו מקצת שגור בפיו, ומדוע שלא יכתבנו בע"פ)

אם מדובר בסופר שזוכר בע"פ:

א. **מדינא** - מותר לכתוב בע"פ

ב. **ב"ח** - טוב להחמיר ולכתוב מן הכתב בכל זאת, שכן משמע מהטור

4. אות ט שיעשה את רגלה הימנית, קצרה, כאות י', האם כשרה

משנה ברורה סימן לו: אות ת'-

"...אם רגל הימני של התי"ו נפסק ואין בו רק כמלא יו"ד - כשר, כ"כ פמ"ג בפתיחה, במ"ש יראה לי דה"ה לשאר אותיות וכו' עיי"ש, ולפי"ז ה"ה אם לכתחלה לא עשה רק כמלא יו"ד - כשר, כמו לענין ה"א, ועיין בביאור הלכה בסי' ל"ב לענין ה"א, שביארנו שם, דאם הראינו לתינוק, והתינוק לא קראה לאות, צ"ע בזה".

5. אות ט שהאריך את רגלה הימנית, האם כשרה

בית יוסף אורח חיים סימן לו- אות ת': ורגל ימין יהיה קצר, שאם יהיה ארוך, שמא תדמה לתינוק דלא חכים ולא טיפש לפ"א פשוטה.

ע"פ זה כתב ב"בית הסופר", שמשמע שבדיעבד אם האריך את רגלה הימנית של ה-ת', כל עוד שאין היא נדמית לאות ⁹⁷ף' - הרי היא כשרה בדיעבד.

⁹⁷ בספר "שתילי זיתים השלם" כתב שלא תדמה לתינוק לאות ד' פשוטה

6. אות ח' שעשה את גגה ישר, האם כשרה

משנה ברורה סימן לו: ...אם עשה החי"ת כדעת רש"י [דהיינו חי"ת פשוטה בלא חטוטרט שעל גגה] אפילו אם האריך הרבה - כשר בדיעבד, אף על פי שאינה מרובע

...והגרע"א מסיק בחידושו דאפילו נחסר להחי"ת:

(1) החטוטרט וגם

(2) המקל שהיה חי"ת פשוטה כחי"ת שלנו - כשר בדיעבד,

רק אם אפשר לתקן בקל לעשות לה מקל - יעשה, דהוי כלכתחלה.

הקול יעקב כתב שאף אם נמצא באותו כתב, שפעם אחת אות ח' היא כשיטת רש"י (עם חטוטרט) ופעם אחרת היא כשיטת תוס' (בלי חטוטרט) - כשר, ואין זה תרתי דסתרי.

7. נפרדה החטוטרט שעל גבי החי"ת, האם מועיל תיקון בתפילין או במזוזה פרט

משנה ברורה סימן לו: ...אם החטוטרט שעל החי"ת לא היה דבוק להחי"ת, אך:

- לא היה ניכר להדיא - ההפרדה, מותר לתקנה אפילו בתו"מ, ואין בזה משום שלא כסדרן, [נלמד מל"ב סכ"ה ע"ש] אבל אם
- היה ניכר להדיא -

1. (אם נפרדה החטוטרט משני הצדדים) - נתבטל ממנו שם האות
2. ואם נפרד רק מצד אחד החטוטרט מהחי"ת - אפשר דיש להקל לתקן, אפילו ניכר להדיא,

ועיין בבה"ל.

ביאור הלכה סימן לו סעיף א ד"ה * ואם -

דע דחשפך אינו רק לפי מה שביררנו בס"י ל"ב סכ"ה בבה"ל להלכה כדעת הגאון רבי עקיבא איגר דתיקון מועיל באות שאינו נראה כשתי אותיות, אפי' בניכר ההפרדה [דלדעת הפמ"ג אין תיקון מועיל בזה בתו"מ] כגון ביו"ד האל"ף⁹⁸ שאינו נוגע להאל"ף, אף דהיו"ד בפני עצמו - שם אות אחר עליו, מ"מ כיון דיתר האות

⁹⁸ דהיינו, העוקץ העליון

זה אין שם אחר עליו, מועיל זה ג"כ להיו"ד דלא יקרא עליו שם יו"ד, אלא שם אל"ף עליו, וכמו שזכר שם הפמ"ג ג"כ את עצם הסברא הזו, [ורק לשיטתו אין מועיל זה, כ"א בלא ניכר ההפרדה להדיא]

נפרדה העוקץ העליון, אך גוף
ה-א' מוכיח עליו שאין זה אות
יו"ד, אלא חלק מאות ה-א'

וביררנו שם ג"כ, דאם החטוטרת למעלה בראשו אינם נוגעים זה לזה, והיה ניכר ההפרדה, אין מועיל תיקון, משום דנראה כשני זייני"ן, ולא אמרינן דהחטוטרת יציל את האות שיקרא על ידי החטוטרת עליו שם חי"ת עדיין, ע"כ אפשר דגם בזה עדיין אין תמונת חי"ת עליו, משום דאין דבוק מצד אחד להזי"ן, או אפשר דבזה דהחטוטרת למעלה אין נפסק באמצעו, שם חטוטרת עליו, ומציל על הזי"ן שתחתיו שלא יקרא עליו שם זי"ן וכנ"ל ביו"ד האל"ף, וצ"ע.

האם מועיל תיקון בתפילין ומזוזות - כשהפירוד:		אינו ניכר להדיא		ניכר להדיא	
אות שנפסקת ונראית כשתי אותיות		רעק"א	פמ"ג	רעק"א	פמ"ג
		<u>מועיל</u>	אינו מועיל	לדעת כולם אינו מועיל	
אות שנפסקת ואינה נראית כשתי אותיות		רעק"א	פמ"ג	רעק"א	פמ"ג
		לדעת כולם מועיל	מועיל	<u>אינו מועיל</u>	

קריאת התורה

1. החסיר אות או מילה, האם חוזר, פרט

טור או"ח סי' קמב:

כתב בעל המנהיג אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו- טוב שלא להגיה עליו על שגגותיו ברבים, שלא להלבין פניו, דאף על פי שטעה בה- יצא ידי קריאה, דאיתא במדרש שאם קרא ל"אהרן"- "הרן" יצא, והרמב"ם ז"ל כתב: קרא וטעה אפי' בדקדוק אות אחת- מחזירין אותו, עד שיקראנה בדקדוק.

בית יוסף שם, אות א:

כתב בעל המנהיג (עמ' קס) אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו- טוב שלא להגיה על שגגותיו ברבים וכו', דאע"פ שטעה בה- יצא ידי קריאה, דאיתא במדרש (שה"ש רבה ב ד), שאם קרא ל"אהרן"- "הרן", יצא. התוספות כתבו בריש פרק אין מעמידין (ע"ז כב: ד"ה רגלא) פירוש: אף על פי שלא קרא האל"ף.

כתב מהר"י נ' חביב ז"ל זה שכתב שאם טעה הקורא- אין מחזירין אותו, קשה למה שכתב למעלה בשם הרא"ש, שאין הציבור יוצאין בקריאת הבלתי יודע:

א. ויש לומר כי זה בדיעבד, ודברי הרא"ש לכתחלה

ב. עוד יש לומר כי זה שכתב בעל המנהיג הוא בטעות שאין בו שינוי ענין, ודברי הרא"ש בטעמים שהם פירוש הפסוק ממש.

אין הציבור יוצאים בקריאת הבלתי יודע ע"פ הרא"ש:

א. לכתחילה (אך בדיעבד- מועיל)

ב. בשינוי הטעמים, כך שפירוש הפסוק משתנה (בטעות שאין שינוי ענין- יוצא בדיעבד)

והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות תפלה (ה"ו) קרא וטעה וכו'. וכתבו הגהות מיימון (אות ד) שנראה להביא ראיה מדגרסינן בירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) מניין לתרגום? דכתיב (נחמיה ח ח): "ויקראו בספר בתורת האלהים" וגו', "ויקראו בספר"- זה מקרא, "מפורש"- זה תרגום, "ושום שכל"- הם הטעמים, "ויבינו"- זה המסורת, וא"ר יונה: אף על גב דאיתמר: אין התרגום מעכב, טעה- מחזירין אותו, וכ"ש לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא.

וה"ר מנוח (ספר המנוחה שם) הביא ראיה מדאמרין בפרק חלק (סנהדרין צט.): כל האומר כל התורה מן השמים, חוץ מדקדוק אחד, הרי זה בכלל דבר ה' בזה (במדבר טו לא⁹⁹) וכיון שדקדוק אחד יש לו שורש גדול, צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח, ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה, ע"כ.

ולי נראה להביא ראיה מדגרסינן בירושלמי דמגילה (פ"ב ה"ב): אין מדקדקים בטעיותיה, ומפרש כגון בין יהודים ליהודיים, משמע דדוקא במגילה הקילו, אבל בס"ת מדקדקים. ואח"כ מצאתי בהדיא דגרסינן בירושלמי דפרק הקורא את המגילה עומד (ה"ה): טעה בין תיבה לתיבה- מחזירין אותו, אפילו טעה בין אם לנאם.

כתב הכל בו (סי' כ יא): קרא וטעה אפילו באות אחת- מחזירין אותו, עד שיקרא בדקדוק, והני מילי הקורא שברך, אבל על החזן- אין לחוש אם לא קרא בדקדוק, ע"כ.

ואין טעם בדבריו, דקריאה בציבור כתקנה- לא תליא בברכה, שהרי בימי חכמי התלמוד שהיה הראשון - מברך ראשונה, והאחרון- ברכה אחרונה, היעלה על הדעת שלא היו מקפידים בקריאת האמצעיים?! ומיהו אפשר לקיים דבריו בטעות שאין המשמעות משתנה, ואפילו בטעות כזה מחזירין לקורא, וכן נראה מדברי ארחות חיים (הל' קריאת אות יח). כתוב בכתבי מה"ר ישראל (תרה"ד ח"ב, סימן קפ"א) ראיתי כמה פעמים לפני רבותי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוקי טעמים וגם בפתח וקמץ סגול וצרי אף על פי שגערו בו קצת, מכל מקום לא החזיר מהן.

⁹⁹ ספרי זוטא פרק טו פסוק לא: כי דבר י"י בזה, זה האומר למה נכתב זה. ואת מצותו הפר, זה האומר כל התורה מן השמים חוץ מן הפסוק הזה.

שו"ע או"ח קמב, א: קרא וטעה, אפילו בדקדוק אות אחת- מחזירין אותו. הגה: וכן דין החזון הקורא; **ודוקא** בשינוי שמשנתה ע"י זה הענין, אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד- **אין מחזירין אותו**, אבל גוערין בו (ב"י ופסקי מהרא"י סימן קפ"א).

משנה ברורה:

(א) אפילו בדקדוק אות אחת - כגון שחיסר או הוסיף איזה אות וכדומה כמו שיבואר לקמיה: (ב) מחזירין אותו - שיקראנה בדקדוק, והיינו בין כשהוא עומד עדיין בפסוק זה **ובין שכבר גמר הפרשה, ואפילו בירך לאחריה נמי העולה אחריו חוזר לאותו פסוק** וקורא ממנו ולהלן עד סוף הפרשה ועוד שלשה פסוקים מפרשה שאחריה: (ג) החזון הקורא - כלומר עכשיו שהחזון הוא הקורא, נמי דינא הכי, אף על פי שהוא אינו מברך על הקריאה, **דלאו בברכה תליא מילתא**: (ד) אבל אם טעה וכו' - וה"ה אם חיסר או הוסיף איזה אות במקום שאין הענין משתנה עי"ז, כגון שקרא לאהרן- הרן בפתח בלא אל"ף, או למצרים מצריים וכדומה. ונקט נגינה וניקוד, משום דע"פ רוב אין הענין משתנה על ידם, **ובניקוד נמי אם אירע שהענין נשתנה עי"ז** כגון יַעֲשֶׂה בפת"ח קרא יַעֲשֶׂה בציר"י או להיפוך או בחלב בחט"ף קרא בחלב בציר"י או יושב ישב וכל **כיוצא בזה שהענין משתנה- בודאי מחזירין אותו גם בניקוד**, ובספר שלחן עצי שטים הוסיף עוד, **דה"ה בנגינת הטעמים כשהענין משתנה עי"ז**, כגון שקרא משרת במקום מפסיק- **מחזירין אותו** (ודלא כמו שאומרים ההמון, שאם קרא את השם- אין מחזירין בטעה בנגינה): (ה) אין מחזירין אותו - היינו בין בחזון הקורא, ובין העולה: (ו) בו - וכתב בתשובת מהר"מ מינץ: החזון צריך לחזור מתחלה הסדרה שתהא שגורה בפיו כל הדקדוקים במתגין לעיל ומלרע ימין ושמאל, ויקרא במתון ולא במהירות, ואולי יבלע שום אות או תיבה והביאו הא"ר.

ביאור הלכה קמב, א ד"ה * מחזירין אותו: ...אם כבר גמרו הקריאה וזכרו שטעו בתיבה שהענין משתנה עי"ז, לדעת השו"ע יצטרך לחזור ולקרות פסוק זה ועוד שני פסוקים עמו, ובברכה לפניה ולאחריה, כמו בדילג פסוק או תיבה בסימן רפ"ב, **ובח"א** כתב דלענין ברכה, סמכין על הפוסקים דסוברין דאפילו בנשתנה הענין- א"צ לחזור בדיעבד עי"ש,

ואף **דבאמת לא בריא דבר זה**, דהטור או שארי המקילין יסברו דאפילו בנשתנה הענין א"צ לחזור [ענין במפרשי השו"ע], מ"מ למעשה יש לנהוג כוותיה דבלא"ה לא בריא ד"ז, דלדעת הרמב"ם שפסק דמחזירין יסבור דאפילו גמר כל הקריאה יצטרך לחזור, דילמא כונתו דבשעה שעוסק באלו הפסוקים יחזור, אבל לא דאינו יוצא אפילו בדיעבד, ואף דמהרא"י כתב דמשמע קצת דאינו יוצא, לא משום זה נסמוך לחזור ולברך...

ביאור הלכה קמב, א ד"ה * אין מחזירין אותו - ובביאור הגר"א מפקפק אפילו במקום שאין הענין משתנה, כגון מצרים מצריים וכדומה, וכן אם טעה בין אם לַאֲם, נמי דעתו דמחזירין, וכן פסק הפר"ח דאפילו במקום אהרן, קרא הָרֶן [בפתח אלא שחיסר האלף], ובמקום מצרים מצריים דאין הענין משתנה עי"ז נמי חוזר, ומסיים מיהו **אם לא טעה באותיות אלא בניקודם או בטעמים ואין הענין משתנה בשום דבר עי"ז- אין מחזירין אותו רק גוערין בו**. עיין שם. ומסתברא דגם הגר"א מודה לזה.

ובדה"ח הפריז על המדה ופסק **דאפילו במקום שהענין משתנה** מי שנוהג להקל **שלא להחזיר** אין למחות בידו והביא זה מא"ר, **ולא מסתברא להקל כ"כ** בדבר שמעיקר הדין חוזר בכל גווני, כמו שהוכיח הגר"א ודי לנו להקל במה שהקיל הרמ"א.

פסקי תשובות: ואם טעה בעת שהזכיר שם קודש או שטעה לפני כן, אך המשיך והזכיר שם קודש והזכירוהו שטעה, אין צריך לסיים הפסוק, אלא יתחיל שוב מתחילת הפסוק ויאמר כהוגן. אך נהגו העולם בנידון כזה לסיים הפסוק כולו ואח"כ לחזור מתחילת הפסוק, אמנם אם יש בפסוק הזה בהמשכו עוד שם קודש אין לו לסיים הפסוק, אלא יפסיק מיד ויתחיל מתחילת הפסוק¹⁰⁰.

2. טעה בניקוד או בטעמים, האם חוזר, פרט

כלול בתשובה הקודמת

עיין שם שהמשנה ברורה כתב שכאשר שינה את הענין ע"י הטעמים- מחזירין אותו, אף אם כבר קרא שם ה' (כלא מחשבת ה"המון" שאין חוזר לאחר שכבר קרא שם השם).

¹⁰⁰ **שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן מ:** למעשה נוהגים דכשיש שם השם מסיים לקרוא הפסוק כולו, וחוזר לאחר מיכן לקרותו כולו שנית, אכן אם לאחר מיכן יש בהמשכו עוד שם השם, נראה דאזי יש לנהוג ככתוב בחסל"א, דהיינו להשאיר החצי פסוק שקרא ולחזור לראש לקרוא כל הפסוק מחדש כתיקונו.

ביאור הלכה סימן קמב סעיף א ד"ה * אבל אם טעה וכו' - פשוט דדוקא בטעות באיזה אות, אבל אם חיסר איזה תיבה, אפילו לא נשתנה הענין עי"ז, כגון: "כי אני הכבדתי", וקרא: "כי הכבדתי" - לא יצא, וצריך לחזור, דלא נזכר בשום מקום בחיסר תיבה שיהא חילוק בין נשתנה הענין או לא.

פסקי תשובות: כתב במשנ"ב: אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד כשאין משתנה הענין עי"ז - אין מחזירים אותו, אבל גוערין בו. פירוש אם המשיך בקריאה - אין מחזירים אותו, אבל אם **עדיין עומד במקום שטעה - יקרא שוב, ואלו שעומדים קרובים אליו מעירים לו בדרך כבוד**, אבל אין לגעור בו ולהכלימו ברבים, וכלשון הטור: כתב בעל המנהיג אם טעה הקורא וכו', טוב שלא להגיה על שגגותיו ברבים, שלא להלבין פניו, דאע"פ שטעה בה - יצא ידי קריאה, ורק אם בשאט נפש או בקלות הדעת או בעצלות נמנע מללמוד עצמו מקורם בטוב, הרי הוא בכלל גוערין בו.

בניה"ל ד"ה "אבל" כתב שדווקא בטעות באיזה אות, אבל אם **חיסר איזה תיבה**, אפילו לא נשתנה הענין, כגון: "כי אני הכבדתי", קרא: "כי הכבדתי" - לא יצא, ואין חילוק בין נשתנה הענין או לא, אבל אם הוסיף תיבה או אות באופן שאין הענין משתנה - אין צריך לחזור, ואם כפל תיבה אחת פעמיים, אף שהענין משתנה עי" כד - אין צריך לחזור, ודע כי **הספרדים** הפוסקים כהמחבר נוהגים לחזור אף על טעות שאין משתנה הענין, אבל בטעה בטעמי המקרא - אין נוהגין לחזור.

3. מושב שיש בו מניין, אך אין מי שיודע לקרוא לפי הניקוד והטעמים, כיצד ינהגו

שו"ע: קוראים בברכה

פרי חדש ופרי מגדים: קוראים בלא ברכה

בית יוסף או"ח קמב, ב:

וכתב עוד שם בשוב שיש שם מנין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמיה, נראה **דאפילו הכי יקראו בתורה**, כמו שקורים בציבור בברכה כהלכתה, ומפטירין בנביא.

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן קפא: ואשר שאלתני ביישוב שיש שם מנין, ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמים, או יש כאן הידוע אבל לא למד וחזר לידע לקרות?

נראה **דאפ"ה יקראו בתורה** כמו שקורין בציבור בברכה כהלכתה ומפטירין בנביא. ואף על פי שכתב **הרמב"ם** שאם טעה הקורא בדקדוק אחד - מחזירין אותו, משמע קצת דאפילו בדיעבד לא יצא. הא כתב בטור או"ח **דראבי"ה** פליג אהא, וכתב דאין להכלימו ולהחזירו על כך, מייתי ראיה ממדרש דאם קרא לאהרן - חרן, יצא. ואותו מדרש מייתי נמי בהגה"ה באשירי בשם מהרי"ח פרק במה אשה.

משמע בפשיטות דבשעת הדחק קורין לכתחילה בדרך זה, וכן ראיתי כמה פעמים לפני רבותי ושאר גדולים שטעו הקוראים בדקדוקי טעמים, וגם בפת"ח וקמ"ץ סגו"ל וציר"י, אף על פי שגערו בו קצת, מ"מ לא החזיר מהן. **אמנם אם יש שם יודע לקרות בדקדוק, ואין מקפידין להשיאו כדי שילמוד לקרות, כה"ג לא יקראו בלא דקדוק** כדאיתא בהגה"ה באשירי דלעיל, דהנ"מ דלית רבא למגמר עיין שם.

דרכי משה הקצר או"ח קמב: (א) דיש לסמוך בשעת הדחק אמרדכי, דכתב בשם ראבי"ה דאין להכלימו ולהחזירו על כך. אמנם אם יש מי שיודע לקרות בדקדוק, ואין מקפידין להשיאו כדי שילמוד לקרות - כה"ג לא יקרא בלא דקדוק (עכ"ל תה"ד שם).

שו"ע או"ח קמב, ב: וישוב שיש שם מנין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכתה בדקדוק ובטעמים, **אפ"ה יקראו בתורה בברכה**, כהלכתה. (ומפטירין בנביא ועיין בסמוך ריש סי' קמ"ג).

אמנם בפרי חדש חלק על השו"ע, וסבר שאם יש חשש שהקורא יקרא בטעות - אין לברך:

פרי חדש: אפילו הכי יקראו בתורה וכו'. ומסתברא לי דהיינו דוקא כגון לאהרן - הן, פירוש: שלא קרא האלף, או יהודים יהודיים וכיוצא, אבל אם טועה בטעות שמשנה הענין וכגון שבמקום חלב קורא חלב או איפכא, וכן במקום זָכָר קורא זָכָר כגון תמחה את זכר עמלק וכיוצא בזה, ואין שם יודע שיוכל להחזירו מטעותו פשיטא שאין מברכין בתורה ואין מפטירין בנביא, נראה לי ברור.

כן כתב בפרי מגדים (אשל אברהם סימן קמב):

ומסתברא כהאי גוונא בישוב שאין יודעים ומשתנה ממש הענין- **אין קורין בברכה**, וכן זכר עמלק (ברוב נוסחאות בשני סגולין בפרשת בשלח שמות יז, יד), אם קורא בב' קמצין משתנה ענין, נקיבות לא, כהאי גוונא אין קורין בברכה. ועיין פרי חדש [אות ב], ומיהו בלא ברכה קורין.

משנה ברורה:

(ז) יקראו בתורה בברכה - בלי נגון הטעמים ומשמע מכמה אחרונים דאפילו אם אין שם מי שיודע כלל, **ובודאי יטעו גם בכמה טעויות שהענין משתנה ע"ז, אפ"ה התירו להם לקרות ובברכה כדי שלא תתבטל הקריאה לגמרי, והפ"ח חולק בזה**, וכתב דכיון שיטעו בטעויות שמשתנה הענין כמו שבמקום חלב קורא חלב או מ-זָכָר ל-זָכָר, ואין שם יודע שיוכל להחזיר הקורא מטעותו, פשיטא שאין מברכין בתורה ואין מפטירין בנביא, **וע' בפמ"ג שגם הוא מצדד כן ודעתו דיש לקרות בלא ברכה**: (ח) כהלכתה - ואם יש שם מי שיודע עכ"פ לקרות הטעמים מתוך החומש, יקרא זה מתוך החומש לפני האיש הקורא בס"ת להורות הדרך בנקודות וטעמים כראוי, והקורא מתוך החומש לא יקרא בקול רם, רק כדי שיהא נשמע להקורא מתוך הס"ת [לבוש¹⁰¹ וש"פ].

4. מה הטעם שצריך לקרוא מעומד, ומה הדין בדיעבד

טור או"ח קמא: וצריך לקרות מעומד דתנן הקורא את המגילה יושב- יצא, משא"כ בתורה. ומטעם זה נמי צריך לזהר שלא לסמוך, דאמרינן בפ"ב דזבחים: עמידה מן הצד, פירוש ע"י סמיכה איכא בינייהו לרבנן לא הוי עמידה

מבואר בבית יוסף שהטעם הוא משום, שהתורה ניתנה באימה, שנאמר "ואתה פה עמוד עמדי":

בית יוסף שם, א:

וצריך לקרות מעומד דתנן (כא). הקורא את המגילה עומד יושב. כלומר אם רצה עומד אם רצה יושב ובגמרא (שם) תנא מה שאין כן בתורה ופירש רש"י מה שאין כן בתורה שאין קורין בתורה בציבור מיושב ומשמע **דדוקא הקורא צריך לעמוד** אבל לא שאר הציבור וכן נוהגים ואף על פי שהמרדכי כתב בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת ס"י תכב) **שהר"מ** (תשב"ץ קטן ס"י קפב) **היה עומד** בשעת קריאת התורה וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתיים, בהלכות קטנות (מרדכי ס"י תתקסח) כתב יש עומדים בשעת קריאת התורה ומביאים ראיה מדכתיב (נחמיה ח ה): וכפתחו עמדו כל העם, ואין ראיה מכאן, דבסוטה (לט). מפרש עמדו לשון שתקה והכי משמע בירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) דההוא גברא דהוה קרי וסמך א"ל עמוד **מה נתינה בעמידה ובאימה וכו'** משמע דוקא לחזן יש לעמוד עכ"ל. וכן כתב רבינו בסוף סימן קמ"ו בשם רב שר שלום.

...וכן כתב הרא"ש בריש פרק הקורא את המגילה עומד אמאי דאמרינן ומנא לן דקורא בתורה צריך להיות עומד א"ר אבהו דאמר קרא (דברים ה כח) **ואתה פה עמוד עמדי** ואפילו לסמוך אסור כדאיתא בירושלמי רבי שמואל בר יצחק על לבי כנישתא חזא לחד בר נש תרגם וסמך לעמודא אמר ליה אסור לך **כשם שניתנה באימה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה**. ומיהו אם הוא בעל בשר כתב המרדכי בפרק קמא דברכות (ס"י טו) בשם הירושלמי דשרי.

שו"ע שם, א: צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד- אסור, אלא אם כן הוא בעל בשר. הגה: וכן החזן הקורא צריך לעמוד עם הקורא (מרדכי הלכות קטנות).

משנה ברורה: (א) צריך לקרות מעומד - הקריאה שקורין בצבור:

- (1) וילפינן זה מדכתיב: "ואתה פה עמוד עמדי", משמע אפילו השם יתברך המקרא למשה, היה עומד כביכול, וא"כ כל שכן שכל ישראל היו עומדין מפני אימת הקדוש ברוך הוא הנותן אותה,
- (2) ואמרינן עוד: "כשם שניתנה באימה, כך אנו צריכים לנהוג בה באימה",

¹⁰¹ **לבוש אורח חיים סימן קמב סעיף ב:** יישוב שיש שם מנין ואין שם מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמים, אפילו הכי יקראו מתוך התורה ויברכו עליה ויפטירו בנביא, דבשעת הדחק כזה התירו להם שלא לבטל הקריאה. ונהגו שאחד עומד אצל החזן ומקרא לו הטעמים מתוך החומש, ובלבד שאותו המקרא לא יקרא בקול רם רק כדי שישמע החזן שלא לבלבל הציבור, דתרי קלי לא משתמע

ומ"מ בדיעבד שקראה מיושב- יצא, וא"צ לחזור ולקרות

5. על איזו טעות מוציאים ס"ת אחר

תשובה לעיל

6. החזירו ס"ת בגלל טעות שנמצאה, מהיכן חוזרים וכיצד ינהגו עם הברכות

תשובה לעיל

1. יש בידו מעות לתפילין או למזוזה, מה יקנה

סיכום הדעות:

- א. רמ"א, בית הלל: תפילין. בגלל שהם חובת הגוף
- ב. מגן אברהם: מזוזה. וזה במצב שניתן להשאיל תפילין, וזה לנו שמניחים תפילין רק בזמן ק"ש ותפילה, ולא כל היום, ועל כן ניתן להסתדר עם תפילין בהשאלה
- ג. חומות ירושלים: אם הוא רוצה ללבוש תפילין כל היום, צ"ע מה קודם
- ד. פתחי תשובה:
01. צריך עיון, בגלל שאם יעדיף תפילין- יפסיד בוודאי מזוזה (שאי אפשר מזוזה בהשאלה), אך אם יעדיף מזוזה- ייתכן שישגיג תפילין בהשאלה.
02. ייתכן שדוקא ודאי מוציא מודאי, אך ספק אם לא יהיה לו תפילין בהשאלה, אינו מוציא מודאי זה שלא יהיה לו מזוזה וציצית
03. אם הוא שוכר בית- תפילין קודמים, כי חיוב המזוזה בבית שכור הוא רק מדרבנן
04. אם יש לו כבר תפילין של רש"י- מזוזה קודמת לתפילין של ר"ת
- ה. הרב גאנצפריד: מזוזה קודמת לתפילין, במצב שהוא יכול להשיג תפילין בהשאלה

רמ"א יו"ד, רפ"ה, א: הגה: ומ"מ אם אין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה, יקנה תפילין ולא מזוזה, (ירושלמי סוף מגילה ובבב"ב ס"י ל"ח ס"י"ב), דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפה.

פתחי תשובה יורה דעה סימן רפה ס"ק ב:

(ב) יקנה תפילין - עיין במג"א סימן ל"ח סק"ד שכתב דלדידן שאין מניחין רק בשעת ק"ש ותפלה אם אפשר בשאלה- מזוזה קודמת, דאי אפשר בשאלה. ועיין בספר חומות ירושלים¹⁰² סוס"י רס"ה שכתב דאם רוצה ללבוש תפילין כל היום, וא"א בשאלה לכל היום, צ"ע הי קדים, ע"ש.

ועיין בש"ת בא"ח סימן כ"ה סק"א שכתב לענין ציצית ותפילין שכתבו האחרונים שאם אפשר שיהיה לו תפילין בשאלה- ציצית קודמין, וז"ל:

ונראה דהיינו אם נכון לבו בטוח שיוכל לשאול תפילין בכל יום שעכ"פ לא יהיה צריך להחזירם כ"ז שירצה, אם לא יזדמנו לו לקנות, ואם לא- אכתי איכא למיחש שמא יצטרך להחזירם טרם שיזדמנו לו אחרים, ונמצא בטל ממצות תפילין שהוא קודם לציצית, עכ"ל.

וא"כ ה"ה לענין תפילין ומזוזה אם אינו בטוח שיהיה לו תפילין בכל יום בשאלה תפילין קודמין.

דוקא ודאי מוציא מודאי, אך ייתכן שאין ספק מוציא מודאי:

אך לדעתי צ"ע, דאפשר הא דתפילין קודמים למזוזה וציצית, דוקא ודאי דתפילין מודאי דמזוזה וציצית, היינו היכא שאם לא יקנה תפילין יתבטל בודאי ממצות תפילין, אבל לא שיהא ספיקא דידיה מוציא מידי ודאי שלהם.

כגון הכא, שאם לא יקנה תפילין, אפשר שיקיים גם מצות תפילין בשאלה, אולי מזוזה וציצית קודמין, דאם יקנה תפילין- יתבטל בודאי ממזוזה וציצית, אבל אם יקנה מזוזה וציצית אפשר שיקיים גם מצות תפילין, וא"כ אף אם אינו בטוח שיהיו לו תפילין בכל יום, מכל מקום מזוזה וציצית קודמין.

ומ"מ אף אם נאמר כן, נראה דדוקא באם צריך למזוזה בבית שלו, (וכן בציצית בטלית שלו עיין בא"ח סימן י"ד ס"ג), אבל בשוכר בית, דהא דחייב במזוזה אחר ל' הוא רק מדרבנן כמ"ש לקמן סוף סימן רפ"ו פשיטא

¹⁰² דף קי"ג, טור שמאלי, פסקה שניה (שורה 6)

דסיפקא דתפילין קודם לודאי זו דמזוזה, כמ"ש בא"ח סימן תקצ"ה בענין שופר ותפלה.

עוד צ"ע באם יקנה תפילין יתבטל משתי מצות מזוזה וציצית, שדמיהן מועטין, ולא אפשר לו תפילין בשאלה, איזה מהם קודם. עוד כתב בס' ש"ת דאם **יש לו תפילין של רש"י, ורוצה להניח תפילין של ר"ת ג"כ, ואין לו ציצית-קודמין**, כיון דרובי דאינשי אין מניחין תפילין של ר"ת כלל. אבל איפכא-לא, דאם יש לו של ר"ת, ואין לו של רש"י, הם קודמין לציצית כו', ע"ש וה"ה למזוזה.

פתחי תשובה ס"ק ג' כתב לעיין ב:

שו"ת **רבי עקיבא איגר** מהדורא קמא סימן ט:

תמצית דבריו:

רב הונא: חובת הגוף עדיפה (ממילא יש לנו להעדיף תפילין)

שמואל: תדיר קודם (עם זאת הוא יודה שיכול לקנות מה שירצה כי בכל אחד יש מעלה אחרת: מזוזה- תדירה, ותפילין- מקודשות)

למעשה: שמא הלכה כרב הונא, ולכן יש להעדיף תפילין על מזוזה

לידידי הרב רבי ראובן נ"י אב"ד דק"ק טיצק. על שאלת רומפכ"ת (רום מעלת פאר כבוד תורתו) במי שאין ידו משגת לקנות תפילין ולולב או סוכה, וכן מי שאין ידו משגת לקנות מזוזה לפתחו ולולב לצאת בו, הי מנייהו קדים.

מקור הדין **בירושלמי** סוף מגילה וז"ל שם: תפילין ומזוזה- הי קדים? שמואל אמר: מזוזה קודמת, ור"ה אמר: תפילין קודמין, מ"ט דשמואל! שכן היא נוהגת בשבתות ויו"ט, מ"ט דר"ה! שכן היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדברות, מתני' מסייע ליה לשמואל: תפילה שבלה- עושים אותה מזוזה, ומזוזה שבלה- אין עושים אותה תפילה, שמעלין בקודש ולא מורידין עכ"ל.

ונלענ"ד דהכוונה שכן נוהגת¹⁰³ במפרשי ימים, היינו דהחוב על גופו בכ"מ (בכל מקום) שהוא, ואין לו מנוס לפטור מזה, משא"כ במזוזה דאי בעי מפרשי כל ימיו בימים¹⁰⁴ ומדברות, ואין לו בית דירה ופטור ממזוזה, וה"ה דהוי מצי למימר דאי בעי דר כל ימיו בבית שאולה ושכורה, כנלענ"ד ברור.

וראיתי בספר **בית הלל** שכתב ביו"ד (סי' רפ"ה ס"א) וז"ל:

ונראה לי **דתפילין** קודמין לסוכה ולולב, משום דתפילין- חובת הגוף דהיינו ללבוש, דאלת"ה, אלא דסוכה ולולב הווין ג"כ חובת הגוף, וכדאיתא בקידושין, דכל שאינו חובת קרקע- מקרי חוה"ג (חובת הגוף), א"כ גם מזוזה אינה חובת קרקע, אלא חובת הגוף הדר בבית, א"ו (אלא ודאי) **נראה דחובת הגוף היינו שהוא מלבוש**, וא"כ הוא קודם לסוכה ולולב, וכ"ש לציצית, דציצית- תשמישי מצוה, ותפילין- תשמישי קדושה, עכ"ל.

ובמחכ"ת **שגה מאד** בכוונת רמ"א דחובת הגוף היינו מלבוש, אלא **דכוונת הרמ"א דתפילין חוה"ג דהוא מ"ע שהחייב מוטל על הגוף לעשותו** וא"א לו למצוא טעם למפטר מחובתו, משא"כ מזוזה דאין חיוב מוטל על גופו לקנות לו בית לקבוע מזוזה, אלא דאם דר בביתו חל עליו חובת מזוזה, ואי בעי דר בבית שאולה ושכורה ופטור ממזוזה, זולת לגבי ציצית הדין עם הבית הלל, דדמי ממש בזה למזוזה, דאין עליו חיוב ללבוש טלית בת ד' כנפות ולעשות בהם ציצית, ואי בעי לובש טלית בת ג' כנפות ופטור מציצית.

אולם נראה מטעם אחר דהדין עם הבית הלל דתפילין קודמין לסוכה ולולב, והיינו כיון דחזינן **דשמואל סבר דמזוזה קודמת לתפילין שכן נוהגת בשבתות ויו"ט**,

וני"ל דאין הכוונה דמשום דנוהגת בשווי"ט (בשבתות וימים טובים) הוי מ"ע שלא הזמן גרמא ונשים חייבות, והוי עשה ששורה בכל, מש"ה עדיף מתפילין דאינה נוהגת בשווי"ט והוי מ"ע שהז"ג ונשים פטורות והוי מ"ע שאינה שורה בכל, וכמו דמצינו פ"ק דיבמות לענין דחיית עשה לל"ת דשורה בכל, חמור מאינה שורה בכל, וכן פ"ג דברכות (דף כ' בתוס' ד"ה שב ואל תעשה) דכבוד הבריות דוחה לאיסור שאינו שורה בכל [אב"ה עי' לאבא מארי נ"י בחדושי מ"ש על דברי תוס' אלו],

דא"כ הו"ל למנקט בקיצור שכן נוהגת בנשים, דהא משנה ערוכה היא בברכות (דף כ'), דנשים פטורות מתפילין וחייבות במזוזה, ומה צריך שמואל למנקט טעמא דמלתא דחייבא ופטורא דנשים ונקט המסבב ולא המסובב, ובפרט דמהך טעמא דמזוזה נוהגת בשווי"ט והוי מ"ע שלא הזמן גרמא אינו מספיק לחייב הנשים בכך, דהיה מהראוי לפטור דהוקש לתפילין, אלא הטעם דאטו גברא בעי חיי ונשי לא בעי חיי,

¹⁰³ חיוב תפילין

¹⁰⁴ עיין לעיל לגבי התשובה בדין ספינה, שהבאנו בשם הפתחי שערים, שאף שהשו"ע פסק שספינה פטורה ממזוזה, אך זה בגלל שהיא נעה ונדה, אך אם מדובר בספינה קבועה, שיש בה דירות ממש, יש מחייבים בה מזוזה בברכה, עיי"ש.

וכדאיתא בקידושין. גם לא מצינו דעשה ששוה בכל, קודם לעשה שאינה שוה בכל... אע"כ דאין בזה מעלה לענין קדימה, וההיא טעמא דשמואל בירושלמי דמזוזה קודמת דנוהגת בשבתות וי"ט, היינו דהוי תדיר, דאף דאנו דנין לענין שאחד ידחה לגמרי מ"מ גם בזה קיימא הכלל דתדיר קודם [וכמ"ש המגן אברהם סי' תרפ"ד סק"ב והביא ראיה מתוס' סוכה דף נ"ד ע"ב ע"ש].

ולענ"ד הכי מוכח מדברי שמואל שבירושלמי הנ"ל, גם מפורש כן בהרא"ש פ"ב דשבת (סי' י"ב), וכיון שכן ממילא הדין דתפילין קודמין לסוכה ולולב דתדיר יותר, דעד כאן לא פליג ר"ה על שמואל אלא מטעם דס"ל דתפילין דהוי חובת הגוף עדיף ממעלת תדיר, אבל בתפילין וסוכה ולולב דכלהו הוויין חובת הגוף לפי פירושינו הנ"ל, קיימא הכלל דתדיר עדיף.

ובאמת אין בזה נ"מ כ"כ לדינא דבממה נפשך :

- א. (תפילין עדיף מסוכה בשאר ימות השנה) אם הוא קודם סוכות וצריך לקנות תפילין לצאת בהם עתה, נראה דפשיטא דתפילין עדיף דלא דחינן חיוב דהשתא מקמי חיובא דבתר זמן,
- ב. (אם הוא בחול המועד, ויש לו כסף ללולב עכשיו, אך לא ישאר לו כסף לתפילין אחר החג- תפילין קודמים) ואם הוא בחול המועד, להפוסקים דחוה"מ זמן תפילין, וכן אף להסוברים דחוה"מ- לאו זמן תפילין, אם עיי' שיקנה לו במעותיו לולב, לא ישאר בידו מה לקנות לו אחר י"ט תפילין, י"ל דודאי תפילין עדיף, דהא לולב בזמן הזה ביום טוב ב' דרבנן ותפילין דאורייתא עדיפא,
- ג. (לדעה שחיוב הנחת תפילין בחוה"מ מדאורייתא, אם הוא יצליח להשיג תפילין לאחר סוכות, ועתה אין לו אלא רק כסף לתפילין או לולב- תפילין קודמים) ואם אחר י"ט יהיה מצוי לו תפילין, ורק לפי שעה בחוה"מ אין לו תפילין, להסוברים דחוה"מ זמן תפילין בודאי עדיף תפילין דאורייתא ללולב דרבנן,
- ד. (לדעה שאין חיוב הנחת תפילין בחוה"מ, אם הוא יצליח להשיג תפילין לאחר סוכות, עדיף לקנות לולב) ולהסוברים דחוה"מ לאו זמן תפילין בודאי לולב עדיף לצאת עכ"פ ידי דרבנן,
- ה. (כיון שיש ספק אם חוה"מ חייב בתפילין, יש להעדיף תפילין) ולדינא דמספקי ההלכתא אם חוה"מ ז"ת (זמן תפילין) או לא, י"ל דתפילין עדיף דספק דאורייתא עדיף מודאי דרבנן, כדאיתא סוף מסכתא דר"ה שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין דאע"ג דהא ודאי והא ספק.

...ואולי י"ל כיון דעכ"פ לר"ה מצוה שהיא חוה"ג עדיף מתדיר בודאי תפילין עדיף, ואף לסברת שמואל דתדיר עדיף מחוה"ג מ"מ יכול לקנות איזה שירצה, דהא אנו קיי"ל דקדושת תפילין חמורה ממזוזה, ובתדיר ומקודש באיזה שירצה יעשה, וא"כ עכ"פ רשאי לקנות תפילין, ממילא ראוי לפסוק לעשות כן לקנות תפילין, דלמא הלכה כר"ה דחוה"ג עדיף.

...ואגב אודיעו מה דנ"ל לדינא, במי שיצא מדירתו לבית אחר לדור שם, ויש שם מזוזה מכבר שהניח שם הדר הראשון דמחוייב הוא לברך על המזוזה דזהו מצוה חדשה לו בבית זה, ואף דהוא פשוט, כמדומה אין נוהרים בזה ומצוי לשכוח.

הרב גאנצפריד בקיצור שולחן ערוך "מזוזת מלכים" סימן י"א בחלק הלכה למשה :

סעיף י' : "ואם אפשר לו בתפילין בשאלה, ומזוזה אינו מצוי לו בשאלה- מזוזה קודמות" (מג"א סי' ל"ח סק"ד).

2. ומה הדין כשיש לו ספק אם ישיג אחד מהם (תפילין או מזוזה), מי קודם

עיי' לעיל בפתחי תשובה שהסתפק, וכתב שיש צד לומר שמזוזה עדיפה על תפילין, כי תפילין אפשר בהשאלה, חוץ מאם מדובר בבית בשכירות, שאז עדיף תפילין, כי חיוב המזוזה בבית שכור, הוא רק מדרבנן.

הרב גאנצפריד בקיצור שולחן ערוך "מזוזת מלכים" סימן י"א בחלק הלכה למשה :

סעיף י"א : "ואם הדבר ספק, אם ימצאו לו תפילין בשאלה, יש מצדדים :

- א. **דבבית שלו**, דחיובו במזוזה דאורייתא- **מזוזה** קודמות, וכן בטלית שלו, ציצית קודמים, אבל
 ב. **בית שכורה וטלית שאולה** (דחיובם במזוזה וציצית רק דרבנן) **תפילין** קודמין (פת"ש יו"ד סי'
 רפ"ה סק"ב).

סעיף י"ב: "ולדעתי דאף בבית וטלית שלו, נכון שיפקירם, ויפטר מן התורה ממזוזה וציצית, ויקנה תפילין,
 וצריך עיון".

3. מרתף שיש לו שני פתחים, היכן וכמה מזוזות יקבע

טור יו"ד מזוזה רפ"ו: אם יש בבית הרבה פתחים פתוחים לחצר או לר"ה, ונעשו כולם לכניסת ויציאת בני
 הבית- כולם חייבין, אפילו נתמעטו הדירין, שאין רגילין עתה לצאת ולבא אלא באחד מהן. אבל מי שיש
 לו פתח קטן לצאת בו לבדו למדרשו וכיוצא בו, שאין בני הבית רגילין לצאת בו- פטור.

פרישה (כח) שאין בני הבית רגילין לצאת בו. פירוש גם לא היו רגילין מתחילה, וק"ל.

שו"ע יו"ד רפו, יח: בית שיש לו פתחים הרבה, אף על פי שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחת מהם, **חייב
 לעשות מזוזה בכל פתח ופתח**. הגה: הואיל ונעשו לכניסה ויציאה (משמעות הטור). **מרתף** שיש לו פתח מן הרחוב,
 שמכניסין בו יין בחביות גדולות, ויש לו פתח קטן מן הבית שנכנסים ויוצאים בו תמיד: אם הפתח הקטן ראוי
 למזוזה, היא חייבת והגדולה פטורה, ואם אין הקטן ראוי למזוזה, הגדולה חייבת והקטן פטור (ב"י בשם תשובת
 אשכנזית והיא בת' מהרי"ל סי' צ"ט).

מרתף שיש לו פתח גדול מהרחוב וקטן מהבית	כשהפתח הקטן ראוי למזוזה	כשהפתח הקטן אינו ראוי למזוזה
הפתח הגדול	פטור	חייב
הפתח הקטן	חייב	פטור
הסבר הש"ך	עיקר התשמיש הוא בקטן, והגדול משמש רק לפרקים, והרי הוא בטל לקטן	הפתח הקטן הוא כמו חור, והתשמיש העיקרי הוא בפתח הגדול

ש"ך ס"ק כ"ו: אם הפתח הקטן ראוי למזוזה - שיש בו גבוה עשרה ורחב ארבע כדלקמן, סימן רפ"ז, כיון
 שנכנסים ויוצאים תמיד דרך אותו פתח הקטן, ושם הוא עיקר תשמישו, והגדול- פטור, מפני שאין תשמישו
 שם בכניסה ויציאה, אלא לפעמים כשצריך להכניס בו היין בחביות, ואין זה תשמיש קבוע ובטלו היא לגבי
 הפתח קטן, **אבל** כשאין בקטן שיעור הראוי למזוזה אף על פי שמשמשין בקטן, אינו אלא כחור בעלמא,
 והגדולה היא עיקר הפתח.

פתחי שערים:

פתח המרתף שנכנס בו לפרקים מרה"ר, כגון להכניס כלים ויש בו עוד פתח רגיל בין מרתף לבית, שמשמש
 תדיר:

- א. אם הפתח עשוי להשתמש רק לפרקים- פטורה ממזוזה,
 ב. ואם נעשה מתחלה לכניסה ויציאה- חייב גם בו, אע"פ שמשמש בו רק לפרקים,
 ג. אבל אם מתחלה נעשית להשתמש בו להכניס דברים רק לפרקים- פטור ממזוזה (ע"פ הגמרא
 במנחות לג, ב ע"י פרישה אות כ"ח שו"ת שרגא המאיר ב-לב).

וי"א שאין הפתח פטור עד שישתתם ביתדות ומסמרים באופן שלא ייפתח עוד (דעת קדושים סי' רפ"ו סעי'
 י"ז¹⁰⁵), או אם יסגר את הדלת וינעל במפתח ויזרק את המפתח, דודאי מתיאש מלהשתמש בדלת זאת עוד.

פתח שמוביל למרתף:

- א. אם המרתף מרוהט והוא חדר שמשמשים בו כל השנה- חייב במזוזה.

¹⁰⁵ "שכל שקבוע במסמר וכיוצא קבע סתימא, הוי כסתום"

- ב. אם איננו מרוהט, אבל משתמשים בו לאוצר- ג"כ חייב במזוזה.
ג. אם לא משתמשים בו, אלא שנכנסים שם פעם בשנה, יש ספק אם חייבים לקבוע שם מזוזה¹⁰⁶.

דעת קדושים סעיף י"ח אות כ"ח: מרתף שיש לו פתח, מ"ש בשו"ע במרתף שפתח הגדולה פטורה. היינו מצד שאינו לכניסה ויציאה כלל, רק להכניס שם יין לעתים רחוקים. ומ"מ כשהקטנה אינה בת חיוב, מצטרפת הכנסת היין למה שראוי להיות מזוזה בכל חדר, ליתן מזוזה בהגדולה, ומשמע שקובע בברכה וצלע"ע.

4. פתח שיש עמוד באמצעו, כמה והיכן מזוזות יקבע

יש תשובה לעיל

5. הקובע מזוזה משנכנס לגור או קודם לכן, מה יברך

- א. משנכנס לגור: לקבוע מזוזה, ויש אומרים: על מצוות מזוזה
ב. קבע קודם שנכנס לגור, מה יברך כשנכנס לדירה בפועל לגור בה:
- מגן אברהם (ועוד אחרונים שהסכימו כן): לדור בבית שיש בו מזוזה
- ברכי יוסף חלק על המג"א
- פתחי שערים: למעשה לא נוהגים כמגן אברהם

שו"ע יו"ד רפט, א: בא לקבעה, יניחנה בשפופרת של קנה או של כל דבר ויקבענה במקומה ויברך: אקב"ו לקבוע מזוזה. ולא יברך בשעת כתיבתה.

פתחי תשובה (ג) לקבוע מזוזה - עיין במג"א סימן י"ט סק"א שכתב דאע"ג דקיי"ל מזוזה חובת הדר היא שכל זמן שאינו דר בתוכה פטור ממזוזה, אפ"ה **מברך כשקובעה**, דסתמא דמלתא קובע מזוזה כסדר בתוכה, ואפשר דאם קבע קודם שדר בתוכו, כשנכנס לדור מברך: "אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה", עכ"ד ע"ש. וכמדומה לי שראיתי בס' **בר"י** בא"ח שחולק עליו, ועמשי"ל סימן רצ"א ס"ק ג'.

פתחי שערים (שם):

"לקבוע מזוזה" (טור, רי"ף, רא"ש, רמב"ם), ויש נוסח שמברך: "על מצוות מזוזה" (ירושלמי מס' ברכות פרק הרואה ועיין רא"ש פרק קמא דפסחים י', גר"א, ויש מי שחידש שתלוי אם צריך קביעה במסמרים, אלא דלרש"י (בשיטמ"ק ב"מ דף ק"א) אין צריך קביעה, י"ל שמברך: "על מצוות מזוזה", ולהר"ן דמצריך קביעה, מברך: "לקבוע מזוזה".

6. היכן קובע את המזוזה, לכתחילה ובדיעבד

טור יורה דעה הלכות מזוזה סימן רפט:

איזהו מקומה במזוזות הפתח הימני שהוא ימין לביאה כשאדם נכנס לבית בחלל הפתח בטפח החיצון הסמוך לר"ה מב' שלישי גובה הפתח ולמעלה ולמטה מזה השיעור לא יניחנה אבל מזה השיעור ולמעלה הוא הכל מקומה עד המשקוף. **והרמב"ם** כתב בתחילת של שליש העליון של גובה השער ואם קבעה למעלה מזה כשירה והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה. ואם הניחה אחורי הדלת אין זה מצותה. ונראה שאם שינה באלו המקומות אינו מעכב רק שתהיה בצד הימין לביאה שאם לא קבע בצד הימין לביאה ודאי מעכב.

שו"ע יו"ד רפט, ב: איזהו מקום קביעתה? בתוך חלל של פתח, בטפח הסמוך לחוץ, (ואם שינה- אינו מעכב, ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה) (טור), בתחלת שליש העליון גובה השער. ואם קבע למעלה מזה- כשרה,

¹⁰⁶ לכאורה מצינו שחייב, שכן כתב בשיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף קא עמוד ב: ...אפילו יש לו עשרה בתים שאינו דר בהן דירה קבועה אלא שנכנס בהן פעם אחת בשנה חייבות כולן במזוזה חוץ מבית העצים שהנשים נאותות בהן ומאי ניהו רוחצות וכו'. ה"ר יהונתן ז"ל.

והוא שירחיקנה מהמשקוף-טפח. וצריך לקבעה על ימין הנכנס. (ואין חילוק בין אם הוא אטר יד או לא) (מרדכי ה"ק). ואם קבעה משמאל, פסולה.

ש"ך ס"ק ב: בטפח הסמוך לחוץ - שיפגע במזוזה מיד, אי נמי: כדי שתשמור לכל הבית שבפנים מהמזיקים.

פתחי שערים (עמ' ד"ש):

קבעה חוץ לטפח הסמוך לחוץ, נכון לכתחילה להסירה ולחזור ולקבעה (בן איש חי, פרשת כי תבוא החמיר בזה, וכתב דלא הוי דיעבד, כיון דבידו לתקנו) **ובשו"ת מנחת אלעזר** כתב שנכון לקרבה לתחילת הטפח, בכל מה שאפשר.

יש לקבוע את המזוזה בתוך חלל הפתח, דהיינו תחת המשקוף. ואם שינה ולא הניחה כלל בחלל הפתח, אלא בכותל, בין מבפנים ובין מבחוץ, יש אומרים שלא קיים מצווה כלל. כן היא דעת הנימוק"י והרמב"ם. אולם יש מקילים בדיעבד, וזה הרמ"א בשם הטור, אך יש שפירשו דעת הטור לפסול אף בדיעבד, וכן נראה מהלבוש. כל המזוזה צריכה להיות תחת המשקוף, ולא יצא ממנה חוץ למשקוף כלל, אפילו כשחלל הפתח רחב.

יש כמה דרגות במשקוף צר:

- א. לכתחילה כולה צריכה להיות תחת המשקוף ובאלכסון
- ב. ואם א"א באלכסון- תהי' כולה תחת המשקוף בזקיפה
- ג. ואם א"א להניחה תחת המשקוף הצר, כגון שהדלת סותמה, צריך שתהי' על כל פנים בחלל הפתח בטפח הסמוך לחלל המשקוף
- ד. תוך ג' טפחים לחלל המשקוף
- ה. אחורי הדלת שלא בחלל הפתח ועכ"פ תחת התקרה

אם המזוזה כפולה ומשקוף החיצון הוא גבוה מאד, יזהר שאם יקבע שם המזוזה, היא לא תהיה למטה משליש העליון מהמשקוף החיצון, ואם כבר קבע למטה משליש העליון הנ"ל, נראה דלא יצא, ויטלנה משם, ויחזור ויקבענה במקומו, ואם תחילת שליש העליון הוא גבוה, יקבענה תחת המשקוף.

מי שצריך לקבוע אחורי הדלת על הכותל, שלא תחת המשקוף, כגון בשעת הדחק, יראה לקבוע בטפח הסמוך לדלת או לחלל הפתח. ואפלו רק מקצתה חוץ לטפח- אינו יוצא. קבעה על הכותל אחורי הדלת, אם רחוק טפח, כשמורידה ומחזירה לחלל הפתח, צריך לחזור ולברך.

1. ס"ת, האם צריך עיבוד לשמה, לכתחילה ובדיעבד, ומה הדין אם יש ספק אם עיבדו לשמה

טור יו"ד סי' רעא: וצריך שיהיו העורות מעובדין לשם ס"ת

...תשובה לגאון לענין עיבוד לשמה רבנן דתרתני מתיבתא סבירא להו דכל שלא לשמה פסול לקרות בו בצבור ומורי רב משה גאון הוי פליג ואמר מצוה מן המובחר למיעבד עיבוד לשמה אבל מתורת ספר שקורין לא נפיק ואית לנא ולרבנן דקדוקא בהא מילתא לדחוייא לדרב משה גאון ומיהו אתם שאין במקומכם מי שעושה גוילים ולא דק פי' קלף אם יש במקומכם ס"ת כהוגן השמרו וקראו בו בצבור ואם לאו אל תשביתו קריאת התורה בציבור מפני שאומר הכתוב עת לעשות לה' הפרו תורתך אלא עשו ס"ת מן הדק אף ע"פ שאינה מעובד לשמה שמו"ר רב משה כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק וכ"ש על דרך שאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך אבל אם יש להן יכולת להחזיר יריעות הדק לידי מתוח ולהעביר עליה סיד לשמה הרי יצאתם ידי עיבוד לשמה ואם אין יכולת לעשות כן כתבו בו אף על פי שאין מעובד לשמה וקראו בו בצבור

שו"ע יו"ד רעא, א: ...וצריך שיהיו העורות מעובדין על ידי ישראל לשם ספר תורה, שיאמר בתחילת העיבוד כשמששים אותם לתוך הסיד: "עורות אלו אני מעבד לשם ספר תורה"...

ש"ך שם ס"ק א: וצריך שיהיו - מעובדים לשמה, משמע אם עבדו שלא לשמה - אפילו בדיעבד פסול, ואין לכתוב עליו ס"ת, ומשמע דאפילו אם כתב עליו ס"ת - פסול, וכן משמע בש"ס פרק הנזקין גבי ההוא דאתא לקמיה דר' אבא כו', וכן משמע בפוסקים, אבל הרא"ש וטור הביאו תשובת הגאון, שר' משה גאון פליג כו',

הלכך:

א. **אם יש להם יכולת** להחזיר יריעות הקלף לידי מתוח ולהעביר עליו סיד לשמה - הרי יצא ידי עיבוד לשמה,

ב. **ואם אין יכולת** לעשות כן ואין להם ס"ת אחרת ולא קלפים אחרים לכתוב עליו ס"ת כשרה - יכתבו בו, אף על פי שאין מעובד לשמה, ויקראו בה בצבור, ע"כ.

ברכי יוסף יו"ד רעא, אות ד: גוילים שבאו מהשביה מתוקנים, ויש ספק אם עבדום לשמן, יש להכשיר בשעת הדחק. וכ"ש אם נכתב כבר ס"ת עליהם. פרח מטה אהרן ח"ב סימן ק"א.

פתחי תשובה שם ס"ק ו: ...ועיין בתשובת פרח מטה אהרן (ח"ב סי' ק"א) שכתב בגוילים שהביאום מהשביה ויש ספק אם מעובדים לשם ס"ת, וכתבו ס"ת על אלו הגוילים - כשר בדיעבד:

1. דכיון דהוי פלוגתא דרבוותא, אי בעינן כלל עיבוד לשמה,

2. והכא איכא עוד ספק, שמא הם מעובדים לשמה, הוי ס"ס

ועוד דאפי' להני דמחמירים וס"ל דבעינן עיבוד לשמה¹⁰⁷, מודו דבשעת הדחק יכולים לכתוב על שאינו מעובד לשמה, וכיון דבשעת הדחק מהני לכתחלה, בדיעבד - לעולם מהני לקרות בו בצבור, ע"ש.

ועיין בתשובת פני אריה סי' נ"ב¹⁰⁸ שחולק עליו, וכתב שכבר בא מעשה כזה לידו בק"ק ראטרדם וצוה לסלק היריעות שלא נעבדו לשמן ולגנון ע"ש.

¹⁰⁷ אז ממילא יש לנו כאן רק ספק אחד, והוא האם היריעה מעובדת לשם ספר תורה, וספק דאורייתא לחומרא
¹⁰⁸ "שלעני"ד ספר תורה זו פסולה היא ואסור לקרות בה בציבור וכבר בא מעשה כזה ממש לידי פה ראטרדם בספר תורה של הגביר פ"ו הר"ר משה ב"ה יחזקאל יצ"ו וצויתי לסלק היריעות שלא נעבדו לשמן ולגנון דדוקא כשאין שם ספר תורה אחרת הוא שהתירו הגאונים לכתוב על קלף שאינו מעובד לשמה אף על פי שהספר תורה פסולה כדי שלא לבטל קריאת התורה בציבור וסמכו עצמם על מאמר הכתוב עת לעשות לה' וכי' וכן הוא מפורש בספר העתים שהביא הרא"ש"

3. ממה צריך לעשות את הדיו לכתחילה ובדיעבד

מצינו בירושלמי (מגילה א, ט) הלכה למשה מסיני שיהיו סת"ם נכתבים בדיו¹⁰⁹. נחלקו הראשונים במהות הדיו, ומצינו שלוש שיטות בדבר:

א. **דעת הרמב"ם** שכל צבע שחור המתקיים - כשר לכתוב בו, ולא נאמרה ההלכה לכתוב בדיו, אלא למעט שאר מיני צבעונים. אמנם, לכתחילה צריך להיות כתב היכול להימחק, ולכן לכתחילה אין להטיל קנקנתום בדיו, כיון שעל ידי כך אינו נמחק.

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה א, ד: כיצד מעשה הדיו? מקבצין העשן של שמנים או של זפת ושל שעווה וכיוצא בהן וגובלין אותן בשרף האילן ובמעט דבש ולותתין אותו הרבה ודכין אותו עד שיעשה ריקקין ומיבשין אותו ומצניעין אותו, ובשעת כתיבה שורהו במי עפצים וכיוצא בו וכותב בו, שאם תמחקנו יהיה נמחק, וזהו **הדיו שמצוה מן המובחר** לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות, ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק - כשרים.

רמב"ם על משנה סוטה ב, ד: אלא שהאומר שספרי תורות הכתובין במי עפצא וקלקנתוס - פסולות מפני שאינן נמחקין, הרי זה טעה בפסק ההלכה, מפני שלא ידע הכללים שבהם מתברר פסק ההלכה בתלמוד, אבל המסקנא האחרונה שנאמרה בתלמוד בענין זה שהיא הלכה למעשה, הוא אמרם: לכל מטילין קלקנתוס חוץ מפרשת שוטה שבמקדש, וכיון שהדבר כך, אין אצלינו שום דבר שאסור לכתבו במי עפצא וקלקנתוס, זולת פרשת שוטה שני וכתב ומחה כמו שביארנו.

ב. **דעת הרא"ש** דצריך דווקא דיו, ולא סגי בכל צבע שחור, ומכל מקום יכול לעשותו ממי עפצים וגומא, או ממי עפצים וקנקנתום.

ג. **דעת ר"ת** שדיו הוא הנעשה משרף מיני עצים הידועים לעושי הדיו, וכמו שהגמרא במסכת שבת אומרת, שכל השרפים יפים לדיו, ואם עשאן ממיני עפצים - פסול.

תוספות גיטין יט, א: דיו דיוותא - אומר ר"ת: דדיו שלנו, הוא קרוי דיו, ולא אותו שעושין מעפצים, דהוא לא מיקרי דיו.

בית יוסף או"ח לב, ג:

...ובירושלמי פרק קמא דמגילה (ה"ט) הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בעורות ובדיו, וכתבו **הרמב"ם** בפרק א' (תפילין ה"ג)¹¹⁰.

וכתבו **התוספות** ... שאומר ר"ת דדיו שמתקנים בעפצים - לא מיקרי דיו, מדתנן בפרק שני דגיטין (יט.) בכל כותבין בדיו, ואמרינן בגמרא: תאני רבי חייא: כתבו במי טריא ועפצא - כשר. משמע שרבי חייא בא להוסיף על המשנה, מכלל דעפצא לאו היינו דיו דמתניתין, וכן כתוב בסמ"ג סימן כ"ה ובספר **התרומה** סימן קצ"ה

והרא"ש כתב בהלכות ס"ת (סי' ו) דאינה ראייה, דמי עפצא לחודה - אינו נקרא דיו, אבל כשמערבין בו קומוס שקורין "גומא" בלעז נקרא דיו, וראוי לכתוב בו אפילו על קלף מעופץ,

והרמב"ם בפירוש המשנה בפרק שני דסוטה (משנה ד) כתב שמי שאומר שס"ת הכתוב באלחיב"ר - פסול, הוא טועה, והאריך בטעם הדבר וביאר שם המעתיק שאלחיב"ר הוא של עפצים, ומטילים בתוכו קנקנתום...

וכתבו שם **ההגהות** (אות ג) בשם **התוספות ורבינו שמחה** שהעיקר נראה, שבכל דבר שיעשה אדם דיו בדבר שיתקיים ויהא ניכר על הקלף - דיו הוא, וכותבים בו ספרים תפילין ומזוזות עכ"ל, **וזה כדברי הרמב"ם והרא"ש, וכן נהגו העולם לכתוב ספרים תפילין ומזוזות במי עפצא וקנקנתום.**

¹⁰⁹ תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת מגילה א, ט: הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין בעורות וכותבין בדיו

¹¹⁰ **רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה א, ג:** עשרה דברים יש בתפילין כולן הלכה למשה מסיני וכולן מעכבין, לפיכך אם שינה באחת מהן הרי התפילין פסולות, שנים הן בכתיבתן ושמונה בחפויין וקשירת רצועותיהן, ואלו הן השנים שבכתיבתן: שכותבין אותן בדיו ושיהיו נכתבין על הקלף.

שו"ע או"ח הלכות תפילין לב, ג: יכתבם בדיו שחור, בין שיש בו מי עפצים בין שלא במי עפצים. הגה: ולכתחלה יחמיר לכתוב בדיו העשויה מעשן עצים או שמנים שרוים במי עפצים (מהרי"ל סי' קי"ט) וכמו שיתבאר ב"ד סי' רע"א.

משנה ברורה: (ז) בדיו שחור - ודיו שמראהו דומה למראה הכחול, עיין בביאור הלכה: (ח) מעשן עצים - פי' ולא יטיל לתוכו קומא או קנקנתום [שקורין בל"א קופער וואסער], כי לכתחלה בעינן כתב שיוכל להמחק ועי' קומא או קנקנתום- הכתב עומד ואין נמחק, וזהו הכל למצוה מן המובחר בלבד, **אבל לדינא גם הרמ"א מודה דמותר לעשות ממי עפצים וקומא וקנקנתום, וכן נוהגין לעשות כהיום ע"י תערובות שלשתן וע"י בישול, דהכי עדיף טפי** [וכמו שכתב בתשובת משכנות יעקב סי' ל"ז], ועיין במ"א שכתב דבימיו לא ראה ג"כ לאחד מן הגדולים שנהג לעשות בדיו העשוי מעשן עצים ושמנים, [אך אפשר דהיו עושין מדיו של קוצים כמו שסיים בשם מהרי"ל], וכן פסק בספר גט מקושר ובספר ברכי יוסף לעשות כמנהגינו עכשיו, דהדיו העשוי מעשן עצים ושמנים מתקלקל ונמחק בנקל, ע"כ אין נוהגין בו עכשיו, **ודיו העשוי ממי עפצים בלבד בלא קומא [שקורין בל"א גומא] או מקנקנתום בלבד- פסול אפילו דיעבד**, כן כתב הגר"א בביאורו לקמן בסי' תרצ"א עי"ש ועיין בבה"ל. מותר לכתוב תו"מ בדיו הנעשה מסתם יינם ועי' בש"ת ס"ק ד'. דיו אין צריך לעשות לשמה.

שו"ע יו"ד רע"א, ו: ספר תורה צריך שיכתבנו בדיו העשוי מעשן השמנים שרוי במי עפצים. (ולכתחלה טוב לזהר שלא לעשות הדיו כי אם מדברים הבאים מן העץ) (כן משמע בזוהר פ' תרומה דף ע"ב ע"א). ואם כתבו במי עפצא וקנקנתום, כשר.

פתי תשובה: (יז) הבאים מן העץ - עיין במגן אברהם סימן ל"ב סק"ב ועיין בספר בני יונה באריכות מדין הדין (עפמ"ג באו"ח סימן ל"ב סק"ב האריך בדין דיו בלא גומא ומסיים וז"ל: וצ"ע באין לו גומא, דלהרמב"ם משמע באין לו גומא- כשר עכ"ל, ועיין תש"ו מנחה בלולה דף מ"ה מ"ו האריך בזה, דדיו שלנו הנעשה מעפצים- כשר לכתחלה בלי פקפוק ע"ש, דמשמע דוקא בצירוף דעת הרא"ש כשנתערב בו גומא, ועיין במעשה רוקח פ"א מהל' תפילין. ועיין תש"ו מ"י סימן ל"ז האריך בזה וסיים, וז"ל: עכ"פ, כיון שדעת ר"ת ז"ל וסמ"ג וסה"ת לפסול דיו עפצים. והרא"ש והריב"ן והרמב"ן ומרדכי והא"ז אין מכשירין רק ע"י שרף שקורין גומא ולדעת הרמב"ן עצמו דוקא ע"י בישול. ורובא דמינכר ניהו נגד דעת הרמב"ם ורבינו שמחה ז"ל המכשירים מי עפצא וקנקנתום, וגם בשל תורה הולכים אחר המחמיר לכן יש להחמיר ולדקדק הרבה דלא יכתבו הסופרים במי עפצא וקנקנתום לחוד רק עם גומא ובלא"ה פסול מן התורה לדעת רוב הפוסקים. גם יש לדקדק לעשותו ע"י בישול כדעת הרמב"ן ז"ל הואיל דאפשר עכ"ל).

4. כמה עמודים צריכים להיות ביריעה, לכתחילה ובדיעבד

טור יו"ד סימן רעב: ושיעור אורך היריעה כדי שתכיל ג' מאלו הדפין, או שתכיל ד' ה' ו' ז' ח' אבל לא יעשה של שנים ולא של ט', ועיקר הנוי משל ד' או ה'. לפיכך אם נודמנה לו יריעה בת ט' דפין והוא צריך לחלק, לא יחלקנה בענין שיהא ג' דפין- באחד, וששה- בשנייה, אלא שיהו ד'- בא', וה'- בשנייה, בד"א בכל היריעות שבספר חוץ מבאחרונה, אבל באחרונה, אפילו אין בה אלא דף אחת- שפיר דמי.

שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן צג: עוד שאלת, ספר תור' שמחמת יושנו, נתקלקלו היריעות הראשונ' והאחרונ', עד שלא נשאר בהן כדי לגול עמוד, מהו לתפור עם היריע' הישנ' כשיעור לגול, מגויל חדש

וחששת לעשו' מעש' בדבר, מפני שמצאת להרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' ס"ת בלשון הזה: אין עושין ביריע' פחו' מג' דפין וכו', בד"א בתחלת הספר או באמצעו, אבל בסוף הספר, אפי' פסוק אחד בדף אחד, עושין אותו דף לבדו, ותופרין אותו עם שאר היריעו'. ונר' לך דדוק' במקום הכתב שרי למעבד יריעה בת דף אחד, אבל שלא במקום הכתב- אסור אפי' בסוף הספר, וכ"ש בתחלת הספר, שאפילו מקום הכתב אסור, כ"ש שלא במקום הכתב, זה ירא' מלשון שאלתך שהוא דעתך, ואף על פי שלא בא מפורש בדברך.

תשובה נרא' שהוא מותר לכתחלה, וק"ו הוא, שאם במקום הכתב התרנו בסוף הספר יריע' בת דף אחד, כ"ש שלא במקום הכתב, לפי שלא נאמר זה מהלכ' למשה מסיני, ובפי' השותפין שרצו (י"ד ע"א) הזכירו, דין זה לא אמרו שיהא דין זה הלכ' למשה מסיני, וכל מה שאסרו חכמי' בזה, אינו אלא מפני שאין זה נוי

בספר, ואנו צריכין להתנאו' במצות ולעשות יריע' בת דף אחד או בת שתיים - הוא מגונה, וגם לעשות יתר מבת שמנה יש בה שינוי מחברותי' והיותר נאה לס"ת הוא שיהיו מג' ועד ח'.

אמנם ברש"י מצינו טעם אחר לדבר :

רש"י מנחות ל, א: פחות מכאן או יתר על כן לא יעשה - **שתפרים של חבורי היריעות יפין בה כשאין בהן יותר מדאי**, הלכך לא יעשה יריעות קצרות, שלא יהו התפרים מקורבין יותר מדאי, ולא ארוכות, שלא להרחיקן יותר מדאי.

שו"ע יו"ד רעב, ג: אין עושין יריעה פחות מג' דפין, ולא יותר על ח'. נזדמנה לו יריעה בת ט' דפין, לא יחלקנה בענין שיהיו ג' דפין באחת וששה בשניה, אלא שיהיו ד' באחת וחמשה בשניה. במה דברים אמורים, בכל היריעות שבספר, חוץ מבאחרונה. אבל בסוף הספר, אפילו פסוק אחד עושין אותו דף לבדו ותופרים אותו עם שאר יריעות.

ט"ז (ג) פחות מג' - בטור כתוב: ושיעור אורך היריעה, כדי שתכיל ג' מאלו הדפין. הא דאמר "אורך", פירושו רוחב היריעה, שהרי השיעור הוא בג' דפין זה אצל זה, וקראו "אורך", לפי שהשורות הם באורך הדף נקראים. רש"ל: (ד) ולא יותר על שמונה. - כצ"ל **ומבואר בטור שצריך הנוי הוא משל ד' או חמשה, אלא שאין איסור אלא בשנים או תשעה**. ובסמ"ג הלכות ספר תורה כתב הך דינא דעושה יריעה בת שלש כו', וכל מה שזכר כאן וסיים עלה: וכל זה למצוה, אבל לא לעכב, ע"כ, וכ"כ במרדכי הלכות קטנות. א"כ **אם לא נכתב רק שני דפין ביריעה - כשר בדיעבד**, וכן משמע ברמב"ם פ' י' דהלכות ס"ת, דלא חשיב זה בין הפסולים, ותימה על ב"י ורמ"א שלא הביאו זה, ונראה דמה שכו' השו"ע בסי' רע"ג סעיף ה'¹¹¹ כל אלו הדברים כו' קאי גם על סי' זה.

ש"ך ס"ק ה: אין עושין יריעה פחות מג' דפין ולא יותר על שמנה - כצ"ל. **ס"ק ו:** אפילו פסוק אחד - אף על פי שאין בפסוק האחרון תיבות כמנין השיטות, יעשה אותיות ארוכות ממטה למעלה, כדי שתחזיק תיבה אי-ד' או ה' שיטין, כדי שיהיו בסוף הדף, טור. ומשמע, הא יש הרבה פסוקים, **יכול לכתוב בכל שיטה - תיבה אחת כמנין השיטין**, מיהו כל זה **בסוף התורה**, כיון שאי אפשר בענין אחר, אבל באמצע התורה - אין לעשות כן, לא להמשיך האותיות לארכן ולא לרחבן, אלא יכתוב כהלכתן, וכדלקמן סי' רע"ג, מיהו אם אירע שהסופר כתב כן - לא נפסל בשביל כך, וכן משמע בפרישה.

פתחי תשובה: (ד) פחות מג' דפין - עיין בתשובת **גבעת שאול** (סימן נ"ה) בס"ת שנתקלקלו היריעות מאכילת העכברים, והגיע החסרון בתוך חמש שיטות, באופן שא"א לתקנם כמבואר בסימן ר"פ, רק שביריעה אחת לא נתקלקל אלא דף אחד, ושני דפין הסמוכים נשארו שלמים, **והורה שלא להחליף אותם שני דפין ולגזום בחנם, רק אותו דף שנתקלקל** דהיינו לעשות דף יותר בהיריעות שיכתוב מחדש, **ואותן שני דפין יהיו יריעה אחת** מתרי טעמי:

א. **חזא** דמה דאין עושין פחות מג' דפין היינו למצוה, ולא לעכב

ב. **ועוד** לפי שכתובה בכתובה גסה, ואם היה כותב בכתובה דקה, ובכל שיטה לא יהיה רק שלשים אותיות כמו "למשפחותיכם" ג"פ, היה יכול לעשות מאותן שני דפין ארבעה, והא דלא יעשה פחות מג', פירש"י שלא יהיו התפירות מקורבין יותר מדאי, א"כ מאי איכפת לן במה דעושה רק שני דפין מכתובה גסה, כיון דאין התפירות מקורבין, וע"ש בקונטרס אחרון [ועיין בתשובת חתם סופר סימן רנ"ז].

(ה) מג' דפין - עיין ט"ז (סק"ד) **דביעבד אפילו לא נכתב רק שני דפין ביריעה - כשר**, ועיין **בתפארת למשה שכתב דאפילו רק דף אחד כשר**, וכן הורה הלכה למעשה ע"ש, וכ"כ בתשובת א"י פנים מאירות ח"ב סימן קע"ט ע"ש פלפול ארוך וכן כתב בתשובת **הרשב"ש** סוף סימן קכ"ו ע"ש (וכ"כ בתשובת **שבות יעקב** ח"א סימן פ"א ובתשובת **מהר"י מינץ** סי' י"ב דאפילו דף אי' כשר בדיעבד, וכ"ה בתשובת **שב יעקב** סי' נ"ז).

¹¹¹ **שו"ע יו"ד רעב, ה:** כל אלו הדברים אינם אלא למצוה מן המובחר, ואם שינה כשר.

"ועתה כתבו" (לרב יששכר חזן):

ונחלקו הפוסקים אימתי נחשב דייעבד :

- א. י"א (כן דייק בקול יעקב מדברי הט"ז ומדברי שו"ת שבות יעקב חיו"ד סי' פ"א, וכ"כ אמת ליעקב במשפט היריעה אות א', לדוד אמת סי' י"ז אות א', מקדש מעט ס"ק ח') דכל שנכתבה היריעה-הוי כדיעבד וכשר.
- ב. וי"א (שו"ת חתם סופר חיו"ד סי' רנ"ז) דאף אחר כתיבה, כל שלא נתפרו היריעות אהדדי, ונעשה ס"ת שלם, לא מקרי דייעבד.
- ג. וכיון דכל דין זה אינו אלא מדרבנן, יש לסמוך על המקילין, בפרט שהם רבים.
- ד. ויש מי שכתב (ברכ"י אות ו', שו"ת זבחי צדק) דלפעמים מותר לו לכתוב יריעה בת שני דפין, כגון אם כתב כבר יריעה בת ה' דפין, ונפלה טעות בב' דפין סמוכים, וצריך להסירם מהיריעה הגדולה, ואינו יכול לחתוך מהיריעה הבאה.

ודע (שבות יעקב) דכל מה שהתירו בדיעבד, היינו דוקא כשנכתבה היריעה מתחילה כך בפחות מג' דפין, או יותר מח', אבל **יריעה שנכתבה מתחילה בג' דפין**, ונמצא אח"כ טעות בדף אחד, וצריך להסירו, **אין להכשיר שני הדפין שנתו, דכיון שצריכין לתקן המעוות, צריכין תיקון בענין דכשר לכתחילה, ולא לעשות היריעה בת דף אחד או שני דפין לכתחילה, אבל אם היריעה היא בת ששה דפין, בענין שאפשר לתקן לחתוך ולחלק לשנים - מתקנין.**

(כתב בשבט הלוי) ס"ת שיש בו יריעה שיש בה רק ב' דפין שכשר בדיעבד, אם הוציאוהו מארון הקודש לקריאת התורה- אין להחזירו, אף שיש שם ס"ת יותר מהודר שכל יריעותיו בני ג' דפין ויותר, שאין לגרום בזיון לס"ת כשר.

5. מהו האורך הרצוי לס"ת ומדוע, ומה הדין אם שינה

שו"ע יו"ד רעב, א: אין עושין ספר תורה לא ארכו- יתר על היקפו, ולא היקפו- יתר על ארכו. (פירוש, יכוון שיהא חוט המקיף יריעות כל הספר לאחר שיתפור ויגלול, אורך כשיעור ארכו) (טור). וכמה הוא ארכו :

בגויל : ששה טפחים שהם כ"ד אצבעות ברוחב אגודל של יד.

ובקלף : או פחות או יותר, והוא שיהא ארכו כהיקפו.

וכן אם עשה בגויל (פחות) מששה טפחים, ומיעט הכתב, או יתר על ששה והרחיב בכתב, עד שיהיה ארכו כהיקפו- **הרי זה כמצוה**. (והעמוד שבתוך הספר, י"א דמצרף להיקף) (טור בשם הרא"ש).

פתחי תשובה :

(א) לא ארכו - עיין בתשובת פאר הדור להרמב"ם (סימן ס"ו) איך יהיה עשיית הספר תורה שיהא ארכו כהיקפו לא פחות ולא יותר ע"ש באורך, ועיין בספר בני יונה עוד תחבולות למצוא שיהא ארכו כהיקפו.

(ב) ששה טפחים - **ובדיעבד כשר בפחות**. עי' סי' רע"ג ס"ה. ועיין בתשובת רשב"ש (סימן שכ"א) שכתב דמ"מ **אין זה הדר להוציא בצבור לקרות**, ומה כבוד יתנו לו צבור, כי האדם יראה לעינים, והדבר הזה אני מניחו לפי ראות עיני חשובי צבור ע"ש, ופשוט דה"ה אם ארכו כרחבו, אלא שאין בו ששה טפחים, כגון שמיעט הכתב- אין לקרות בו בצבור לטעם זה.

6. מהי פרשה שתומה ומהי פתוחה, כתוב דעות הראשונים וספק ההלכה

תניא בתורת כהנים **ספרא ויקרא - דבורא דנדבה פרשה א (ט)** : "וכי מה היו הפסקות משמשות? ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה".

דהיינו שיש שתי מיני פרשיות:

- הן פרשיות אלו ואלו, אסור לכתוב אותן באופן אחר.

נחלקו הרמב"ם והרא"ש מהי פרשה פתוחה ומהי פרשה סתומה:

דוגמה:

01. כל השורה שמעליה חלקה-

DDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDDD

02.השאיר בשורה שלפני כן. חלל ריק בשיעור 9 אותיות

[illegible]

- דוגמה :**

_____אמצע השורה
סוף השורה

דוגמה:

.01

השאינו בתחילת השורה שיעור 9 אותיות חלקם

.02

123456789000000000000000000000000000000000000000000000000000000
00000000000000000000000000000000000000000000000000000000000000

- .01

□ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □ □

.02

◊◊

שו"ע יו"ד רעה, ב: בצורת פתוחה וצורת סתומה יש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש, **וירא שמים יצא את כולם** ויעשה בענין:

שבפרשה **פתוחה** יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה, וישתייר בסופה חלק כדי תשע אותיות, ויתחיל לכתוב בראש שיטה שתחתיה.

ובפרשה **סתומה**, תמיד יסיים פרשה שלפניה בתחלת שיטה ויניח חלק כדי תשע אותיות, ויתחיל לכתוב בסוף אותה שיטה עצמה, ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה, ובהכי הוי כשר בין להרמב"ם בין להרא"ש.

הגה: ואם לא יוכל לכונן בכך, לא יסור מדברי הרמב"ם בזה, כי עליו סמכו האחרונים וכתבו שדבריו הם עיקר (מ"כ בשם חכם א'). ומ"מ אם נמצא ספר תורה שאינה כתובה לפי דבריו- אין לפוסלה, כי יש גדולים שיש להם סברות אחרות בזה (ר"י מינץ סימן ח').

הלכות תפילין: שו"ע או"ח סימן לב סעיף לו: יעשה כל פרשיותיה פתוחות, חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה שהיא "והיה אם שמוע" (דברים יא, יג - כא) **שיעשנה סתומה**, ואם שינה, פסול. (ויש מכשירים בכולם פתוחות) מהר"ם פאדו"ה סי' ע"ז בשם אורחות חיים ובי"ש בשם העיטור. ובמדינות אלו נוהגים אף פרשת "והיה אם שמוע" בראש השיטה, כשאר הפרשיות. ולכן נהגו שפרשת קדש לי (שמות יג, א - י) והיה כי יביאך (שמות יג, יא - יז) ופרשה שמע (דברים ו, ד - ט) מתחילין בראש שיטה, ובסוף קדש לי ובסוף והיה כי יביאך מניחים חלק כדי לכתוב ט' אותיות, ובסוף שמע אין מניחים חלק, ואם מניחים, הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות. ופרשת והיה אם שמוע מתחילים באמצע שיטה עליונה, ומניחה לפני חלק כדי לכתוב ט' אותיות, ונמצא ששלשה פרשיות הם פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ופרשה אחרונה היא סתומה לדעת הרמב"ם.

משנה ברורה סימן לב ס"ק קסד: סתומה לדעת הרמב"ם - ואף דלדעת הרא"ש היא פתוחה, מ"מ אנו עושין כך כי א"א לעשות בתפילין צורת סתומה שיצא בה אליבא דכו"ע, כי סתומה שאנו נוהגין לעשות בס"ת דהיינו שמסיים הפרשה שלפניה באמצע שיטה ומפסיק כדי ט' אותיות ואח"כ מתחיל הפרשה שאחריה ג"כ באותה השיטה, והיא נקראת סתומה אליבא דכו"ע, דסתומה מלפניה ומלאחריה, וא"א לעשותה פה בתפילין, דכל פרשה הוא בעמוד אחר, וכן אם ירצה להניח שיטה אחת חלק בתחלת פרשת והיה א"ש ולהתחילה בראש שיטה שנייה, זה ג"כ איננה סתומה לכו"ע, דהיא רק להרא"ש, ולא להרמב"ם דלדידה היא פתוחה, וכיון שא"א לעשותה סתומה לד"ה, נהגו בהרמב"ם, לפי שכן עיקר אף בס"ת, אם א"א לעשות לד"ה כמ"ש ביו"ד סימן ער"ה...

7. עשה פרשה פתוחה במקום סתומה, או להיפך, האם מועיל תיקון ומדוע

טור יו"ד סי' רעה: פרשה פתוחה- לא יעשנה סתומה, וסתומה- לא יעשנה פתוחה, ואם שינה בשניהם- פסולה:

- א. **וכתב הרמב"ם שאין לו תקנה**, וצריך להסיר כל היריעה,
- ב. וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה, **דודאי מועיל לו תיקון**, כיון שמועיל תיקון בטעות של חסרות ויתירות, כ"ש בתיקון הפרשיות, אלא שאינו יודע איך יתקן עוות הפתוחות והסתומות:
 1. כי היה צריך למחוק הרבה לפניו ולאחריו, ושמא יזדמן לו "שם"
 2. וגם היה צריך למעט הכתב, בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה, ודבר זה אסור.

בית יוסף יו"ד סי' רע"ה:

ומ"ש בשם הרמב"ם הוא בפ"ח מהלכות ס"ת (ה"ג)¹¹². ואפשר שטעמו, משום דמסיים בברייתא: "הרי אלו יגנזו", וגם במסכת סופרים (פ"א הי"ד) קתני ד"יגנזו", משמע דלית להו תקנה, א"נ משום דתיקון רחוק,

¹¹² **רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה ח, ג:** ספר שאינו מוגה במלא וחסר אפשר לתקנו ולהגיהו כמו שבארנו, אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח במקום הפרשה או ששינה צורת השירות הרי זה פסול ואין לו תקנה אלא לסלק את כל הדף שטעה בו.

וכמו שכתב הרא"ש (שו"ת כלל ג סי' ז¹¹³) משום הכי קאמר ד"אין לו תקנה". וכ"כ הריב"ש בתשובה (סימן ז'¹¹⁴) ליתן טעם לדברי הרמב"ם, וכתב שהרשב"א בתשובה תמה על הרמב"ם למה לא יתקן, דאע"ג דקתני: "יגנוז", אין הכוונה שאין לו תקנה, אלא יגנוז עד שיתקן.

[בדק הבית] והרשב"ץ בתשובה (ח"א סי' קכ"ז) כתב להעמיד דברי הרמב"ם, ודחה ראיות הרשב"א, מ"מ כתב שאם כשהיה כותב, והיה צריך לכתוב פרשה פתוחה, ושכח וכתב ג' או ד' תיבות, ונזכר וגיררן והניח המקום פנוי, והתחיל לכתוב הפרשה כתיקונה, אין כאן שינוי פרשה, ויכול לעשות הפרשה פתוחה, ויניח מקום הגרר פנוי עכ"ל [עד כאן].

וכתב הריב"ש להעמיד דברי הרמב"ם, לפי שנראים נכונים בסוגיית הגמרא, וכתב דאף לדעת הרמב"ם אם עבר ותיקנו - שהוא כשר, וכתב עוד, אמנם בברצלוני"א נהגו הסופרים לתקן צורת הפרשיות אם טעו בהן, על דעת הרשב"א, שהיה רב גדול ומובהק, ואם הוא לכס שעת הדחק, כדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו, שהתיר אפילו לכתחלה, בדברבנן הולכים אחר המיקל, עד כאן לשונו. [בדק הבית] וגם הרשב"ץ (ח"א סי' קכ"ז) כתב שסומכים על עדותו של הרשב"א שכתב שמעשים בכל יום, ולא שמע שום חכם שמערער על זה [עד כאן].

שו"ע יו"ד רעה, א: פרשה פתוחה שעשאה סתומה, או סתומה שעשאה פתוחה, יגנוז. הגה: וי"א דמותר לתקנו, כמו בשאר טעיות (הרא"ש והרשב"א וריב"ש). וכן נהגו הסופרים לתקנו, אם אפשר לו למחוק, שלא יפגע בשם, כי אין לו לחתוך השם ולעשות נקבים ביריעה (הרא"ש כלל ג').

לא ימעט הכתב:

- א. רמב"ם: איסור, ולכן אין תקנה לתקן הפרשה שעשאה סתומה ופתוחה
- ב. רשב"א: לכתחילה, אך בדיעבד, יש להכשיר כשמייעט ותיקן

ט"ז: (א) פתוחה שעשאה כו'. - פשוט דכ"ש אם הניח ריוח כשיעור פרשה, במקום שאין פרשה, ועיין מה שכתבתי סעיף ב': (ב) יגנוז. - הטעם דא"א לתקן, שאז צריך למחוק קצת תיבות, ולמעט הכתב שיכתוב כתב קטן בשביל זה, ואין זה הידור כמ"ש בסי' רע"ג סעיף ב' לא ימעט הכתב כו' וזה דעת רמב"ם, אבל היש אומרים שהוא דעת הרשב"א ס"ל דההיא דלא ימעט הכתב אינו אלא לכתחלה שיזהר מזה שלא יבוא לידי כך, אבל בדיעבד כשר למעט, וכמ"ש שם ברישא דההוא סעיף.

השאייר רווח פנוי במקום שאין בו פרשה:

- א. ש"ך ברמב"ם: פסול, כי הוסיף פרשה שלא במקומה
- ב. הב"ח בטור: כשר בדיעבד, כי יש לפסול רק כששינה במקום פרשה

ש"ך ס"ק א: שעשאה סתומה כו' - וכן אם הפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה, או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח במקום הפרשה - פסולה, רמב"ם פ"ח מהל' ס"ת והב"ח כ' דדעת הטור דאם הניח פנוי במקום שאין צריך - אינה פסולה בדיעבד, דדוקא פתוחה שעשאה סתומה, וסתומה שעשאה פתוחה - פסולה, ואין דבריו מוכרחים.

רבי עקיבא איגר שם: (סימן ער"ה ש"ך ס"ק א') וכן אם הפסיק והניח פנוי. לענ"ד יש תקנה לקדור קצת ממקום הפנוי שיהיה המקום נקוב ע' בגן המלך (אות ג').

פתחי תשובה:

(ב) סתומה שעשאה פתוחה - עיין בתשובת נו"ב תניינא (חי"ד סימן ק"ע) בס"ת שנמצא בפ' דברים בפרשה סתומה שבין "ונסב את הר שעיר ימים רבים" ובין "ויאמר ה'", שסיים הסופר "ימים רבים" באמצע שיטה תחתונה, וכתב מלת "ויאמר", בראש הדף, ונמצא שעשאה פתוחה מה דינה?

¹¹³ שו"ת הרא"ש כלל ג סימן ז': ... ואיני יודע איך יתקן עוות הסתומות והפתוחות, כי היה צריך למחוק הרבה לפניו, או לאחריו, ושמא יזדמן לו השם; וגם יצטרך למעט את הכתב, מפני ריוח שבין שיטה לשיטה ובין פרשה לפרשה, ודבר זה אסור. וגם ג' טעיות יכול לתקן בדף א' ולא יותר, אם לא יש בס"ת דף א' שלימה; והוא דכתב רובא דספרא שפיר. כל זה מבואר בפרק הקומץ רבה (מנחות דף כ"ט ב' ודף ל ב'). וח"ו לקדור את האזכרות מן היריעה; מוטב שישלך היריעה ויכתוב אחרת במקומה. ולמחוק ב' או ג' שיטין ולכתוב ד' או ה', לא יתכן בעיני למעט הכתב, דמחזי כמנומר; מוטב לסלק היריעה...

¹¹⁴ שו"ת הריב"ש סימן ז': כל זה להעמיד דברי הרמב"ם ז"ל שנראים נכונים לפי סוגי' הגמ'. אמנם בברצלוני נהגו הסופרים לתקן צורת הפרשיות אם טעו בהם; וזהו על דעת הרשב"א ז"ל, כי הי' רב גדול ומובהק.

והביא דברי א"י בשו"ת **פנים מאירות** (ח"ב סימן כ"ד) שהורה למחוק מלת ויאמר שבראש השיטה ולכתוב אותה בסוף שיטה תחתונה ותהיה פרשה סתומה, ואף שישאר חלק בראש שיטה לית לן בה, כיון דאינו שיעור ט' אותיות, וכתב דיפה פסק, אך אם היה מלת ויאמר רחב יותר מדאי, באופן שאחר הגרירה ישאר חלק כדי שלש תיבות יין א"א לעשות כן, רק יעשו תיקון אחר שיגרר המ"ס סתומה של מלת רבים ולמשכה עד שישאר ריוח פחות קצת מט' אותיות ויגרר מלת ויאמר, ולחזור ולכתבו באותו ראש השיטה אלא שיניח מעט ריוח בראש השיטה כדי לכתבו ג' אותיות בצמצום ע"ש.

כדי לעשות פרשה פתוחה, לדעת הרמב"ם, יתחיל לכתוב בשורה השנייה, אך אם ישאיר שתי שורות, לדעת המשנה אברהם, גם הרא"ש יודה שהוי פתוחה, ולכן ירא שמיים יעשה כן לצאת ידי הכל:

ביאור הלכה סימן לב סעיף לו ד"ה * מניחים חלק כדי לכתוב ט"א –

ואם שכח להניח כמלא ט"א בסוף פרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך, מבואר בלבוש דפסול, וכתב הא"ר דמירי הכא בשעבר והתחיל שיטה ראשונה בראש הדף, לכן הוא פסול, דתו אין כאן פתוחה, אבל לכתחלה **עצתו כשנזדמן לו כן, שיתחיל לכתוב בתחלת שיטה שניה, שהיא נמי פתוחה לדעת הרמב"ם**, ואף דלא ישתייר מנין השורות הנזכרים בסימן ל"ה, הא קי"ל שם דאם שינה- לא פסל. אכן לפי מה שראיתי עתה בספר **משנת אברהם** שכתב דהיכא **דמשייר ריוח שני שיטין בין פרשה לפרשה** אף לדעת הרא"ש ז"ל היא פתוחה נ"ל בזה ששייר ריוח בתחלת הפרשה שני שיטין דאם ישייר רק שיטה א' הלא לדעת הרא"ש תפילין שלו הם פסולין דהיא פרשה סתומה והשלשה פרשיות בעינן שיהא פתוחות לעיכובא לד"ה כמו שכתבו האחרונים ואף דבדיעבד אם לא שייר רק ריוח שיטה א' אין לפסול התפילין, דבעיקר הדין קי"ל כהרמב"ם בזה, מ"מ לכתחלה בודאי י"ש יצא ידי הכל.

שו"ע יו"ד רפה, יג: ריוח שבין פרשת שמע (דברים ו, ד - ט) לפרשת והיה אם שמוע (דברים יא, יג - כא) מצוה לעשות פרשה סתומה. **ואם עשאה פתוחה - כשרה**, לפי שאינה סמוכה לה בתורה.

מבחן כסלו תשע"ג

תפילין

1. ממתי זמן הנחת תפילין בבוקר לכתחילה ובשעת הדחק

תשובה לעיל

2. האם מותר להניח תפילין בבין השמשות, או אחרי ערבית כשהתפלל מבעוד יום

תשובה לעיל

3. הניח תפילין מבעוד יום, האם חייב לחולצם כששקעה החמה

תשובה לעיל

4. הקלף- האם צריך עיבוד לשמה, ומה הדין אם עיבדו אינו יהודי

הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות ספר תורה סימן ג: וצריך שיעבד את העורות לשום ספר תורה...

שו"ע או"ח לב, ח:

צריך הקלף להיות מעובד בעפצים או בסיד, וצריך שיהיה מעובד לשמו...

סעיף ט: אם עיבדו א"י:

1. להרמב"ם - פסול, אפילו אמר לו ישראל לעבד לשמו
2. ולהרא"ש - כשר, אם ישראל עומד ע"ג, וסייעו. (הגה: קצת בעבודה) ב"י בשם הרא"ש, וכן נוהגין, ועיין לעיל (סי' י"א סעיף ב'¹¹⁵).

משנה ברורה:

(כח) אפילו - דס"ל:

1. להרמב"ם, דעכו"ם עושה אדעתא דנפשיה, ואף על פי שהעכו"ם אומר ששומע לישראל, אין פיו ולבו שוין בזה, אבל
2. הרא"ש ס"ל דכיון שהוא עומד ע"ג בתחלה, בעת שמשים העורות לתוך הסיד, ואומר לו שיתנם אז לתוך הסיד לשמה, ולא בעינן הכונה של העכו"ם לזה רק בעת רגע נתינתם לסיד ציית ליה אשעה מועטת כזה ונותנם אדעתא דהכי, אבל אם הישראל העומד ע"ג חישב בלבו לבד לשמה- לא מהני, ואפילו אומר לו בפירוש, כל שעומד מרחוק ואינו מלמדו- לא מהני אפילו להרא"ש.

¹¹⁵ שו"ע או"ח הלכות ציצית יא, ב: טוואן נכרי, וישראל עומד על גבו ואומר שיעשה לשמם, להרמב"ם, פסול; ולהרא"ש, כשר. הגה: ונוהגין שיסייע הישראל מעט, וכדאיתא לקמן סימן ל"ב סעיף ט' ובי"ד סי' רע"א גבי תפילין וספר תורה. וצריכין שזירה, ושיהיו שזורין לשמן.

(כט) קצת - אפי' אם לא סייעו רק בסוף העיבוד, ואפילו גם זה הסיוע לא היה רק בשותפות עם העכו"ם-כשר, וכ"ז למצוה בעלמא, אבל **בדיעבד להרא"ש כשר אפילו לא סייעו כלל**, דעכו"ם אדעתא דישאל המצווה לעשות לשמה, עבד.

(ל) וכן נוהגין - והמנהג לפי דברי אחרונים **לכתחלה צריך להיות כך, שישים ישראל בעצמו העורות לתוך הסיד לשמה, ויאמר לעכו"ם שכל שאר מלאכת העיבוד שיעשה הוא יעשה ג"כ לשמה**, ויכול העכו"ם אח"כ להוציאו בעצמו ולתקנו, וא"צ עוד לעמוד על גביו ולסייעו עוד.

ואם נתן ישראל העורות בעצמו לתוך הסיד לשמה, ולא אמר כלום להעכו"ם, כתב הפמ"ג דצ"ע בזה [כי לפי דברי הב"י ביו"ד בסימן רע"א כשר אפילו לדברי הרמב"ם, והב"ח אוסר] אכן לפי דברי הנו"ב בסימן קע"ה עיי"ש וביאורי הגאון מהר"מ בנעט על המרדכי סוף הלכות ס"ת - יש להקל בדיעבד.

ואם סייעו ישראל להעכו"ם קצת בסוף, ובזה גמר מלאכת העיבוד ולא אמר לעכו"ם כלל שיעשה לשמה, זה בודאי לא מהני, דמסייע אין בו ממש. וה"מ שזה גמר העיבוד לא עשה בעצמו, רק בסיוע עם העכו"ם, אבל אם גמרו ישראל בעצמו בלא סיוע העכו"ם, כגון שהוציא ישראל העורות מן הסיד, קודם שנגמר עיבודו, וחזר והניחם בתוך הסיד לשמה, ה"ט"ז ביו"ד והגאון מהר"מ הנ"ל מקילין בזה, ואין למחות ביד הנוהג להקל כדבריהן, וכמו שביררנו בביאור הלכה.

5. הדיו - האם צריך עיבוד לשמה, ומה הדין בצביעת הרצועות והבתים

בית יוסף אורח חיים סימן לב:

ומ"ש רבינו שהרא"ש כתב שצריך עיבוד לשמן. בהלכות תפילין (סי' ג) אהא דת"ר (מנחות מב:) ציפן זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואף על פי שלא עבדו לשמן רשבי"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדו לשמן כתב הרא"ש (שם) בהלכות ס"ת (סי' ג) כתבתי דהלכה כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה הילכך הקלף והרצועות ועור הבתים - כולם צריכים עיבוד לשמן, וכן כתב סמ"ג (עשין כב קד:) וכן כתב בספר התרומה (סי' רז) וזה לשונו וכן עור הבתים והרצועות צריך עיבוד לשמן דברייתא דציפן זהב בעור הבתים מיירי

(יישוב הרמב"ם)

ולהרמב"ם צריך לומר שהוא מפרש דאע"ג דרישא דברייתא מיירי בעור הבתים סיפא מיירי בקלף שנכתבים בו וברצועות ולא בחיפוי כיון דלחפות הבתים אין צריך עיבוד דכל שהוא מעור מצה הוא יותר חזק אין לומר שיהא צריך עיבוד לשמה

[בדק הבית] אי נמי שהוא פוסק כה"ק (שאין צריך עיבוד לשמה) [עד כאן]:

ולענין הלכה כיון דרבים פליגי עליה דהרמב"ם, וגם כי פשטא דברייתא משמע כוותייהו, הכי נקטינן, ומיהו היכא דלא אפשר למצוא חיפוי הבתים מעובד לשמה, מוטב לסמוך על דברי הרמב"ם מלהתבטל ממצות תפילין.

דין הדיו:

משנה ברורה סימן לב ס"ק ח': דיו אין צריך לעשות לשמה (בית לחם יהודה).

תשובות והנהגות (ג, שכא):

ועיין במ"ב (ל"ב ס"ק ח) דפשיטא ליה שאין צריך לעשות דיו לשמה, אבל להלן בבה"ל סי' מ"ב (ד"ה כי האי גוונא) מפרש שדיו הוא מגוף הקדושה והזמנה אוסרתו, וצריך תנאי שלא ישתמש בו לחול, לפ"ז לכאורה צריך לשמה, כיון שהוא מגוף הקדושה כמו הקלף, וסותר דברי עצמו.

ובמק"א ביארנו בזה דיש ליישב, דהכוונה דחל בזה הזמנה לקדושה, אבל אין חייבין לעשות כן ע"ש. ולפ"מ שנתבאר כאן שהדיו מתקדש בעלמא בעצם הכתיבה ומתקדש בכך השם, א"כ ודאי הוי מגוף הקדושה, ולפ"ז נראה שראוי בעת עשיית הדיו לעשותו לשמה דוקא. וכפי ששמעתי נהגו סופרים ליקח דיו שנעשה

לשמה עם תנאי להשתמש בו לכל דבר אפילו לחול. וצ"ב, דמאחר שיכול בתנאי לשנותו לחול, פקפקנו במק"א אי מועיל, מיהו אפשר שהקדושה לדיו- קלישא, ומועיל תנאי.

...מסתברא דהוא הדין, דיו דעדיף ששייך יותר לכתיבה עצמה שמתקדש בכך, וראוי לעשותו לשמה לשם תפילין או ס"ת, ולא נהגו כן, רק יש מהדרים לעשותו בתנאי, וכה"ג שמקדש על תנאי והיינו לס"ת, רק יכול לשנותו, נראה שמועיל בדיו גם למחמיר שצריך לעשותו לשמה, שתתקדש כשכותב בו, וכמ"ש.

ולמעשה נלע"ד שדיו לא צריך לעיכובא לשמה אבל ייחדו לשמה- נתקדש בכך, ואין סתירה במ"ב כהנ"ל, ואם כן בתנאי מועיל ממ"נ אי מועיל בתנאי א"ש, ואי לא מועיל גם כן לא צריך דוקא הקדושה קודם, רק אז מתקדש בכתיבה גופא וכמ"ש.

צביעת הרצועה והבית :

שו"ת רדב"ז חלק א סימן קנג: (יש להחמיר להשחיר רצועות התפילין לשמה ע"י ישראל)

שאלת ממני אודיעך דעתי אם יכול העכו"ם להשחיר רצועות של תפילין כשאר עיבוד העור או לא.

תשובה ראיתי בספר התרומה שנסתפק בדבר זה, דדילמא כיון דרצועות שחורות- (העיבוד שלהם הוא) הלכה למשה מסיני, צריך השחירה לשמה, ואסור בעכו"ם, כמו ציצית דבעינן טויה לשמה וגם צביעה לשמה, פרק התכלת, והמחמיר תבוא עליו ברכה ע"כ.

וכתב הטור בפשיטות וז"ל: וכתוב בספר התרומות, שצריך שישחירו ישראל לשם תפילין, ואין להשחירם ע"י העכו"ם, ע"כ.

ואומר אני דטעם גדול יש בדבר (מדוע צריך להקפיד להשחיר את הרצועות לשמה), דכיון שהוא צריך לעשות צורת דלת ברצועה של ראש וצורת יו"ד ברצועה של יד להשלים שם יו"ד, צריך שיהיה הכל על ידי ישראל כמו העור שבחוץ שעושה בו צורת שייך שצריך עיבוד לשמה, כן עור הרצועה צריך שיחור לשמה, לפי שכותב בהם קדושה, וכ"ש בהצטרפות הטעם שכתב הרב ז"ל דק"ל רצועות שחורות הל"מ, הלכך אין ראוי להקל בדבר כלל.

בדין הרצועות: שו"ע או"ח לג, ד: טוב שישחירו ישראל לשמן, ולא א"י. הגה: ומיהו, בדיעבד כשר אם השחיר עור הבתים, אבל הרצועות אפי' בדיעבד- פסול (מצא כתוב).

האם צריך עיבוד לשמה מדינא	רצועה	עור הבתים
שו"ע	לא, אך טוב לעבד לשמה (כשר בדיעבד ע"י גוי)	לא
רמ"א	כן, הלכה למשה מסיני, ומעכב אף בדיעבד (פסול ע"י גוי) (משנ"ב: מועיל שישראל יחזור וישחיר לשמה, פמ"ג: ישחיר את הצד שני לשמה)	לא, אך טוב לעבד לשמה
ב"ח	---	לא, אבל אם השחירו שלא לשמה, טוב לקחת תפילין אחרים

משנה ברורה: (כב) טוב וכו' - אבל בדיעבד כשר לדידיה אפילו ע"י א"י, דס"ל דאפילו ברצועות לא בעינן השחרות כלל לשמן, ורמ"א בהג"ה חולק עליו, וס"ל דברצועות דהשחרות הוא הל"מ, צריך השחרות לשמן, וממילא בא"י דאינו עושה לשמה- פסול, ודינו כדלעיל בסימן ל"ב לענין קלף ע"ש, אבל בעור הבתים דלרוב פוסקים שחרותו הוא למצוה בעלמא, ולא לעיכובא, וכדלעיל בסימן ל"ב ס"מ, ולכך לא בעינן ביה ג"כ השחרות לשמן בדיעבד, וה"ל להרמ"א לכתוב הגהתו בלשון י"א, אך שמצינו כמה פעמים כיוצא בזה.

אישה רשאית להשחיר את רצועות התפילין לשמה:

(כג) אבל הרצועות וכו' - אם עשאן נכרי, או אפילו ישראל אך שלא לשמן, והטעם כנ"ל בס"ק כ"ב... והשחרת הרצועות דזה איננו בגוף התפילין- מותר ע"י אשה, דהיא יודעת לעשות לשמה כמו איש, אבל ע"י א"י וקטן אינו מותר עד שיעמוד אחר על גבם, וכדלעיל לענין קלף בסימן ל"ב ע"ש בס"ט.

א. **מגן אברהם:** ישראל ישחיר שנית לשמה
 ב. **פרי מגדים:** ישראל ישחיר את הצד השני ויהפכו את הצד ברצועות

(כד) פסול - כתב **המ"א** דאם חזר ישראל והשחירן לשמן- כשר, והביא ראיה לזה והפמ"ג ושאר אחרונים השיגו על ראיתו ונשארו בדין זה בצ"ע, ונתן **הפמ"ג** לזה עצה אחרת, שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן, דאף שהושחרו משני צדדים- כשר, כמבואר בס"ג, ויהפך הצד שהושחר לשמן למעלה, וכ"ז הוא אם אין לו רצועות אחרות, וכמו שביארנו בבה"ל.

ביאור הלכה סימן לג סעיף ד': לדעת הביאור הלכה יש לסמוך בבית התפילין, לחזור ולצבוע אותו לשמה, אם גוי השחיר את עור הבתים, אך לדעת הב"ח יש להחמיר למצוא תפילין אחרים:

* ומיהו בדיעבד וכו' - ועיין בפמ"ג שהביא בשם **הב"ח**¹¹⁶ **דיש להחמיר בזה אם יש לו תפילין אחרים** ונ"ל פשוט דבבתים בודאי יש לסמוך ולהקל אם יחזור הישראל וישחירם לשמן וכמו שכתב המג"א דבלא"ה יש הרבה ספיקות בזה וכמו שכתב הדגמ"ר ובלבושי שרד¹¹⁷ ע"ש.
 * אבל הרצועות - הטעם כתב **סה"ת**, כיון דעצם השחרות הוא הלי"מ, לשמה ג"כ בעינן, כמו דבעינן לשמה בשעת טויה בציצית וצביעה בתכלת....

אם הישראל לא השחיר לשמה, יש לסמוך על המג"א ולחזור ולהשחיר לשמה:

* פסול - עיין במ"ב במש"כ שהאחרונים השיגו על עצת המ"א, ואעפ"כ נ"ל דאם ישראל השחיר הרצועות בפעם ראשון ולא חישב בהן לשמן רק בסתמא, בזה אפשר דנוכל לסמוך על המ"א, שישחירו שנית בפירוש לשמן, ודיו דהוא כעין ס"ס....

6. נפסקה אות, האם מותר לתקן, פרט

תשובה לעיל

7. ניקבה אות, האם כשר, פרט

טור אורח חיים הלכות תפילין סימן לב:

ויהיה שלם שלא יהיה בו נקב שאין הדיו עובר עליו ואם לאחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר י"א אפילו ניקב כל תוכו בירושלמי משמע שצריך גם בפנים מוקף גויל הילכך אם ניקב כל תוכו פסול

¹¹⁶ **ב"ח אורח חיים סימן לג:** ומ"ש ושיהיו שחורות. בפרק הקומץ א"ר יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני מיהו בעור הבתים לא אשכחן בתלמודא דבעינן שחורות ומהאי טעמא כתבו התוספות לשם יש שעושין אותן מעור לבן ולפי שספר התרומה נסתפק בעור הבתים אם צריך להיות שחור כמבואר בספרו לשם ומביאו ב"י (סי' לב עמ' צט דבור ראשון) לפיכך לא נסתפק כשהשחיר אותה גוי אלא ברצועות ופסק דאין להשחירם על ידי גוי אלמא דבעור הבתים לא נסתפק דפשיטא דיכול להשחירו על ידי גוי וזאת היא דעת רבינו שלא כתב דין זה שלא להשחירם על ידי גוי אלא כאן אצל הרצועות ולא בסימן ל"ב אצל עור הבתים משום דסבירא ליה דבבתים אינן צובעין שחור אלא למצוה מן המובחר ואינו הלכה למשה מסיני ולהכי כתב רבינו לשם דאם עשאן מצבע אחר כשרים דלפי זה אם צבעו גוי לבתים נמי כשר אבל למאי שכתבתי בסימן ל"ב סעיף כ"ה דהתוספות בשם ר"י וכן המרדכי בהלכות תפילין כתבו דפשיטא ליה לתלמודא דבעור הבתים צריך דיהיו שחורות הלכה למשה מסיני א"כ אסור להשחירן ע"י גוי ודלא כמו שכתב בהגהת ש"ע (ס"ד) להחמיר בדיעבד על ידי גוי בעור הבתים אלא אין חילוק דבין בעור הבתים ובין ברצועות אם השחירן גוי פסול אפילו דיעבד כר"י מיהו במקום דלא אפשר יש לסמוך ארוב פוסקים דמקילין בעור הבתים שלא יתבטל ממצות תפילין

¹¹⁷ אמנם, אף שהדגול מרבבה כתב שיש כאן ספק ספיקא, בסוף דבריו הוא כתב: "זה הנראה לעניות דעתי לתרץ דינו של המגן אברהם, אבל מ"מ למעשה דעתי להחמיר" זאת משום שהוא חושש לדעת הרמב"ם, הסובר שדיו על גבי דיו לא מועיל, וכמו שנפסקה דעתו בדע הראשונה בסתם בשו"ע: אבן העזר הלכות גיטין סימן קלא סעיף ה': "גט שכתבו שלא לשמה, אף על פי שהעביר עליו קולמוס לשמה, אינו גט. ויש אומרים שחוששין לו".

שו"ע או"ח לב, טו:

אם לאחר שנכתב ניקב בתוך הה"א או המ"ם:

- א. (פנלי) כשר, אפילו ניקב כל תוכו, שהנקב ממלא כל החלל, אבל
ב. בירושלמי משמע שגם בפנים צריך שיהא מוקף קלף.

ניקב רגל פנימי של ה"א, אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהוא- כשר להרא"ש. הגה: אבל שאר פוסקים מצריכין כמלא אות קטנה, והכי הלכתא (ב"י). ניקב רגל הימיני אם נשתייר ממנו מלא אות קטנה, כשר. ואם לאו, פסול.

ניקב באות ה' ולא נשאר ממנו אלא כל שהוא	רגל פנימי	רגל ימיני
שו"ע	כשר (ע"פ הרא"ש)	---
רמ"א	פסול, חייב להיות מלא אותה קטנה	

משנה ברורה:

(לד) לאחר שנכתב וכו' - נקדים ב' הקדמות ואח"כ נבאר בעזה"י:

- א. כל אות צריך שיהא עליו צורתו הראוי לאותו אות, וא"ל- פסול, ובזה אין חילוק אם לא נכתב כהלכתו או אם אח"כ נתקלקל.
ב. כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה- פסולה

ובדין זה יש שני פרטים:

- א. דוקא אם לא היה מוקף גויל קודם כתיבה (א פסול), אבל אם לאחר כתיבה נעשה נקב או קרע סמוך לאות מבחוץ, ועי"ז אינו מוקף גויל- כשר, וכמו שיתבאר בסעיף ט"ז¹¹⁸ בשו"ע.
ב. דעת רוב הפוסקים דאין צריך להיות מוקף גויל רק מבחוץ להאותיות, ולא בתוכן, חוץ מהירושלמי שמחמיר בזה.

בתוך האות- אין צורך בהקפת גויל, ולכן מדינא מותר לכתוב אות, אף שמתחילה הנקב היה בתוך חלל האות:

ועתה נבוא לבאר השו"ע, אם לאחר שנכתב ניקב וכו', הטעם דבפנים אין צריך להקפת גויל, ולפי"ז אפילו אם הנקב קודם כתיבה- כשר, והאי דנקט "אם לאחר שנכתב ניקב", משום דלכתחלה אין לכתוב אפילו אם הנקב באמצע חללו, ואין ממלא את תוכו, אבל באמת אם עבר וכתב, אפילו אם היה הנקב קודם שנכתב - כשר, וא"צ שום תקון.

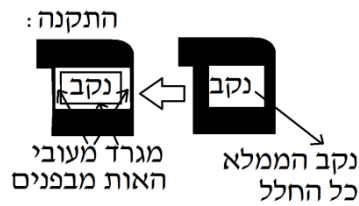
(לה) בתוך הה"א - וה"ה שאר אותיות שיש להן ג' דפנות, ויש חלל בתוכו, אבל ד' פשוטה וכ"ש וי"ו וכדומה לאו תוך מיקרי: (לו) כל החלל - ואפילו נגע הנקיבה באות גופא, כל שנשאר שריטה דקה מבחוץ- כשר, דאין שיעור לעובי האותיות.

ע"פ הירושלמי, אף בתוך האות יש פסול מוקף גויל, ולכן אין לכתוב כשיש נקב בתוך האות:

(לז) שגם בפנים וכו' - וא"כ דינו כמבחוץ, אם היה הנקב בתוכו קודם כתיבה- פסול, ועיין בט"ז ובפמ"ג בשם הלבוש שיש להחמיר כהירושלמי. ודע דלהירושלמי צריך הקפת גויל בכל הצדדים מבפנים, כמו מבחוץ, ע"כ אם ניקב בתוכו קודם הכתיבה אצל האות, ועי"ז אינו מוקף גויל, יש לגרור מעט מבפנים מעובי הקו של האות, ויהיה מוקף גויל, ועיין בביאור הלכה סוף ד"ה אבל בירושלמי וכו'.

¹¹⁸ שו"ע או"ח לב, טז: ..הא דמכשרין כשנפסק אות, דווקא כשנכתב בכשרות ואח"כ נפסק, אבל אם מתחלה כשנכתב היה שם נקב ונפסק בו, או אם רגל הכ"ף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף בלי הקף קלף מתחתלו, פסול

תיקון לדעת הירושלמי :

אם יש ספק מתי נעשה הנקב- יש להקל וכשר :

משנה ברורה ל"ב ס"ק (נה) מתחלה - ובספק מתי נעשה הנקב **תולין דאחר הכתיבה** נעשה, דמסתמא אם היה בעת הכתיבה, היה הסופר רואהו, אם לא שהנקב קטן מאד [דה"ח]

קסת הסופר (ז,ז): אם ניקב בין אות לאות- פסול, אף לאחר כתיבה, לחשוש לשיטת הירושלמי

8. תפילין של יד או ראש, האם צריך להקפיד על פרשה פתוחה או סתומה

רמב"ם הלכות תפילין ב, ב: וצריך להזהר בפרשיות שאם עשה הסתומה פתוחה, או הפתוחה סתומה- פסול, ושלשת הפרשיות הראשונות כולן פתוחות, ופרשה אחרונה שהיא "והיה אם שמוע"- סתומה.

מעשה רקח שם: מלתא דפשיטא היא, כדאיתא בהבונה דף ק"ג, וכבר ביארו רבינו בפרק ז' ה"א¹¹⁹, אלא משום "שמע" "והיה אם שמוע" איצטריך, דאינן סמוכות בתורה, והוה אמינא דכיון דאינן סמוכות בתורה, אם שינה- לא פסול, קמ"ל...

שו"ע או"ח לב, לו: יעשה כל פרשיותיה פתוחות, חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה שהיא "והיה אם שמוע" (דברים יא, יג - כא) שיעשה סתומה, **ואם שינה- פסול**. (**ויש מכשירים בכולם פתוחות**) מהר"ם פאדווה סי' ע"ז¹²⁰ בשם אורחות חיים וב"י בשם העיטור. ובמדינות אלו נוהגים אף פרשת "והיה אם שמוע" בראש השיטה, כשאר הפרשיות.

משנה ברורה: (קנז) ואם שינה - בין שעשה מסתומה פתוחה או מפתוחה סתומה: (קנח) ויש מכשירין - ר"ל בדיעבד, וטעמם שאף שבתורה פ' והיה אם שמוע היא סתומה, מ"מ כיון שבתורה אינה סמוכה כלל לפרשת שמע, אין זה נחשב שינוי מה שהריוח שבינה לפרשת שמע הוא פתוח ולא סתום, כמו שסתום הריוח שלפניה בתורה, כיון שגם בתורה יש בינה לפרשת שמע שבתורה ריוח הרבה פתוח, **וכן הסכימו האחרונים**¹²¹.

¹¹⁹ **רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה ז, יא:** וכל הדברים האלו למצוה מן המובחר ואם שינה לא פסול, אבל אם כתב... פרשה פתוחה סתומה או סתומה פתוחה... הרי זה פסול ואין בו קדושת ספר תורה כלל אלא כחומש מן החומשין שמלמדין בה התינוקות.

¹²⁰ **שו"ת מהר"ם פדואה סימן עז:** והשתא דאיתא להכי זכינו לדון ולתרץ, דהרמב"ם אינו פוסל כאשר תהיה פרשה והיה אם שמוע פתוחה, ונאמר באופן שאמרתי שלשונו שאמר ג' פרשיות הראשונות, אינו שב על תפילין, ככה נאמר גם לשונו שאמר שאם עשה הפתוחות- סתומות והסתומות- פתוחות, פסול כו', אינו שב על תפילין, רק על הדין של תורה, ולהיות כי התחיל ואמר: "וצריך לזהר בפרשיותיו", באר ואמר מה הוא שצריך לזהר? ואמר כי הדין בפרשיות התורה שפרשה סתומה או פתוחה היא פסולה בהיות ההפך וג' פרשיות ראשונות הם פתוחות בתורה ורביעית סתומה מעתה ידע כל סופר להזהר איך יתנהג בתפילין ועיקר המכוון שג' פרשיות ראשונות לא יעשה סתומות כי אז יהיה פסול. ומה שהזכיר כאן דין הסתומה שעשה פתוחה שפסול, ואין אנו צריכין כאן לדון זה בתפילין כנ"ל, הוא להורות כי לכל הפחות **מצוה בתחלה לעשות אותה סתומה** מאחר שבתורה היתה פסולה אם עושה אותה פתוחה, לכך צריך להזכירה, ודי בזה.

¹²¹ אמנם **בשער הציון** העיר שזה לא כשיטת הט"ז, שכתב בס"ק כ"ה: "ש"מ דבתפילין פסול בפתוחות אפי' דיעבד"

קריאת התורה

1. לא קראו בתורה בשבת או בשני וחמישי האם ישלים

תשובה לעיל

2. דילגו על פסוק בשבת או בשני וחמישי או במועד, האם חוזר

תשובה לעיל

3. כשיש שני חתני בר מצווה, או שני בעלי ברית, האם יכולים להוסיף עליה בשני וחמישי

בית יוסף או"ח קל"ה, א':

האם מותר להוסיף עלייה לצורך חתן?

א. מרדכי, ריצב"א, הגמ"י: מותר

ב. בדק הבית לבית יוסף: לא נהגו לעשות כן

גרסינן בפרק "הקורא את המגילה עומד": בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה וכו'. משנה היא שם (מגילה כא.): כתב המרדכי בפרק הקורא את המגילה עומד (סי' תתח) בשם ריב"א שאם יש שלשה חתנים בבית הכנסת, אחד כהן ושנים ישראלים, כיון דהוי לגבי החתנים כמו מועד כדאמרין פרק קמא דכתובות (ד.)¹²² קורין ארבעה כמו במועד, הילכך הכהן קורא פעמים, ואחריו שנים הישראלים, הרי ארבעה. וכן כתוב בהגהות מיימוני פ"ב מהלכות תפילה (אות נ) ריצב"א¹²³ התיר להוסיף על שלשה ביום חמישי שיש חתונה אם צריכים לכך, כגון שיש שנים או שלשה חתנים, דהא חופה הויא כמועד כדאמרין בפרק קמא דכתובות עכ"ל, וכתב עוד המרדכי (שם) ומיהו כשאין שם אלא חתן אחד, לא אמרין שיקראו ארבעה, משום דלא הוי מועד אלא לגבי חתנים גופייהו, אבל לגבי אחרים - לא. [בדק הבית] ואנו לא נהגנו להוסיף בשני וחמישי בשביל חתנים וגם לא שמענו מי שנהג כן [עד כאן].

שו"ע או"ח קלה, א':

בשני ובחמישי, ובשבת במנחה, קורין שלשה, אין פוחתים מהם ואין מוסיפין עליהם; ואין מפטירין בנביא. הגה: ואם היו ב' חתנים בבהכ"נ והם ישראלים, מותר להוסיף לקרות ד', דלדידהו הוי כיו"ט שמותר להוסיף (מרדכי פ' הקורא עומד הגהות מיימוני פ"ב מה"ת); ונראה דה"ה לשני בעלי ברית, דיו"ט שלהם הוא, כדלקמן סי' תקנ"ט¹²⁴ (ודין שבת ויו"ט ע"ל ריש סי' רפ"ב לענין הוספה).

משנה ברורה: (א) בשני ובחמישי - בשחרית, ואף דבדיעבד כל היום זמנה, מכל מקום לכתחלה מצוה להקדים: (ב) ואין מוסיפין עליהם - משום בטול מלאכה לעם, וגם אין מפטירין מטעם זה: (ג) מותר להוסיף - כדי שיוכלו שניהם לעלות לתורה, ולדינא כתבו האחרונים, דאין נוהגין כן וכ"ש דלענין בעלי ברית בודאי אין לנהוג כן.

¹²² תוספות מסכת כתובות דף ד עמוד א: מסייע ליה לר' יוחנן כו' - מועד וחתן משוה אותן בכ"מ כההיא דתניא בפ"ק דמועד קטן (דף ז: ו) שם) חתן שנולד בו נגע נותנין לו ז' ימי המשתה לו ולא יצטליתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל ימות הרגל

¹²³ לפנינו כתוב: ריב"א.

¹²⁴ שו"ע או"ח תקנ"ט, ט: ט' באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא

מגן אברהם או"ח ס"ק ג: לשני בעלי ברית - ובתקון יששכר דדוק' בחתן ס"ל הכי, ומ"מ אין לנהוג כן (כ"ה).

וזו לשונו של התיקון יששכר (דף נה,א) לרב יששכר סוסאן:

"שאיין לומר מדריב"א ז"ל אלא דווקא חתן שזכר בגמרא מפורש, שהחופה הרי היא כמועד בכמה דברים, ועוד שהחתן דינו הוא שאין לו לעסוק במלאכה, ולא נושא ונותן בשוק, אלא אוכל ושותה, ושמו כבמועד, דין פשוט... ולא מצינו מכל זה וכיוצא בו בבעל הברית דבר, וכל הקהל שבבית הכנסת אעפ"י שאינם חתנים ולא מועדים הוא, אותו יום עם כל זה, חייבים הם כל אותו ציבור לסייע שמחת חתן וכלה כמו שנתארך הדיבור בזה בכמה מקומות לרז"ל".

ילקוט יוסף (שובע שמחות בהלכות הקשורות ל"חגיגת" בר מצוה, כא):

בשני ובחמישי ובשבת במנחה, ויש בבית הכנסת שני חתני בר - מצוה, ושניהם ישראלים, אין להוסיף על מנין העולים לספר תורה, כדי להעלותם לספר תורה אחר הכהן והלוי, אלא **יעלה אחד מהם בלבד**. ומכל מקום **מותר לבקש מהכהן לצאת מחוץ לבית הכנסת**, כשיש מנין עשרה בבית הכנסת בלעדיו, ויקרא לישראל החתן, במקום כהן, וכך יוכלו להעלות לספר תורה את שני חתני הבר - מצוה. ואם יסרב הכהן לצאת מבית הכנסת, או שיש שם מנין בצמצום, יאמר השליח צבור "אף על פי שיש כאן כהן, יעמוד ישראל במקום כהן". ובאופן כזה מותר שהאב יעלה לספר תורה ראשון, והבן חתן הבר מצוה יעלה לעליית שלישי.

שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן כג:

...כתב הגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת **שנות חיים** (בקונט' פרט ועוללות דפ"ו ע"א), **שמנהג האשכנזים בא"י לקרות לס"ת ישראל במקום כהן, מפני שמצוי שם אורחים שרוצים להעלותם לס"ת, ואפי' הכהן נמצא בבהכ"נ, כי מסתמא הכהן מוחל, שהדרך להעלות אורחים לס"ת וגדול כבוד הבריות, ואומר הש"צ: "אף על פי שיש כאן כהן, ישראל במקום כהן יעמוד"**. עי"ש¹²⁵. וה"ה לנידון דידן שהוא יום שמחתו בבנו הבר מצוה, והוא רק באקראי, **שפיר דמי לעשות כן**, ורק לעשות כן באופן קבוע, למכור כל העליות לרבות עליית כהן, ולבטל מ"ע דוקדשתו, כתבו האחרונים שאינם רשאים לנהוג כן, ואפי' נהגו כן יש לבטל המנהג, וכתורה יעשה...

ילקוט יוסף שובע שמחות א פרק ד' - עליית חתן לספר תורה:

ד. בימי שני וחמישי אם נמצאים בבית הכנסת גם חתן בר מצוה וגם חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו, אין להוסיף על ג' העולים, אלא **יעלו לספר תורה את החתן, שהוא עדיף מחתן בר מצוה**. ואמנם יש אפשרות להעלות את שניהם, שיבקשו מהכהן לצאת לחוץ בית הכנסת בתחלת הקריאה, ויאמרו: "אין כאן כהן, יעמוד ישראל במקום כהן", ויעלו גם את החתן, וגם את חתן הבר - מצוה. וכן יעשו אם יש שם ב' חתנים. ואם הכהן מסרב לצאת לחוץ, או שאין שם מנין עשרה ואם הכהן יצא לחוץ יהיו שם רק תשעה גדולים, יאמרו: "אף על פי שיש כאן כהן, יעמוד ישראל במקום כהן", ויעלו את שניהם.

הערות פרק ד' - עליית חתן לספר תורה:

ואם יש מקומות אצל בני אשכנז שנהגו כדברי הרמ"א להעלות לס"ת בשני וחמישי, ארבעה עולים, כשיש שם חתנים, אין לעשות כן אלא בחתנים ממש, שיו"ט שלהם הוא, אבל **אין להטריח את הצבור להעלות לס"ת שני חתני בר מצוה, אחר הכהן והלוי, ושב ואל תעשה - עדיף**. (ויכולים לנהוג כמבואר לעיל שיעלה ישראל במקום כהן). ובלא"ה **גם בני אשכנז אין נוהגים כיום** להוסיף על העולים לס"ת בימי שני וחמישי.

ומכל מקום יכולים לומר לכהן שיצא לחוץ, ויעלו ישראל במקום כהן, דמה שכהן עולה ראשון הוא מפני דרכי שלום, כמבואר בגיטין (נט ב)¹²⁶. ומהני סברת התוס' שם לצרפם לנידון דידן, ודעת התוס' שם, דדוקא

¹²⁵ **הרב שלמה קלוגר** הסביר שכל הטעם שאין לכהן למחול על העלייה שלו, הוא מפני שיבואו לידי ריב, שכל אחד ישאל, מדוע הכהן מחל לאותו ישראל לעלות במקומו, והוא לא מחל לי, ויגיעו לידי מריבה בדבר. אולם, במקום שיש אורחים, שידוע שהכהן מחל רק מחמת אותם האורחים, וסתם כך הוא לא נוהג למחול על העלייה שלו, אין בעיה בדבר. כמו כן, אף אם הכהן לא מחל במפורש, בכל זאת ניתן לומר בסתמא שהוא מחל על העלייה שלו לצורך האורחים, כמו שמצינו באורח חיים סימן קנ"ד, שנהגו להשתמש בכמה דברי קדושה, וכיון שכבר נהגו בכך, הדבר מותר, וזה נחשב כמו שהתנו על כך במפורש מתחילה, וה"ה כאן בעניינינו.

¹²⁶ **מסכת גיטין נט, ב:** תנא דבי רבי ישמעאל: וקדשתו - לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון. א"ל אביי לרב יוסף: מפני דרכי שלום? דאורייתא היא! א"ל: דאורייתא, ומפני דרכי שלום.

בזמנם הדין היה כן גם בשני וחמישי, אבל בזמנינו בשני וחמישי, עולה ישראל ראשון. ועל כל פנים באקראי שהכהן מוחל על כבודו או מפני כבוד החתן, יכולים לנהוג כן בשני וחמישי.

למעשה: לא נהגו כיום להוסיף עליות, במיוחד לא בבר מצווה שאינו חתן ממש, ועכ"פ יש להקל במקום הצורך בשני וחמישי להעלות ישראל במקום כהן, אף אם הכהן נשאר בתוך בית הכנסת.

4. מי תיקן הקריאה בשני וחמישי, בשבת- שחרית ובמנחה, ומדוע

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים יב, א:

- א. **משה רבינו** תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא שמיעת תורה,
- ב. **ועזרא** תיקן שיהיו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהיו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים.

כסף משנה שם: [א] משה רבינו ע"ה תקן להם לישראל וכו'. **בב"ק פ' מרובה (דף פ"ב)** עשרה תקנות שתיקן עזרא, שקורין בשבת וקורין בשני ובחמישי, ופריך בגמרא שקורין (בשני וחמישי) עזרא תיקן?! והא מעיקרא הוה מיתקנא! דתניא: **(הטעם)** "וילכו שלשת ימים ולא מצאו מיס", **אין מיס אלא תורה, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה- נלאו**, עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין ג' וד' וקורין בה' ומפסיקין ערב שבת כדי שלא יהיו ג' ימים בלא תורה.

ומשני: מעיקרא חד גברא תלתא פסוקי, א"נ: תלתא גברי תלתא פסוקי, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקים.

וכלפי מה שאמרו: עמדו נביאים ותקנו, כתב: רבינו מרע"ה שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוא, ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו, וא"כ אליו ראוי ליחס הענין. ועוד דגרסינן בירושלמי וכתב הרי"ף פרק הקורא עומד ויושב משה תיקן לישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות ובי"ט ובראש חודש ובחולו של מועד. ומה שכתוב בקצת ספרי **רבינו** בשחרית אשבת נמי קאי, כלומר בשבת בשחרית דוקא תיקן משה, אבל לא במנחה, דתקנת עזרא היא. ומה שכתב רבינו **דקריאת שבת במנחה היא משום יושבי קרנות**, כך אמרו שם בגמרא, ופרש"י: יושבי קרנות- יושבי חנויות, כל ימות החול עוסקים בסחורה, ואין קורין בשני ובחמישי, תקון בגיניהו קריאה יתירה.

תקנת משה:

- א. קריאה של אדם אחד באורך 3 פסוקים
 - ב. קריאה של 3 אנשים באורך 3 פסוקים (לשלושתם יחד)
- הטעם:** תיקן שיקראו כל שלושה ימים, כדי שלא יעמדו 3 ימים בלא תורה

תקנת עזרא:

קריאה של 3 אנשים באורך 10 פסוקים + קריאה במנחה של שבת

הטעם: משום יושבי קרנות במנחה של שבת, תיקנו תוספת לקריאה

תקנת הקריאה	בשני וחמישי ובשבת בשחרית	במנחה של שבת
מי תיקן	משה	עזרא
הטעם	שלא יהיו שלשה ימים בלא שמיעת תורה	משום יושבי קרנות

5. על איזו טעות מוציאים ס"ת אחר

תשובה לעיל

6. החזירו ס"ת בגלל טעות מהיכן חוזר וכיצד ינהג עם

הברכות

תשובה לעיל

7. קרא החזן לכהן והוא לא היה שם, כיצד ינהגו

- א. שו"ע: כהן אחר יעלה מעצמו
- ב. משנ"ב: אם אותו הכהן מתפלל - מותר להעלות אחר בשם העולה, ואין חשש פגם
- ג. מותר להעלות את בנו של הכהן בשמו
- ד. אסור להעלות את אביו של הכהן בשמו
- ה. אם מדובר ב'אחרון' או מפטיר - מותר להעלות כהן אחר בשם העולה

שו"ע או"ח קלה, יא:

יש מי שאומר שאם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם, לא יקרא לאחר בשם, משום פגמו של ראשון, אלא אחר יעלה מעצמו, (וכן נהגו. ש"צ שהוא כהן, יכול לקרוא כהן אחר לתורה) (מרדכי פ' הקורא עומד ואגור).

משנה ברורה:

(לח) כהן או לוי - אבל בישראל אם קראוהו ואינו שם, יכול לקרות לאחר בשמו, דבישראל לא שייך פגמא, דאפילו ממזר מותר לעלות לתורה, וכדלקמן סימן רפ"ב ס"ג (הרמ"א בשם המהר"א מפראג): (לט) ואינו שם - ואם אותו כהן מתפלל - מותר לקרות האחר בשם, דהכל רואין שבשביל שאינו יכול להפסיק בתפלה, אינו עולה [מ"א]: (מ) משום פגמו - דיסברו שנודע בתוך כך שהוא פגום, וכתבו האחרונים, דמ"מ בנו - מותר לקרות בשם, דאם איתא שהוא פגום, אף בנו פגום, אבל אביו - אסור, דיאמרו אביו נשא גרושה מכבר, שהאב - כשר, והבן - חלל: (מא) יעלה מעצמו - כתב בספר שערי אפרים, דאם קראו לכהן או ללוי לאחרון או למפטיר ואינו שם, וקורא לאחר, אף על פי שהאחר הוא ג"כ כהן או לוי, מותר לקרותו בשם דלא שייך כאן לומר דנודע שהראשון פגום, דהא ישראל ג"כ מותר לעלות לאחרון או למפטיר.

פרי חדש: אלא אחר יעלה מעצמו וכו'. ולי נראה שאם באנו לחוש בדין זה לפגמו של ראשון, אף אנו נאמר שלא יעלה כהן אחר אפילו בלא קריאת שם, דמאן דחזי להאי כהן אחר דסליק לספר תורה, יאמר שאחר שקראו לראשון נמצא פגום, ולכן קראו אחר, אלא ודאי דלא חיישינן להכי, וכמו שכתב הרשב"א בתשובה [ח"א סימן רכט] הביאה הב"י [ד"ה וכתב עוד וכן], על כהן שסבור שאין לוי וקרא בטעות, שכתב הרב ז"ל שאין כאן פגם ללוי, דאיכא למימר שגגה היתה, סבורים היו שאין שם לוי ולפיכך לא נקרא ולא קרא, וכל שכן בנידון דידן דאיכא למימר שגגה היתה, כסבורים שהיה שם הכהן שקראו ראשון ולא נמצא ולא עלה, כן נראה לי.

8. ומה הדין כשהכהן באמצע קריאת שמע, האם יפסיק

בית יוסף אורח חיים סימן קלה:

כתב מהר"י קולון בשורש ט':

נשאל הרשב"א (ח"א סי' קטו) אם ספר תורה פתוח, ויש שם כהן שמתפלל במקום שאינו ראוי להפסיק, אם ממתנינים לו עד שיסיים תפילתו,

והשיב שאין ממתנינים לו, שלא בכל מקום אמרו להקדים כהן, שהרי תלמיד חכם קודם לו, אפילו גר, ולא יהיה כבוד הציבור פחות מצורבא דרבנן, ובכמה מקומות חיישינן לטירחא דציבורא, בקיצור אמצעיות בשבת, וכל שכן שיש כאן כבוד ספר תורה, עכ"ל.

ורבינו הגדול **מהר"י אבוהב** ז"ל כתב בשם תשובת **הרשב"א**: כהן שקראו אותו לקרות בתורה, והוא קורא את שמע, אינו רשאי להפסיק, ואין צריך לומר במקום שיש תלמיד חכם, שאפילו בעלמא תלמיד חכם קודם, כדאמרין רב קרא בכהני, אלא אפילו אין חכם יותר ממנו- אינו מפסיק, שלא אמרו להקדימו אלא משום כבוד כהונתו, ואם הוא פנוי ומקדימין אחר לפניו, נמצאו מקלים בכבוד כהונתו, אבל זה שאינו יכול לקרות משום ק"ש, אין בכאן קולא אצל כהונתו, והרבה ראיות לדבריו עכ"ל, ואף על פי שרבינו כתב בסימן ס"ו בשם המנהיג¹²⁷, שאפילו ישראל שהיה קורא את שמע וקראוהו לקרות בתורה- מפסיק, נקטינן כדברי הרשב"א, דרב מובהק הוא.

אם החזן קרא לו לעלות לתורה, והוא באמצע קריאת שמע, האם יפסיק ויעלה:

- א. המנהיג: יפסיק ויעלה
- ב. הרשב"א: לא יפסיק

השו"ע פסק כתשובת הרשב"א, שאין לו להפסיק:

שו"ע או"ח קלה, ה: אם ס"ת פתוח והכהן קורא את שמע, אינו רשאי להפסיק, וקוראים ישראל במקומו.

משנה ברורה: (טז) אם הס"ת פתוח - ה"ה אפילו עדיין לא הוציאו הס"ת, ג"כ אין ממתינין מלהוציא הס"ת עד שיגמור הכהן תפלתו, משום טרחא דצבורא: (יז) אינו רשאי - ואפילו לדעה הראשונה בסימן ס"ו ס"ד שמפסיק¹²⁸, היינו כשקראוהו, ומפני כבוד התורה, אבל לכתחלה אין לקרותו, ומשום פגמא דכהן (שיאמרו עליו שאינו כהן) ליכא למיחש, שהרי הכל רואין שהוא עסוק בק"ש ותפלה, והסכימו האחרונים דלאו דוקא שמע, דה"ה כשעוסק בברכות של ק"ש, ועיין לעיל בסימן ס"ו סקכ"ו, שהכרענו דיש להקל לקרותו לכתחלה כשהוא עומד בין הפרקים¹²⁹ ואין שם כהן אחר וכ"ש כשהוא עוסק בפסוקי דזמרה.

שו"ע או"ח סו, ד: כהן שהיה קורא ק"ש וקראוהו לקרות בתורה, יש מי שאומר שמפסיק ויש מי שאומר שאינו מפסיק, והלכה כדבריו.

משנה ברורה:

(כה) שמפסיק - דהא מפני כבוד הבריות ויראתם מפסיק וכנ"ל וכ"ש מפני כבוד התורה, ולפי"ז אפילו קראו לישראל לעלות לתורה, ג"כ מפסיק אפילו באמצע ק"ש, ולא נקט השו"ע כהן רק משום רבותא דהי"א השני שס"ל דאינו מפסיק אפילו בכהן וטעמם דאין זה בזיון לתורה כיון שאינו מפסיק משום שעוסק במצות ק"ש וברכותיה וגם אף על פי שהוא כהן אין לחוש לפגמו אם לא יעלה, שיוציאו עליו לעז שהוא פסול, כיון דמה שאינו עולה הוא משום שעומד במקום שאינו רשאי להפסיק, אין בזה פגם וידעו הכל דמהאי טעמא הוא, ועולה אפילו ישראל במקומו, אם אין כאן כהן אחר.

(כו) והלכה כדבריו - והאחרונים כתבו דכהנים נוהגין העולם כהי"א קמא ואפילו בקראו ישראל והוא עומד באמצע ק"ש אף דנוכל להשיג ישראל אחר, אעפ"כ נוהגין שמפסיקין מפני כבוד התורה, לבד אם הוא עומד בפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו לא יפסיק באמצע, אלא יגמרם ואח"כ יעלה. ואין לשנות המנהג מפני המחלוקת. אך אם יוכל למהר ולסיים עד הפרק- ימהר, ואם אינו יכול לסיים עד הפרק, יסיים עכ"פ להיכא דסליק ענינא, אך לעכב בשביל זה- לא יעכב, אמנם לא יקרא עם החזן, רק שיראה להטות אזנו ולשמע ממנו, ומכ"ש שלא יפסיק לאמר להשי"ץ לעשות מי שבידך, ונראה דאם באמצע מי שבידך שכת החזן שמו ושואלו לכו"ע מותר להשיבו מפני הכבוד, וכשחזר אח"כ לק"ש- אין צריך לחזור רק למקום שפסק, אפילו היה פרשה ארוכה ושהה עי"ז כדי לגמור כולה.

וכ"ז בדיעבד שכבר קראו אותו, אבל לכתחלה אפילו עומד בברכת ק"ש וכ"ש בק"ש עצמה, לא יקראו אותו, אפי' אין שם כהן אלא הוא, דליכא למיחש בזה לפגמא, כיון שהוא עוסק בק"ש, רק יקראו לישראל במקומו, ומותר לקרותו בשמו, ויאמר: "במקום כהן", ויש חולקין ואומרים, דגם בזה שייך פגמא להכהן, דאין הכל יודעין שהוא עוסק בק"ש, ונראה דיש לסמוך ולהקל לקרותו אם הוא עומד בבין הפרקים. ויותר טוב אם אין שם כהן אלא הוא, שילך מבה"כ קודם שיקראו להראשון, וכן הדין בלוי...

¹²⁷ **טור או"ח הלכות קריאת שמע סימן סו:** כתב בעל המנהיג הקורא את שמע וקראו החזן לעמוד בתורה צריך לעמוד לקרות בתורה לכבוד התורה מק"ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם

¹²⁸ **שו"ע או"ח הלכות קריאת שמע סו, ד:** כהן שהיה קורא ק"ש וקראוהו לקרות בתורה, יש מי שאומר שמפסיק ויש מי שאומר שאינו מפסיק, והלכה כדבריו.

¹²⁹ **משנה ברורה סו, ד:** ... ונראה דיש לסמוך ולהקל לקרותו אם הוא עומד בבין הפרקים.

פסקי תשובות סימן קל"ה: חייב לעלות גם אם הוא אוחז באמצע קריאת שמע וברכותיה, וזה מסקנת המשנה ברורה סי' ס"ו ס"ק כ"ו ע"פ גדולי האחרונים ושאלין לשנות מהמנהג מפני המחלוקת. **והספרדים** נוהגים כדברי המחבר שם **והחיד"א והפר"ח ועוד גדולי הפוסקים הספרדים** ואין עולים לתורה אף שקראו להם בשמם ואף בבין הפרקים, ורק בפסוקי דזמרה יעלו, **כף החיים** שם ס"ק כ"ד.

למסקנה:

- א. **אשכנזים:** מפסיק אפילו כשעומד באמצע קריאת שמע, וכל שכן שיש להקל כשעומד בבין הפרקים
- ב. **ספרדים:** אינו מפסיק כלל

1. ציין ונמק האם מקומות אלו חייבים במזוזה, בית כנסת, בית מדרש, חנויות, חדר באורך 6 אמות וברוחב 3 אמות, חדר ללא דלת

תשובה לעיל

לגבי החדר שיש בו 6 על 3 אמות, יש תשובה לעיל, והעקרון הוא בכך שאין ברוחב החדר 4 אמות, והשאלה היא האם זה מחייב במזוזה, כיון שבשטח הכולל, יש 16 אמות מרובעות, עיין שם מחלוקת רמב"ם ורא"ש.

חדר ללא דלת:

טור יו"ד רפ: וכתב עוד (הרמב"ם) שאין הבית חייב במזוזה א"כ העמיד בו דלתות, לפיכך צריך להעמיד הדלתות קודם שיקבענה, ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל, שאין חיוב המזוזה תלוי בדלתות.

שו"ע יו"ד רפ, טו: הבית, אף על פי שאין לו דלתות, חייב במזוזה. ויש מי שפטר.

ש"ך ס"ק כה: ויש מי שפטר - ואם קבעה (למזוזה) קודם תליית הדלת - לא יצא ידי חובתו כשנותן הדלת אח"כ, דהוי "תעשה ולא מן העשוי", עכ"ל עט"ז.

ולצאת ידי שניהם יתלה בה הדלת מיד ויקבענה, ואם אי אפשר לתלותה מיד, יקבענה בלא ברכה, או יברך מתחלה גם על אחרת, ויהא דעתו גם על זו, וכשיתלה בה הדלת יטלנה ויחזור ויקבענה בלא ברכה, או יברך על אחרת ויהא דעתו גם אז, ובזה יוצא ידי כולם, ודו"ק.

רבי עקיבא איגר (ש"ך ס"ק כ"ה) ויחזור ויקבענה בלא ברכה. יש לעי' אמאי יקבענה בלא ברכה, דאף לאותה שיטה דמתחילה היתה ג"כ חייבת במזוזה, מ"מ נראה כיון שנטלה, אם יחזור ויקבענה צריך לברך, זולת שנאמר דכוונת הש"ך לשיטת הפוסקים בא"ח (סימן ח') דפשט טלית אדעתא לחזור וללובשו מיד, אם צריך לברך או לא, עיין שם, והיינו ע"כ כיון שדעתו לחזור וללובשו, הוי כאלו לא פשט כלל, א"כ לאותה שיטה אפשר דה"ה במזוזה, אם נטלה אדעתא לחזור ולקובעה מיד, הוי כלא נטלה וא"צ לברך, ועיין.

פתחי תשובה: (יד) שפטר - וכתב הגאון מהר"י ז"ל מליסא בסידור תפלה שלו, דאף לדעת הפוסקים שאם אין דלת - פטור ממזוזה, אם קבעה כשהיה דלת ואח"כ נוטל הדלת, וחוזר ותולה אותה, אין בזה חשש משום תולמ"ה ע"ש, וכן כתבתי לעיל ס"ק הקודם בשם שו"ת ארבעה טורי אבן.

פתחי שערים שם ס"ק ק"פ: בית, אע"פ שאין לו דלתות - חייב במזוזה (שו"ע, רש"י, ר' יהונתן הכהן, ר' ישעיה הראשון והאחרון, תוס', רא"ש, ראב"ד), ויש מי שפטר (שו"ע שם שהביא דעת הרמב"ם - בשערי, היינו דלת, מאירי, כלבו, חינוך, עץ חיים, ספר הזכרון, שו"ת ישועות מלכו בפירוש הרמב"ם שאינו משתמר). וי"א שכל שדרכו ושימושו בלי דלת, חייב במזוזה אפילו לדעה זו (שו"ת ישועות מלכו פרק ו' הלכה ה', טהרת הקודש מנחות ל"ג).

קפ"א: לכן כל פתח שאין לו דלת - יקבע המזוזה בלי ברכה (ש"ך)

קפ"ו: פתח שאין בו דלת (דלפי הרמב"ם פטור ממזוזה) וגם אין בחדר אלא כדי לרבע ד' על ד' (שלחרא"ש פטור) צ"ע אם מחייב במזוזה. (ממה נפשך¹³⁰). דעת קדושים סי' רפ"ט סוף סימן ט'. ונראה שיקבע בלי ברכה (שם, דלא סמכינן אספק ספיקא ולפטור) במקום שאפשר לתקן, מקדש מעט, כמו שאין סומכין על ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין - ועיין יו"ד סי' ק"י סעיף ח' ברמ"א).

¹³⁰ שכן יוצא שבחדר שכזה שאין לו דלת, ואין בו ד' על ד' אלא רק אם אתה מרבע את השטח, אין הוא חייב במזוזה לא לשיטת הרמב"ם ולא לשיטת הרא"ש, כי לרא"ש יש חסרון שאין בו ד' על ד' אמות ממש, ולרמב"ם יש חסרון שאין לו דלת, וממה נפשך נראה לפטור אותו מחיוב מזוזה.

2. השוכר בית בארץ ישראל או בחו"ל, האם ומתי מתחייב במזוזה, פרט

טור יו"ד רפ"ו:

- א. השוכר בית בחוץ לארץ והדר בפונדקי בארץ ישראל - פטור מהמזוזה שלשים יום,
ב. והשוכר בית בא"י - חייב במזוזה מיד, משום ישוב ארץ ישראל.

ב"י שם, כב (א) השוכר בית בחוצה לארץ וכו' עד סוף הסימן. ברייתא בפרק התכלת (מנחות מד.) ופירש רש"י: משום ישוב ארץ ישראל. דלאחר שקבעה, שוב אינו נוטלה משם, אפילו יוצא ממנה, הילכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת, ואפילו יוצא ממנה, ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזוזה, ונמצאת ארץ ישראל מיושבת.

וכתב ה"ר מנוח שדין שואל בית בחוצה לארץ כדין השוכר, והכי משמע בגמרא (שם). וכתב דטעמא דשוכר בית בחוצה לארץ פטור מן המזוזה עד שלשים יום, היינו משום דכיון דמזוזה חובת הדר (ב"מ קא:), פחות משלשים - הוי דירת עראי, ולא מיחייב.

שו"ע יו"ד רפו כב:

- א. השוכר בית בחוצה לארץ והדר בפונדק בארץ ישראל - פטור ממזוזה שלשים יום.
ב. והשוכר בית בארץ ישראל - חייב במזוזה מיד, משום ישוב ארץ ישראל. (והוא הדין לשואל בית דינו כשוכר) (ב"י בשם הר"ר מנוח וכו"מ בש"ס).

פתחי שערים: רנ"ב) וי"א שאם קבע המזוזה קודם שנכנס לדור בו, פסול משום תעולמ"ה.

נחלת צבי: השוכר בית חייב לקבוע את המזוזה רק לאחר שלושים יום, ודלא כגאון מליסא שמחייב מיד בעת כניסתו, כשהוא קובע שם את דירתו.

"לפי זה נראה ברור דאף אם רוצה לדור כמה שנים, אינו חייב לקבוע עד לאחר ל', אולם אם רוצה לקבוע בתוך ל' ולברך... בשם אשל אברהם דרשאי... ולענ"ד צ"ע אם ראוי לעשות כן... אולי עדיף להמתין על שעת החיוב..."

פתחי שערים: רנ"ג) השוכר בית... רק ביום שלושים ואחד חייב במזוזה. רנ"ד) ויש אומרים שאפילו ביום השלושים כבר חייב במזוזה, ואינו כן.

3. על מה נכתבת מזוזה לכתחילה ובדיעבד, והאם צריך לעבד לשמה

תשובה לעיל

4. האם מועיל לשרטט אחרי הכתיבה

שו"ע יו"ד רפח, ח: צריכה שרטוט. ואם כתב בלא שרטוט, פסולה.

פתחי תשובה: (ה) צריכה שרטוט - עיין בתשובת רבינו **עקיבא איגר זצ"ל** סימן נו"ן, במזוזה שנמצא שהאותיות נכתבין בין שרטוט לשרטוט, אם יש תקנה לשרטט עתה בראשי השורות כדינו, והשיב **דלא מהני**, וראיה מסוגיא דמנחות טעמא דאין מורידין כו', והא קיי"ל דתפילין - א"צ שרטוט, ומזוזה - צריכה שרטוט, ואם איתא דמהני שרטוט אחר הכתיבה, מאי קושיא, הא יכול לשרטט עכשיו, וכ"מ מלשון הרמב"ם ושי"ע שכתבו ואם לא שרטט - פסולה, **משמע דאין לזה תקנה** (ומבואר שם דלאו משום דבעי במזוזה כסדרן, לכן לא מהני שרטוט אח"כ, דז"א, דהא אין חסרון בגוף האותיות, והוי רק תיקון אחר כמו

חקיקת נגיעה דמהני במזוזה, אלא צ"ל דמאחר דהלל"מ דבעי שרטוט, אי כתב בלא שרטוט, לאו שמה כתיבה וצ"ע בזה לענין ס"ת)

שו"ת תשב"ץ חלק א סימן ב: ואיני יודע טעם לדבר שטעם השרטוט אינו אלא כדי שתהא כתיב' יפה ומיושר' ע"כ צריכה שרטוט קודם כתיבה אבל לכתוב בלי שרטוט ואח"כ ינקוד דאיסורא מאי דעבד עבד והוי מעוות לא יוכל לתקנו...

5. כתב מזוזה בשני דפים האם כשר ומה הדין בשני

עורות

תשובה לעיל

1. ס"ת שכתבו נער בן 13, ממזר, מי שאיים שילך למסור, מומר לתאבון

שו"ע או"ח לט, א:

תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן אפי' הגיע לחנוך, או כותי או מומר לעבודת אלילים, או מוסר לאנסין, פסולים משום דכתיב וקשרתם (דברים ו, ח) וכתבתם (דברים ו, ט) כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה, אינו בכתיבה.

נער בן 13:

בית יוסף יו"ד רפ"א:

כתב המרדכי בהלכות קטנות (יג: סוף ה"ק) הא דתניא קטן שכתב תפילין- פסולין, היינו אפילו הגיע לחינוך, דליתיה בקשירה מדאורייתא, אא"כ הוא בן י"ג.

סימן ל"ט: משנה ברורה: ס"ק ג': ...אם ספק לנו אם הביא ב"ש- פסול לכתוב, אם לא שנתמלא זקנו, דהיינו שיש ריבוי שער בזקנו, אף שהם קטנים מאד [סמ"ע בח"מ סימן ל"ה], או שעברו רוב שנותיו, או שנולדו בו סימני סריס, וכדלקמן בסימן נ"ה ס"ה. ויש לגעור בסופרים שמניחין לנערים לכתוב תפילין, ואין מדקדקין אם הביאו סימני גדלות, או לא. ועיין לעיל בסימן ל"ב סעיף קטן ק"ג מש"כ שם בשם הלבוש מענין זה, ועיין בבה"ל

ועיין עוד בענין זה לעיל, שכבר יש תשובה בעניין.

ממזר:

ב"י יו"ד רפ"א, ד: כתב המרדכי בסוף הלכות קטנות (יד ע"ג) תניא במסכת סופרים (פ"א הי"ב¹³¹): אין רשאי לכתוב אא"כ יודע לקרות. ותו פסל התם (ה"יג): ס"ת שכתבו גר או ממזר. ורבינו שמחה כתב דל"ג: "ממזר", משום דקתני התם: "זה הכלל, כל המוציא את הרבים ידי חובתם כותבו", וממזר מוציא רבים ידי חובתם.

ואיני יודע מנין לו שמוציא את הרבים ידי חובתם!! דמהימא דמסכת סופרים איכא למילף שאין מוציא, אי מדאורייתא אי מדרבנן. ואני ראיתי כתוב, דהיינו טעמא דממזר פסול, [ד]כשיגיע לפסוק (דברים כג ג) לא יבא ממזר בקהל ה' נחפז ואינו כותב אזכרה לשמה, ואפילו אמר נתכוונתי אנון סהדי שלא נתכוין, והיינו נמי טעמא דגר, דקתני התם דגר דקתני במסכת סופרים היינו גר תושב שאוכל נבלות, וכשיבוא לכתוב (דברים יד כא) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו, אינו כותב אזכרה לשמה, עכ"ל.

דרכי משה הקצר יו"ד רע"ו:

(א) ובמרדכי סוף הלכות קטנות (ע"ד דף צ"א) (יד ע"ג) דממזר אסור לכתוב ס"ת דכשמגיע ללא יבא ממזר בקהל ה' (דברים כג, ג) נחפז ואינו כותב האזכרה לשמה ואפילו אם אמר נתכוונתי אנון סהדי דלא נתכוין וכן גר תושב דכשמגיע לגר אשר בשעריך תתננה עד כי עם קדוש אתה לה' אלהיך (שם יד, כא) אינו כותב האזכרה לשמה עכ"ל.

אם כן, דווקא ס"ת, ממזר פסול לכתוב, אבל הוא כשר לכתוב תפילין ומזוזות, שבהם אין את הפסוק המתנגד לממזרים:

שו"ע יו"ד רפ"א, ד: ס"ת שכתבו ממזר, יש פוסלין. (וה"ה גר תושב) (מרדכי סה"ק).

¹³¹ יש מקומות שזה בהלכה י"ג

- א. ט"ז ע"פ מרדכי: כי אגן סהדי שכותב את הפסוק על ממזר, שלא לשם קדושת השם
 ב. ש"ך:
 1. אין הוא מוציא את הרבים ידי חובתן
 2. הוא לא מחוייב בכל המצוות (כמו עבד אשה קטן)
 (לכן כל הספר פסול, ולא רק אותה יריעה עם הפסוק על הממזר)

ט"ז: (ד) יש פוסלין. - הטעם בב"י דכשמגיע לשם הכתוב בתורה, מה שמתנגד נגדו, הוא כותב שלא לשם קדושה.

ש"ך ס"ק ח: יש פוסלין - במרדכי כתב טעם אחד, דכשמגיע לפסוק: "לא יבא ממזר בקהל ה'", נחפז ואינו כותב האזכרה לשמה, ואפי' אמר נתכונתי, אגן סהדי שלא נתכוון, וה"נ בגר תושב כשיבא לכתוב: "לא תאכל כל נבלה וגו' לגר אשר בשעריך תתננה וגו' כי עם קדוש אתה לה' אלהיך", וכ"כ בעט"ז טעם זה,

אבל באמת טעם זה אינו עיקר דא"כ אמאי כל הס"ת פסולה? תפסל אותה יריעה ותו לא? ועוד, דא"כ ס"ת שכתבו ממזר או גר חוץ מאותן פסוקים תתכשר? אבל במרדכי שם כתב עוד טעם אחר, ממזר אינו מוציא רבים ידי חובתו, וכל שאינו מוציא רבים י"ח - פסול לכתוב, עוד נ"ל טעם דדמי לעבד ואשה וקטן שאינם חייבים במצות להכי פסולים לכתוב ס"ת וה"נ גר וממזר יש כמה וכמה מצות שאין חייבים בהם י"ל לפ"ז כל הס"ת פסולה בכל ענין וכן נראה מדברי המחבר.¹³²

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רעא:

...ומאז אמרתי לקיים דברי המרדכי במ"ש מפני שהוא נחפז לכתוב ואינו מקדש השם וליישב ק' הש"ך שיהיה כל הס"ת כשר חוץ משם זה בלבד, וגם צ"ע, כיון דבמס' סופרים כ' להדיא מפני שאינו מוציא רבים י"ח, ואיך נבדה טעם אחר מלבנו, גם צל"ע מ"ט לא יכול להוציא רבים י"ח, וכמו שהקשה רבינו שמחה

והנלע"ד עפ"י הקדמה א' דס"ת שחסר אות א' אינו ס"ת כלל, כמו שהקשה הש"ס אפשר ס"ת חסר אות אחד והוא אומר לקוח ספר התורה הזה¹³³ והנה מה שציוותה תורה: "ועתה כתבו לכם השירה הזאת", היינו התורה כלו מבלי חסרון אות א', וכיון דאגן סהדי שהממזר אינו יכול לקדש השם דלא יבא וגו' א"כ א"א לו בעצמו לקיים מצוה זו וממילא שלא יכול לעשות שליח לכתוב עבורו פסוק זה, דכל מה דאיהו לא מצי עביד, לא מצי לשווי' שליח, כמבואר בנזיר י"ב ע"א, ונמצא שהוא אינו מצווה לכתוב ס"ת לעצמו לא ע"י עצמו ולא ע"י שליח, וכיון שהוא פטור מזאת המצוה, א"כ אינו נעשה שליח לאחרים לכתוב עבורם ס"ת, אפי' שום פסוק א' מפסוקי התורה, כיון שהאחרים מחוייבים במ"ע של "ועתה כתבו לכם", והסופר הכותב הוא יעשה שלוחם להוציאם י"ח במצוה זו, וכל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא י"ח, ולא נעשה שליח בדבר, וס"ל למס' סופרים דאפי' לכתוב ס"ת לקרות שלא להוציא י"ח מ"ע של ועתה כתבו לכם נמי פסול, דכל שאינו מוציא רבים י"ח, רוצה לומר שאינו נעשה שליח למ"ע של כתיבת ס"ת, אין ס"ת שלו כשר לקרות בו כלל, ובזה עולים כהוגן דברי המרדכי עם מס' סופרים.

לדעת ערוה"ש מדובר בפסול של "מסור", ונפלה טעות סופר ונכתב "ממזר":

ממזר
 ממזר
 מסור

ערוך השולחן יו"ד רפא, יא:

ודע שרבינו הב"י כתב בסעי' ד' ס"ת שכתבו ממזר יש פוסלין וה"ה גר תושב עכ"ל והנה גר תושב וודאי פסול שאינו בוקשרתם אבל ממזר למה יפסול והרי הוא ישראל גמור וחייב בכל מצות שבתורה וטרחו בזה יש שכתבו מפני ששיכתבו לא יבא ממזר בקהל ד' לא יקדש השם וקשה מי הגיד לנו זה ועוד דלתכשר בשארי פסוקים ועוד איזה טעמים נאמרו בזה וכולן אינן מספיקים ובמרדכי הביא זה ממסכת סופרים פ"א

¹³² יש להעיר, שאם אנו פוסקים שממזר פסול לכתוב רק ס"ת, אך כשר לכתוב תפילין ומוזוזות, צריך עיון טעמו של הש"ך, שכן מילא לטעם שהממזר לא כותב את האזכרה שבפסוק על ממזר לשם קדושה, מובן מדוע הוא פסול לכתוב דווקא ס"ת, אך לטעם של הש"ך שהוא אינו מחוייב במצוות, ואינו בכלל "קשירה" "כתיבה", לא מובן מדוע הוא כשר לכתוב תפילין ומוזוזות.

¹³³ דברים פרק לא, כו: לקח את ספר התורה הזה ושמעם אתו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והנה שם בך לעד

ולפנינו לא כתוב שם ממזר אלא מסור ולענ"ד נראה ברור שנפל טעות בתיבה זו שמהסמ"ך נעשה מ"ם ומוי"ו זיי"ן ומ"ם למעשה קשה להקל מפני שהובא זה בש"ע, וצ"ע.

פתחי תשובה: (י) יש פוסלין - עיין בתשובת בשמים ראש (סימן שי"ח)¹³⁴ שכתב דאין לדבר זה טעם וריח, ואפשר דמסכת סופרים לא אמרו אלא למנותו סופר הקהל או סופר ב"ד, שזה כעין התמנות הוא, אבל **לפסול ספר שכתבו ממזר לא ידעתי לו מקום** ועיין בהגהת כס"ד שם שדחה כל הטעמים שבש"ך על זה ועיין בתשובת נו"ב תניינא חלק יו"ד סימן קפ"ב [ובתשובת חתם סופר ס"ס רע"א] מ"ש בזה.

מסור ומומר:

ישנה מחלוקת האם הם פסולים מדאורייתא או רק מדרבנן:

ב"י יו"ד רפא, ג: גרסינן בפרק השולח (מה:) תני רב המנונא בריה דרבא מפשרוניה: ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן: מין **ומסור** גוי ועבד אשה וקטן וכותי **וישראל משומד** - פסולים, שנאמר (דברים יא יח) **וקשרתם וכתבתם**, כל שישנו בקשירה - ישנו בכתובה, וכל שאינו בקשירה - אינו בכתובה, וכתבוהו הרי"ף (ז). והרא"ש בהלכות תפילין (סי' ג), וגם הרמב"ם כתבו בפ"א (הי"ג).

וכתב הר"ן (גיטין כג: ד"ה ס"ת) כל הני הואיל וליתנהו בקשירה, ליתנהו נמי בכתבת תפילין ומזוזות, דמשמע בהו קרא, וכ"ש בס"ת, דהא קדיש טפי מינייהו. וכתב עוד, דנראה מדברי הרמב"ם ורש"י, **דפסוליהו דהני מדאורייתא הוא**

ואחרים פירשו **דמסור** וישראל משומד מדינא איתנהו בקשירה אלא **דמדרבנן** כיון שפרק מעליו עול מצוה אפילו לא הוי משומד אלא למצוה אחת דשביק היתרא ואכיל איסורא, **עשאוהו מדבריהם כאילו אינו בקשירה**.

שו"ע יו"ד רפא, ג: ס"ת שכתבו **מסור**, עבד, אשה, קטן, כותי, ישראל **מומר** - פסולין.

מומר:

- א. **לתאבון - כשר לכתובה (המג"א פסל, אך כבר דחו אותו האחרונים)**
- ב. **להכעיס - פסול לכתובה**

פתחי תשובה ס"ק ח: ישראל מומר - עיין בתשו' **רבינו עקיבא איגר** סי' ס"ט שנשאל בסופר שנתגלה שזה שנתיים ימים מכר תפילין שהיה מונח בתוך הבתים חתיכות קלף בלא פרשיות ובימים שבינתיים כתב שני ספרי תורות מה דינם

וכתב דהסופר הזה **נידון כעובר עבירות לתיאבון, דעשה כן להרווחת ממון, וכשר לכתובת ס"ת** כמ"ש הב"י בא"ח ר"ס ל"ט, דדוקא שכופר לכל התורה או להכעיס בדבר אחר, והמג"א הוסיף דה"ה בכופר לאותו דבר שאינו להכעיס ולא לתיאבון, ואף **דהמג"א כתב בסיום דבריו בשם התוספות דאפילו לתיאבון פסול, כבר דחו האחרונים דבריו**, דמהתוספות לא מוכח מידי,

ולכן בנ"ד הס"ת כשרים, ולא חיישינן שמא לא כתב לשמה, דזה דמי לאוכל נבלות לתיאבון, דבודק סכין וכו', כיון דליכא טירחא - לא שביק היתרא, ומטעם זה השיג על תשובת שב יעקב¹³⁵ ח"י"ד סימן ס', דדן בפשוט על סופר שמחק שמות הקדושים ביריעות פסולות, שכתב עליהן מגילות, דהאיך יהיה לו נאמנות שקידש האזכרות כו', דליתא, כיון שהיא רק לתיאבון.

שו"ע או"ח לט, א: תפילין שכתבן... מוסר לאנסיין, פסולים, משום דכתיב: וקשרתם (דברים ו, ח) וכתבתם (דברים ו, ט), כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה - אינו בכתובה.

מגן אברהם ס"ק ד: מוסר - אפי' לתיאבון - פסול, כיון שמוסר ממון ישראל שלא כדין (ב"ח) עב"ד סי' ב'

¹³⁴ בתחילת דבריו הוא כתב, שאין לסמוך בכלל להלכה על מה שכתוב במסכת סופרים, כיון שזה מהספרים החיצונים. בסוף דבריו הוא כותב שיתכן שמסכת סופרים מחמיר טפי מן ההלכה, אך מעיקר הדין הרי זה כשר.
¹³⁵ הרב יעקב כהן מפראג

המקדש מעט (רפא, ס"ק יג):

מסור. יש אומרים דפסול מדאורייתא, ויש אומרים מדרבנן... כתב בספר בית אהרון: מסור, אפילו בפעם אחת, וכן ההולך בעשי"ג (בערכאות של גויים) והוציא ממון- נפסל. ובג' פעמים סימן קכ"ג ס"ק ז משמע דאין לפסול סת"ם שכתב, רק בהחזק ב' פעמים. ובאומר אלך ואמסור, וכתב סת"ם, אין לפסול בשעת הדחק, ע"ש. רוצה לומר, אפילו אמר כן ב' פעמים. ועיין בבה"י סי' ב' ושמ"ח שם לחלק בין הוחזק למסור. והאיכאנה ההולך בעשי"ג- צ"ע לפסול, דבעו"ה נעשה להם כהיתר.

בספר "ועתה כתבו" כתב על דין המסור:

מסור היינו ישראל המוסר ממון חבירו למלכות שהוא מאותן שמורידין ולא מעלין וכגוי הוא חשוב וכל המוסר ישראל ביד עובד כוכבים בין גופו בין ממנו אין לו חלק לעולם הבא ואמרינן בפ"ק דר"ה דף י"ז דהמסורות יורדים לגיהנם ונידונין לדורי דורות גיהנם כלה והם אינם כלים וכו' ע"ש והתוס' והגהות אשרי הוכיחו דגריעי מהמשומדים יש מחלוקת אם פסול לכתובה מדאורייתא או מדרבנן ואפילו אם מסר רק פעם אחת ואפילו אינו אלא לתיאבון, ויש מי שחשש לפסלו אף שרק אמר אלך ואמסור וכן ההולך בערכאות של גויים והוציא ממון נפסל לכתובת סת"ם והאיכאנה צ"ע לפסול ההולך בערכאות דבעו"ה נעשה להם כהיתר.

2. מי ששומע תהלוכת ס"ת האם צריך לעמוד

בית יוסף יו"ד סי' רפב: וכתב ה"ר מנוח דהוא הדין השומע את קולו, אף על פי שאינו רואהו- **חייב לעמוד**, וע"כ נהגו לעשות פעמונים, וראיה מדברי טרפון, כד הוה שמע קל כרעא דאימיה, אמר: "אקום מקמי שכינה".

שו"ע יו"ד רפב, ב:

הרואה ס"ת כשהוא מהלך, חייב לעמוד לפניו, ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליכו ויגיענו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם. הגה: ...**השומע קול הנושא ספר תורה אף על פי שאינו רואה אותו- חייב לעמוד** (ב"י בשם הרב רבינו מנוח).

נטעי גבריאל (יט, טו):

היושב בבית ושומע קול שמולכים ספר תורה יש לו לעמוד ולכבדו אפילו בשעה שעוסק במצוה או לומד תורה. **ובהערה הסביר:** עפ"י הרמ"א יו"ד סי' רפ"ב יו"ד סעיף ב' השומע קול הנושא ספר תורה אע"פ שאינו רואה אותו חייב לעמוד וכתב הש"ך שם סק"ד ובה"ט שם וכן השומע קול פעמונים של ס"ת עכ"ד, **ולפי"ז דה"ה כששומע שמולכים ס"ת בתופים ומחולות, יש לו לעמוד ולכבדו בכבוד התורה**, ועי' שו"ת תשובה מאהבה יו"ד סי' רפ"ב

בעל ספר 'ועתה כתבו':

השומע קול הנושא וכו' ודוקא כשעתיד לראותו אז צריך להקדים לעמוד משישמע קולו, ולא כשאין עתיד להגיע למול עיניו.

קונטרס יקרא דאורייתא (לרב מנחם ויינברג עמוד לה-לו):

כששומע קול "הכנסת ספר תורה" שמלוין הספר תורה ומנגינן לפניו בתופים ובמחולות... מי **שיושב בביתו** ושומע שמנגנים לפני הספר תורה- **ודאי אין צריך לעמוד**, לפי מה שנתבאר, דדוקא כשעומד ברשות שהספר תורה שם, צריך לעמוד.

אלא שיש לדון במי שיושב ברשות הרבים וכיוצא בזה, ואינו רואה הספר תורה, רק שומע קול המנגנים לפני הספר תורה, האם צריך לעמוד כדין שומע קולו של ספר תורה.

ונראה דלא מצינו חיוב זה, אלא בשומע קול הספר תורה עצמו, וכמו שכתבנו שנהגו לעשות פעמונים לספר תורה דזה הוא כשומע קולו של עצם הספר תורה, וכן מה שהביא ראייה מדברי טרפון דשמע קל כרעיה דאימיה, והיינו ששמע קול אימו ממש.

אבל כששומע ניגון שמנגנים לכבוד הספר תורה, אינו שומע קול הספר תורה עצמו, בזה יש לומר שאין חיוב לעמוד, והוא כמו ששמע אומרים שהספר תורה קרב ובא, דודאי אין חיוב לעמוד, כיון שלא שמע קול הספר תורה בעצמו, וצ"ע.

הערה (של בעל החיבור הזה, דניאל קינד):

לעניות דעתי דברים אלו תמוהים, שכן הרמ"א כתב במפורש: "השומע קול הנושא ספר תורה אף על פי שאינו רואה אותו, חייב לעמוד", משמע שאין צריך לשמוע קול הספר תורה עצמו כדי שיהיה חיוב קימה מפני הספר תורה, אלא מספיק ששומעים שהספר תורה מגיע מחמת שנושאים אותו לכאן, כבר יש חיוב לעמוד, וממילא אף כשהוא שומע שתהלכות ספר התורה מגיעה, כבר הוא מחוייב לעמוד.

3. האם מותר לשים פעמונים בס"ת שמוציאים אותו

בשבת

- א. ט"ז: אסור, כי מיוחד להשמעת קול
- ב. ש"ך ושו"ע הרב: יש להתיר: 1. צורך מצווה 2. אינו מכוין להשמיע קול
- ג. משנ"ב: לכתחילה אין לתלות, או לפחות שיפקוק הפעמונים, ובדיעבד יש לסמוך על טעמי הש"ך להתיר
- ד. מקדש מעט: אין לגזור על תיקון כלי שיר, כי זה לצורך הרבים ואחד מזכיר לחבירו
- ה. ועתה כתבו: עתה המנהג להקל בדבר

ב"י יו"ד רפ"ב: וכתב ה"ר מנוח דהוא הדין השומע את קולו, אף על פי שאינו רואהו - **חייב לעמוד**, וע"כ נהגו לעשות פעמונים, וראה מדרבי טרפון, כד הוה שמע קל כרעא דאימיה, אמר אקום מקמי שכינה.

ט"ז שם (ב) קול הנושא ס"ת - בב"י מביא בשם הר"ר מנוח וע"כ נהגו לעשות פעמונים, אבל לא נראה לע"ד כן, **דא"כ בשבת אין להוציא אותה ס"ת**, דמשמע קול, כדאיתא באו"ח סי' ש"ה סעיף י"א גבי זוג שבצואר בהמה ופוקק זוג שבצוארה, והיינו משום **איסור השמעת קול בשבת**, ואף על גב דשם בס"י של"ט כתב רמ"א וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר כו', מ"מ כיון שלדעה הראשונה יש איסור, אמאי נעביד לכתחלה איסור, בפרט בס"ת, ותו נראה, דאין מקיל שם אלא באותן דברים שאין דומים ממש לכלי שיר, כההיא דמספקין ומטפחין ביד, אבל בהך זוג דדומה טפי לכלי שיר, יש איסור לדברי הכל, לכן נ"ל **שאינן לעשות אותן פעמונים** ומשום הכי לא הביאו רמ"א וכבר ראינו שהיה כן באיזה בית הכנסת ומיחו בהם וסלקום.

משנה ברורה סימן שלח (ו) ולכן אסור לשמש וכו' - כתב:

הט"ז כאן וביו"ד סימן רפ"ב דמזה מוכח **דאסור** לתלות בשבת אותן הפרוכות שיש בהן פעמונים להשמיע קול כשפותחין הארון וכן לתלות הפעמונים על העצי חיים של הס"ת כיון **דעיקר עבדתיה לקלא**

והש"ך שם חולק עליו, מטעם:

- (א) **צורך מצווה:** דהא קי"ל **דלצורך מצווה - שרי**, כמ"ש סימן של"ט, דמותר לרקד בשמחת תורה לכבוד התורה, והכא נמי צורך מצווה הוא כדי שישמעו העם ויקומו, ולא דמי לקריאת בהכ"נ דאסור, דהתם אפשר בענין אחר,
- (ב) **אינו מכוין להשמיע קול:** ותו דאותו הפותח הפרוכת - **אין מכוין להשמיע קול כלל**, כ"א ליטול הס"ת [מ"א], ועיין **בשער אפרים** שער יו"ד סי"ג שדעתו שם, **דלכתחלה אין לעשות כן בשבת**, ובמקומות שנהגו היתר בזה כדעת המ"א אין למחות בידם, עכ"ל.

...וע"כ **בדאי מהנכון שיסיר מע"ש העינבל מע"ג הפתח או שיפקקו בצמר או במוכין שלא ישמע קולו, אך במקום הדחק** [כגון ששכח ולא הסירו מע"ש וכל כי האי גוונא] - **נראה דיכול לסמוך** על הסברא הנ"ל **להקל**, כיון שאינו מכוין להשמיע קול.

שו"ע הרב או"ח שלח, א:

...**מותר** לתלות בשבת על הפרוכת רצועה שבה תלויים פעמונים כדי להשמיע קול לאנשי בית הכנסת בשעה שמוציאים הספר תורה כדי שישמעו ויקומו, שאף שזה התולה הפעמונים מתכוין שישמעו קול בשעת פתיחת הארון, מכל מקום אותו הפותח הארון - **אינו מתכוין כלל כדי להשמיע קול**, ואף אם היה מתכוין לכך, אין לאסור, כיון שהוא **צורך מצווה** שישמעו העם ויקומו, והרי אפילו לצורך חולה שישן התירו

להשמיע, אפילו קול של שיר, וכל שכן לצורך מצוה ואינו קול של שיר, שהרי אינו בנעימה ובנחת, אלא שהוא בכלי המיוחד לכך בלבד.

במקדש מעט (רפב, ט"ו) הוסיף סברא שבבית הכנסת לא שייך גזירה שיתקנו כלי שיר, כי הרבים מזכירים זה לזה

בספר "ועתה כתבו" כתב שעתה **המנהג להקל** בדבר

4. מהי פרשה פתוחה או סתומה

תשובה לעיל

5. כיצד כותבים את שירת הים, האזינו, לכתחילה ומה

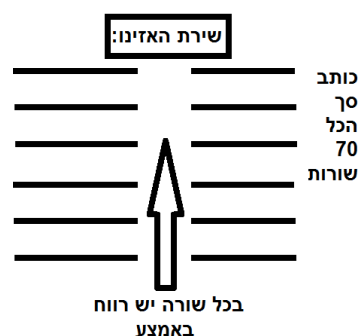
הדין בדיעבד

מסכתות קטנות מסכת סופרים יב, ט: ר' זעירא ר' ירמיה בשם רב: שירת הים ושירת דבורה נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח.

שו"ע יו"ד רעה, ז: שירת הים כותבים אותה בשלשים שיטות. שטה ראשונה, כדרכה, ושאר שיטות, אחת מניחין באמצע ריוח אחד, ואחת מניחין הריוח בשני מקומות באמצע, עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש, ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח.

סעיף ה: צורת שירת האזינו, כל שיטה יש באמצע ריוח אחד, ונמצאת כל שיטה חלוקה לשתיים, וכותבים אותה בשבעים שיטות.

שו"ע יו"ד רעה, ג: כתב השירה כשאר הכתב, או שכתב שאר הכתב כשירה- פסול. ודוקא שכתב השירה כשאר הכתב בלא פיזור, אבל אם שינה בפיזור ממה שנהגו- לא פסל, ובלבד שיהא אריח על גבי לבינה.

כתב הנודע ביהודה שאם אין השורות שוות בשירת האזינו- אין זה מעכב בדיעבד:

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן קעו:

וע"ד שירת האזינו שאין השורות שווים ודאי לפי דברי הר"ן בשלח פ"ק דמגילה ששירת האזינו יהיה אריח ע"ג אריח ולפי פירוש דאריח ולבינה שניהם בכתב ודאי שהיה בזה קפידא והיה ראוי לתקן ולמשוך

השורות אלא שראיתי במכתבו שגם הבו גודל לאלהינו הוא קצר משיטה שלמעלה ובזה אי אפשר למשוך מחמת השם ועלה בדעתי להעמיד מלת הצור שבשיטה שאחריו למעלה להשוות השיטות ולמשוך תי"ו שבראש מלת תמים עד קצה התחלת השיטה ואף שהצור הוא נרשם מהתחלת השיטות ברמב"ם ובמסכת סופרים מ"מ זה ודאי אינו מעכב כמבואר בטור יו"ד סי' ער"ה ובש"ע סעיף ג' שאם שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסול ואין חילוק בזה בין שירת הים לשירת האזינו. אך הואיל ואף לפי דברי הר"ן לא נזכר דבר זה לא בגמרא ולא בפוסקים שיהיה שירת האזינו אריח ע"ג אריח וגם במסכת סופרים לא נזכר רק הרא"ש כתב בהלכות ס"ת בשם מסכת סופרים לעשות בכל שיטה הפסק באמצע כשיעור סתומה וכן הוא ברמב"ם פ"ח מהלכות ס"ת ולא נזכר בשום מקום שיהיה אריח ע"ג אריח בהאזינו והר"ן מסביר אמרה. הואיל וגם בה נזכר מפלת הרשעים ולכן יש לעשותה כצורת שירת בני המן. וכל זה לכתחלה אבל לא לעכב בדיעבד, ולכן אין צורך לתקן

6. ספר תורה מנוקד או מפוסק האם כשר, פרט

תשובה לעיל

מבחן אדר תשע"ג

תפילין

1. האם וכיצד צריך לשרטט את הקלף שכותב עליו

סת"ם

תשובה לעיל

2. האם צריך לעבד את הקלף שכותב עליו לשמה

לכתחילה ובדיעבד

תשובה לעיל

3. מה הדין כשיש לו ספק אם עיבד לשמה או שעבדו

בסתמא

ספק אם מעובד לשמה:

- א. רעק"א, מגן גבורים בשם הפוסקים: פסול, כי זה מדאורייתא
- ב. דעת המגן גבורים למעשה במקרה של ספק: כשר, שיש להקל בשעת הדחק
- ג. פמ"ג: כשר, כיון שהעיבוד הוא מדרבנן וספק דרבנן לקולא
- ד. ביאור הלכה למעשה: בשעת הדחק- יש להקל

עיבד בסתמא:

- א. ביאור הלכה ע"פ פמ"א: דינו כשלא לשמה ופסול
- ב. בית אהרן: בזמן הזה, דינו כמעבד לשם סת"ם וכשר [ביאור"ל: צ"ע בעניין]

שו"ע או"ח תפילין לב, ח:

צריך הקלף להיות מעובד בעפצים או בסיד, וצריך שיהיה מעובד לשמו.

ביאור הלכה לב, ח: * וצריך וכו' לשמו - ובלא זה פסולין, ואם הוא במקום שלא יוכל להשיג תפלין אחרים כ"א אלו שנכתבו על עור המעובד שלא לשמה, אף דבס"ת כה"ג נראה דיוכל לברך עליה בצבור, אבל בתפילין- יניחם כך בלא ברכה, ע"ש בפמ"ג.

ודע עוד, דהפמ"ג החליט בפשיטות דעיבוד לשמה הוא מדרבנן, והביא ראיה לזה מתשובת הרמב"ם שהובא בכ"מ פ"א מהלכות תפילין הלכה י"א, ונ"מ היכא שספק לו אם נתחלף לו עור בעד עור שלא לשמה, י"ל ספיקא דרבנן לקולא, אך מתשובת רע"א סי' ב' משמע דהוא סובר שהוא דאורייתא, וכן ראיתי לאחד שכתב בשם המג"ב שכתב ג"כ דכל הפוסקים המחמירין בענין עיבוד לשמה ס"ל דהוא דאורייתא¹³⁶,

ומ"מ נראה דבשעת הדחק יש להקל בספיקן דבלא"ה יש הרבה מהראשונים דס"ל דא"צ עיבוד לשמן [עיין בתשובת משכנות יעקב או"ח סימן מ"ב] ובענין שכתב בתשובת פרח מ"א בח"ב סימן ק"א הובא בברכי יוסף יו"ד סימן רע"א. ודע עוד דעיבוד סתמא- הוי כשלא לשמה תשובת פמ"א סימן מ"ה דכ"מ מתוספות גיטין

¹³⁶ נראה הדבר שלא היה לבעל החפץ חיים את הספר מגבן גיבורים, שכן במגן גיבורים לרב מרדכי איטינגא, הוא כתב במפורש בסימן ל"ב סעיף ח', בחלק של "אלף המגן", שבספק יש להקל, **ס"ק יז:** "שיהיה מעובד לשמו: ואם לא עיבדו לשמו, פסול, כן הוא דעת כל הפוסקים, מלבד דעת רש"י ז"ל, דלא בעי עיבוד לשמה, ועשה"ג שכתבנו דעכ"פ לכתחלה אף לרש"י ז"ל בעי לשמה, וכמו שהוא דעת מר רב משה גאון ז"ל, רק בדיעבד לא מפסיל בכך, והיכי דיש ספק אם נעבד לשמה, יש לצרף זאת בשעת הדחק, ועיין בשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב סי' ק"א".

דף מ"ה בד"ה עיבוד לשמה ובספר בית אהרן יצא לידון בדבר החדש דהאידינא דאין כותבין ברוב על קלף שאר ספרים רק ס"ת הוי סתמא כלשמה, ויש לעיין.

**4. ניקב הקלף בחלק הפנימי או החיצוני של האות האם
כשר, פרט. או שנפסקה האם כשרה כמות שהיא או
ע"י תיקון, פרט**

תשובה לעיל

**5. דיו, שירטוט, עיבוד עור הרצועות, השחרת הרצועות,
עיבוד עור הבתים, השחרת עור הבתים. האם צריכים
להיות לשמה**

תשובה לעיל

קריאת ספר תורה

1. לא קראו בשני וחמישי או בשבת האם וכיצד משלימים

תשובה לעיל

2. מי תיקן לקרוא בתורה והאם מותר להוסיף על הקרואים

מי תיקן לקרוא בתורה- תשובה לעיל

תשובות והנהגות כרך ב סימן פו: שאלה: להוסיף על שבעה קרואים בשבת: **במ"א** ר"ס רפ"ב מביא דעת התשב"ץ דעכשיו שכל העולה מברך לפניו ולאחריה אסור להוסיף על שבע הקרואים דגורם ברכה שאינה צריכה, והמ"א מסכים לו ומתיר רק כשיש ברית או חתונה¹³⁷, **והגר"א** זצ"ל הקפיד בבית מדרשו לא להוסיף על שבעה קרואים אף פעם וכן המנהג אצל כמה קהלות ושיבות וגם אצל חסידי גור, אבל **אצלינו בקהלה שלנו ביוהנסבורג כשיש איזה צורך מוסיפין וכדברי המ"א**.

ובספר **"בנין שלמה"** (כ) מביא שראוי לכל אדם לעלות פעם א' בחודש, וע"כ **צריכים להוסיף קרואים בשבת**, ואין לחוש שגורמים ברכה שאינה צריכה, על פי המפורש בשל"ה ומובא במ"א רט"ו (ס"ק ו)¹³⁸ שבשבת אין איסור לגרום ברכה שאינה צריכה, כיון שצריך להשלים מאה ברכות, ולדבריו בבית מדרשו של הגר"א התפללו רק מנין מצומצם ולכן הקפיד לא להרבות קרואים.

ונראה שבש"ע רפ"ד (סעיף ג') מובא שצריך בשבת לכוון לברכות הקורין בתורה ולברכות המפטיר ויענו אחריהם אמן ויעלו להשלים לו מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת, **ולע"ז** נראה שבזמננו דקדקו תמיד בקריאת לשמוע הברכה ולכוון לצאת דוקא, וכן מובא בסידור הגר"א בשם הספר "יש נוחלין" שהברכות והקריאה הם להוציא הציבור, וצריך לכוון לשמוע הברכות וקריאה ומפורש כן בתשובות ראב"ן (ע"ג) ובב"י ס' קל"ט ד"ה כתב בשם רבינו יונה וכו' ובב"ח שם, וע"ע בביה"ל שם שמביא כן מהמאירי, ושפיר ראוי להרבות קרואים שזוכין בשבת ליותר ברכות, אבל **היום אין השומעין מתכוונים לצאת**, וסומכין על התוס' סוכה נב. (ד"ה וכיון) ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן תקע"ב) שאין השומעין צריכים לכוון לצאת, שאין בהם חובת ברכה כיון שעיקר מצות קריאת הוא שמיעה ולא קריאה, ועיין מג"א (מ"ו ס"ק ח) שאינו מסכים לצאת בשמיעת הברכות אלא כשאין לו פירות לברך עליהם ולהשלים, **ולפי"ז אין לנו היתר היום להוסיף לקרואים אלא כשיש צורך גמור דוקא**.

ורוב המוסיפין היום בעליות טוענים שזה מרבה ההכנסות, ואין זה מוכרח, דכשקורין רק שבע מרגישים העולים חשיבות בכיבוד יתר ונודבין הרבה, ויש בז' קרואין מספיק לצרכי ביהכניס, אבל **עכ"פ יש למעט בעולים ויש בזה שמוסיפין הרבה גם טירחא דציבורא**, וציבור שקוראין בשבת רק שבע קרואים לבד, עבדי שפיר, ואין להם לשנות אלא לצורך דווקא, וכמ"ש.

שו"ע או"ח רפב, א:

מוציאין ס"ת וקורין בו שבעה; ואם רצה להוסיף, מוסיף. הגה: וה"ה ביום טוב מותר להוסיף על מנין הקרואים (רמב"ם פ' י"ב מה"ת ותשובת מהר"ם וכו'). וי"א דביו"ט אין להוסיף (ר"ן פרק הקורא) וכן נהגו במדינות אלו, מלבד בשמחת תורה שמוסיפין הרבה, גם בכל יום טוב אין המפטירין ממנין הקרואים, כדלקמן.

¹³⁷ **מגן אברהם סימן רפב ס"ק א:** ואם רצה להוסיף - ומשמע בכל הפוסקים שאפילו האידנא שכולן מברכין מותר להוסיף שהרי גם בזמן התלמוד היה כל אחד מברך ואפ"ה כתבו כל הפוסקי' שמותר להוסיף כנ"ל דלא כע"ש, **והרשב"ץ** כתב דעכשיו דכלן מברכין אין להוסיף משום ברכ' שא"צ וכן ראוי לנהוג אם לא במקום חתונה או ברית [כ"ה].

¹³⁸ **מגן אברהם סימן רטו ס"ק ו:** וכי של"ה דבשבת אם הביאו לו פירות תוך הסעודה יכול להניחם עד אחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה דבשבת מותר לגרום ברכה כדי להשלים ק' ברכות

משנה ברורה: (ד) ואם רצה - וי"א שהיום שכל אחד מהקוראים מברך לפניה ולאחריה וכנ"ל, אין כדאי להוסיף להרבות בברכות, אך במקום הצורך כגון חתונה או ברית מילה וכל כה"ג - אין לחוש לזה: (ה) מוסיף - ונכון שלא להוסיף הרבה, מפני טורח הצבור, ובמקום שיש לחוש לתרעומות איזה אנשים כשלא יקראו להם לתורה - א"צ לדקדק בזה. כתבו האחרונים, דבשבת שקורין ב' פרשיות, יש לקרות מנין חצי הקוראים מהשבעה בכל סדרה, דהיינו שקורא להרביעי קצת מהסדר א', ומהסדר ב' ג' פסוקים עכ"פ, ואין לחוש במה שיוסיף על השבעה בסדר ב', כיון דאין שום חיוב מן הדין להוסיף.

פסקי תשובות (רפב, א):

"ומצינו לשניים מגדולי עולם שהקפידו לעולם לא להוסיף על שבעה קוראים (הגר"א ושו"ת צמח צדק, וטעמם כמג"א שכיון שבימינו כולם מברכים, אין להוסיף על הברכות בחינם), ואף לא כשיש חתונה וכדו', אך כידוע מנהג העולם להקל בזה (בנין שלמה: כמו שמצינו שהקלו (מגן אברהם בשם השל"ה) לברך ברכה שאינה צריכה לצורך השלמת מאה ברכות ביום), אם כי מצינו לגדולי ישראל שהגבילו את מספר ההוספות לשלושה (מוהרא"ש מפראג) או לחמישה (הד"ח מצאנז) או שישה (רבי לייב מבריסק, כדי שלא יהיה התוספת רבה על העיקר).

וישנם קהילות קודש (הנהגה זו מוזכרת אצל החת"ס) אשר מוסיפים תמיד עליה אחת ("אחרון"), והטעם בזה, שמא יקרה ויעלה לתורה אחד שאינו יודע צורת האותיות, או שאחד שאינו שומר תורה ומצוות, ואינו מצטרף למניין ז' הקוראים, אזי העולה הנוסף ישלים מספר הקוראים".

שו"ע או"ח קלה, א: בשני ובחמישי, ובשבת במנחה - קורין שלשה, אין פוחתים מהם ואין מוסיפין עליהם...

משנה ברורה ס"ק (ב) ואין מוסיפין עליהם - משום בטול מלאכה לעם, וגם אין מפטירין מטעם זה

ובענין הוספה עבור חתנים, עיין לעיל

3. דילג על פסוק בשני וחמישי, בשבת, במועדים. האם

חוזר, פרט

תשובה לעיל

4. האם כהן יכול להצטרף למניין שבעה. אחרי שעלו כהן

לוי וישראל.

בית יוסף אורח חיים סימן קלה:

ורבינו ירוחם (נ"א ח"ג כ.) כתב עיר שכולה כהנים ואין שם כי אם שנים או שלשה ישראלים לא יקראו כהנים להשלים למנין שבעה ועיר שכולה כהנים ואין בה ישראל כלל נראה לי דכהן קורא פעמים ושוב יקראו נשים דהכל עולים למנין שבעה ואפילו קטן ועבד ואשה. ועיר שכולה כהנים ואין בה ישראל כלל ולא נשים ולא קטן לא יקראו בתורה כלל

וכן כתוב בהגהות מיימוניות (שם אות ר) בשם הר"ם וכן כתב המרדכי בפרק הניזקין (סי' תד) בשם הר"ם ג"כ ונתבאר בדבריו דהא דאמרין דכשכולם כהנים ואין שם אלא שנים או שלשה ישראלים לא יקראו הכהנים להשלים למנין שבעה שאותם שלשה קורים וחוזרים וקורים כמו בני העיר שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא עד שבעה פעמים כדאיתא בתוספתא דמגילה (פ"ג הי"א) ע"כ ולפי זה שנים או שלשה ישראלים דנקט לאו דוקא דהוא הדין כשישראל אחד לבדו בעיר שכולה כהנים שיקרא כהן פעמים ואח"כ יעמוד אותו ישראל ויקרא ויחזור ויברך ויקרא עד תשלום שבעה פעמים

שו"ע או"ח קלה, י:

נהגו לקרות כהן אחר כהן, בהפסק ישראל ביניהם, ואומר החזן כשקורא לשני: "אף על פי שהוא כהן"; וכיוצא בזה נוהגים בלוי אחר לוי. הגה: ...וי"א דאין לקרות כהן או לוי למנין שבעה, אבל לאחר שנשלם המנין

יכולים לקרות כהן או לוי (אגור בשם מהרי"ו ומרדכי פ' הניזקין וב"י בשם ר' ירוחם), וכן נוהגין במדינות אלו; ומיהו במקום צורך ודחק יש לסמוך אסברא ראשונה.

🔔 **שיטת השו"ע המתיר להעלות כהן למניין שבעה:**

משנה ברורה: (לא) בהפסק ישראל - פי' שקרא מתחלה כל הסדר כתקנת חכמים כהן לוי וישראל, אז מותר לחזור ולקרוא כהן, [וה"ה דאם אין שם לוי, וקרא הכהן פעמים, ואח"כ ישראל נמי, מותר לחזור ולקרוא כהן]. וכן מותר לקרוא שם לוי בכל עליות שירצו, וכ"ש לאחרון או למפטיר, **והטעם דליכא למיחש כאן לפגמו של ראשון בזה**, דאי הוי פגום מיד היו מרננין אחריו, והיו מודיעין אותו לחזן, והיו קוראין אחר במקומו, ולא היו ממתינין עד אחר קריאת ישראל, ולפגמו של שני- נמי ליכא למיחש, שיאמרו על הכהן או הלוי שהם חללים, דהא אומרים: "אף על פי שהוא כהן", וכן בלוי שהוא לוי.

🔔 **שיטת הרמ"א האוסר להעלות כהן בהמשך העליות למניין שבעה, אולם במקום הצורך והדחק גם הרמ"א מודה שיש להתיר לכהן להצטרף למניין שבעה:**

(לד) כהן או לוי וכו' - וה"ה אפילו אם ירצה לעשות סדר חדש, דהיינו כהן לוי וישראל, ג"כ אסור לשיטה זו, כיון שהוא בתוך ז' קרואים.

(לה) ...ובדיעבד אם טעו וקראו לכהן או ללוי באמצע מנין הקרואים, אם אפשר להחליף במפטיר או באחרון- ימתין בתיבה, ויקראו אחר במקומו, והוא יעלה לאחרון או למפטיר, ואם א"א, כיון שעלה- לא ירד, ויברך, וכמו שמסיים הרמ"א דבמקום צורך ודחק יש לסמוך אסברא ראשונה [אחרונים].

🔔 **ע"פ הלבוש, אין להעלות כהן (שלא בעליה הראשונה) אלא רק לאחרון או למפטיר:**

(לו) וכן נוהגין וכו' - **ובלבוש כתב, דכהנים אפילו לאחר שבעה קרואים, אין אנו נוהגין לקרותן אלא לאחרון שבהם, וכן למפטיר**, וכן העתיקו שארי אחרונים. והטעם איתא בלבוש, דלא חיישינן באחרון לפגם, כי אדרבה בדורות הללו מחשבין אחרון חשיב מכולם, לפי שהוא מסיים הפרשה, ולגדול שבצבור קורין לאחרון, ואף על פי שקוראין לאחריו המפטיר, הרי מפסיקין בינו ובין המפטיר בקדיש, וגם במפטיר אין מקפידין אם הוא כהן [דהוי כתחלת קריאה וכדלקמיה], ואפילו אם האחרון היה ג"כ כהן- אין חוששין משום כהן אחר כהן, כיון שהקדיש מפסיק ביניהן עכ"ל הלבוש.

ומ"מ במקום צורך כגון שיש ב' חתנים ושושבינים, ולכל אחד מהן יש כהנים ולוים, חולקין את הפרשה לשנים, מתחלה קורין ז' גברי לאחד, ואח"כ קורין לחתן השני ושושביניו.

5. האם מותר להביא ס"ת להביא הסוהר על מנת

שישמעו האסירים קריאת התורה

כלול בתשובה לעיל

6. כתוב דעות הראשונים כיצד ינהגו אם נמצא טעות

בס"ת

תשובה לעיל

7. טעה בקריאה האם חוזר, פרט

תשובה לעיל

1. על איזה עור כותבים ס"ת, ובאיזה חלק בעור

מסכתות קטנות מסכת ספר תורה א, א: אין כותבין ספר תורה, לא על עורות בהמה טמאה, ולא על עורות חיה טמאה, ולא תופרין בגידן, ולא כורכין בשערן. הלכה למשה מסיני שיהו כותבין על עורות בהמה טהורה, ועל עורות חיה טהורה.

שבת קח, א: אמר ליה: מניין שאין כותבין תפילין אלא על גבי עור בהמה טהורה? אמר לו: דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך.

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה א, ח: הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין ספר תורה על הגויל וכותבין במקום השיער.

טור יו"ד רע"א: אין כותבין ס"ת תפילין ומזוזות על עור בהמה וחיה טמאה ולא על עור דג אפי' הטהור אלא על עור בהמה וחיה ועוף הטהורין.

שו"ע יו"ד רע"א, א: אין כותבין ס"ת על עור בהמה, חיה ועוף הטמאים; ולא על עור דג, אפילו טהור. אבל כותבין על עור בהמה, חיה ועוף הטהורים, ואפילו עור נבילות וטריפות שלהן.

ט"ז: (א) בהמה חיה ועוף הטמאים - דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך, ואפילו מנבילות וטריפות, דלא גרע נהרג בידי שמים, מנהרג בידי אדם (ב) ולא על עור דג - משום דנפיש זוהמיה.

פתחי תשובה: (ב) הטמאים - עיין בתשובת יד אליהו (סימן ב') שכתב **דאין כותבין ס"ת ותפילין על עור מבהמה טהורה, שנולדה מבהמה טמאה, דאסורה**, כמש"ל סימן ע"ט ס"ב¹³⁹. ומשמע שם ד"ה אם מצא בבהמה ולד דמות עוף, אף שהיא עוף טהורה, דאסורה כמש"ל סימן י"ג ס"ה¹⁴⁰. אין כותבין על עורה, אבל כותבין על עור בהמה טמאה שנולדה מטהורה¹⁴¹, ע"ש.

שו"ע יו"ד רע"א, ג: כותבין ספר תורה על הגויל, והוא העור שלא נחלק, וכותבין בו במקום שער. ואם כתב ס"ת על הקלף - כשר, והוא שיהיה כתוב בצד הפנימי שכלפי הבשר. הגה: וקלפים שלנו הם יותר מובחרים מגויל, וכותבין עליהם לכתחלה לצד בשר. ואין כותבין עכשיו על הגויל (ר"י מינץ ס"י ט"ו). ואם שינה וכתב על קלפים שלנו במקום שער - פסול (א"י הלכות תפילין). מיהו יש מקילין בזה (טור וע"פ עב"י).

2. מה שיעור השוליים: בצדדים, מלמעלה, למטה, בין חומש לחומש, ובתחילת וסוף, ספר התורה.

שו"ע יו"ד רע"א, א:

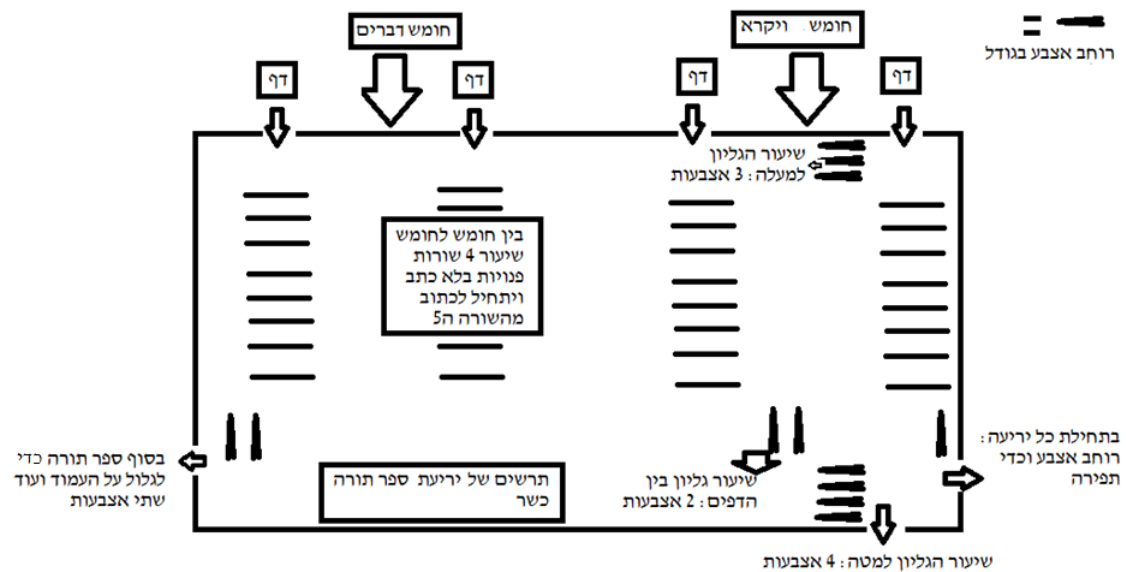
שיעור הגליון: **למטה** - ד' אצבעות בגודל¹⁴². **למעלה** - ג'. **ובין כל דף ודף** - שנים. לפיכך צריך להניח בתחילת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע וכדי תפירה, ונמצא כשתופר היריעות ביחד יהיה בין כל דף ודף בכל הספר רוחב שתי אצבעות. ובין **שיטה לשיטה** - כמלא רוחב שיטה. **ובין כל חומש וחומש** - ד' שיטין פנויות בלא כתב, ויתחיל החומש מתחילת שיטה חמישית. ויניח **בתחלתו ובסופו** כדי לגלול על העמוד ועוד שתי אצבעות, שישארו בין העמוד והדף.

¹³⁹ **שו"ע יו"ד הלכות בהמה וחיה טהורה ע"ט, ב:** טמאה שילדה כמין טהורה, אעפ"י שיש לה כל סימני טהרה - אסורה

¹⁴⁰ **שו"ע יו"ד שחיטה יג, ה:** השוחט את הבהמה ומצא בה דמות עוף, אף על פי שהוא עוף טהור, הרי זה אסור באכילה; לא הותר מן הנמצא בבהמה, אלא מה שיש לו פרסה.

¹⁴¹ **שו"ע יו"ד הלכות בהמה וחיה טהורה ע"ט, ב:** וטהורה שילדה כמין טמאה - מותרת, אף על פי שיש לה כל סימני טמאה.

¹⁴² **בעל הנימוקי יוסף** בהלכות ס"ת, כתב שהטעם שיש להשאיר יותר רווח למטה, משום שהיד יותר ממשמשת שם

כיצד מניח את הרווח בין חומש לחומש?

- דגול מרבבה, ריצב"א בתוספות: דווקא באמצע הדף, לעיכובא
- תשב"ץ, תשובה מאהבה: העיקר שיניח, וזה רק למצווה לכתחילה להניח את הרווח באותו הדף, אך יכול גם להניח בתחילת הדף
- חת"ס: לכתחילה- כריצב"א, במקום הדחק- יש לסמוך כתשב"ץ מאשר למעט בגודל הכתב

פתחי תשובה (א) ד' שיטין - עיין בדגמ"ר לקמן סי' ער"ה שכתב בשם **התוספות**¹⁴³, שאלו ד' שיטין צריך להיות באמצע הדף דווקא, אבל לסיים ספר אחד בסוף הדף, ולהתחיל ספר שאחריו בראש הדף, אפילו יניח פנוי ד' שיטין- אינו רשאי, ע"ש.

אכן **בתשב"ץ** (ח"א סימן קע"ה) כתב דמה שהצריכו חכמים להניח ד' שיטין בין חומש לחומש- **למצוה בלחוד הוא**, ולא לעיכוב, ומש"ה מסתברא דליכא קפידא בהא מלתא, בין שיהיו אלו הד' שיטין באמצע הדף או בתחלתו או בסופו או קצתן בסופו וקצתן בתחלתו, בין כך ובין כך- אפילו לכתחלה שפיר דמי, ומיהו הא דבדיעבד אינו מעכב, היינו אם הוסיף או גרע, אבל אם לא שביק רווחא כלל- ודאי פסול, ע"ש.

גם **בשו"ת תשובה מאהבה** (ח"א סימן ס"ה¹⁴⁴) האריך בזה, והביא ראיה ברורה מש"ס מנחות דף ל', **דליכא קפידא כלל בהא**, וכתב שגם הירושלמי שהביא התוספות שם, לאו לעיכובא קאמר, אלא **למצוה לכתחלה** ע"ש.

[וכן העלה **בתשובת חתם סופר** סימן רנ"ה, ומסיק: ולהלכה אני אומר, נהי שלכתחלה אין לנו לעשות נגד הריצב"א שבתוס', מ"מ בהגיע הסופר לסוף החומש, **ודחיקא ליה עלמא**, לא ימעט **בכתב** כדי שייסיים באמצע הדף, דההוא הו"ל כדיעבד, דאין נכון לגנות הס"ת עתה באותיות כאלו, משום סיום חומש שבסוף הדף, שהוא גנאי העתיד, וחששא בעלמא שמא יחתכנו, ומכש"כ בזה"י שאין דרך לשמש כלל בחומשין העשויים בגלילה, ולעולם לא יבא אדם לחתוך ס"ת לחומשין, אפילו אם יסיים החומש בסופו ע"ש]. עכ"ל פת"ש.

¹⁴³ **תוספות מסכת בבא בתרא דף יג עמוד ב**: ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעל - פי' בקונטרס ואינו צריך להניח ד' שיטין ונראה לר"י **דבין חומש לחומש של תורה צריך להניח** ואנביאים דוקא קאמר דאין צריך כדמפרש טעמא לקמן שאם בא לחתוך חותך אבל בין חומש לחומש של תורה לא מידי דהוי אפרשה פתוחה שאם היה מסיים מלמטה היה צריך להניח שיטה אחת הכא נמי דין הוא להניח בסוף כל חומש פרשה של ד' שיטין **וריצב"א** מפרש ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה ולעולם מניח ד' שיטין ודוקא בין נביא לנביא אבל בין חומש לחומש לא יסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה אפי' בהנחת ד' שיטין כדאמר **בירושלמי** בפ"ק דמגילה **וצריך שיהא גומר באמצע הדף ומתחיל באמצעיתו** ובנביא מסיים בסופו ומתחיל בראשו כו' ונראה לי **הטעם דאין לו לסיים בסוף הדף אפי' יניח ארבעה שיטין משום שמא יבוא לחתוך** אבל בין נביא לנביא שאם בא לחתוך חותך מסיים מלמטה.

¹⁴⁴ **שו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן סה**: ...וכן נראה מהש"ע י"ד סימן רע"ג סעיף א' שהעתיק סתם ובין כל חומש וחומש שיטין פנויות כו' ולא התנה שהסיום צ"ל באמצע הדף כמ"ש בסימן ער"ב סעיף ד' לענין כשיגמור התורה ובסימן רע"ג סעיף ה' סיים כל אלו אינם אלא למצוה מן המובחר כו' ונראה דגם הירושלמי לאו לעיכובא קאמר אלא לכתחלה והטעם שמא יבא לחתוך שכתבו תוספות אינו אלא למצוה לכתחלה

בקנאת סופרים (השמטות סימן צ"ח) כתב שגם בספר תורה צריך לשמור על שיעור השוליים בכל הצדדים.

בשו"ת מנחת אלעזר וקול סופרים (דיני ס"ת דין ד'), כתבו שבספר תורה קטן, אין צורך להשאיר שיעור גליון שכזה ואפשר להקטין את הכתב, והעידו שראו שכך נהגו למעשה.

המקדש מעט פסק ע"פ המסכת סופרים, שניתן להשאיר שוליים רחבים יותר, והעיקר שלא יקצר ממה שאמרו:

מסכת סופרים ב, ה: מניחין מלמטן בתורה: ריוח טפח, ומלמעלן: שלשה חלקים בטפח, ובנביאים ובחומשין: שלש אצבעות מלמטן, ושתיים מלמעלן; כאן וכאן אם רצה להוסיף- יוסיף, ובלבד שלא יהא הרוחות מרובין מן הכתב.

3. האם יכול לכתוב ס"ת בעל פה לכתחילה ובדיעבד

טור יו"ד ספר תורה, רעד: וצריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו, שאסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב.

בית יוסף שם, ב: וצריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו שאסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב. פרק ב' דמגילה (יח): ופרק הקומץ (לב): וכתב הר"ן בפרק ב' דמגילה (ה: ד"ה היכי¹⁴⁵) דמוכח **בירושלמי** (מגילה פ"ד ה"א¹⁴⁶) שאם כתב שלא מן הכתב- אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק. וה"ר מנוח כתב דוקא לכתחלה, אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב- לא פסל, וצ"ע אם אותן פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב, כיון דגריסן, עכ"ל.

וכתב **סמ"ג** (עשין כב קד): אסור לאדם אחר להקרות לסופר, אלא א"כ חוזר הכותב וקורא בפיו קודם שיכתוב, שלא יטעה, כדגרסינן בפ"ק דב"ב (טו): הקדוש ברוך הוא אומר, ומשה אומר וכותב, וכן כתבו ספר התרומה (סי' קצח) וסמ"ק (סי' קנג) והגהות מיימוניות (הל' ס"ת פ"א אות ט) והתוספות בהקומץ (ל. ד"ה ומשה). וגם **רבינו** כתב בהלכות תפילין (סי' לב, לד): צריך שיכתוב מתוך הכתב, ושיקרא כל תיבה קודם שיכתבנה, ולא חשש לכתבו כאן, לפי שסמך על מ"ש שם.

וז"ל **המרדכי** (סו"ס תתקנו - ז): ת"ר וימת שם משה וכו' ה"ג רש"י: ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר, ומשה כותב בדמע. מכאן יש להוכיח דס"ת ותפילין ומזוזות, הסופר צריך להוציא בפיו לקרות הוא עצמו, פן יטעה, רק בדברי פורענות כגון מן: "וימת" ואילך, לא היה קורא אלא כותב, וכן ברוך בן נריה, לפי שהן קינות, וצריך ליזהר על כך, עכ"ל.

שו"ע יו"ד רעד, ב: צריך שיהיה לפניו ספר אחר, שיעתיק ממנו, שאסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב. וצריך שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנה.

ש"ך ס"ק ג: שאסור לכתוב כו' - וכו' הר"ן בפ"ב דמגילה דמוכח בירושלמי דאם כתב שלא מן הכתב- אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק, וה"ר מנוח כתב דוקא לכתחלה, אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב- לא פסל, וצ"ע אי אותן פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בספר תורה שלא מן הכתב, כיון דגריסן, ע"כ, עכ"ל ב"י, ומביאו ד"מ, ועיין בא"ח סי' ל"ב סעיף כ"ט ונ"א.

פתחי תשובה: (א) שיקרא כל תיבה - עיין במג"א סימן ל"ב ס"ק מ"ב.

שו"ע או"ח הלכות תפילין לב, לא: אם אינו כותב מתוך הכתב, לא יכתוב על פה שמקרא אותו אחר, אלא אם כן יחזור הוא ויקרא בפיו.

¹⁴⁵ הר"ן על הרי"ף **מסכת מגילה דף ה עמוד ב:** וק"ל כרבי יוחנן דאמר: אסור לכתוב אפילו תיבה אחת שלא מן הכתב, חוץ מתפילין ומזוזות וכו'. **מוכח בירושלמי שאם כתב שלא מן הכתב- אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק**, דגרסינן התם בפרק הקורא את המגילה עומד ויושב, א"ר זעירא בשם רבי חננאל: אפילו רגיל בתורה כעזרא, לא יהא הוגה מפיו וכותב וקורא במה שכתב, שנאמר מפיו יקרא אלי ואני כותב, והא תניא מעשה בר"מ שהיה כותב באסיא ולא היה שם מגילה כתובה עברית וכתבה מפיו וקראה אין למדין משעת הדחק וי"א שתיים כתב, כתב את הראשונה מתוך פיו ואת השניה מתוך הראשונה וגזז את הראשונה וקרא בשניה.

¹⁴⁶ **תלמוד ירושלמי מגילה ד, א:** ר' זעירא בשם רב חננאל: אפילו רגיל בתורה כעזרא לא יהא הוגה מפיו וקורא כמה שנאמר בברוך [ירמ"י לו יח] מפיו יקרא אלי כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו

מגן אברהם סימן לב ס"ק מב: אם אינו - משמע דכשכותב מתוך הכתב - א"צ לקרות כל תיבה, וצ"ע, דבי"ד סי' רע"ד ס"ב משמע דאעפ"כ צריך לקרות, ואפשר דעתו להקל בתפילין, מאחר דמגרס גריסן עסי' תרצ"א ס"ב.

מגן אברהם: האם צריך לקרוא בפיו קודם שכותב?	כותב מתוך הכתב	כותב ע"פ אחר שמקריא אותו	טעם החילוק
ספר תורה	צריך	צריך	הסופר לא זוכר את הפסוקים ועשוי לטעות
תפילין	לא צריך	צריך	הפרשיות ידועות בע"פ

שו"ע או"ח הל' מגילה תרצא, ב: ...הגה: גם צריך לכתבה מן הכתב (ר"ן), ולהוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה, כמו בספר תורה (מהרי"ק)...

4. ס"ת המנוקד מה דינו ומדוע

תשובה לעיל

5. ספר תורה שפיסקו בו פסוקים, האם כשר

תשובה לעיל

6. סופר שאמר שכתב את האזכרות לא לשמן, או שיעבדו

את הקלף לא לשם ס"ת, האם נאמן

תשובה לעיל

7. ס"ת שכתב בן י"ג או מי שפסול לבוא בקהל האם כשר

ומדוע

תשובה לעיל

1. חדר המשמש כרפת או לול של תרנגולים, האם חייב במזוזה

טור יו"ד רפ"ו: אלו הן המקומות שחייבים במזוזה... ורפת בקר ולולין... כולן חייבין **פרישה** (ג) ולולין. נ"ל דלולין, הוא חדר בנוי, העשוי לתרנגולין...

ב"י שם, ב (א) ומ"ש ובית התבן ובית העצים ובית הבקר סתמא חייבין וכו'. שם (ע"א) תני רב כהנא קמיה דרב יהודה בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות- פטורים מן המזוזה, מפני שהנשים נאותות בהם, ומאי נאותות? רוחצות. א"ל רב יהודה: טעמא דרוחצות (לכן פטור ממזוזה), הא סתמא- חייבין. והתניא רפת בקר- פטורה מן המזוזה (משמע אפילו שאין הנשים רוחצות שם). אלא מאי נאותות? מתקשטות. והכי קתני: אף על פי שהנשים מתקשטות בהן פטורים, א"ל **רב כהנא** ושהנשים מתקשטות בהם פטורים? (כלומר, וכי אותו מצב יש ברפת שכזו שהנשים מתקשטות בה? והרי עובדת התקשטות הנשים במקום, מראה שהמקום נחשב כבית דירה וממילא יש לחייב במזוזה) והתניא (בבב"א אחרת): רפת בקר פטורה מן המזוזה, ושהנשים מתקשטות בה חייבת במזוזה. אלא מאי אית לך למימר מתקשטות תנאי היא לדידי נמי סתמא תנאי היא (שיש בידו מחלוקת האם חייב מקום שכזה במזוזה)

ופירש רש"י מאי נאותות רוחצות. נאותות לשון הנאה ומשום דמקום גנאי הוא שעומדות שם ערומות אין כבוד שמים להיות שם מזוזה: אף על פי שהנשים מתקשטות. שם בבשמים, וסלקא דעתך אמינא דירה היא, אשמעינן דלאו דירה היא. והרי"ף (הל' מזוזה ו: 147) כתב סתם כרב כהנא, וכן כתב הרא"ש (הלכות מזוזה סי' טו¹⁴⁸) וסיים בה, **ודלא כמו שכתב הרמב"ם** (מזוזה פ"ו ה"ז¹⁴⁹) דדוקא כשהנשים מתקשטות בהן.

שו"ע יו"ד מזוזה רפו, א: אלו המקומות שחייבים במזוזה: ...רפת בקר ולולין... כולם חייבים.

ט"ז: ברפת, יש להניח מזוזה, אך יש לכסותה מפני שזבל הבהמות בה תדיר:

ט"ז (א) רפת בקר. - בזה לא כ' אם הנשים רוחצות שם כמו שכתב בבית הבקר בסעיף ב' לפי:

א. שבבית הבקר- אין הבקר שם תדיר, אבל

ב. ברפת- יש שם זבל הבהמות תדיר, על כן אין הנשים רוחצות שם. כן כתבו התוס' ביומא (דף י"א), ואפ"ה חייב במזוזה, ולא דמי לבית הכסא דנפיש זוהמיה, ונראה דגם בזה **צריכה המזוזה להיות מכוסה** כמו שכתב בסעיף ה'.

	יש במקום קדושה	האם במקום יש טינופת	האם יש בית דירה ממש במקום	האם חייב במזוזה
בית כנסת	כן	לא	כן	כן
מתבן	לא	כן	לא	כן, שאף שאין דרים שם ממש, כיון שיוצאים ונכנסים לשם תדיר- חייב

ש"ך ס"ק ב: רפת בקר - דאע"ג דהוא במקום הטנופת, מכל מקום לא נפיש זוהמייהו

¹⁴⁷ הלכות קטנות לרי"ף (מנחות) - הלכות מזוזה דף ו עמוד ב: ובית שהנשים רוחצות בהן- פטורות מן המזוזה
¹⁴⁸ הלכות קטנות לרא"ש (מנחות) הלכות מזוזה סימן טו: ובית התבן ובית הבקר ובית העצים והאוצרות שהנשים רוחצות בהן פטורין מן המזוזה. הא סתמא חייבין ודלא כמ"ש הרמב"ם ז"ל דדוקא כשהנשים מתקשטות בהן.
¹⁴⁹ רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ו הלכה ז: רפת הבקר שהנשים יושבות בה ומתקשטות בה חייבות במזוזה שהרי יש בה יחוד לדירת אדם

והדרישה כתב: כלל הדברים:

- (1) דהיכא דאיכא משום קדושה כגון בית הכנסת, או
 - (2) היכא דאיכא מקום טינופת,
- אז בעינן בית דירה ממש שידור בו תמיד,

אבל היכא דליכא חד מהנך כגון מתבן כו' וכל אחד מהנך אפילו אינם דרים שם ממש, כיון דיוצאין ונכנסין בו-חשיב בית דירה, עד כאן. ס"ק ג: ולולין - הוא חדר בנוי העשוי לאוויזין ותרנגולין.

יד קטנה:

- א. רפת בזמן העבר - חייבת במזוזה, כי הרפת הייתה נקיה קצת
- ב. רפת בזמן הזה - פטורה ממזוזה, כי סתם רפת בזמן הזה מטונפת מאוד

יש לחייב מזוזה בלול:

- א. כשיש ד' אמות על ד' אמות
- ב. יש תקרה
- ג. כשהמקום מזוזה, והדלת בפנים - מניח מזוזה מבחוץ

פתחי תשובה (ס"ק ב) רפת בקר - עיין בה"ט וע' בספר **יד הקטנה** פ"ב מהלכות מזוזה אות י"ב, שכתב דמה שאין נוהגים עכשיו בשום מקום לעשות מזוזה ברפת, צ"ל דדוקא בימיהם דהיתה נקיה קצת ולא נפיש זוהמיהו, אבל עכשיו אנו רואים בחוש דנפיש זוהמיהו¹⁵⁰.

ומ"מ בלולין, והוא חדר הבנוי העשוי לאוויזים ותרנגולין, נראה דודאי חייב במזוזה כל שיש בו ד"א ובתקרה, ובשאר תנאים, דהרי לא נפיש זוהמיהו כמו ברפת, ואם אנו רואים דנפיש קצת, עכ"פ אם הדלת היא בפנים והמזוזה היא מבחוץ, ראוי לעשות בה מזוזה, והכל לפי ראות עינים, ע"ש.

פתחי שערים (רפ"א אות י"ד): **רפת בקר -** חייב במזוזה (וכן נהג הגר"א, מעשה רב), ויש פוטרין. לכן לא יברך. (מקי"מ) אם יש זוהמה - אין לקבוע (פתחי תשובה רפ"ו, ב) **והמנהג לא לקבוע**. ואם יש עוד שימוש קבוע לבני אדם במקומות אלה - חייב במזוזה (רמב"ם, דלא כפסקי תוס').

אות י"ז: לול תרנגולין לא מקרי נפיש זוהמה. לכן **יקבע מזוזה עכ"פ בחוץ** (והראיה שהשוחט שם מברך) ועיין יד הקטנה, שו"ת יד יצחק ח"ב סי' רל"ב, שו"ת מנחת אלעזר חלק א' סי' ט"ו.

שו"ת מנחת אלעזר א, טו:

- א. מהר"ם שיק: עיקר דפנות הרפת מעשו לשמור על הבהמה, וזה כבוד האדם, ולכן מותר לבנות בית כנסת במקום שהיה רפת בקר
- ב. הגר"א: יש לקבוע מזוזה ברפת, רק אם מכסה השם
- ג. פסיקה למעשה של המנחת אלעזר: כיד קטנה, שיש לפטור בימינו

נחזור לנידון דידן אם לעשות מעצי הדפנות רפת בקר, הנה כבר ראו ענין בה' מזוזה (סי' רפ"ו) דרפת חייב במזוזה, ומ"ש הפת"ש שם בשם יד הקטנה, דעתה נוהגים שלא לקבוע מזוזה משום דרואי דנפיש זוהמה. והנה ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' ס"ז ס"ח) שהתיר לבנות ביהכ"נ במקום שהי' שם רפת בקר, וכי' שם בתוך דבריו, בטעמא דהיתרא, **דדפנות הרפת** לא נעשו לשמור הזבל, אלא **עיקרן נעשה לשמור ולהגן על הבהמה וזה צורך וכבוד אדם** להיות לו עבודה רבה ואף לפימ"ש היד הקטנה דהאידנא נפיש זוהמה מ"מ בודאי אין המחיצות נעשי' לזה עכ"ל לענינו.

והגר"א מוויילנא כי לקבוע מזוזה ברפת רק שמכסה השם (ע' שערי רחמים) אף שאנן לא נוהגים כותי' רק כס' יד הקטנה כנ"ל מ"מ עכ"פ ס"ל להגר"א דל"ה מקום בזיון גם בזמנינו...

¹⁵⁰ **המקדש מעט** (רפ"ג), העיר ש"צריך עיון לחדש כן מאלינו", וכתב שנראה שהוא סמך על מה שהרמב"ם פטר בכל מקרה, ולכן ברפת בקר, שיש בה זוהמא, הקלו לפטור ממזוזה. **פתחי מזוזות הביא במילואים, א:** ובקונטרס **המזוזה** ס"ק ט"ז כתב על דברי היד הקטנה: והנה כל זה בזמן רבותינו היד הקטנה וכו', אבל בזמנינו, בהרבה מדינות הרפת בקר נקי ואינו מסריח, ולכן גם ברפת בקר - אין להחליט בסתם, אלא הכל לפי ראות עיניים, וכמו שכתב היד הקטנה גבי לולין, ודע דבין ברפת ובין בלול - קובע בלי ברכה, שהרי לדעת הרמב"ם אין חייבים במקומות אלו, ואע"פ שאין פוסקים כמותו, מ"מ לענין ברכה חוששים לדבריו, כך משמע מדברי המקדש מעט הנ"ל

מעשה רב אות צט: אפילו רפת בקר חייב במזוזה. ואם חושש למקום מטונף, יראה שיהי' השם סגור, שלא יהי' נראה לחוץ.

שו"ת שבט הלוי ב, קנו: רפת בקר ולולין וכו' כולם חייבים. בפת"ש ס"ק ב' בשם **יד הקטנה** כ' דעכשיו הרפת מזוזה ביותר ואין עושין, מכ"מ בלולין מצדד לחיוב, ובספר **שדי חמד** כלל מ' אות קכ"ו הביא בשם **סי' תפארת זיו סי' ג'¹⁵¹** דפקפק ע"ז ולדעתו רפת בקר לעולם חייב כמו לול, ודוקא אם יש חשש צואת אדם פטורה, **ולדידי זה צ"ע אם רואים באמת דנפיש זוהמי** ועט"ז ס"ק א', ומש"כ הפת"ש דרפת מסריח יותר מלול עיין בקצש"ע סי' ה' ס"ו בפאת השולחן דפשוט לי דלול מסריח יותר¹⁵² **וכן רואים בחוש.**

"פתחי מזוזות" על דין רפת: ויש מי שכתב (שדי חמד בשם **תפארת זיו**) דאף הפוטרים לא דיברו אלא ברפת שיש בה צואת אדם שעפ"י הרוב אין נקי בזה אבל אם ידוע שנקי מצואת אדם ואף אם יש ספק בזה חייבים במזוזה בפרט אם הדלתות מבפנים ובנעילתם מכסים את המזוזה.

ועוד כתב ע"פ **קונטרס המזוזה:** והמיקל יש לו על מי לסמוך שלא לקבוע שם (ברפת) מזוזה והמחמיר יכול לקבוע, וא"צ לחוש לבזיונה אם מכסה אותה.

פתחי מזוזות על לולין:

ולולין הוא חדר בנוי העשוי לאוויזין ותרנגולין, ואע"ג דקי"ל או"ח סי' עט סעיף ז'¹⁵³, לול יש בו סרחון ודינו כצואת אדם לענין ברכה, אפ"ה לא הוי כבית הכסא דפטור ממזוזה, שיש לחלק בין חיוב מזוזה לענין איסור ברכה:

- א. דלענין **ברכה** הדבר תלוי בזוהמה, משא"כ
- ב. לענין **המזוזה** הדבר תלוי בדירת כבוד ועדיין היא דירת כבוד

וכמשנ"ת לעיל לענין רפת בקר דלול של תרנגולים הרי הוא כרפת בקר לענין זה, אמנם גם בזה צריך לכסות המזוזה, ודע שאם **בלול יש פתח שאינו עשוי לכניסת אדם אלא רק לכניסת העופות** וכן ברפת או בכלובי חיות שבגן החיות שיש פתח שאינו אלא לכניסת החיות- **פטור ממזוזה**, שכל מה שמחייבים ברפת או בלול אינו מפני כניסת החיות אלא מפני שהאדם נכנס לשם לפעמים.

ערוך השולחן יו"ד רפו, ה כתב שבמקום שאין להניח מזוזה, יש גם איסור להניחה שם: ...ולכן צריכין לטעם דאין זה דירת כבוד ולא חייביה רחמנא בהכי דבעינן דומיא דבית ושער שהם דרך כבוד ולא דווקא פטור דה"ה שאסור לעשות שם מזוזה באלו המקומות שמבזה כבוד שמים.

הרה"ג יעקב אריאל בספרו **"באהלה של תורה"** (סימן מ"ה והלאה) כתב בדין מזוזה, שבמקום שהפטור ממזוזה הוא רק משום שה"גברא" פטור מלהניח שם מזוזה, אך ה"חפצא" עצמו ראוי למזוזה, מותר להחמיר ולהניח שם מזוזה. על כן, הוא מסכם, שבמקלט אשר הינו דירת עראי, והינו דירת כבוד, הוא פטור ממזוזה, מצד זה שכל עשייתו נועדה רק למלחמה, וכשמו שהוא נקרא "מקלט", ולא דירה או חדר, אך עם זאת, כיון שהוא מקום מכובד וראוי לגור בו, ראוי להניח בו מזוזה בלא ברכה.

הרב אריאל הדגיש שם ובהמשך (בדין חדר כביסה שאין בו ד' על ד' אמות), שיש רשות להניח מזוזה בלא ברכה, רק במקום שמצד ה"חפצא", הוא יכול להתחייב במזוזה, דהיינו שאין הוא מקום מטונף וכדומה, ורק ה"גברא", הוא שפטור, אך כשהמקום מצד עצמו אינו ראוי, אין רשות להניח שם מזוזה, והדברים מתאימים לדבריו של ערוך השולחן לעיל.

¹⁵¹ עמוד 20 בספר. הוא תמה שם על היד הקטנה, שמי יאמר לנו שרפת בעבר הייתה יותר נקייה מבזמן הזה, והקשה עוד, ולבסוף העמיד שכל מה שהתכוון היד הקטנה לומר שבעבר הרפת הייתה נקייה יותר, היינו מצואת אדם, ולכן היא הייתה חייבת במזוזה, אך במקום שיש בו צואת אדם- אין להניח בו מזוזה, **וזו לשונו:** "ולכן ודאי אין שום חילוק בין רפש לרפש, אמנם נראה דעל כרחך צריך לומר בכונת הספר יד הקטנה, באמרו דעכשיו נפיש זוהמינו, דרצונו לומר במקום שיש בו גם צואת אדם. ובה ודאי צדקו דבריו, דאז ודאי הוא פטור ממזוזה, ככל בית הכסא, ולכן נהגו להקל בזה, משום דע"פ רוב אינם נקיים מצואת אדם. אבל במקום שידוע שהוא נקי מזה, בוודאי אין בו שום מנהג, והוא חייב במזוזה. ואף בספק נלע"ד דחייב דלא גרע מספק רוחות דחייב דרך בוודאי רוחצות בו פטורו, אבל בספק דמיא לסתמא וחייב, ואין לפוטרו אלא אם בוודאי יש בו צואת אדם. ובפרט אם דלתותיו הם מבפנים, ומכסים בנעילתם על המזוזה. ואף אם לא כוון היד הקטנה לזה, מ"מ העיקר הוא כמ"ש והנלע"ד כתבתי".

¹⁵² **קיצור שולחן ערוך סימן ה סעיף ו:** כל דבר המסריח מחמת עיפוש, וכן לול של תרנגולין, מרחיקין מהן ¹⁵³ **שו"ע או"ח הלכות ק"ש עט, ז:** צואת תרנגולים ההולכים בבית, דינה כצואת בהמה חיה ועוף. אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם. **משנה ברורה שם:** הלול שלהם - הוא בנין קטן העשוי לאוויזין ותרנגולין ומפני שרבה בו צואה יש בו סירחון והוא מאוס ע"כ דינו כצואת אדם וכתב הח"א דה"ה דיר של בהמה ג"כ אסור מטעם זה...

2. חדר ללא תקרה או תקרה חלקית, האם חייב במזווה ומה הדין בפתח ללא דלת

ביסווי תקרה :

רמב"ם הלכות מזווה ו, ה :

בית שאין לו תקרה פטור מן המזווה, היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה יראה לי שאם היה הקירוי כנגד הפתח שהוא חייב במזווה ומעמידן הדלתות ואחר כך קובעין את המזווה.

טור יו"ד מזווה סי' רפו : בית שאינו מקורה- פטור, ואם מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה, כתב הרמב"ם אם הקירוי אצל הפתח- חייב, ואם לאו- פטור (**פרישה** אות כו : פירוש דיש במקורה ארבע על ארבע. רבינו מנוח).

ה"ר מנוח : קירוי אצל הפתח חייב, רק כשיש בשיעור הקירוי ד' על ד' אמות

בית יוסף שם י"ד (ב) : בית שאינו מקורה פטור. כבר נתבאר בסמוך, ולא נשנה אלא לסמוך לו דין מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה. וכתב ה"ר מנוח על מה שכתב הרמב"ם, דאם הקירוי אצל הפתח- חייב, נראה לי **ביש במקורה ארבע על ארבע**, ודבר פשוט הוא.

שו"ע שם סעיף י"ד : בית שאין לו תקרה- פטור. היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה, אם היה הקירוי כנגד הפתח- חייב במזווה, והוא שיהי' במקורה ד' על ד'.

פתחי שערים :

קס"ח בית שאין לו תקרה : יש אומרים דפטור (רמב"ם כפירוש רבינו מנוח, טור ושו"ע, רש"י בפי' השני, רא"ש) ויש אומרים דחייב (מספק, דלא איפשטא בגמרא, רא"ם).

פתחי שמאי (פי' מקולקלים)- פטור ממזווה. חד אמר דלית להו תקרה. וחד אמר דלית להו שקופי. פירש"י תקרה, אסקופה עליונה, שקופי, מזוזות, וכן פי' תוס'. ל"א תקרה, שאין בו בית מקורה, שקופי אסקופה עליונה, ועל פירוש זה הקשו התוס', מי גרע משערי חצרות דחייבין במזווה- עיין מס' מנחות ל"ג. ומס' עירובין י"א.

קס"ט אם הבית מקצתו מקורה, אם היה הקירוי כנגד הפתח- חייב במזווה :

1. והוא שיהיה מקורה ד' על ד' (שו"ע מלשון הרמב"ם, ש"ך ס"ק כ"ד, רמ"א בדרכי משה, מבי"ט, הראשון לציון לר' חיים בן עטר)
2. ויש אומרים שאין צריך ד' על ד' בקירוי (אור שמח¹⁵⁴ על הרמב"ם, שערי אמת, בית אריה)
3. ויש אומרים שאם ברוב החדר יש תקרה- חייב (דעת קדושים ס"ק כ"ב, מקדש מעט ס"ק מ"ד¹⁵⁵)

ק"ע חדר שדרך שימושו בלי תקרה, יש אומרים שחייב במזווה (תוס' מנחות ל"ג ד"ה דלית, רא"ש דומיא דחצרות, רבינו מנוח בב"ל) ויש אומרים דפטור (רמב"ם). א"כ הוא כניסה לבית מקורה (דאז חייב לכוי"ע ובברכה) ולא יברך אלא אם כן יש תרתי לטיבותא, דהיינו :

1. שדרך שימושו בכך
2. בית מקורה פתוח לתוכו

פתח בלא דלת :

תשובה לעיל

¹⁵⁴ **אור שמח על רמב"ם הלכות מזווה ו, ה :** פירוש, אף שאין בו ד' ע"כ בקרוב מצטרף השאג"ו מקורה לשיעור ד' אמות, דכן אמרו (מנחות לג, ב) פתחי שמאי פטורין מן המזווה, זה דוקא כשהפתח בלא תקרה פטור, אבל אם הפתח בתקרה חייב במזווה, אף על פי שהבית אינו מקורה, ועיין פ"ב מהלכות שכנים ה"ו, כן נראה לי בדעת רבינו.

¹⁵⁵ **הדעת קדושים והמקדש מעט** כתבו זאת בלשון "אולי", ולא בהחלט. **כך כתב הדעת קדושים :** "ואולי כיון דבהחדר יש בו ד' על ד', די ברובו מקורה, ואם צריך להיות תקרה רצופה, אולי שייך מכל מקום לבד, אף שאין אומרים לבד להחמיר, מ"מ הברירה לברך אמזווה באולי".

3. פתח שיש לו מזוזה אחת, האם חייב במזוזה

טור יו"ד מזוזה סי' רפז: פתח שאין בו אלא מזוזה אחת, כגון שמצד האחד עובר הכותל להלאה מהפתח:

- א. **אם המזוזה מצד ימיני- חייב**
- ב. **ואם היא מצד שמאלי- פטור**
- ג. **ואם הפתח ממלא כל הריח- חייב, שכותלי הבית שמן הצדדין, חשובין כמזוזות**

בית יוסף:

פתח שאין בו אלא מזוזה אחת, כגון שמצד האחד עובר הכותל להלאה מהפתח וכו'. בפרק הקומץ (לד.) אמר אמימר האי פתחא דאקדנא- חייב במזוזה. אמר ליה רב אשי לאמימר והא לית ליה פצימין אמר ליה עדי פצימי רב פפא איקלע לבי מר שמואל חזא ההוא פתחא דלא הוה ליה אלא פצימא משמאלא ועבידא ליה מזוזה. אמר ליה כמאן? כרבי מאיר. אימור דאמר רבי מאיר מימין, משמאל מי אמר? דתניא: ביתך- ביאתך מן הימין. מאי רבי מאיר? דתניא: **בית שאין לו אלא פצים אחד, רבי מאיר: מחייב במזוזה, וחכמים: פטורים.**

ופירש **הרא"ש** (שם סי' יד) פיתחא דאקדנא. כגון שהפתח ממלא כל מזרח ומגיע מצפון לדרום: והא לית ליה פצימין. אלא כותלי הבית של צפון ודרום: עדי פצימין. באמת שנמשכים עד שם מכל מקום פצימים הם: חזא דליכא אלא חד פצימא משמאלא ועבד ליה מזוזה. והיה כותל הבית לצד ימין הפתח עובר לה מן הפתח, נמצא שלא היה לו פצים אלא משמאל, וקבע בפצים המזוזה שבשמאל. וכתב עוד (שם) **ונראה דהלכה כרבי מאיר**, דרבי ישמעאל ורבי עקיבא (מנחות שם) קיימי כוותיה, וכן משמע מדאמר אימור דאמר רבי מאיר מימין, משמאל מי אמר? **משמע דאי הוה פצים מימינא הוה ניחא, דעבד כרבי מאיר.**

והרי"ף כתב כל סוגיא זו (הל' מזוזה ו.) **ולא הכריע** הלכה כדברי מי, אבל **הרמב"ם** פסק הלכה **כחכמים** שכתב (שם ה"א¹⁵⁶) שאין הבית חייב במזוזה עד שיהיו לו שתי מזוזות, והשמיט ההיא דפתחא דאקדנא, ואפשר דטעמא משום דממילא משמע, שראשי הכותלים הם חשובים מזוזות.

שו"ע יו"ד מזוזה רפז, א: אין הפתח חייב במזוזה, אלא אם כן יש לו שתי מזוזות ומשקוף.

ט"ז: (א) שתי מזוזות כו'. - ...פתח שאין לו אלא מזוזה אחת [פ"י הטור] כגון שמצד אחד עובר הכותל להלאה מהפתח, אם המזוזה מצד ימין- חייב, ואם מצד שמאל- פטור, ואם הפתח ממלא כל הרוח- חייב, שאע"פ שאין פצים בצד א', מ"מ כותלי הבית שמן הצדדים חשיבי כמזוזות, ע"כ. ומשום [פ"י הטור] שמצד א' עובר כו', דאלי"כ היה קשה, הא הוי קצה הכותל במקום פצים, דכל מקום שהכותל כלה, מקרי שם מזוזה.

ש"ך ס"ק א': אא"כ יש לו ב' מזוזות כו' - ודעת **הרא"ש** ו**טור דאפי' אין לו אלא מזוזה אחת**, כגון שמצד אחד עובי הכותל להלאה מהפתח, אם המזוזה מצד ימיני- חייב, ואם מצד השמאל- פטור, וכן דעת רבינו ירוחם [סוף נתיב כ"א] **ונראה דיקבענה בלא ברכה.**

הרמ"א ביו"ד רפז, ב כתב: המנהג נתפשט במדינות אלו דרוב עולם סומכין על מזוזה אחת שעושין על פתח בתייהם, ואינו נכון, ואין להם על מה שיסמוכו, לכן **כל ירא שמים יתקן ביתו כדינו** בכל הפתחים החייבים, וכמו שנתבאר (מהרי"ל בתשובה ובהל' מזוזה).

פתחי שערים: עמוד ר' אות ב': **"כשיש רק פצים אחד**, אפילו אם הוא בצד ימין, כשנכנסים לחדר, וכנגדו הכותל ממשיך הלאה, **יש מי שפוטר** ממזוזה (משמעות השו"ע, מס' מנחות ל"ד, וכחכמים, וכן פסק הרמב"ם, מאי טעמא דחכמים, מזוזת כתיב, לשון רבים).

ג) **ויש מי שהחמיר** לקבוע מזוזה (רא"ש, טור, כר' מאיר שם, דדריש ב' פעמים כתיב "מזוזות" בפרשה ראשונה ובפרשה שניה ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט, שאין צריך אלא אחת) **ונראה שיקבענה בלי ברכה** (ש"ך וט"ז, ולפי דבריהם לא בעי צורת הפתח למזוזה כמו בשבת), ואם אין קיר בצד שמאל, אלא פתוח כנגדו לחדר אחר, צ"ע כמה מזוזות לקבוע, ואולי דינו כפתח בקרן זוית.

¹⁵⁶ **רמב"ם הלכות מזוזה ו, א:** עשרה תנאין יש בבית ואחר כך יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה, ואם חסר תנאי אחד מהן פטור מן המזוזה ואלו הן: ...ושיתהיינה לו שתי מזוזות...

(ד) כשיש פצים רק בצד שמאל - אינו חייב להחמיר ולקבוע מזוזה על הקיר. (ש"ך וט"ז, ואף שבבאר היטב רפ"ז, א מביא בשם הש"ך לקבוע בלי ברכה, כבר כתבו האחרונים שהוא טעות. ותמוה על הבן איש חי שפסק ג"כ להחמיר) ואם מסופק איזה צד הוא ימין, נראה שיקבענה על הפצים (אם רוצה להחמיר - פשוט, ועיין מסי' מנחות דף ל"ד. ששמואל קבע בצד שמאל, אם לא היה פצים בימין)

(ה) עמודים שנעשו לנוי או לקישוט ותומכים את הגג או את התקרה, עמודים אלו לא נתכוונו לשמש כקיר או כפתח, ולפיכך פטורים ממזוזה.

4. פתח שיש לו במקום משקוף - כיפה, האם חייב במזוזה

טור יו"ד מזוזה רפ"ז:

ואם יש לו ב' מזוזות והאסקופה שעליהן עשויה כקשת ומתקצרת והולכת עד שאין בה ד' טפחים ברוחב:

- א. אם יש בגובה המזוזה י' טפחים קודם שנתקצרה עד שאין בה ד' - חייב
- ב. ואם לאו - פטור

בית יוסף שם אות ב:

ואם יש לו שתי מזוזות והאסקופה שעליהן עשויה כקשת וכו'. בפרק קמא דעירובין (יא:) ופרק קמא דיומא (יא:) כיפה: רבי מאיר - מחייב, וחכמים - פטורין, ושזין שאם יש ברגליה עשרה, שהיא חייבת.

ואף על פי שכתב **הרא"ש** בפסקיו (הל' מזוזה שם) דנראה דהלכה **כרבי מאיר**, לא סמך על זה **רבינו** ופסק כאן וברמזים (שם סי' טו) **כחכמים** וכדעת הפוסקים (רי"ף שם, רמב"ם שם ה"ד). ונראה דסבר שאף הרא"ש לא אמרה לפסק הלכה, אלא לומר שהיה נראה לומר כן, אבל מכל מקום לא נניח כלל שבידנו יחיד ורבים - **הלכה כרבים** (ברכות ט.) מפני דימוי קצת ראייה שהביא לומר דהלכה כרבי מאיר.

ופירש **רש"י** (עירובין שם) כיפה. שער העשוי ככיפה: וחכמים פטורים. מפני שלמעלה בעיגול הוא מצר ואינו רחב ארבעה ואין פתח פחותה מארבעה רוחב: ושזין שאם יש ברגליה עשרה. גובה קודם שיתחיל לעגל: חייבת. דהא יש בה עשרה גובה ברוחב ארבעה ואפילו כל העגול סתום נשאר שם שיעור פתח כשר.

והרמב"ם (שם) נראה שמפרש בענין אחר, שכתב בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן, וכפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף, אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים או יותר - חייב, ואם אין בו עשרה טפחים - פטורה, מפני שאין לו משקוף.

וזה לשון **הרשב"א** בתשובה (ח"ג סי' רעא): כל שיש ברגלי הכפה עשרה קודם שיתחיל להתעגל, יש לה דין פתח, וחייבת במזוזה, כדאיתא בפרק קמא דעירובין (שם) עד כאן. **ורבינו** עיקר פירושו כדברי רש"י, אלא שנמשך קצת אחר דברי הרמב"ם, וכתב אם יש לו שתי מזוזות, והאסקופה שעליהם עשויה כקשת, ואילו לפרש"י אפילו אין שם שתי מזוזות כלל, אלא שמתחלה מתחיל להתעגל אם יש בו גובה עשרה ברוחב ארבעה חייבת.

שו"ע יו"ד מזוזה רפז, ב: בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן, וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף.

א. אם יש בגובה המזוזות י' טפחים או יותר - חייב.

ב. ואם אין בו י"ט - פטור, מפני שאין לו משקוף.

הגה: וכל שכן פתח שאין לו גובה עשרה טפחים, דפטור ממזוזה (כ"מ בטור ופוסקים עב"י) המנהג נתפשט במדינות אלו דרוב עולם סומכין על מזוזה אחת שעושין על פתח בתיהם, ואינו נכון, ואין להם על מה שישמוכו, לכן כל ירא שמים יתקן ביתו כדינו בכל הפתחים החייבים, וכמו שנתבאר (מהרי"ל בתשובה ובהל' מזוזה).

פתחי שערים: עמוד ר"ל:

מ"ד יש אומרים שצריכות המזוזות להיות ישרות עשרה טפחים מהארץ, ואח"כ יכול המשקוף להתעגל. אבל אם הפתח מתחיל להתעגל קודם עשרה טפחים, ואין כאן מזוזות ישרות גבוהות עשרה טפחים - פטור.

ומה שכתב המחבר "אין כאן משקוף", הוא לשון הרמב"ם, ופירושו "אין ניכר המשקוף", והלשון רחוק, מפני שאין לו משקוף, פירוש כיון דדעת הרמב"ם דבעינן:

1. מזוזות גבוהות י' טפחים,
2. ופתח שאין לו עשרה טפחים ישרים ומתעגל,

נמצא שצריך לחשוב חלק מהעיגול למזוזה. א"כ אינו ניכר התחלת המשקוף. אבל אם יש י' טפחים ישר, ועליהם משקוף עגול, אמרינן שהישר-הוא המזוזה, והעיגול-הוא המשקוף.

5. מה הפירוש קובה זנב עיגול ומה דינם

תשובה לעיל

6. מה השיעור הנצרך לשולי המזוזה למעלה, ולמטה

ובצדדים

טור יו"ד מזוזה רפח: ומניח ריוח:

- א. למעלה ולמטה- כחצי רוחב צפורן
- ב. ובתחתה- כדי לגול אותה אחר שתכרך
- ג. ובסופה- אין צריך להניח כלל

פרישה (ט) ובסופה לא יניח כלל. דהרי לא יאחז בה ללמוד מתוכה, שהיא קבועה ועומדת במזוזה, וגם אין לה עמוד בסופה, וק"ל.

שו"ע יו"ד מזוזה רפח, א: ...ועושה לה ריוח מלמטה וריוח מלמעלה כמו חצי צפורן, ובתחתה ישייר כדי לגול אותה אחר שתכרך. (**ובסופה** אין צריך להניח כלל) (טור).

ש"ך ס"ק א': א"צ להניח כלל - פי' שום גליון א"צ להניח, אבל מכל מקום צריך להניח מעט כדי שיהיו האותיות שבסוף השטות מוקפות גויל.

פתחי תשובה: (א) כמו חצי צפורן - עיין בתשובת תפארת צבי חי"ד סימן נ"ג¹⁵⁷ דבדיעבד אינו מעכב ע"ש: (ב) ישייר כדי לגול אותה - עיין בתשובת **שבות יעקב** (חי"ב סימן ק"ח)¹⁵⁸ שנשאל על מה סמכו הסופרים

¹⁵⁷ וזו לשונו של התפארת צבי שם: "שאל הא דק"ל, צריך להניח במזוזה כמלא אטבא דספרא, אי מעכב בדיעבד, נראה דלא מעכב, דהא ספר תורה צריך שיעור יותר, וק"ל סי' רע"ג דאם שינה- לא פסל, ולא יחב שיעורא דעכ"פ אטבא צריך להניח, וכן הא דק"ל שם סעיף ב' לא יעמט הכתב מפני הריוח סתמא תני ולא השמיענו אין ינהוג אם ימעות משום שיעור אטבא דספרי, ע"כ אין לחלק". אטבא דספרי הוא עץ שמניחים בתוך הספר, כך שהדפים לא יתקפלו אחד על השני, כי הספר נהרס בכך, והחידוש הוא שאף אם לא השאיר שיעור אפילו כאותו העץ, בכל זאת יש להכשיר בדיעבד, כל עוד שהאותיות מוקפות מעט כדי גויל.

¹⁵⁸ **שו"ת שבות יעקב חלק ב סימן קח:**

שאלה מפה מהמופלא כהר"ר נתן כ"ץ בן מהר"ז נר"ו על דבר המזוזות שכתבו הסופרים ואין מניחן כדי לגול ובאמת הוא פשוט בש"ע ר"ס רפ"ח דבתחתה ישייר כדי לגול על מה סמכו בזה.

תשובה הנה באמת בש"ע ב"י סי' רפ"ח סתם דין זה וכאש' ירדתי אל העיון ראיתי שהוא מחלוקת ישנה בין הפוסקים ומקור דין זה הוא דבש"ס פי' הקומץ דף ל"ב ע"ב ועושה ריוח מלמעלה ולמטה כמל' אטבא דספרי וכתבו **התו'** ומן הצדדים לא פירש ושמא כיון דכורך מסופה לתחתה צריך להתחיל כדי לגול בהיקף כעין ס"ת עכ"ל התוספי' וכ"כ הרא"ש בשינוי לשון קצת ועל זה בנוין דברי הטור והש"ע שכתב: ובתחתה ישייר כדי לגול והא דמדמי לס"ת נ"ל מטעם דאמרינן במתני' פ"ק דמגילה אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו'. אך אי משום הא אין ראיה מוכרחת דא"כ למעלה ולמטה נמי יבועי רווח גדול כמו בס"ת, אלא ודאי דהאי "אין ב"י", לאו דווקא, ולהכי כתבו התוספ' והרא"ש בלשון ספק יע"ש

ושם ב"י סי' רפ"ח כתב בשם **סה"ת** שא"ל לשייר בתחתה כדי לגול כיון שהשם של שדי צריך להיות מבחוץ מכוון נגד ריווח שבין פרשי' לפרשי' ואם היה בתחתה כדי לגול היקף יהיה השם מכוסה עכ"ל אכן בהג"ה כתב אם יעשה נקב בגויל המקיף נגד שם של שדי יהיה טוב ונכון עכ"ל **הב"י** וא"כ לכאורה קשה על הב"י בש"ע ורמ"א בהג"ה שלא הגיה דבר זה שיש לעשות נקב בגליון **ואולי ס"ל דדעת סה"ת שלא יעשה תקון כזה דאין דרך זה דרך כבוד ונוי לעשות נקב תוך במזוזה** ודוגמא לדבר כתי' בש"ע סי' ער"ה סעיף א' בהג"ה **גם במדכי** ה' קטנות והלכות תפילין כתב וז"ל ומתוך

שאינ מניחין כדי לגול, והשיב דאף דבש"ע סתם דין זה, מ"מ במחלוקת שנויה בין הפוסקים, ודעת רוב הפוסקים נראה שא"צ להניח, לכן הנח לישראל אם אינם נביאים כו', כי יש להם גדולי פוסקים לסמוך עליהם, וא"ת מה בכך? נחמיר לכתחלה, ויניח כדי לגול, זה אינו, דהא יש לחוש שיכסה שם של ע"ד, ואי נקב הגויל, יהיה גנאי כמו שכתבנו, לכן שב ואל תעשה עדיף, והיכא דנהוג ע"ש.

פתחי שערים : עמוד רמ"ה :

(ד') עושה לה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה (מגמרא מנחות לב.) :

1. כמו חצי ציפורן (כדמפרש רב מנשיא כמלא אטבי דספרי, ופירשו הגאונים שהוא חצי ציפורן, וטור הביאו מהרא"ש).
2. **ויש אומרים** שצריך להניח שיטה לכל צד (מסכת סופרים)
3. **ויש אומרים** שצריך כשיעור ג' אותיות מן הצדדים, וכשיעור ב' שיטות (ה' אותיות) למעלה ולמטה (מחזור ויטרי)

(ה) חצי ציפורן. **יש אומרים** דהיינו לבד ממה שצריך להניח כדי לכתוב אות כ"ל למעלה ואות ר' למטה עם היקף גויל שלהם, מניח חצי ציפורן. (גמ' מנחות לב. כמה ריווח? אמר ר' מנשיא בר יעקב ואמר לה ר"ש בר יעקב כמלא אטבי דספרי, ופירש"י אטבא- עץ סדוק הנושק דפי קונטרס שלא יכפל, ובשט"מ זהו כדי אחיזת גודל ואצבע, וכן פסק הסמ"ק וכן פ"י הגאונים, וזהו שאמרו למטה כדי אות ר' עם היקף גויל, ולא תפסו אות י"ן שבמזוזה, יש לומר כי באות י"ן קיי"ל שאם קיצר רגלה, ולא נשאר בה כי אם כדי עובי קולמוס- כשרה, אבל באות ר', צריך חמש קולמוסין)

ויש מי שאומר שאין צריך להניח כי אם כדי גגו של כ"ל וכו' (דטעם השיעור הזה הוא עבור ההיקף גויל, וכן הוא בשו"ע (ל"ב, ל"ב) גבי תפילין) וסימנך: "לב לב לב" (1). הדף במסכת מנחות, 2. וסימן בשו"ע 3. וסעיף בשו"ע (וצ"ע למה גבי מזוזה החמירו כדעה ראשונה שהוא השיעור הגדול, מה שאין כן בתפילין? ותיירץ המלאכת שמיים (ז, ז) כיון שהוא רק ספק, וכי אתמר- במזוזה אתמר, לכן אין צריך להחמיר בתפילין)

(ו) חצי ציפורן. והוא שיעור ג' קולמוסין של כתב בינוני, אפילו אם הוא כותב מזוזה בכתב קטן. (ויש לעיין אם צריך לשער את את הלמ"ד עם התגין שלה).

(ז) כמו חצי ציפורן, וזה רק לכתחילה. אבל בדיעבד- אינו פסול (מלאכת שמיים, פתחי תשובה בשם תפארת צבי, קול יעקב). אבל **יש מי שאומר** שסופר שאינו מקפיד להניח ריווח זה למעלה- יש לגעור בו (ופשיטא דאם כבר חתך הקלף, וקשה למעט את הכתב- ודאי יש להקל).

(ח) ובתחילה ישייר כדי לגול אותו. דבר זה אינו מפורש בגמרא, אלא בתוס' מנחות (ל"ב). וז"ל: ושמה כיון שכורך מ"אחד" כלפי "שמע", צריך לכתחילה כדי לגול בהיקף, כס"ת, עכ"ל. ובשו"ע (יו"ד רע"ג, א) מבואר שבס"ת מניח כדי לגול על העמוד. אולם מרש"י משמע שמניח כדי לגול כל הספר. אך גם כל זה אינו אלא לכתחילה, להשאיר כדי לגול, וקצת סופרים לא נוהגים כן. ומיהו אם יעשה כדי לגול, ויעשה נקב תוך הקלף- זה טוב ונכון. ומנהג בגדד לעשותו כדי לגול אותה, קול יעקב.

כל זה אומר הר"ץ שאין נראה לו צורך להניח במזוזה ותפילין כדי היקף אחרי שאין להם עמוד, וגם כי אין העם קורין בהם, ואין יד הכל ממשמשין בהם כמו בספרים וס"ת, ועוד דמזוזה נוהגין העולם לכתוב שדי מבחוץ, וא"כ על כרחיך אין שם היקף כלל עכ"ל המרדכי, גם הרמב"ם ושא' גדולי פוסקים שלא כתבו רק לשייר גליון למעלה ולמטה דמשמע שמן הצדדים אין צורך להניח כלום כמשמעות סתמא דש"ס, וגדולה מזו מצאתי בב"י בא"ח סי' ל"ב שמעיד עצמו על המנהג שלא נהגו לשייר במזוזה בתחלתו כדי לגול, ומיישב בזה שלא יסתרו דברי הטו' הרא"ש אהדדי שבה' מזוזה כתבו שיש לשייר בתחלתו כדי לגול ובתפילין פסקו שא"צ להניח וכתב שם לתרץ בזה"ל ומתוך שראה הרא"ש דבמזוזה שנתפרש בה בגמרא שיעור רווח למעלה ולמטה לא נהגו העולם להניח כלל בתחלה עכ"ל הרי דב"י בעצמו בא"ח מעיד על המנהג קדמונים בימי הרא"ש שלא הניחו גליון כלל ושכח דברי' אלו בי"ד סימן רפ"ח ואף שהב"ח שם בא"ח ראינו שחולק אדברי' ב"י בזה ומחלק בין תפילין למזוזות כיון שבתפילין גוללין בתוך קלפיהם חלקי' ומצופין לכך אין צריך שמירה יותר להניח כדי לגול משא"כ במזוזה ע"ש וזה ג"כ לדידן אינו דהא ג"כ יש לו שמירה מעולה שמניחין אותו תוך שפופרת וזכוכית על השם

ובר מן כל דין כיון דעיקר הדין זה להניח גליון מהצדדים נלמד מדין ס"ת דבעינן שיעור כדי לגול היקף או עמוד ומבואר להדיא ברמב"ם ריש פ"ט מהל' ספר תורה שכל השיעור' אלו רק למצוה מן המובחר ולא לעיכובא ע"כ הנח לישראל מנהגם אם אינם נביאים וכו' כי יש להם על מה שישמכו גדולי פוסקים וא"ת מה בכך נחמיר לכתחילה ויניח כדי לגול, זה אינו, דהא יש לחוש שיכסה שם של שדי, ואי נקב הגויל יהיה גנאי, כמו שכתבנו, לכן שב ואל תעשה עדיף, והיכי דנהוג נהוג, ופוק חזי מה עמא דבר נ"ל הקטן יעקב.

טבת תשע"ד

תפילין

1. מהו מקום הנחת תפילין של יד ושל ראש

טור או"ח הלכות תפילין סי' כז:

מקום הנחתן של יד:

בזרוע שמאל בגובה הבשר שבפרק, שבין הקנה לכתף, ויטה אותה מעט לצד ימין, בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו, ולא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו

ואטר יד ימינו, מניח בשמאלו, שהוא ימין של כל אדם, ופי' הרב ר' יחיאל מפרי"ז דוקא כשעושה כל מלאכתו בשמאלו, אבל אם הוא כותב בימינו, אף על פי ששאר מלאכתו בשמאלו, דינו כשאר כל אדם, ושולט ב' ידיו- מניח בשמאל כל אדם, והרצועה יכרוך אותה סביב זרועו, עד שיגיע לאצבע האמצעי, וכורכה סביבו שלש פעמים.

ומקום תפילין של ראש:

מהתחלת עיקרי השער במצחו, עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס, והוא כל גובה הראש, וצריך שיהא הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף, ולא למטה בצואר, ושיהא מול עורף ממש מכוון באמצע הראש, ולא שיטה לצד הפנים לכאן או לכאן, וצריך שיהא נזקק, שהוא המקום שנראה כעין דל"ת, לצד חוץ, ולא לצד הראש.

תפילין של יד:

בית יוסף או"ח כז, א:

מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל. בסוף פרק הקומץ (לו): ת"ר ידך זו שמאל ומייתי לה מדכתיב (ישעיה מח ג) אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ורבי נתן יליף לה מקרא אחרינא: ומ"ש בגובה הבשר שבפרק שבין הקנה לכתף. גם זה שם (לו). על ידך זו קיבורת, וכתבו:

התוספות (ד"ה קיבורת) והרא"ש (תפילין סי' יח) קיבורת לשון קיבוץ בשר, כמו קיבורא דאהיני (פגי תמרים),

ויש שהיו אומרים (שם) דהא דאמרינן בגמרא (שם לו): דבגובה של יד, הוא מקום הנחת תפילין, היינו גובה בשר הסמוך ליד, והוא בין היד והמרפק, הנקרא קוד"א, ובספר התרומה (סי' ריג ד"ה משפט באיזה) כתוב שיש שמניחים אותן במקום ההוא

ור"ת אומר דעל כרחך הוא גובה הבשר שבזרוע, שהוא בין הכתף והמרפק הנקרא קוד"א, דהא משמע בכל דוכתא שמצות תפילין בזרוע, ואותו עצם שבין יד לקוד"א אינו קרוי זרוע אלא קנה, ועוד הביא כמה ראיות והסכימו כל הפוסקים לדבריו והרמב"ם (תפילין פ"ד ה"ב) אף על פי שהוא קורא:

א. לעצם שבין יד לקוד"א- זרוע

ב. ולעצם הסמוך לכתף קורא- מרפק

מכל מקום לענין הנחת תפילין דעתו כדעת ר"ת שכן כתב: ושל יד קושר אותה על שמאלו על הקיבורת והוא הבשר התופח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע.

כתוב בסמ"ק (סי' קנ"ג). וצריך להניח במקום גבוה של זרוע, וזהו בעצם שבין האציל שקורין קובד"ו, ובין השחי שקורין שובק"ו, וכתוב בהגהה (אות ב) על זה: ומיהו, אין כולו כשר להניח, כי אם חצי הזרוע של צד הקובד"ו, כדאיתא בשימושא רבא פלג זרוע: [בדק הבית] ואין לסמוך על זה להכשיר להניח בו תפילין בכל חצי הזרוע, כי אם במקום התופח כלשון הרמב"ם ורבינו, שהוא כלשון הגמרא: זו קיבורת [עד כאן].

שו"ע או"ח תפילין כז, א: מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל, בבשר התפוח שבעצם שבין הקובד"ו ובית השחי, ויטה התפלה מעט לצד הגוף בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו, ונמצא מקיים: "והיו הדברים האלה על לבבך" (דברים ו, ו). הגה: וצריך להניח בראש העצם הסמוך לקובד"ו, אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי (סמ"ק). (גידם שאין לו יד רק זרוע- יניח בלא ברכה) (תוספות פרק הקומץ כתבו דגידם חייב ובא"ז כתב דפטור).

משנה ברורה: (ב) בבשר התפוח - והוא המקום הנקרא קיבורת בלשון חז"ל, והוא לעיכובא, כדילפינן לזה בגמ' מקרא: (ד) בראש העצם - אין ר"ל ראש העצם ממש, דהתם עדיין נמוך הבשר, ועד שיתחיל להיות גבוה אין מקום תפילין, דאין ע"ז שם קיבורת, אלא ר"ל **בגובה הבשר שבעצם** ולא בא הרמ"א בזה לחדש שום דבר רק במה שסיים: "אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי", ור"ל אף שיש גם שם עדיין מקצת בשר תפוח, וגם דעת המחבר הוא כן, **דדוקא מחצי העצם ולמטה** כדמוכח בסעיף ז', ומה שכתב המחבר מתחלה בבשר התפוח שבעצם, ע"כ ג"כ דכונתו מחצי העצם ולמטה,

והגר"א בביאורו הסכים לדינא, דכל מקום הקיבורת- כשר להניח בו תפילין, וכן משמע בפרישה, ועכ"פ למטה ממקום הקיבורת- פסול לכו"ע,

(מה יעשה מי שיש לו תפילין גדולים?)

ע"כ נכון למנוע מלהניח תפילין גדולים, כי ע"פ הרוב מצוי בתפילין גדולים שסוף הקציצה מונחת למטה ממקום הקיבורת, אם לא שיקשרם לכתחלה בחצי העצם העליון, וגם זה לא נכון להקל לכתחילה בזה, אחרי דדעת המחבר ורמ"א להחמיר בזה. אך אם אין לו כ"א תפילין גדולים, טוב יותר שיקשרם בחצי העצם העליון, במקום שנמצא עדיין בשר התפוח, ויצא בזה עכ"פ דעת הגר"א וש"פ, ממה שיהיו מונחים למטה ממקום הקיבורת, ולא יצא בזה אליבא דכו"ע, וגם הברכה יהיה לבטלה.

(אם אין לו כף יד והקנה- מניח תפילין בלי ברכה)

(ה) שאין לו יד - ר"ל שניטל פיסת יד שמאלו עם כל הקנה עד הקובד"ו שנקרא עלינבויג"ן, אבל

(אין לו כף יד, וחלק מהקנה התחתון, אך נשאר קצת מהקנה בחלק העליון- מניח תפילין בברכה)

אם נשאר קצת מהקנה, גם הא"ז מודה להתוספות דחייב בתפילין, ויברך ג"כ, כן מצאתי בא"ז אשר זכינו מקרוב לאורו: (ו) בלי ברכה - עיין בביאור הלכה.

(כשאין לו בכלל את יד שמאל, או אפילו יש לו קצת זרוע, אך רק את החלק שמעל מקום הקיבורת- פטור מתפילין של יד, אך יש אומרים שחייב להניח ביד השניה)

ואם אין לו יד שמאל כלל או אפילו קצה הזרוע שלמעלה ממקום הקיבורת נשאר, ומקום הקיבורת אין לו כלל- פטור מלהניח השל יד אף בימין, ויש מחמירין בזה. וכ"ז שנעשה גידם בשמאל דהוא מקום הנחת התפילין, אבל אם נעשה גידם בימין, אפילו נקטע לו כל היד- חייב בתפילין, ויבקש לאחרים שיניחוהו עליו.

ביאור הלכה כז, א: * בבשר התפוח - וצריך לזהר שלא יהיה קצה התפילין למטה **מבשר התפוח**, כמו בשל ראש שצריך לזהר שלא יהיה קצהו על המצח כדלקמן, דהא ילפינן במנחות ל"ז ע"ב גז"ש גובה שביד מגובה שבראש, עיי"ש.

* בראש העצם - עיין במ"א ועיין במחצית השקל, ומשמע **לכאורה** דבשר התפוח נתפשט בכל העצם בשוה **והרמ"א** אסר להניח התפילין כ"א בחצי בשר התפוח שלצד הקובד"ו, ובאמת לפ"ז **יפלא מאוד**, דהאיך סוברים דאין מותר להניח כ"א חצי קיבורת, והלא בערכין י"ט ע"ב¹⁵⁹ איתא בהדיא דקיבורת כולה איקרי יד, ולענין תפילין איירי שם בגמרא, **וא"ל** דהגהת סמ"ק לא היה לו הגירסא בגמרא קיבורת כולה, דהלא כל הראשונים העתיקו לשון זה,

...ועזרני ה' שמצאתי בספר **התרומה** אחר דשקיל וטרי שם, **ומסכים לדעת ר"ת דמקום התפילין הוא בעצם העליון** שהוא בין הקובד"ו ובית השחי, כתב וז"ל:

הלכך, בעצם העליון יניח תפילין, הוא הנקרא זרוע, והוא יד דאורייתא, **וסמוך לפרק של האציל קצת** [אציל הוא קובד"ו] יניחם, כי שם היא קיבורת בשר, המכונס קרוי קיבורת, כמו קיבורא דאהיני, קיבורא דאיזלי,

¹⁵⁹ **מסכת ערכין דף יט עמוד ב:** והא גבי תפילין דכתיב: ידך, ותנא דבי מנשה: ידך - זו קיבורית! דאורייתא קיבורית כולה

ושם הוא כנגד הלב, דכתיב: "ושמתם את דברי אלה על לבבכם", ורב חייא מנח להו כנגד ליבא עכ"ל

הנך רואה לעין דעת סה"ת, דהתפשטות בשר הקיבורת הוא רק סמוך לקובד"ו, ולא מצינו למי מהראשונים שיחלוק עליו בדבר זה התלוי בסברא לבד ובגילוי מלתא

ולפי"ז פשוט הוא דסובר הרמ"א והשו"ע לקמן בס"ז דהקיבורת לא נתפשט כ"א עד מקום שמחצי עצם ולמטה, וכן משמע בב"ח דפלג זרוע העליונה הוא מן הקיבורת ולמעלה, אך לישנא דהרמ"א קשה לפ"ז, ויש לישב דר"ל אף שנראה קצת שיש גם שם בשר תפוח, אעפ"כ עיקר שם קיבורת אינו כ"א על מקום שמחצי עצם ולמטה, ובביאור הגר"א חולק על פסק השו"ע,

והרמ"א וסובר דאף מחצי עצם ולמעלה - כשר, כל שיש בו עדיין מבשר הקיבורת, ובפשיטות נוכל לאמר דהוא סבר ג"כ כסה"ת הנ"ל, דהעיקר מקום הקיבורת הוא לצד הקובד"ו, אך דדעתו דהקיבורת נמשך יותר מחצי העצם.

* שאין לו יד - עיין במ"ב, ודלא כהפמ"ג שרצה לומר להא"ז דפטור בכל גווני, כי לא ראה להא"ז, כי לא נדפס בימיו: * יניח וכו' - ר"ל יניח ביד שמאלו...

מי שאין לו יד אלא רק זרוע:

- א. רמ"א: מניח תפילין בלי ברכה
- ב. ב"ח, נ"צ, א"ר, גר"א: מניח תפילין בברכה, שהרי יש לו קיבורת
- ג. דה"ח: מסכים מעיקר הדין לגר"א, אך למעשה אין לברך

* בלא ברכה - ומהב"ח ונ"צ וא"ר והגר"א משמע דצריך לברך ג"כ אחרי דיש לו קיבורת, ודה"ח ג"כ מסכים בעיקר הדין לחיוב כמותם אך מ"מ לענין ברכה מצדד להקל, ואפילו לא נשאר לו רק מחצי עצם שבין הקובד"ו ובית השחי ולמעלה, פשוט דיכול לסמוך בזה על שיטת הגר"א, דכל שיש עדיין מקצת מן הקיבורת - כשר לתפילין, ולא יברך, ויותר טוב שיברך שנים על השל ראש [היינו לפי מנהגנו כהרמ"א הנ"ל בסימן כ"ה ולחב"י שם אחת] ויכוין להוציא בזה גם השל יד, ואפילו בנשאר לו הקיבורת, וכמו שהסכים בשערי תשובה.

תפילין של ראש:

בית יוסף או"ח כז, ט: ומקום תפילין של ראש מהתחלת עיקרי השער במצחו וכו'. בסוף פרק הקומץ (לז). בין עיניך - זה קדקוד, היכא? אמרי דבי רבי ינאי: מקום שמוחו של תינוק רופס, ובתר הכי (שם ע"ב) בעינן גובה שבראש, מנא לן? דת"ר: בין עיניך - בגובה של ראש. אתה אומר בגובה של ראש, או אינו אלא בין עיניך ממש? נאמר כאן: בין עיניכם, ונאמר להלן: בין עיניכם למת. מה להלן - בגובה של ראש, מקום שעושה קרחה, אף כאן - בגובה של ראש, מקום שעושה קרחה.

וכתב הרא"ש (הל' תפילין סי' יט) ...מקום הנחת תפילין, ממקום שמתחיל השער, דהיינו מקום שעושה קרחה ועד מקום שמוחו של תינוק רופס - נמשך מקום הנחתן, והיינו דאמרינן (עירובין צה:) מקום יש בראש להניח בו שתי תפילין, והא דקאמר לעיל: מקום שמוחו של תינוק רופס, הכי קאמר: עד מקום שמוחו וכו', וכן מוכח בירושלמי דהמוצא תפילין (ה"א), וכן כתב המרדכי (הל' תפילין יג ע"ג), וכן כתוב בספר התרומה (סי' ריג)

אבל הרמב"ם (תפילין פ"ד ה"א) כתב: מניחין אותן על הקדקוד, שהוא סוף השער שכנגד הפנים, והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו

ונראה שהוא סובר שבמקום עיקרי השער - רופס מוחו של תינוק,

והא דאמרו: מקום יש בראש להניח שתי תפילין, אפשר דלא זה על זה קאמר, אלא סמוכים זה אצל זה ברוחב הראש שכנגד בין העינים,

א"נ נמי: זה על זה, ומקום הנחת שתי תפילין מוח התינוק רופס, וזה נראה יותר, כי היכי דלא נשוייה חולק בהדי הרא"ש וספר התרומה בענין דינא.

שו"ע או"ח תפילין כז, ט: מקום הנחת תפלה של ראש: מהתחלת עיקרי השער ממצחו, עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס.

משנה ברורה: (לג) עיקרי השער - פירוש ד"בין עיניך", לאו ממש הוא, דגמרינן גזירה שוה מ"לא תשימו קרחה בין עיניכם" האמור אצל מת. מה להלן מקום שעושה קרחה והוא בראש, אף כאן מתחיל מקום תפילין ממקום שיש שייכות קרחה דהיינו ממקום התחלת צמיחת השערות שבראש

ורבים נכשלים באיסור זה¹⁶⁰ וטועים לומר שהקצה העליון מתחיל ממקום השיער ועיקר התפילין מונח על המצח ועוברים על איסור דאורייתא דכל התפילין צריכין להיות מונחין במקום שיש קרחה דהיינו שיהיה אפילו קצה התחתון של התיטורא מונח על מקום התחלת עיקרי השער¹⁶¹, אבל אין להשגיח למי שיש לו שערות ארוכות ששוכבים עד חצי המצח להניח שם התפילין, כי התחלת מקום התפילין צריך להיות מהתחלת עיקרי השער שבפדחת ולמעלה, ויותר טוב להניח קצת למעלה משיעור זה, דהא מקום יש בראש להניח שתי תפילין כדי שלא ישמט למטה על המצח. וכל המניח על המצח - הוא מנהג קראים, ולא עשה המצוה, וכל בעל נפש יזהיר לחביריו וילמדם שלא יכשלו בזה, כדי שלא יהיו ח"ו בכלל פושעי ישראל בגופן, דזהו קרקפתא דלא מנח תפילין, וגם הברכה הוי לבטלה דתפילין, שמונחין שלא במקומן, הוי כמונחין בכיסן. ואם נשמטו ממקומן, צריך להחזיר תיכף, ולענין ברכה עיין לעיל בסימן כ"ה ס"י"ב: (לד) עד סוף המקום - ר"ל שקצה המעברתא של התפילין, לא יהיה מונח למעלה ממקום שמוחו של תינוק רך.

ביאור הלכה כז, ט:

* עד סוף וכו' - עיין בטור ורבנו ירוחם משמע מינייהו דכל גובה הראש הוא בכלל הזה וכן משמע בשה"ת ובירושלמי שהביא להמעין בו (והעתיקו בביאור הגר"א) וברמב"ם משמע מפשטא דלישניה דלא ס"ל כן ועיין בב"י וכן בסמ"ק ובכל בו כתבו בפירוש דשיעור הנחת תפילין נמשך בסך הכל עד חצי שפוע הראש ולכן מהנכון מאד ליזהר עכ"פ לכתחלה שלא יהיו התפילין גדולים ביותר כי עי"ז נמשך למעלה על כל גובה הראש ומ"מ בדרך כלל טוב יותר שימשיך התפילין בגובה למעלה משישפילם לצד המצח כי בגובה יוצא עכ"פ לדעת כמה מהראשונים והירושלמי מסייע להו וכו"ל מה שאין כן לצד המצח ועיין בס' מעשה רב ובהגהות כת"י הגאון ר' אלעזר חרל"פ זצ"ל דמשמע מיניה ג"כ דטוב יותר לכתחלה להמשיך התפילין לצד מעלה כדי שלא יושפלו לצד המצח ומ"מ אפשר דגם המע"ר מודה דלכתחלה לא יגביהם עד סוף גובה הראש כדי לצאת לדעת הסמ"ק והכל בו ג"כ.

שיעור גודל התפילין:

ודע עוד דאפילו לדעת סה"ת דמכשיר כל גובה הראש לתפילין, משמע מיניה שם (לחד פירושא) דעכ"פ אין לעשותן יותר גדולים מארבע אצבעות, והיינו עם התיטורא והמעברתא, וכמו שכתב בספר בית יעקב, וזהו שיעור מקום שני תפילין שבזמן הגמרא, ועיין לקמן סימן ל"ב סמ"א שכתב דאין שיעור וכו', מ"מ לכתחלה בודאי נכון ליזהר בזה.

שו"ע או"ח תפילין כז, י: צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף. צריך לכיוון הקציצה שתהא באמצע, כדי שתהא כנגד בין העינים, וגם הקשר יהיה באמצע העורף ולא יטה לכאן או לכאן. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. הגה: וה"ה בקשר של יד, צריך ליזהר שלא יתהפך (מרדכי דף צ"ו).

משנה ברורה: (לה) בעורף - שהוא סוף הגלגולת והוא נגד הפנים ולא כ"כ למטה כנגד הגרון, וטוב שיהיה מונח עיקר הקשר למעלה מן הגומא, ועכ"פ יש ליזהר שלא יהיה אפילו מקצת הקשר מונח במקום פנוי משער, דשם הוא מפרקת הצואר ולא עורף, ולכן יש ליזהר שתהיה הרצועה המקפת הראש מצומצמת ומהודקת סביב ראשו, ולא יהיה הקף הרצועה גדול מהקף הראש, דאז איכא תרתי לריעותא:

א. (מצד ההידוק שהוא עיקר המצוה) חדא, דצריכים הידוק ממש, דבעינן: "וקשרתם לאות" וגו' וההידוק היא הקשירה.

¹⁶⁰ איש האשכולות, שר התורה וההלכה, הגאון האמיתי, הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל כתב בספרו 'חשב פאר' עמוד י': ומעתה איך לא ימס לבבנו ויהי כמים ושערות בשרנו איד לא תסמרנה מפחד ד' והדר גאונו ומה נענה ביום תוכחה עת ד' יביא במשפט אותנו כי השלכנו דברי קדשו וכבודו אחרי גוינו חסנו על כבוד עצמנו אשר מהבל ימעט ולא התעוררנו לכבוד שמו יתברך החי וקים לעד ולעלמי עלמים כי רבים מבני עמינו מזלזלים במצות תפלה של ראש, עיקר הפאר ושם ד', וכבודו עליה נקרא, וכמבואר בדחז"ל הנזכרים, ומניחים התפילין שלא ככתוב, ומפורש לנו מפי חז"ל (מנחות ל"ז) למשה מסיני שיהיה במקום שער דוקא ואם אפילו מקצת מן התיטורא מונח למטה מעיקרי השער לא קיים כלל מצות תפילין של ראש ודומה כמי שקשר תפילין על מתניו או הפשילן לאחוריו ומצות תפילין של ראש לא קיים כלל ואם ברך ברכתו לבטלה ועבר בלאו דלא תשא (ברכות ל"ג) והנה כבר צווחו בזה גדולי עולם

¹⁶¹ שם, עמוד י"ב: והנה עצם עיקר הענין הוא דבר שאינו סובל אריכות כלל לענין דינא שהוא דבר פשוט שאין בו שום מחלוקת שכל המניח תפילין של ראש למטה ממקום שער - לא יצא, וצריך שיהיה הקצה התחתון למעלה מעט מעיקרי השער, שהרי ודאי אי אפשר לצמצם שוה ממש לעיקר השער.

ב. (מצד המיקום המדויק של התפילין) שנית, דאם הם רפויים סביב היקף ראשו יפול הקציצה לפניו על מצחו או יפול הקשר לאחריו למטה בצוארו ולא יהיו במקומן הראוי להן.

(לו) שתהא באמצע - רוחב הראש, ולא יטה אותם לצד אחד, כדי שיתקיים "והיו לטוטפות בין עיניך", והרבה מהאחרונים כתבו, דאם שינה בזה- לא קיים מצות תפילין, וצריך לזהר בזה, גם נכון לזהר לכתחילה שלא יהיו התפילין גדולין ביותר, דאז אי אפשר כמעט שיהיו מהודקין על הראש, וגם שיהיו מונחין על מקומן, דאם הם מונחין בגובה הראש כדן, אינם מהודקין, וגם הקשר לא יבא על מקומו כדן, וע"ל בסי' ל"ב בסעיף מ"א מש"כ שם.

ביאור הלכה כז, י: * בעורף - עיין משנה ברורה וראיתי במעשה רב שכתב שהקשר צ"ל תחת שפוע הקדקוד, ולעני"ד משמע כן בספר התרומה, שז"ל: הקשר של תפילין צריך שיהא למעלה בעורף, ולא למטה במפרקת הצואר.

2. מי שכותב בימין וכל מלאכתו בשמאל או להיפך,

באיזה יד יניח

תשובה לעיל

3. עור הבתים ממה יש לעשותו, והאם צריך לעבדו

לשמה

עיבוד לשמה- תשובה לעיל, שצריך לשמה לכתחילה עיי"ש.

פסקי תשובות (לב, לז):

וכבר דנו פוסקי זמננו¹⁶² על המצאת המכונה החשמלית ללטש הבית ולרבעו באופן מכוון ביותר וכיון שהמכונה פועלת באופן כזה אשר האדם צריך כל הזמן להצמיד ולסובב בידיו הבית עליה מעיקר הדין שפיר דמי ליחשב לשמה. אמנם המהדר להחמיר בזה שיהיה כל פעולות עשיית הבתים בלי התערבות מכונה חשמלית- תבוא עליו ברכה, ואלא אחר גמר עשיית הריבוע כדן וכהוגן במלאכת יד, אם ברצונו ללטש כדי ליפותו לנוי והידור טפי, אפשר להקל בשופי על ידי מכונה.

¹⁶² כגון בתשובות והנהגות כרך ב סימן כח: שאלה: בתים מהודרים רק הוא מרבע כשמסבב בכח אלקטרי. לפי דברי השואל הרבה מהבתים המהודרים בעיה"ק מרבעים כן, ושואל על כך דעתי, ולדבריהם כיון שצריך כאן כח האדם כל הזמן שמסבב, וכשמניח ידו המכונה מפסיק לפעול, לדעתם זה לא נקרא מעשה מכונה, אלא מעשה אדם ויכולים לרבע באופן מהודר ביותר. ואני חושש כאן שלא מועיל, שלפי שיטת המחבר ביו"ד ס"ס ב' אם שחטו כשר ופסול ביחד השחיטה פסולה והיינו אף שהכשר יכול לבד, כיון שבלעדו יש פסול פסלין השחיטה ע"ש, וכאן בעשיית תפילין שצריך לשמה ומבר חיובא, כשעוזר לו מכונה בשעת מעשה הלוא הכח שפועל אינו כחו הטבעי לבד, רק כח אחר שהפעיל דהיינו כח האלקטרי שנקרא כח שני פועל עמו, ואף שמניחו סמוך ממש לידו ופועל רק עמו נראה שיש לחוש שלא נקרא באלקטרי ככח ראשון ממש לכל דבר אפילו כה"ג. (עיין היטב באחרונים בענין צצית במאשין, בזקן אהרון ח"א א"ח ב - ג - ד, ובמחזה אברהם סימן ג' ועיין שו"ת מהרש"ם ח"ב סימן ע"ו) וביותר נראה דאף שבשחיטה דעת הש"ך וגר"א להכשיר כשכשר ופסול יחד שוחטים שכח הפסול לא עדיף ממנו ולכן חשיב כאילו כל אחד עשה ואין הפסול פוסל מעשה הכשר, אבל כאן כח המכונה גובר לפעול יותר ממה שבכחו הטבעי יכול, ולכן כה"ג לא נקרא כחו לבד וכעשייה שלו לבד רק בצירוף ולכן פסול, ואף שכאילו המכונה פועלת מאליה ומשך כל זמן העשיה הוא ע"י כח אדם שמקריבו למכונה לשם תפילין מ"מ חשיב ככשר ופסול יחד וכמבואר בשו"ע יו"ד ס"י ז' לענין שחיטה, שאם המים מסבבים לגלגל שבו הסכין של שחיטה וישראל בר זביחה מקריבו לסכין ועי"ז שוחט, השחיטה פסולה כדן כשר ופסול ששחטו יחד, הרי דגם ככה"ג מתייחס מעשה השחיטה לשניהם וה"ה בענייננו, (וכפי ששמענו הקפיד רבינו חז"א זצ"ל מאד במצה למצוה שבמכונה חסר לשמה ולא יוצאין אף שלהרבה פוסקים רק השמירה לשמה, וכ"ש בתפילין שצריך עשייה לשמה אם פועל במכונה הריבוע לא מועיל ללשמה).

ואין אני חושך ח"ו לפסול תפילין אלו, ויש כמה צדדין להכשיר שיש לחלק בין שחיטה דכתיב "וזבחת" בעיני שיעשה הכל בכח גברא דבר חיובא, אבל לענין תפילין שהעיקר שיהיו מרובעין ולא מעשה הריבוע אפשר דלא מעכב כח גברא שיעשה הכל על ידו, אלא במה שהוא העיקר ומתייחס לו המעשה שפיר חל בזה חלות קדושת התפילין ומהני, והארכתי בזה במקו"א, מ"מ היינו שיש לצדד להקל מדינא, אבל מי שקונה תפילין מהודרים, בוודאי שראוי להדר בס"ד גם בזה, ויודע אני כשהיה בעיה"ק הקדוש האדמו"ר מסאטמר רבי יואל טייטלבוים זצ"ל וסיפרו לו על החידוש שיכולים לרבע בדיוק שאין כמוהו במכונה ובכח אדם בעת הריבוע, לא הסכים להכשיר בשום אופן, וגם הוסיף אם נכשיר במכונה לא ידעו לחלק בין מכונה למכונה, ואין להכשיר תפילין כאילו כלל. וכעת מצאתי בשו"ת קנין תורה בהלכה לידידי הגאון רא"ד הורוויץ שליט"א ח"ז ס"י ב' שהביא שהבית דין מלפנים בירושלים עיה"ק דנו בזה ולא הכריעו בזה למעשה. ע"ש.

עיבוד הבתים- האם צריך לעבד לשמה:

א. רמב"ם: לא

ב. רא"ש: כן

טור או"ח תפילין סימן לב: ויעשה ד' בתים מעור אחד, מעור בהמה חיה ועוף טהורה, אפילו מנבילה וטריפה שלהן, והרמב"ם כתב שאין צריך עבוד לשמן, וא"א ז"ל כתב שצריך עבוד לשמן

ממה יש לעשותו:

שו"ע או"ח תפילין לב, לו:

עור הבתים צריך להיות מעור בהמה חיה ועוף טהורים, אפילו מנבילה או טרפה שלהם, ורשאי לעשות מקלף או מעור שליל. הגה: וכן הרצועות יכול לעשותן מקלף ועור שליל (מרדכי דף צ"ד). צריך שיהיה מעובד לשמו היכא דאפשר.

משנה ברורה: (קסה) עור הבתים - וה"ה עור התיתורא והמעברתא, כיון שמחובר ותפור בהבתים: (קסו) טהורים - דכתיב: "למען תהיה תורת ה' בפיך", מן המותר בפיך, וכיון דאות שייך שהוא מרמז על שם יידי נקמט בעור התפילין, הוא בכלל תורת ה'. ואין חילוק בין הש"ר או הש"י: (קסז) מקלף - ואף על פי שהוא דק, שפיר מיקרי עור: (קסח) שליל - דגם עורו נקרא עור, ואף על גב דהוא נקרא בשר לענין טומאה, מ"מ לא גרע מעור עוף.

צריך עיון אם יש קפידא במה הוא מדבק את התפילין, לפחות לענין דיעבד:

ביאור הלכה לב, לו: * עור הבתים - עיין במ"ב במש"כ וה"ה עור התיתורא וכו' ע"כ הסופרים שמניחים בין הבית להתיתורא עורות ישנים אשר מאשפות ירימו וממנעלים קרועים, ידעו כי **עבירה היא בידם** אחרי שהוא מחובר להבית, צריך להיות דוקא מעור כשר כמוהו ממש, כ"כ בספר לשכת הסופר ולכתחלה בודאי הדין עמו אך לענין דיעבד יש לעיין לפי מה דכתב הפמ"ג לקמן בסעיף מ"ז דמה דהצריך רמ"א לדבק כשר הוא למצוה ולא לעיכובא, **כיון דהדיבוק אינו מעכב, ממילא אין קפידא במה מדבק**, וא"כ לכאורה הי"ע בעניינינו, לא דמי לעור התיתורא והמעברתא דחיובן הוא מצד הדין, ע"כ בעינן שיהיו טהורים, משא"כ בזה וצ"ע.

האם לדעת הרמב"ם שמועיל עור שאינו מעובד לעור הבית, יועיל עור דג, ולבסוף דוחה:

* מעור בהמה וכו' - ועיין בד"מ שכתב דאין עושין מעור הדג, משום דאיבעיא דלא איפשטא בשבת ק"ח, ולכאורה יש לעיין, דהלא הרמב"ם כתב הטעם שאין כותבין על עור הדג, מפני שאין הזוהמא פוסקת בעיבודה, משמע מזה דשאר עור פוסק הזוהמא על ידי העיבוד, וא"כ הרמב"ם שפוסק דעור הבית מותר על עור שאינו מעובד, יהיה מותר אפילו על עור הדג, ויש לדחות.

אם יש ספק אם עור הבתים או עור הרצועות כשר - יש להחמיר בדבר:

* טהורים - עיין במ"ב ע"כ אם נתהוה לו איזה ספק בעור הבתים אם הוא טהור - יש להחמיר, דספיקא דאורייתא הוא, ואפילו ברצועות יש להחמיר, פמ"ג בס"ק כ"ז, ומשמע שחזר ממה שכתב בפתיחתו להלכות תפילין בענין זה ע"ש. גם מה שכתב שם בפתיחה דעור הבית ש"י שצריך להיות מעור טהורה הוא מדרבנן בעלמא, גם זה אינו לעני"ד, דלפ"ז הו"ל להגמרא לתרץ, דקאי לש"י, דאין בו ש"י...

פסקי תשובות שם:

המובחר ליקח עור בהמה גסה מהחלק של צוואר ועורף הבהמה, שעור זה עב כהוגן, ולא ימצא בו נקבים אשר עלולים לפסול הבתים, וכן נוהגים כהיום, ואע"פ שלענין קלף לכתובת סת"ם מעדיפים מעור שליל, לא נהגו בחומרא זו לענין עור הבתים.

4. האם מותר לחבר ע"י תפירה או בדבק, מספר עורות לצורך בית של ראש

שו"ע או"ח תפילין לב, לח: יעשה ד' בתים מעור אחד לשל ראש, ובית אחד לשל יד.

א. חיבור ע"י תפירה:

מ"א וחת"ס: מותר לחבר

ב. חיבור ע"י דבק:

1. חת"ס: יש להחמיר שאינו חיבור

2. ח"א ואו"ז: מותר לחבר

3. ביאור הל"ל: למעשה נהגו לחבר ע"י דבק, אך לכתחילה ראוי לעשות ע"י עור אחד ממש

משנה ברורה: (קעב) מעור אחד - וחתיכת עור תפורים יחד, מצדד המ"א דחשובים כעור אחד, וכ"כ בתשובת ח"ס או"ח סימן ה' שיש להקל בתפורות, ואם היו רק דבוקות בדבק מחמיר שם, אבל בח"א משמע דה"ה אם הם דבוקות בדבק, וכן משמע באו"ז, וכן נתפשט עתה המנהג במדינותינו, ומ"מ לכתחילה ראוי ונכון לעשותו מעור אחד ממש, כי יש מחמירין וסוברין דלא מהני בחתיכות תפורות יחד או מדבוקות בדבק, ועיין בח"א דעכ"פ צריכין שיהיו הד' בתים פרודות זה מזה, ולא יהיו מדבוקין, ולא כמו שעושין הסופרים שמדבקי ע"י דבק, רק שלמעלה עושין סימנים כמו חריץ בעלמא, דצ"ע אם להכשיר אפילו בדיעבד, דממה נפשך:

א. אם אנו חושבין ע"י דיבוק עור אחד - א"כ אין לנו אלא בית אחת, ובתוכו ד' מחיצות, דפסול

ב. ואם אין הדבק עושה עור אחד, ויש כאן ד' בתים עם ד' חריצים, דהדיבוק כנפרד דמי - א"כ התפילין גופיהו נעשו משתי עורות ופסולים,

ובאמת טוב הוא שאפילו העושין מעור אחד ממש, יהיו תפיליהן פרודות, דשמא הדיבוק - חבור, וכן התפילין של הגר"א היו פרודות, ועיין בבה"ל.

ביאור הלכה שם:

א. ב"ח: תפירה ודיבוק (ע"פ מחצה"ש) - אינם נחשבים כעור אחד

ב. צאנזאר: ע"י דיבוק - מועיל לכו"ע

ג. חת"ס - משמע להיפך

ד. א"ז - דין חיבור כדין דיבוק

* יעשה ד' בתים וכו' - עיין במ"א בשם הב"ח דע"י תפירה לא חשיב כעור אחד, ועיין במח"ש דה"ה דיבוק להב"ח, ובהגהות הגר"ח צאנזאר כתב דע"י דיבוק - לכו"ע מהני, ובח"ס שהבאתי במ"ב כתב להיפך, ולפי מה דנמצא בא"ז משמע דשניהן שוין, וכמו שיתבאר אח"כ.

כתב במח"ש דה"ה הנעשים מעור אחד, אלא שחותכים ממנו רצועות, ומ"מ באמצע נשארו מחוברים, ואח"כ שוב מחברים הרצועות יחד, ובזה נעשו הבתים, לדעת הב"ח: פסולים, כיון דעכ"פ קרועים בכל צדדי הבית, ולדידיה התפירה וה"ה הדבק - אינו עושה חיבור, עכ"ל.

אמנם בפמ"ג כתב וז"ל בס"ק נ"ב: וראוי לעשות הכל מעור אחד ממש, ודיעבד הסופרים חותכין למעלה ולמטה מחובר, עכ"ל.

ונ"ל להביא ראיה להסופרים דזה מיקרי עור אחד, ולא הוי בכלל שנים או שלשה זכרונות, דהא כל חילם של המחמירים דס"ל עור אחד הוא לעיכובא, הוא משום דאפשר תפילין דמי לגט, ובגט פסק באהע"ז סימן ק"ל סעיף ז' בהג"ה דדיבוק - הוא חשש פסול, משום ספר אחד אמר רחמנא, ולא שנים או שלשה ספרים, וה"ה בעניינינו, והלא לענין גיטין גופא מסיק הגמרא שם בדף כ' ע"ב דהיכא דמעורה - שרי, משום דהוא מיקרי עדיין ספר אחד,

ע"כ נראה דבזה לכו"ע מהני תפירה או דבק, ולא דמי למה דהביא במח"ש בריש סימן ל"ג בשם המרדכי, דהתם מיירי שנשאר כך בלי תיקון, ומצאתי בפתחי תשובה על או"ח בריש סימן ל"ג, שגם הוא מצדד כן,

אך לא הביא הראיה שלנו, ולפי פשוט דאפילו אם נעשה נקב קטן בהעור במקום הריבוע כמו שרגיל, אפי"ה לא אבד ממנו שם עור אחד עי"ז, ואפילו אם נתקלקל הריבוע עי"ז, מהני תיקון אחי"כ.

האם דיבוק או תפירה מהווה חיבור:

- א. ב"ח: דיבוק אינו חיבור
- ב. ביאור מרדכי, רעק"א: ספק אם דיבוק מהווה חיבור
- ג. גר"א במסכת כלים: תפירה מועילה לעניין חיבור
- ד. ביאור"ל: למעשה מי שעושה עור הבתים ע"י תפירה או דיבוק- יש לו על מי לסמוך, אך לכתחילה יש לעשותו מעור אחד ממש, לצאת מכל הספקות

* מעור אחד - עיין במ"ב מש"כ, כי יש מחמירין דלא חשיב חבור, היינו הב"ח, וכן בספר ביאור מרדכי, ובתשובות רע"א סימן י"א, מצדדים לומר, דספק אם דיבוק הוא חיבור, וראייתם הוא מהא דפסק הרמ"א באהע"ז סימן קי"ל בהג"ה בשם א"ז לגבי גט, שהוא ספק גירושין, ומסתמא ה"ה לענייננו.

והנה כעת שזכינו לאור של האור זרוע הגדול שנדפס בימינו, מצאתי וראיתי בסימן קע"ו, שכתב דאם כתב תפילין בשני דפין בעור אחד, ואפילו בשני עורות ודבקם יחד, בין ע"י תפירה או דבק- כשר.

ושם ג"כ הלא בשם א"ז הוא וע"כ שמחלק בין גט לתפילין ואחי"כ חפשי עוד ומצאתי בסימן זה בד"מ שמביא הא דא"ז, וז"ל: כתב בא"ז דאם כתב תפילין בשני דפין בעור אחד, ואפילו ב' עורות ודבקם יחד- כשר, עכ"ל.

ושם באהע"ז קי"ל ס"ז הלא מייתי הרמ"א בד"מ שלו וכן בשו"ע הא דא"ז לגבי גט שהוא ספק וע"כ דיש חילוק בין גט ובין תפילין או דשם משום חומר אשת איש לא רצה הא"ז לסמוך על הראיות שהביא בסימן קע"ו שם. וגם ברש"י מגילה ח' ע"ב משמע לכאורה דמהני תפירה בגידין בתפילין ומזוזות וע"כ לענין הפרשיות, דאי לענין תפירת התפילין גופא לאחר שניתן הפרשיות בהן, מאי שייך מזוזה, אך אפשר דאולי באמת מזוזה דנקט רש"י, לאו בדוקא הוא,

...העושה הבתים ע"י תפירה או דבק- יש לו על מי לסמוך, היינו הסה"ת שסיים לבסוף, דרך טוב ונכון לעשות מעור אחד, והאור זרוע הגדול שהביאו הד"מ להלכה בסימן זה, והריטב"א במגילה, וגם לפי חד תירוצ' התוס' שם במנחות ויוכל להיות דגם הרמב"ם שס"ל דתפירה לא מהני לפרשיות של המזוזה, מ"מ לעשיית הבתים גם הוא מודה, דמה שמחברם ע"י התפירה לא מיחשב זה שנים או שלשה זכרונות.

חידוש בדין עשיית הבית מעור אחד:

[הג"ה ולענ"ד היה נראה עוד לאמר דלא מיעטה התורה במה שאמרה זכרון אחד ולא שנים או שלשה זכרונות, רק שלא יעשה ד' בתים מדי עורות, כל עור ועור בפני עצמו לגמרי, היינו הבית עם תיתורא שלו לפרשה אחת, וכן לכל לפרשה ופרשה, דאז הוא כל בית ובית לזכרון בפ"ע להאדם, זה מיעטה לנו התורה, וכונת חז"ל במה שאמרו עור אחד. היינו שיהיו כל הבתים קבועין בעור אחד, ולא יהא כל בית ובית כיס בפני עצמו, וכן משמע קצת ל' המכילתא ע"ש.

אבל מן הראשונים לא משמע כן, דא"כ אפילו לא חיברן בתפירה כל בית לחבירו, רק במה שקבען בתיתורא אחת נחשב זכרון אחד, ולא הוזכר קולא זו בשום פוסק, ואדרבה ברש"י ושאר פוסקים צייר כל אחד אופן עשייתו מעור אחד ממש, שמע מיניה דס"ל מכיון שנזכר בגמרא עור אחד בעינן שיהיה ממש עור אחד או עכ"פ ע"י תפירה לאידך פוסקים ע"כ הג"ה]

גם הגר"א בביאורו פ"ח דכלים כתב דמהני תפירה לעשותו חיבור [ובסימן זה בביאורו משמע קצת שהוא נוטה להחמיר] ועיין בקובץ על הרמב"ם מש"כ בזה מברייטא דגיטין שהוא מחלוקת רשב"א ורבנן, והלכה כרבנן דלא חשיב חבור, ועיין בישועות יעקב בהגהת נכדו מש"כ בזה. גם יש לדחות, שהוא סתם במתניתין ומחלוקת בברייטא, והלכה כסתם מתניתין, ויש לעיין בזה בכללי ההלכות ומ"מ לכתחילה בודאי מי שאפשר לו, טוב להחמיר לעשותו מעור אחד, כדי לצאת ידי כל החששות במ"ע דאורייתא.

פסקי תשובות שם:

והיינו כל חלקי הבית הקציצה והתיתורא העליונה והתחתונה והמעברתא הכל מעור אחד בלא תפירות ודיבוקים של עור אחר, וכהיום שנשתכללו מאד אמצעי עבודת הבתים נוהגים כולם להקפיד בכך היטב, אם כי מעיקר הדין בית ותיתורא דבוקים משני עורות- כשר, וכן מכשירין אף כשהבית עשוי מעורות דבוקים.

בחיבור התיאורא התחתונה לעליונה, פעמים כדי לחזק הסגירה שתהיה כהוגן, נוהגין להניח חתיכות קלף, והמובחר שלא יהיו מחתיכות של קלף קטנות, אלא ריבוע שלם של קלף התואם לגודל התיאורא. אבל **המנהג הפשוט שמניחים פיסות קלף מדובקים, ושפיר יש על מי לסמוך**, כיון שגם בלאו פיסות קלף אלו היה ריבוע התיאורא כהוגן, אלא מניחים בשביל שהסגירה תהיה בחזקה, וכדי להוסיף בעובי התיאורא שזהו נוי והידור לתפילין, אמנם מה שהיה נהוג אצל **עושי הבתים למלאות סדקים וחורים שבתיאורא ע"י טיח של דבק**, אם כי יש ללמד זכות שאין התפילין פסולים, אך **בודאי יש לימנע מכך**, ועל כל פנים יעשו זאת בדבק העשוי מטחינת עור הכשר לתפילין, ובבית עצמו יש לימנע לחלוטין מלעשות כן.

שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן ב, א:

אי שייך לצרף הטיח לשיעור כדי להשלים הרבוע של הבתים, הנה הפשוט כנוב"ק או"ח סו"ס א' שכי' בפי' דבעינן רבוע בעור הבית עצמו, וכיון דליכא רבוע בל"ז, נמצא דמין אחר ישלים כשרות התפילין, והוא פשוט. ומה ששאל בזה באיזה טיח, אין חילוק בזה, כל היכא דהמין הזה אינו כשר לבית של תפילין, ואם מדבק עור מבחוץ כדי להשלים השעור נפלינן ברבונותא בענין הכשר ב' עורות, **ואם דבק מחבר, עכ"פ אינו מן הדין לכתחילה**, והסופרים נוהגין לטחון עורות לעפרורית ואבק עורות, ולערבו עם מין דבק, ולמלאות עי"ז חסרונות ונקבים וחושבים כיון דהאבק הזה בא ממין העור ה"ה כמוהו ונהפך שוב לעור,

ולי דבר זה צ"ע טובא דכיון דנטחן לגמרי בטל דין עור ממנו ותערובותו אח"כ עם **דבק- פנים חדשות הוא**, ואם כן במקום דלולא השלמה זאת הי' פסול, **בעינן השלמה ע"י עור ממש** כלקמן י"ל דלא מהני ובמקום דאין חסרון פסול א"כ אפשר להשלים במה שהוא רוצה, ובלבד שלא יהיה דבר טמא. [ובסוף דברינו כתבתי ללמד זכות גם בענין השלמת הנקבים ע"י עור נטחן וכיו"ב].

אמנם **בארחות רבינו** (חלק א, עמוד לב) בשם **הגדריי"ק** שדעתו לצדד שיש בו דין עור בעור טחון שעשאוהו דבק. **אות עט:** "אמרתי למו"ר שאומרים בשם מרן **החזו"א** זצוק"ל שעור הנמס ועושים ממנו דבק, מאבד את השם עור, ואין לו דין עור, ופקפק ע"ז מו"ר אם מרן אמרו, וראיתי בדעתו שיש לצדד שיש לזה דין עור וכמובא בדעת תורה מהגאון מהרש"ם זצ"ל (אבל לא למעשה)".

5. מאימתי אפשר להניח תפילין, וכיצד ינהג היוצא לדרך

קודם הזמן

זמן הנחה- יש תשובה לעיל

היוצא לדרך קודם הזמן-

האם יכול לברך עליהן:

א. הטור ע"פ הרא"ש: אסור

ב. ה"ר פרץ: מותר

טור או"ח תפילין סימן ל:

ואם צריך לילך לדרך יכול להניח קודם זמן בלא ברכה ולכשיגיע זמן ימשמש בהן ויברך **וה"ר פרץ** כתב כיון דקיימא לן דלילה- זמן תפילין הוא, אלא שאין להניח בלילה משום גזרה שמא ישן בהן, מי שרוצה לצאת לדרך יכול להניח קודם זמן ולברך עליהן מיד **וא"א ז"ל** לא כתב כן

בית יוסף או"ח ל, ג:

ואם צריך לילך לדרך יכול להניחם קודם זמן בלא ברכה וכו'. **ברייתא** בסוף פרק הקומץ (לו.) היה רוצה לצאת לדרך מניח, וכשיגיע זמן- ממשמש בהם ומברך, וכתבוה **הרי"ף** (תפילין ח:) **והרא"ש** (הלכות תפילין סי' ט"ז), אבל **הרמב"ם** השמיטה.

ואפשר שהוא סובר דאתיא כמאן דאמר לילה- זמן תפילין הוא, והא דקתני: "עד שיגיע זמנם", היינו זמנם מדרבנן, שגזרו שלא להניחם בלילה, וכיון שהוא פוסק כמאן דאמר: לילה- לאו זמן תפילין הוא, בטלה לה מהלכה לפי דעתו.

והר"פ כתב כיוון דקיימא לן דלילה זמן תפילין הוא וכו'. כן כתוב בהגהת סמ"ק (סי' קנג יד. אות יא) וטעמו של הר"פ היפך מהרמב"ם, שהר"פ סובר דההיא ברייתא אתיא כמאן דאמר: "לילה- לאו זמן תפילין הוא", ומשום הכי אינו מברך מיד, אבל למאן דאמר: "לילה- זמן תפילין הוא", מברך מיד.

מאן דאמר לילה לאו זמן תפילין הוא	מאן דאמר לילה זמן תפילין	הרמב"ם (ע"פ הב"י)
כן הלכה לדעתו, ולכן השמיט את ההלכה של מניח תפילין קודם הזמן	ועל כן מעיקר הדין יכלו להניח תפילין בלילה, ומה ששנו בברייתא שכשמוניח תפילין בלילה מחכה עד שיגיע זמנם, זה רק מדרבנן	
אין הלכה כן לדעתו, וכך סוברת הברייתא, ולכן לדעת הברייתא הוא מחכה עם הברכה, אך לדעתו שלו מברך מיד	כן הלכה לדעתו, ולכן לדעתו יש לפסוק שאם מניח את התפילין בלילה, מיד יכול לברך עליהן, שהרי זה זמן	רבינו פרץ

וכתוב בסמ"ק (שם) דהא דשרי למשכים לצאת לדרך להניחם מיד, במתיירא שמא יאבדו הוא, ובהגהה (שם) כתב: ונראה דאפילו בלא חששא דשמא יאבדו, מותר להניחם לכתחלה קודם היום בהשכים, ויוצא לדרך, דליכא למיחש שיישן, כיון שהשכים לצאת, עכ"ל.

ואפשר דמטעם זה כתבה הרי"ף אף על גב דמשמע דס"ל דאין מניחין תפילין בתחלה בלילה, דהכא שאני, דכיון דהשכים ויצא לדרך, ליכא למיחש שיישן בהם. ולענין הלכה כיון דכתבו הרי"ף והרא"ש להאי ברייתא הכי נקטינן.

שו"ע או"ח תפילין סימן ל, ג: היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה, מניחם, וכשיגיע זמן ימשמש בהם ויברך, דליכא למיחש שמא יישן בהם, כיון שהשכים ויצא לדרך.

משנה ברורה:

(ז) לצאת לדרך - וקשה לו להניח אח"כ מפני הקור וכל כה"ג [ח"א]: (יא) בהשכמה - אפילו קודם עמוד השחר: (יב) מניחם - קודם יציאתו. ויכול לכוין שלובשם לשם מצוה, כיון דקני"ל לילה זמן תפילין הוא ואפילו היה לו מקום לשמרן, ג"כ מותר ללבושן, כיון דליכא למיחש לשמא יישן בהם, וכדלקמיה: (יג) וכשיגיע זמן - דאף דהתירו חז"ל להקדים ההנחה בלילה במקום דליכא למיחש לשינה, אפ"ה לענין ברכה לא רצו לתקן לומר "וציונו" - קודם הזמן. ומ"מ אם קידם ובירך בלילה כשהניחם, א"צ לברך שנית בבקר¹⁶³. (יד) ויצא לדרך - ודוקא הולך ברגליו או רוכב, אבל יושב בעגלה - אסור להניח, שמא יישן בהם, ועיין בבה"ל.

ביאור הלכה סימן ל סעיף ג:

מרעק"א משמע שאם סתם בירך בלילה, ולא יצא לדרך, מברך שנית משיאור היום, אך לדעת הברכי יוסף, אם בירך על תפילין בלילה, בדיעבד אינו חוזר ומברך בכל מקרה:

* וכשיגיע זמן - עיין במ"ב במש"כ ומ"מ אם קידם וכו' הוא מחידושי רע"א שכתב דנוכל לסמוך בזה על דעת הר"פ עיי"ש ומשמע מזה דבלא השכים ויצא לדרך, צריך לחזור ולברך אם בירך על התפילין בלילה, ומדברי הברכי יוסף שהובא בשע"ת משמע דבדיעבד בכל גווני אין צריך לחזור ולברך, ולא הביא בברכ"י טעם לזה, ואולי שבדיעבד נסמוך על שיטת רש"י ורבינו יונה, שס"ל דמאי דאמרינן: "הלכה, ואין מורין כן", הוא אפילו לענין להניחם לכתחלה, אך בשו"ע ס"ב לא פסק כוותיה¹⁶⁴, וצ"ע למעשה. ומכל זה תבין דמה דנוהגין איזה אנשים בימות החורף להניח תפילין ולברך עליהם תיכף משעלה עה"ש - לא שפיר עבדי:

האם מותר להניח תפילין קודם הזמן, כשהוא נוסע בעגלה:

- עט"ז ופמ"ג: מותר, כי זו רק שיטת עראי
- ארה"ח ומגן אברהם: אסור
- ביאור הלכה למעשה: יש לחקל, כשעושה כן לצורך שמירה

¹⁶³ עי"פ רעק"א, שכן ניתן לסמוך בדיעבד על פסיקת רבינו פרץ שהתיר לברך לכתחילה, משום שהוא סבר להלכה שלילה- זמן תפילין הוא

¹⁶⁴ שו"ע או"ח הלכות תפילין ל, ב: אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם ויישן בהם

* כיון שהשכים ויצא לדרך - עיין במ"ב ועיין בעט"ז ובפמ"ג במ"ז סק"ג¹⁶⁵ שמצדדים לומר דאף בעגלה נראה להתיר, ובארה"ח מסכים להמחמירין, ונ"ל דאם הוא מתיירא שמא יאבדם ועושה כדי לשמרם בודאי אין להחמיר אף בישב בעגלה, אחרי דבלא"ה דעת הע"ת והגר"א להקל במניחן בשביל השמירה.

מגן אברהם סי' ל' ס"ק ה': כיון שהשכים ויצא לדרך - ודוקא שהולך ברגליו אבל רוכב¹⁶⁶ או יושב בקרון-אסור להניחן, דחיישי' שמא ישן בהם (לבוש), ועמ"ש סי' כ"ו.

6. האם מותר להניח בין השמשות

שו"ע או"ח תפילין ל, ב:

אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם ויישן בהם אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו, אפילו הם עליו כל הלילה, מותר ואין מורין כן. אם לא חלץ תפילין משקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן, ונמצאו עליו כדי לשמרן, מותר. ומורין כן.

מגן אברהם ס"ק ב: שתשקע החמה - היינו צאת הכוכבים [ב"י בשם מרדכי]

ניתן לדייק מדבריו של המגן אברהם, שמכך שנקט דווקא שזמן האיסור הוא מצאת הכוכבים, משמע שכל עוד שעוד לא הגיע הזמן, דהיינו בבין השמשות, מותר להניחן לכתחילה

לעומת זאת מצינו שהפמ"ג הביא דעות שונות והסתפק בדבר:

פרי מגדים או"ח אשל אברהם סימן ל' ס"ק ב:

שתשקע. עיין מ"א. י"ל בין השמשות מורין כן שלא לחלצן, וכן נראה מעטרת זקנים [ס"ק א], אבל להניחם לכתחלה בין השמשות אסור, וכן משמע במנחות ל"ו ב' דפריך בין השמשות לא חולץ ולא מניח הא וודאי לילה חולץ, ומוקי בין השמשות [ערב] שבת, ולמקשן בחול ובין השמשות אין מניח, ובזה המתיר אין חולק עליו.

אבל במרדכי בה"ק [תפילין יב, ג] משמע דשרי להניח לכתחלה, דאפילו לתנא קמא שם בברייתא [דס"ל] דלילה לאו זמן תפילין [אסור] משקיעת החמה היינו צאת הכוכבים, ומינה לר' יעקב וחכמים אם חלץ אין מניחן [היינו ג"כ] משקיעת החמה [דהיינו] מצאת הכוכבים, הא בין השמשות שרי, וכפי הנראה שם אפילו לתנא קמא בין השמשות אין איסור להניחם, והמקשה היה סבור דרבה בר רב הונא סובר לילה לאו זמן תפילין, והבן.

המשנה ברורה הביא את הדעות השונות:

משנה ברורה (ג) בלילה - ובין השמשות, מדברי:

א. **המג"א** משמע דמותר לכתחלה להניח, אבל

ב. **בפמ"ג** מסתפק בזה,

אם לא שלא קיים עדיין מצות תפילין באותו יום דאז יניחם בין השמשות.

למעשה הביאור הלכה הכריע שאף שיש לו להניח תפילין בזמן בין השמשות, אך עכ"פ אין לו לברך עליהן, כיון שהברכה אינה מעכבת את קיום המצוה:

ביאור הלכה סימן ל' סעיף ה' ד"ה "ויש":

...דאם הוא בין השמשות נ"ל דלא יברך אז דבלא"ה הפמ"ג מפקפק על דברי המ"א בסק"ב במש"כ דזמן הנחת תפילין הוא עד צאת הכוכבים הגם דבודאי מחוייב להניחן כיון שלא קיים עדיין מצות תפילין דבד"ת ספיקא לחומרא ושמא הוא עדיין יום וכמו שפסק הפמ"ג בא"א עכ"פ הברכות אינן מעכבות

¹⁶⁵ **פרי מגדים משבצות זהב ל, ב ס"ק ג':** ולפ"ז בהשכים קודם היום לדרך אף בעגלה נראה להתיר, כי זה הוה שינת עראי

¹⁶⁶ **מחצית השקל:** כתב בספר אליה רבה [ס"ק ג] דתיבת רוכב טעות סופר, דבלבוש לא הוזכר רוכב כי אם יושב בקרון. וגם מסברא, ברוכב ליכא למיחש שמא יישן, עיין שם

פסקי תשובות שם:

אם עדיין לא הגיע זמן צאת הכוכבים לשיטת רבינו תם- יניחם בלי ברכה, וכל שכן אם עדיין בין השמשות, שימחר להניחם, ואם עדיין בתוך זמן בין השמשות דהגאונים, לשיטת רבים מהפוסקים- יניחם בברכה (חיי אדם כלל י"ד סעי' ט"ז, ארצות החיים ושלחן שלמה הכא, וכ"כ הח"ח בספרו נדחי ישראל פרק ו', וכן מוכח להדיא מדברי שו"ע הרב (הכא) שנמנע מלהזכיר בכל סימן זה שקיעה ובין השמשות, אלא מפורש כתב שעד ששקעה חמה, היינו צאת הכוכבים- זמן תפילין הוא, ומשמע דאף מברך על הנחתם (ומש"כ בסידורו שלא יניחם לאחר שקיעת החמה, אליבא דשיטת האר"י ז"ל קאי, ודלא כמצוין בהערות שם (בנדפס מחדש)) ובשו"ת לחם שלמה סי' ק"ח: דדווקא כשיש ספק ספיקא על הברכה, אמרינן ספק ברכות להקל, ולא כשהס"ס על חיובו בקיום המצוה, דאז אף מברך עליו, ובנוסף דקיימ"ל להלכה דמן התורה לילה הוא, דלא כהרמב"ם) אמנם הכרעת המשנ"ב (בביה"ל סעי' ה' ד"ה ויש) שלא לברך בבין השמשות, ויש הכותבים שהסומך לברך- לא הפסיד.

וכל זה באונס כשלא הספיק להניח תפילין כל היום, אבל לכתחילה אין לאדם להניח שוב תפילין לאחר שקיעת החמה, ואם לבוש בתפילין, צריך לחלצן מיד בהגיע זמן צאת הכוכבים, אא"כ חייב לשמרון מאיבוד או נזק ואין בידו לשמרון אא"כ לבוש בהם, ולכתחילה יש לחשוש לדעת האר"י ז"ל ולהקפיד לחלוץ התפילין מיד בהגיע זמן שקיעת החמה, וכל האמור כאן הוא בין בתפילין דרש"י ובין בתפילין דר"ת, ואין כלל סברא לומר דבתפילין דר"ת אפשר לכתחילה לסמוך על זמן השקיעה וצאה"כ דר"ת, כי הם ב' מחלוקות נפרדות ללא שייכות ביניהן.

7. מה דינו של מי שהתפלל ערבית מבעוד יום ונזכר שלא

הניח תפילין

תשובה לעיל

8. אות שנדבקה לחבירתה, האם כשר, פרט

טור או"ח תפילין סי' לב: כתב א"א הרא"ש ז"ל מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה שאין מועיל לגרוד הדבק ולפתוחה ובגרידת דבק אות לאות, כתב שמותר.

בית יוסף שם: ומ"ש רבינו: "ובגרידת דבק אות לאות כתב שמותר". כלומר סמ"ק (סי' קנג) הכשיר בהיתה עשויה כתיקונה, ונפל בה דיו, כשיטול הדיו, ופסל בשלא היתה מוקפת גויל מתחלתה, והרא"ש כתב בשתיקה להיפך, דבהיתה עשויה כתיקונה ונפל בה דיו ונטלו- פסול¹⁶⁷, ובגרידת דבק אות לאות- הכשיר סתם בסדר תיקון תפילין, ולא חילק בין נדבקה מתחלתה, לנדבקה אחר שנגמרה. ולדברי הירושלמי שכתבתי בסמוך, לפי מה שפירש בו הרשב"א:

- א. אם נדבקה האות קודם שתגמר- לא סגי לה בגרידת דבק,
- ב. ואם נדבקה אחר שנגמרה- אינה צריכה לא לגרוד ולא להפריד,

וזה לשון סמ"ג (עשין כב קד ע"ג): וכל אות ואות צריך שתהא מוקפת גויל מארבע רוחותיה, ואם נגעה אות לחברתה- יועיל תיקון, ולא מיקרי חק תוכות, אבל בירושלמי מכשיר נגיעת אות לאות מלמטה, ופוסל נוגעות מלמעלה, ומסופק אם נוגעות באמצע, עכ"ל.

אבל המרדכי בפרק הקומץ (ה.) כתב הירושלמי הזה ואח"כ כתב:

אמנם בתלמודינו לא מפליג בין נוגע למטה או למעלה, ופוסל בכל ענין, אם אינה מוקפת גויל מארבע רוחותיה, וכתב המרדכי (שם) בשם רבינו שמשון שכן כתב רבינו אלחנן דאין לסמוך על הירושלמי, וצריך היקף בין למעלה בין למטה, וכן פסק בספר התרומה (סי' רה) שאם נוגעת אות לחברתה מלמעלה או מלמטה- פסולה, ותיקון מועיל בה, ולא דמי לחק תוכות, וכן כתב בהגהות מיימוני (תפילין פ"א אות פ) וכן כתב האגור (סי' מח) בשם מהר"ם וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הזכירו הירושלמי הזה כלל וכן הלכה.

¹⁶⁷ מדין חק תוכות

ב"י שם אות כה:

כתוב בהגהות מיימון פ"א (אות פ): אם נדבקו האותיות יחד - מותר לתקנם, ולא הוי חק תוכות, מכל מקום אם כתב לפניו אח"כ, אין תקנה לתקנו, דמאחר דכתב, אין שמה עליה אם אח"כ יתקנם התיקון הוא עיקר כתיבתו והוי שלא כסדרן... ודברים הללו של הר"ם שאמר שיכול לתקנם, כתב הגאון מהר"י קולון בשורש סי"ט, ובעל תרומת הדשן בסימן מ"ח, ונראה דהרא"ש נמי סבר דאחר שנכתבו כל הפרשיות, יכול להפריד אותיות הדבוקות ולא הוי שלא כסדרן, מדכתב בסדר תיקון התפילין, וכל פרשה ופרשה אחר שיכתבה יקראנה וכו', ואם אות נוגעת בחברתה יגרוד ביניהן ויפרידן זו מזו, וכתבו רבינו בסמוך, אלמא דאחר שכתב כל הפרשה יכול להפריד אותיות הדבוקות, וכן נראה ממה שכתב: ואם יתר אות אחת - יש תקנה שיגרוד אותה, אבל אם חיסר - אין תקנה, כי אין תולין בתפילין ונמצא כתיבתן שלא כסדרן ואמרינן במכילתא (סוף פרשת בא) כתבן שלא כסדרן יגזזו עכ"ל וכן כתב ג"כ הרמב"ם (תפילין פ"א ה"ז) דאלמא כל שאינו כותב בידים, אלא על ידי גרידה נתקן, לא הוי כותב שלא כסדר, והכי דייק לישנא דקתני: כתבן שלא כסדרן, דמשמע בכותב שלא כסדרן הוא דיגזזו, אבל גורד שלא כסדר - לא.

שו"ע או"ח תפילין לב, יח: ואם נדבקה אות לאות, בין קודם שתגמר בין אחר שנגמרה - פסול. ואם גרר והפרידה - כשר, ולא מקרי חק תוכות, מאחר שהאות עצמה היתה כתובה כתקנה.

משנה ברורה סימן לב:

(עח) שנגמרה - האות בארכו כראוי, כגון שכתב תיבת: "לו", ונדבק הוי"ו בקצהו להלמ"ד (כ"ל) וכל כיוצא בזה ואפילו בנגיעה כל דהו שלא נשתנית עי"ז האות מצורתה אפ"ה פסול, דבעינן שיהא האות מוקף גויל. ואם נתפשטו האותיות מכח לחות הדיו שקורין גיפלאסין עד שנראין כדבוקין ומ"מ נראה שאין האותיות

נוגעים - כשר (כ"ל). ואם האותיות נוגעין, אף שנעשה זה לאחר הכתיבה - אפ"ה פסול, אה"ע בסימן קכ"ה סט"ז בהג"ה¹⁶⁸ ובב"ש עיי"ש ועיין לעיל בבה"ל בסוף סט"ז. ואם נמצא דיבוק בין אות לאות כשהוציאו ס"ת לקריאה עיין לקמן בסימן קמ"ג בבה"ל.

(פ) חק תוכות - ומיירי שלא נשתנה האות מצורתה ע"י הדביקות, אבל אם נשתנית האות מצורתה, ואין התינוק יכול לקרותה, וכ"ש אם נשתנית לצורת אות אחרת, כגון וי"ו שנדבק בסופו לנו"ן כפופה דיבוק עב

שנראית כצורת טי"ת (נ"ב) עד שתינוק דלא חכים ולא טיפש יקרא אותו לטי"ת - לא מהני גרירת הדיבוק בזה, דהוי כמ"ם שנשתנה ומקרי חק תוכות, וע"כ צריך לגרור גם הנו"ן שגם הוא נשתנה מצורתו ונפסל ע"י הדיבוק וכן כל כיוצא בזה.

שתי אותיות שנדבקו לכל אורכן, האם מועיל לגרור:

- א. משנ"ב: לא מועיל
- ב. פרי חדש: מועיל

(פא) כתקונה - ובנפלה טפת דיו בסי"ז, אף דנכתבה מתחלה כתקונה, נתקלקלה ע"י הטפה, ואינה ניכרת, משא"כ בזה, דאפילו קודם הגרירה ניכר היטב כל אות בפני עצמה, ולפ"ז אם כל אורך האות דבוקה לחברתה - לא מהני גרירה. והפרי"ח מיקל בזה. ועיין בש"א ובנתיב חיים.

נדבקה האות קודם גמר האות (וממילא יש צד שנגמרה בפסלות), האם מועיל להפריד:

- א. תפילין ומזוזות: מועיל, כי הדיעבד הוא כלכתחילה מחמת כתיבה שלא כסדרן
- ב. ספר תורה, או בתו"מ כשעדיין לא כתב הלאה: יש לגרד מהאות כל מה שנעשה בפסול

¹⁶⁸ רמ"א אבן העזר הלכות גיטין קכה, טז: נתפשטו האותיות מכח לחות הדיו שקורין גיפלאסין, עד שנראין כדבוקין ומכל מקום נראה שאין האותיות נוגעין - כשר (מ"כ בשם מהר"י ברי"ן).

בית שמואל סימן קכה ס"ק כט: שאין האותיות נוגעים - משמע אם האותיות נוגעים - פסול, אף על גב דנעשה אחר הכתיבה מחמת הלחות, ועיין בא"ח סי' ל"ב פסק שם אחר הכתיבה אירע שנפסק או שאינו מוקף גויל - כשר, וכאן משמע בגט פסול, וצ"ל מ"ש שם כשר, היינו אם אינו למטה מוקף גויל, אבל אם אינו מוקף גויל בין אות לאות גרע טפי, ופסול שם וכאן, אפילו אם נעשה אחר הכתיבה ועיין שם בב"י תירץ שני תירוצים ולמ"ש פסק כחומרא של שני תירוצים, ועיין בתשובת מ"ב סי' כ"ג כ"ד, גם י"ל בל"א זה גיפלאסין גרע טפי דהוי כאלו נעשה מיד כן כיון דאינו ראוי להיות מוקף גויל ונ"מ אפילו אם הוא למטה אינו מוקף גויל - פסול.

ביאור הלכה סימן לב סעיף יח ד"ה * ואם גר:

* ואם גר והפרידה וכו' - אף אם נעשה הדביקות קודם שנגמר האות, ועיין בביאור הגר"א ובסי' שערי אפרים למהרא"ז מרגליות, דדין זה דשו"ע יש לפקפק בו, ומוכח שם מדעת ש"א בפתחי שערים שלו, דאין להקל בו אלא בתפילין ומזוזות, דכדיעבד דמי, דאם היה צריך מחיקה היה נפסל, משום שלא כסדרן, אבל בס"ת וכן בתו"מ, אם לא כתב עדיין התיבות שאח"ז, לא מהני גרירת הדביקות לבד, אם נדבק קודם שנגמר האות, וגמר האות בפסול.

9. תג שנדבק לתג, האם כשר, פרט

שו"ע או"ח תפילין לב, ד: צריך שלא תדבק שום אות בחברתה, אלא כל אות תהיה מוקפת גויל

שני תגים שנדבקו זה לזה:

- א. המאירי: כשר
- ב. הרמב"ם (ע"פ הרלב"ח): פסול

מגן אברהם ס"ק ג: שלא תדבק - ...ואם אינו דבוק בעצמו, רק התג אחד דבוקה בחברתה - כשר (הרב המאירי), וכתב הרלב"ח שנראה שהרמב"ם חולק.

פרי מגדים אשל אברהם (ג) שלא. עיין מ"א. כתב ב' דינים ...[ב'] וגם בתגין אם מחוברים זה בזה, תג בחבירו, יש מכשירין ויש פוסלין. והוא החמיר בדין אי ג"כ, כל זמן שלא גרר פסול, אבל גרירה מהני, עיין סעיף י"ח במ"א [ס"ק] כ"ז וסימן ל"ו אות ג'. ...**"ובתגין" מחוברים זה לזה** בסימן ל"ו [ס"ק] ג' **פסולים אף על גב דלא תייג כלל כשר, זה מלתא יתירתא ופסול**, ובאליה רבה אות ח' משמע תג אי נוגע לתג שבאות אחרת והאותיות נפרדים בזה יש לצדד, יע"ש.

תג באותה האות שנוגע בתג אחר באותה המילה: מאירי: כשר, כיון שניכרת צורת האות

תגים באותה המילה שנוגע זה בזה:

- א. מאירי: כשר, אך ברור שיש לגרר ולתקן, (ע"פ השערי תשובה, אך עיין לקמן בביאור הלכה שחלק וכתב שהמאירי מכשיר בדיעבד אף בלא תיקון ודלא כמו השערי תשובה, שכן משמע בפר"ח)
- ב. יד אפרים: פסול, משום שינוי באות

שערי תשובה ס"ק ז':

...התג אחד דבוקה בחברתה, ר"ל שהתג של תיבה אחת נוגע עם התג שבתיבה שאצלה, ונדבקו זה בזה, בזה מכשיר המאירי, הואיל וניכר שאינה דבוק ע"י עצמה, כן מבואר בכנה"ג, ועי' בסי' ל"ו ביד אפרים מ"ש שם בתגין שבאות אחת נוגעים זה בזה שפסול, ושם הטעם משום דהוי שינוי באות דמחזי כאות אחר משא"כ כאן, ונראה דאף בתיבה אחת שנוגעים התגין מאות לאות ליכא הך טעמא, ודינו כמו כן להמאירי דכשר, ומ"ש בשם הפר"ח, נראה דגם המאירי מודה, דודאי יש לגרור הדבוק, רק כמש"ל דלא נפסל מ"ש להלן קודם שגרור משום שלא כסדרן וצ"ע בפר"ח שם.

ביאור הלכה לב, ד- * צריך שלא תדבק שום אות בחברתה -

ואם התג אחד דבוקה בחברתה, בזה יש נ"מ:

א. דאם התגין של האות גופא דבק אחד בחבירו, דעת הרמ"ע לפסול [והובא דבריו לקמן במ"א]

ב. אם גופי האותיות ניכרות כל אחד בפני עצמו, רק התג של אות אחד נוגע בתג שבאות שאצלה, או

מתיבה לתיבה () :

1. המאירי: מיקל בזה
2. והמ"א והפר"ח בא"ע סי' קכ"ה סק"א: מחמירין ג"כ בזה, אך
3. הא"ר בסימן זה כתב דיש להחמיר בזה רק בדאפשר

והובא דבריו בפמ"ג בא"א [ומה דמדברי שערי תשובה משמע בסק"ז שיש להחמיר אף להמאירי בדיעבד אם לא תקנן, עיינתי בפר"ח שם, ומשמע להדיא דלדעת המאירי, יש להכשיר אף בלא גרירה בדיעבד] ומ"מ **לפתחלה בודאי יש להחמיר ולגרור** כדעת הרלב"ח שהביאו המ"א בסק"ג דתיקון מהני אפילו לדידה, ואפילו תגין שנוגעין אחד לחבירו באות גופא, נראה דמהני תיקון ואפילו בתו"מ ולא מיקרי שלא כסדרן כיון דחזינן שלא נשתנה צורת אות מקודם עי"ז וכן כתב בספר קסת הסופר.

למסקנת הביאור הלכה:

- א. נגיעת תגים באות עצמה - יש להקל לתקן בתו"מ ואין זה שלא כסדרן (שלא כרמ"ע)
- ב. נגיעת תגים בין אותיות - יש להקל בתו"מ (סומכים על המאירי, וגם א"ר החמיר רק במקום שאפשר)

פסקי תשובות (עמוד רפ"ז):

ודע כי גם נגיעה קלה ודקה - אסור שיהיה בין אותיות, וגם התגין אסור שיגעו באות שלצידה, או בתגין שלצדה, ואם נוגעים האותיות או התגין - צריך לתקנה, בין אם הנגיעה נעשתה בשעת הכתיבה או לאחריה, אלא שלענין אם נמצא כן באמצע הקריאה, ולא נשתנה צורת האות, יש להבדיל:

- א. אם נעשתה בשעת הכתיבה, ובתחילת האות או באמצעה - יש להוציא ס"ת אחר
- ב. ואם הנגיעה בסוף האות, או בתגין, או נעשתה לאחר הכתיבה - יש להקל להמשיך הקריאה, ולתקנה אח"כ (הביאור הלכה הביא בשם הפר"ח שיש להקל ע"פ המאירי כשהתגים נגעו, אף בלא תיקון, וממילא יש לסמוך על כך בדיעבד).

10. מה הדין אם ניקב הקלף סמוך לאות

תשובה לעיל

קריאת התורה

1. הזיד או שגג ולא בתורה בשבת, או בשני וחמישי האם

צריך להשלים

תשובה לעיל

2. לא היה כהן, ועלה לוי ראשון, האם יכול לעלות אחריו

לוי

טור או"ח קריאת ספר תורה קלה: לא יעלו ב' לויים זה אחר זה, שלא יאמרו אחד מהן, פגום הוא.

בית יוסף או"ח קלה, ח – ט:

ואמר אביי: נקטינן אם אין שם לוי, כהן קורא במקום לוי, ודוקא כהן הראשון וכו', אבל כהן אחר לא יעלה, שלא יאמרו הראשון פגום הוא, וכן לא יעלו שני לויים זה אחר זה, שלא יאמרו אחד מהם, פגום הוא. גם זה שם, והתם מפרש מאי שנא דבכהן אחר כהן לא חיישינן אלא לפגמו של ראשון, ובלוי אחר לוי חיישינן לפגם שניהם.

שו"ע קלה, ט: וכן לא יעלו שני לויים זה אחר זה, כדי שלא יאמרו שאחד מהם פגום.

משנה ברורה:

(ס"ק ל) שאחד מהם פגום - אף על פי שיודעים שאביהם לוי, איכא למיחש שאביהם נסיב ממזרת או נתינה ופסליה לזרעיה מקדושת לוי, ואף שהוא ממזר, מ"מ קורא בתורה כשאר ישראל.

לבוש או"ח קלה, ט:

וכן לא יעלו שני לויים זה אחר זה משום פגם שניהם, שיש לחוש שיאמרו: לפי שנודע שהראשון פגום ואינו לוי, לכך חזרו וקראו אחריו לוי אחר שאינו פגום. אי נמי, יאמרו הראשון הוא לוי כשר, והשני שאחריו אינו לוי אלא ישראל, שהרי דרך לקרות ישראל אחר לוי,

מה שאין כן גבי שני כהנים זה אחר זה, שאין לחוש אלא לפגמו של ראשון, אבל לפגמו של שני אין לחוש שיאמרו: ראשון כהן כשר הוא, והשני פגום, שאם היה השני פגום - הרי הוא חלל, ולמה קראו אותו אחר הכהן במקום לוי, שהרי החלל אינו לוי, רק כמו ישראל הוא.

ואין כל החששות הללו דגבי כהן וגבי לוי ראשון דשני לויים, אלא משום אותם היוצאים קודם גמר הקריאה, אבל לנשארים היושבים שם בבית הכנסת עד שיגמרו כל הקריאה, אין כאן חשש לכהן ראשון, ולא ללוי ראשון, שהרי יראו שעולין למניין, וא"כ אינם פגומים, אבל חשש דלוי שני אחר הלוי הראשון נשאר במקומו אפילו לנשארים שם בבית הכנסת עד גמר הקריאה, שיאמרו שמפני שהוא פגום קראוהו אחר הלוי במקום ישראל, ולכך עולה למניין שהרי מ"מ ישראל הוא.

מגן אברהם קלה ס"ק יא: אין מפסיקין - שלא תהא ברכה לבטלה, ועוד דאין פגם אלא בקורא לוי אחר לוי...

פרי חדש או"ח קל"ה: והא דאמרין [גיטין שם] לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם, קושטא דמילתא קאמר, ומיהו העיקר הוא משום פגם לוי הראשון, דאילו משום פגם הלוי השני גרידא, אי איהו בעי לפגום בעצמו ולעלות לספר תורה - רשאי.

פסקי תשובות:

ומעשה שהיה (הר צבי א, סח) שמכרו ביה"כ 'מפטיר יונה', ומחוסר שימת לב קנאו לוי (וה"ה בכל זה בכהן) בדמים מרובים, ואם לא יעלה למפטיר, יהיה עגמת נפש לקונה, וגם הפסד גדול לביהכ"נ, מ"מ אין היתר ללוי לעלות שלישי, ואף אם שני העליות הראשונות יעלו ישראל, ע"י שהכהן יצא חוץ לביהכ"נ, ויש עצה שיעלה לוי זה לעליית לוי, וכשאין כהן יוכל לעלות לראשון, וישראל יעלה לשלישי, ואח"כ יחזור הלוי

ויברך את ברכות ההפטרה ויקרא ההפטרה, ויברך לאחריה כנהוג, אך גם באופן זה אין להקל אלא מחמת העגמת נפש וההפסד ולא לכתחילה.

3. האם רשאי כהן או לוי לעלות למנין שבעה, ומה הדין

לאחר שבעה

תשובה לעיל

4. דילג על פסוק בשני וחמישי, בשבת, במועד, האם

חוזר, פרט

תשובה לעיל

5. קרא אחד מהקראים שני פסוקים, כיצד ינהגו

טור או"ח קריאת ספר תורה סימן קלז: ...ואין קורין עם כל אחד פחות מג' פסוקים...

בית יוסף שם, אות ד: וכתב מהר"י קולון בשורש [קע"ה] אם קראו שנים כל אחד שבעה פסוקים, והאחד לא קרא כי אם שנים:

- א. שיש אומרים דלא מהדרין ליה, ואפילו לא קראו השלשה כי אם שלשה פסוקים - לא מהדרין ליה, שהרי לא ברכו לבטלה, ודבר שהוא תקנה לא מצינו דמהדרין בדיעבד,
- ב. ושיש מי שחלק על זה דמשמע בגמרא דעיכובא איכא במילתא, דחיובא הכי הוא, ואם הקריאה שלא כהוגן - יחזור ויקרא, ומה בכך, לכך אני אומר דאפילו בירך לאחריה, דאותה ברכה נעשית בטעות
- ג. ומהר"י קולון הכריע כדברי האומר דמהדרין ליה. ושבלי הלקט (סי' מ) כתב אם קרא אחד שני פסוקים צריך לחזור ולקרות...

שו"ע או"ח קריאת ספר תורה קלז, ד: אם קרא אחד ב' פסוקים - צריך לחזור ולקרות...

משנה ברורה: (יב) שני פסוקים - אף שבין הכל קראו עשרה פסוקים, כגון ששנים שלפניו קראו ד' ד', אפ"ה צריך לחזור ולקרות, דאין קריאה חשובה בפחות מג' פסוקים, וכתב הט"ז דה"ה בשחרית בשבת, אף אחר שקראו שבעה קראים כדן, אם אירע שקרא אחד אחר זה שני פסוקים, נמי חוזר, מהאי טעמא שכתבנו.

(יג) צריך לחזור ולקרות - ולענין ברכה לפניו כד דינו:

- א. אם עדיין לא בירך ברכה אחרונה אף על פי שכבר גלל הס"ת, והיה בדעתו לברך, ונזכרו שלא קרא רק ב' פסוקים - חוזר וקורא בלא ברכה לפניו, אבל
- ב. אם כבר בירך ברכה אחרונה נסתלקה קריאה הראשונה לגמרי. ולכן צריך לחזור ולברך לפניו, ולהתחיל ממקום שהתחיל בקריאה הקודמת, [כי קריאת שני פסוקים, אלו- לא עלו כלל] ועוד פסוק אחד עמו, כדי להשלים ג' פסוקים, [ואם השנים שלפניו לא קראו רק ג', צריך הוא להשלים עד ארבעה פסוקים, כדי שיהיה בצירוף עשרה פסוקים],
- ג. ואפילו אם כבר קראו לאחד העולה אחריו ועלה לתיבה, יעמוד שם אותו האחר, עד שיברך זה שנית, ויקרא הג' פסוקים, וכנ"ל, ויברך לאחריו, ואח"כ יקרא זה שעלה אחריו,
- ד. ואם כבר התחיל השני לברך או שסיים כל הברכה ונזכרו - יש לו להתחיל ממקום שהתחיל זה שלפניו, [דהיינו אף שני הפסוקים הקודמים]. ויסיים עוד פסוק ויברך לאחריה [וי"א שמלבד שני פסוקים הקודמים, יקרא עוד שלשה פסוקים] והראשון יעמוד שם עד שיגמור זה, ואח"כ יברך הראשון שקרא שני פסוקים, ויקרא להלן ממקום שסיים זה, [ואם הראשון ירד כבר מהתיבה ואח"כ נזכרו, יכולין לקרות אף לאחר להשלים הקראים השלשה].
- ה. בד"א בשלא היה כהן בביהמ"ד, וקראו ישראלים, אבל אם קרה זה בכהן, שקרא רק שני פסוקים, ואח"כ בירך הלוי, ואז נזכר שטעה הכהן, ולא קרא רק שני פסוקים, לא יתחיל הלוי אלא ממקום

שפסק הכהן, ויקרא מכאן ולהלן ג' פסוקים, ולא יקרא השני פסוקים הראשונים שקרא הכהן, [דבחול כשר אם חיסר מהתחלת הפרשה] **זיהיה פגם לכהנים** הנמצאים שם כשיקרא הלוי מראש הספר, ואחר הלוי יקרא שני ישראלים להשלים מנין הקרואים, [דא"א לקרוא כהן הראשון שטעה אחר לוי, דאין כהן קורא אחר לוי] כי הקריאה שקראו שני פסוקים, כמאן דליתא דמיא.

ו. ואם אירע בשבת וביו"ט שחרית, שקראו לאחד מן העולים שני פסוקים, ובירך לאחריה, ונזכר שטעה:

- **י"א** דבזה טוב יותר ששוב לא יקרא הוא בעצמו, אלא יקראו אחר, [דבחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים, א"כ אם יקראו אחר להשלים במקומו, מחזי כמו שקרא ארבעה קרואים, משא"כ בשבת דמותר להוסיף, יותר טוב שיקרא אחר, משיקרא עולה זה שני פעמים בס"ת אחת, דאין נכון לכתחלה כמבואר בסימן רפ"ב] ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון וכנ"ל, וישלימו ז' קרואים מלבד זה שקרא השני פסוקים,
- **וי"א** דאף בשבת אין צריך לקרוא לאחר.

ביאור הלכה סימן קלז סעיף ד * אם קרא אחד ב' פסוקים - ה"ה במפטיר אם אירע כן, נמי דינא הכי [א"ר].

לבוש או"ח קלז, ג:

ואם לא קרא אחד (אליה זוטא סימן קלז ס"ק ב), פירוש דאף שכבר בירך לאחריה, צריך לחזור ולברך לפניו, ולקרות ג' פסוקים ולברך לאחריה, ואם עדיין לא בירך, אף שגלל התורה, נראה מב"י בסימן ק"מ דאין חוזר ומברך) אלא שני פסוקים- צריך לחזור ולקרות, ולברך לפניו ולאחריהם...

פסקי תשובות:

במשנ"ב (סקי"ג) שאם כבר בירך לאחריה- צריך לברך שוב לפניו, ולקרא שוב הב' פסוקים, עם עוד פסוק אחד, ויברך שוב לאחריה, וזה כהמג"א וסייעתו

דלא כהט"ז ופמ"ג וחיי"א (כמ"ש בשעה"צ סקי"ג¹⁶⁹)

אמנם מצינו לעוד הרבה אחרונים שפסקו כהט"ז שאם נזכרו כל זמן שלא בירך העולה אחריו לפניו, יחזרו ויקראו לפני זה שטעו אצלו עוד פסוק אחד, בלי שיברך שוב לפניו, ורק לאחריה יברך שוב, והפוסק כן- אין מזניחין אותו, וביותר כי הכלל בידינו דספק ברכות להקל,

ויש אומרים שאם טעות זו שקראו רק ב' פסוקים היה בעליית כהן, וידוע שאין לוי בביהכ"נ, בזה גם המג"א ודעימיה, **יודו דלא יברך שוב לפניו**, אלא ישלימו לו עוד פסוק ויברך לאחריה, ואח"כ יעלה עליית לוי בברכה לפניו ולאחריה כרגיל, ואם העולה אחריו התחיל לברך לפניו, יגמור הלה את קריאתו, והיינו שיקראו עמו שוב את שני הפסוקים הקודמים עם עוד ג' פסוקים, ויברך ברכה אחרונה, ואח"כ יעלה שוב אותו שקראו לו ב' פסוקים, אם אינו כהן או לוי, יברך לפניו, ויקראו לו עוד ג"פ, ויברך לאחריה, ואח"כ יעלה עולה נוסף, ויקראו לו עוד, כדי להשלים מנין ג' קרואים.

וכן יש לנהוג גם בקריה"ת דשב"ק, אם קרה כזאת, ואף בהוספות שאחרי הז' גברי, אם טעו וקראו ב' פסוקים, צריך לקרוא לעולה אחריו את ב' הפסוקים אלו, ואף אם נזכרו לאחריה כמה עליות, יעלה אחד, ויקראו לפניו שוב מאותם ב' פסוקים ואילך.

ובביה"ל (ד"ה אם), שהוא הדין אם לעולה מפטיר קראו רק ב' פסוקים, שצריכים לחזור ולקרות לו שוב בברכה, אך **יש אומרים שבמפטיר דשבתות רגילות שקורין שוב את הקריאה שכבר קרא האחרון, יקראו שוב בלא ברכה**, ולכו"ע אם כבר התחיל את ברכות ההפטר, א"צ בשבת רגילה לקרוא שוב, ואם נזכרו לאחר מפטיר או לאחר מוסף, יוצאו הס"ת ויעלה עולה אחד, ויקראו שוב אותם ב' פסוקים עם עוד פסוק אחד, ואם נזכרו בשבת לעת מנחה או לאחר שבת, שבשב"ק בשחרית קראו לאחד מהעולים רק ב' פסוקים, דינם כדין דילגו מלקרוא ב' פסוקים.

ובדווקא כתבו הראשונים והפוסקים- שני פסוקים, כי אם קראו שני פסוקים וחצי (פסוק שלישי), אזי יש לפסוק שאין צריך לחזור ולקרא, והעולה אחריו יקרא שוב מתחילת הפסוק השלישי, ולפחות עוד שלשה

¹⁶⁹ **שער הציון סימן קלז (יג)**... דלא כט"ז ופרי מגדים וחיי אדם [ומה שהביא החיי אדם ראייה לט"ז יש לדחותה בקל, ועיין בתו"ח, ובפרט שהדין שהביא החיי אדם מהמגן אברהם סימן ק"ץ גם כן אינו ברור, כמו שכתב האליה רבה שם עיין שם]

פסוקים עמו, ואם העולה אחריו התחיל מהפסוק שאח"כ, ונמצא חצי פסוק היה בלא קריאה כלל, אזי בקריאת שחרית דשבת צריך לקרוא שוב, ובשאר קריאות (שני, חמישי, ומנחה של שבת) אין צריך לקרוא שוב, אם בין הכל היה עשרה פסוקים.

6. חיסר או הוסיף אות האם חוזר. ומה הדין אם טעה

בניקוד או בטעמים

תשובה לעיל

7. שישה שלא שמעו קריאת התורה, האם יכולים לצרף

את מי ששמע, בכדי להוציא ספר תורה

טור או"ח קריאת ספר תורה סימן קמג: אין קורין בתורה בפחות מי' גדולים בני חורין

שו"ע שם, א: אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין, ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן-גומרים.

ביאור הלכה: בפחות מי' וכו' - עיין בח"א (כלל ל"א סי"א) שנסתפק אם יש איזה בני אדם שלא שמעו הקריאה, אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם, דאפשר דלא תקנו אלא כשכל העשרה הם חייבין בקריאה, והראני גדול אחד שמפורש בר"ן רפ"ק דמגילה בסוגיא דמגילה בזמנה קורין ביחיד דברובן שלא קראו- סגי עיי"ש.

חיי אדם (חלק א כלל לא סעיף יא): **צריך עיון** אם כולם שמעו קריאת התורה ויש איזה בני אדם שלא שמעו, אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם, ולא דמי לפריסת שמע בסי' ס"ט, דהתם כל יחיד מחויב אותה ברכה, אבל הכא החיוב רק שישמע קריאת התורה. וחכמים תקנו שיברך משום כבוד הצבור, **ויש לומר דלא תקנו אלא כשכל הצבור חייבין בקריאה, אבל לא בשביל יחיד. וצריך עיון.**

ילקוט יוסף קריאת התורה ובית הכנסת סימן קמג - קריאת התורה בעשרה:

ג. **שה בני אדם שלא שמעו** את הקריאה בתורה, בשני וחמישי או בשבת, מותר להם לצרף ארבעה נוספים שכבר שמעו את הקריאה, ולקרא בספר תורה בברכות תחלה וסוף.

ה) הנה **בספר חיים למהר"ח פלאגי** (סימן טו אות ה) במה שכתב הכנסת הגדולה (סימן רצב) שהמהרי"ל איחר לבוא לבית הכנסת בשבת במנחה, ולא שמע קריאת ספר תורה, והתפלל עם הצבור, ואחר כך קרא הפרשה בספר תורה. **והעיר הגאון המחבר כי ודאי היה צריך שיהיה עמו מנין שלא שמעו קריאת ספר תורה, הא לאו הכי אין להוציא ספר תורה, וכמו שכתבתי בתשובה במקום אחר. ע"כ.**

וכתב על זה **מנחם אמו"ר (שליט"א) [זצ"ל]** (בריש הספר הנד"מ) וזה לשונו: הנה תשובת הגאון המחבר היא **בשו"ת לב חיים** חלק ב (סימן כה), ושם העלה **דסגי ברוב מנין הניכר**, ואין צריך עשרה שלא שמעו קריאת ספר תורה. והמהרש"ם בתשובה חלק א (סוף סימן קעה) עמד גם כן על דברי **המהרי"ל** בזה, **שמשמע שקרא בספר תורה בברכות, אף שהיה יחידי** שלא שמע קריאת ספר תורה, **וצריך עיון** לדינא שאפשר שקרא בלא ברכה וכו'. (ועיין עוד בשו"ת מהרש"ם חלק ב סוף סימן צז). ע"ש. גם בשו"ת תורת יקותיאל (סימן נא) עמד על דברי המהרי"ל שמשמע שקרא בספר תורה בברכות, אף שהיה יחידי שלא שמע קריאת ספר תורה. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת לב שלמה (סימן יב דף קא סוף ע"ב). וכבר דנו בזה אליבא דרש"י דסבירא ליה שאפילו בשביל יחיד שלא שמע פורסים על שמע בשבילו. ועיין בשלחן ערוך (סימן סט). וכן העיר בשו"ת שרידי אש חלק ב (סימן ז). ע"ש.

ובתשובה **בכתב יד למנחם אמו"ר (שליט"א) [זצ"ל]** מצאתי שכתב בזה באורך וזה לשונו: הנה החיי אדם (כלל לא סימן יא) כתב, צריך עיון אם כולם שמעו קריאת ספר תורה ויש איזה בני אדם שלא שמעו, אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם, ולא דמי למה שכתב בשלחן ערוך (סימן סט) בדין פורס על שמע, ששם כל יחיד ויחיד מחויב אותה ברכה, אבל כאן החיוב הוא רק שישמע קריאת התורה, אלא שחכמים תיקנו לברך משום כבוד הצבור, ואם כן יש לומר שלא תיקנו לברך אלא באופן שכל הצבור חייבים בקריאה ולא בשביל יחיד. וצ"ע. ע"כ.

לא ידעתי מנין לו שחכמים תיקנו לברך ברכות התורה רק משום כבוד הצבור, והרי **הקורא בתורה חייב לברך מן הדין**, ודוקא אם בירך ברכות התורה לעצמו ותיכף ומיד קראהו לקרוא בתורה, אין צריך לברך מן הדין, אלא רק מפני כבוד הצבור חוזר ומברך, וכמו שכתב בשלחן ערוך (סימן קלט סעיף ח). ע"כ.

ואשתמטיתיה מה שכתב **הרא"ש** (פרק ד דברכות סימן ג), והמברך ברכות התורה שחרית לעצמו אפילו אם יצא למלאכתו ולעסקיו- לא הוי הפסק וכו', ואף על פי שהקורא בתורה, חוזר ומברך "אשר בחר בנו", אף שכבר בירך כל הברכות קודם פרשת הקורבנות, לא דמי, שאותה ברכה נתקנה על קריאתו התורה בצבור כמו שנתקנה ברכה לאחריה אשר נתן לנו וכו', וכמו שתיקנו ברכת אשר בחר בנביאים טובים. ע"כ.

וכיוצא בזה כתבו **בתוספות רבי יהודה החסיד (ברכות יא ב), ובחידושי הריטב"א (ברכות שם), ובהגהות מיימוניות (פרק ז מהלכות תפלה אות כ), ובשבולי הלקט (סימן ה). ע"ש.**

אמנם בשו"ת **משכנות יעקב מקארלין** (סימן ס) כתב, שברכות התורה בצבור מן התורה הם. וכן כתב עוד בספרו **קהלת יעקב** בתשובה (סימן ג). וכן כתב **הבאר שבע** בחידושו לסוטה (מא, ד"ה לפי). ע"ש. אך **הפרי חדש** (סימן קלט סעיף ח) חלק על הבאר שבע, ודחה דבריו בתוקף. ע"ש. וכן כתב **בברכי יוסף** (סימן מז ס"ק ח). ועיין בחידושי **הריטב"א** מגילה (יז), ובדברי **הב"ח** (סימן תרפה). ע"ש. ובשו"ת **כתב סופר** (סימן כ), ובשו"ת **משיב דבר** (סימן טז), ו**הרחב דבר** (פרשת משפטים כד, יב), ו**מרומי שדה** (ברכות כא), ובשו"ת **דברי יששכר** (סימן א). ואכמ"ל.

והגרי"מ אפשטיין בספר **ערוך השלחן** (סימן סט ס"ק יד) הביא מה שכתב המגן אברהם שם בשם **המשפטי שמואל**, שאם הוציאו ספר תורה וקראו בו במנין של עשרה, אין המנין השני שבבית הכנסת ההוא רשאי להוציא ספר תורה פעם אחרת לקרוא בה. והסביר הפרי מגדים, שהוא משום שמא יאמרו ספר תורה אחר הוא, והראשון פגום ופסול, וכתב על זה **הערוך השלחן**, שדברים תמוהים הם לגזור גזירות חדשות מדעתנו, ויותר נראה לי בכוונת המשפטי שמואל כי הנה ברכו וקדושה אומרים גם בשביל ששה שלא שמעו, ואפילו בשביל יחיד, אבל **בקריאת התורה נראה לי ברור שכל שאין שם עשרה שלא שמעו קריאת התורה אין לקרות בתורה**, שדוקא ענייני תפלה שכל יחיד חייב בהם, עושים בעדו לזכותו ואומרים קדושה וברכו שהם מענייני תפלה, אבל **קריאת התורה אין עיקר החיוב שלה אלא בעשרה**, ולכן אם עשרה הראשונים שבבית הכנסת הוציאו ספר תורה וקראו בה, והשניים היו אז בשעת קריאה אלא שעדיין לא התפללו, אין להם לשניים להוציא ספר תורה פעם אחרת, כיון ששמעו פעם קריאת התורה, ואין חיוב קריאת התורה דוקא לאחר התפלה, וכן נראה לי להורות להלכה ולמעשה, ואפילו אם יש מקצת שלא שמעו קריאת התורה, עד שיהיו עשרה שלא שמעו. ע"כ.

(ובאמת מה שפירש כן בכוונת המשפטי שמואל, המעיין במקור הדברים, בשו"ת **משפטי שמואל** (סימן ג), ישר יחזו פנימו שלא נתכוון לכך כלל, אלא הטעם הוא משום פגם¹⁷⁰, וכתב כן רק ליישב מנהגם שנהגו להחמיר שלא להוציא ספר תורה במנין שני. ומרן **החיד"א בברכי יוסף** (סימן סט ס"ק ד) העיר שבמצרים ובמקומות אחרים המנהג פשוט שמוציאים ספר תורה שנים ושלוש פעמים, מנין אחר מנין, ואפילו יש עדיין אנשים מהמנין הראשון ואינם חוששים כלל לטעם פגם, ודברים האלה אינם תלויים במנהג, כי אינם מעיקר הדין. וכן כתב עוד בספרו **לדוד אמת** (סימן א אות ז). ע"ש. וכיוצא בזה כתב **בנועץ ביהודה** תנינא (חלק א"ח סימן טו). ע"ש...

...והגאון רבי שלמה הכהן מוילנא בשו"ת **בנין שלמה** (סימן לה) הביא דברי החיי אדם הנ"ל, וכתב שנראה לי טעם אחר על פי דברי הגר"א הנ"ל, שבקריאת התורה אין **החיוב** כלל על היחיד אלא **על הצבור**, שאם יש עשרה ביחד מוטל עליהם חיוב קריאת ספר תורה. אבל אינה חובה על כל יחיד ויחיד. וממילא יש לומר **שכל זמן שאין עשרה שלא שמעו קריאת ספר תורה, ליכא חיובא כלל, ואם יברכו הוה ליה ברכה לבטלה**, ולא דמי לקדיש וקדושה וברכו שהיא חובת כל יחיד ויחיד. ע"ש

...בנידון דידן שהוא יום שנתחייבו בו בקריאת ספר תורה, אלא שמיעוט המנין כבר שמעו ויצאו ידי חובת קריאת ספר תורה, ומכל מקום עדיין **חובת ערבות עליהם להצטרף אל רוב המניין שחייבים בדבר**, וכהאי גוונא חילקו בראש השנה (כט א) שכל מי שאינו מחוייב בדבר- אינו מוציא אחרים ידי חובתם, ומכל מקום כל הברכות אף על פי שיצא- מוציא, והוא מטעם ערבות, וכמו שפירש רש"י שם, ודון מינה לנידון דידן...

¹⁷⁰ שו"ת **משפטי שמואל שאלה ג**: ...ומצינו כי לחשש פגם עשו עיקר חז"ל כענין כה"ג ביום הכפורים דקורא פי' ובעשור ע"פ שלא יוציאו ספר תורה אחר, ואף על גב דדברים שבכתב אסור לאומרים ע"פ מפני חששא דפגם, דחו אסור זה ע"ש ביומא [ע"א]...

ועינא דשפיר חזי להגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת לב חיים (חלק ב, סימן כה) שנשאל בנידון דידן, והביא מה שכתב מרן החבי"ב בשיורי כנסת הגדולה (סימן תקסו הגב"י אות ג) שבצומות האמורים מן המשנה והמקרא, אפילו אם אין שם אלא ששה או שבעה מתענים, ושאר המנין אין מתענים, יש לומר בחזרת השליח צבור עננו, וכן קריאת ויחל.

ולמד משם לנידון דידן שקריאת ספר תורה היא מתקנת עזרא ומדין המשנה, ולפיכך יכולים לצרף שלשה או ארבעה, שכבר שמעו קריאת ספר תורה וכו'. ...אלא שראיתי להשערי תשובה (סימן תקסו סק"ד) שהביא דברי הברכי יוסף, וכתב, שגם כשיש ששה מתענים- צריך עיון אם יכולים לקרוא פרשת ויחל, שאפשר שרובא דמנכר בעינן, דהיינו שבעה, וכדין זמון בעשרה. ע"כ...**ואין ספקו של השערי תשובה מוציא מידי ודאי של כל הפוסקים, דפשיטא להו דלענין תפלה וקריאת ספר תורה, די בששה מחוייבים בדבר.** וכן העיר לנכון הגאון רבי חיותה הכהן בהערה לספר זרע דוד חלק ב (סימן ב) על דברי הרח"פ שחשש לספיקו של השערי תשובה, שכל הפוסקים סבירא להו שסגי בששה מחוייבים...

1. כתב ס"ת ואבד, האם יצא ידי חובת כתיבת ס"ת

למסקנה:

- א. תורת חיים, בית יהודה, גידולי הקדש: לא יצא, וצריך לכתוב מחדש (המצווה היא בכך שהספר יהיה מצוי ויוכלו ללמוד בו)
- ב. בני יונה, פרדס דוד, תורת נתנאל בדעת הרמב"ם, מקדש מעט: יצא (המצווה היא בעצם מעשה הכתיבה שכבר קיים)

שו"ע יו"ד הלכות ספר תורה רע, א: מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה.

פתחי תשובה: (ג) לכתוב לו ס"ת - עיין בספר **תורת חיים** בסנהדרין דף כ"א ...ולכא למימר דבכתיבה לחוד תליא מלתא, ז"א, דיחיד שכתב ס"ת לעצמו ואח"כ נאבדה, פשיטא **שצריך לכתוב לו ספר תורה אחרת**, ולכן נראה שאין להקדיש ס"ת **לציבור** אלא ככתב לעצמו אחרת, עכ"ל ע"ש. (וכן ראיתי בספר ברכי יוסף שכ"כ בספר תשובת בית יהודה ח"א י"ד סימן כ"ג¹⁷¹)

ועיין בספר **בני יונה** מהגאון מוהר"ר יונה לנד סופר שחולק עליו, וסובר דאם נאבדה ממנו והיא מצויה באיזה מקום, שיוצאים ידי מצות "ועתה כתבו לכם", ואפילו אם נקרעה או נשרפה, קרוב הדבר **שיצא ידי מצותה** של כתיבה, ומכ"ש אם הקדישה דיצא, דמסתמא לא הקדישה אלא שתהא מיוחדת לקריאת הצבור, אבל מצות הכתיבה אישתאר לעצמו, ומ"מ יותר טוב שלא יקדישה, והרי תהיה כולה שלו, ע"ש.

ועיין בספר **פרדס דוד** פרשת כי תצא שחולק גם כן על התורת חיים הנ"ל והוכיח מדברי הרמב"ם דיחיד שכתב ס"ת משלו, ואח"כ נאבדה **דיצא**, ואין צריך לכתוב אחרת ע"ש. (וכן בספר תורת נתנאל מהגאון בעל קרבן נתנאל שעל הרא"ש פרשת יתרו, חולק על הת"ח, וכתב עליו וז"ל: ראה זה דבר חדש, ואין אחד מהפוסקים שהזכיר דין זה. גם כל העולם כולו אין נוהגין כשנאבד מהם ספר תורה שיכתוב מחדש. ע"כ בדקתי אחריו ואעלה שלא כדבריו כו' והוכיח מהרמב"ם ג"כ כן ע"ש).

"ועתה כתבו" לרב יששכר חזן כתב (עמ' רט"ו, סעיף י"ז):

"אם נאבד הס"ת או נגנב, נחלקו הפוסקים אם יצא כבר ידי חובת המצוה או לא, לכן אם יש אפשרות בידו בקל לכתוב ס"ת שני, ראוי לעשות כן"

ובהערה: לדעת התורת חיים סנהדרין כא ע"ב, והברכי יוסף, וכן דעת גידולי הקדש (אות ד) אינו יוצא מעתה ידי חובת המצוה, דכל התכלית כדי שילמדו בו ואינו מצוי עתה בידו, אמנם דעת המקדש מעט שם **סק"א והבני יונה וספר פרדס דוד** שם ועוד כמה אחרונים דיוצא ידי חובת המצוה אף לאחר שנגנב, דכבר קיים המצוה.

2. ס"ת שנכתב בשותפות, האם קיים את מצוות כתיבת ס"ת

דברים פרק לא, (יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימיה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל

שו"ע יו"ד ספר תורה סימן רע: מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ספר תורה.

הבית אפרים ופרדס דוד הסתפקו האם יוצא ידי חובת כתיבת ס"ת בשותפות:

פתחי תשובה שם (א) כל איש - עיין בתשובת בית אפרים ח"י"ד סימן ס"ב¹⁷² לענין כתיבת ספר תורה בשותפות אם יוצאין ידי חובתם ע"ש, ועיין בספר **פרדס דוד** מהרב דוד דיטבעק ז"ל פרשת כי תצא שגם

¹⁷¹ ואני לא מצאתי שם כתוב כן

¹⁷² סימן ס"ג (יש טעות סופר בפתחי תשובה שלפנינו)

הוא ז"ל **נסתפק** בזה דדלמא בעינן כולו משלכם¹⁷³ להוציא שותפות, כמו דאיתא גבי אתרוג במסכת ב"ב דף קל"ז ע"י שם (ואף דבא"ח סימן תרנ"ח ס"ז בהג"ה כתב: ודוקא שלא קנו לצורך מצוה כו', שאני התם דכל אחד אינו צריך לו רק בעת נטילתו לצאת בו, משא"כ הכא דכל אחד צריך שיהיה הס"ת שלו בכל עת, ובכל שעה, ופשוט הוא) ותמה מאד על **מנהג העולם** דפשוט הוא בעיני כל בחברות שכותבין ס"ת בשותפות, **דכל אחד יוצא בו**, ושוב כתב להוכיח קצת כמנהג העולם דיוצאין בשותפות, ע"ש.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קסג - הסתפק האם מועיל לצאת ידי חובת המצווה בשותפים, וכתב שייתכן שאף רעק"א יודה שהדבר מועיל, כי שותף יכול למכור חלקו וממילא זה מראה שיש לו חלק ממש בספר התורה:

הנה בדבר שאלתו במצות ס"ת להכריע בין רבותינו הראשונים והאחרונים הקשה ידידי לשאול מי בזמננו שיכול להכריע דברי הראשונים שהם כמלאכים ואנחנו אף לא כחמורים אך נבאר בזה מה שבידנו בעה"י להאיר הענין ולהבין דברי רבותינו וממילא ידע איך לעשות.

...ובדבר אם יוצאין בשל שותפות שהביא הפ"ת סק"א מבית אפרים ומפרדס דוד שמסתפקי בזה, הנה אין אצלי הספרים, ולדרוש בעצמנו מקראי ודאי אין בידנו דמה שכתב ד"לכס" משמע להוציא שותפות, איברא דאיתא כן ברשב"ם ב"ב דף קל"ז שכתב דכתיב: "ולקחתם לכם" - משלכם, שיהא כולו שלו, ולא שמקצתו שלו, דאף על גב דדרשינן בחולין: בגדיכם עריסותיכם תרומותיכם - לרבות של שותפין, ה"ה אי הוה כתיב הכא פרי עץ הדרכם, אבל כיון דכתיב: "לכם", צריך שיהא כולו שלו, עיין שם,

מ"מ **לעומת זה** איתא בפסחים דף כ"ג ד"לכס", משמע נמי של רבים, גבי ערלה, בין לרבנן בין לר' יהודה, ועיין ברש"י ב"ב שם שהקשה מזה על הרשב"ם.

רעק"א: לדעת התורת חיים מוכח שאינו יוצא ידי חובת כתיבת ספר תורה בשותפות

...ועיין **בחינושי רעק"א בסי' ע"ר** שכתב דמשמע מתורת חיים שכתב דאין לו להקדיש הס"ת לצבור דכיון שמקדישה ה"ה של הקדש ולא וואינו יוצא בזה המ"ע דכתבו לכם **דמפשט פשיטא ליה להתו"ח דאם יש לו ס"ת בשותפות דאינו יוצא בזה** דהא כשמקדיש לצבור גם הוא שותף בו,

האג"מ דוחה וכתב שייתכן שלדעת התורת חיים דווקא כשמקדיש ספר תורה לרבים אינו יוצא ידי חובה שאין לו חלק ממש, אבל כשהוא שותף בספר, שפיר יוצא ידי חובה ודלא כהבנת הרעק"א:

לע"ד יש חלוק גדול דכשמקדיש לצבור - גרוע משל שותפין, דאין לו חלק ממש כמו בשל שותפות:

דבשל **שותפות** יכול למכור חלקו ויכול לתבוע שיחלקו וכשא"א בחלוקה יהיה דין גוד או אגוד,

אבל **בהקדיש לצבור** אינו יכול למכור חלקו ואינו יכול לתבוע מהצבור כלום בעד חלקו, ואף שיכול לאסור חלקו כדאיתא בנדרים דף מ"ח, אינו כשלו גמור, רק משום שעכ"פ יש לו הנאה מהמדיר.

ואולי לאסור את הדבר ביחוד אינו יכול כמו שאינו יכול למכור ורק באסור כל הנאתו נאסר גם באלו אך אף אם יכול לאסור חלקו שבהם לבד, מ"מ כיון שאינו יכול למכור, אין חלקו בהן לו כשלו גמור, ולכן אינו יוצא, אבל **בשל שותפין שהחלק שיש לו הוא שלו גמור, אפשר סובר שיוצא**.

יוענה כתבו' לרב יששכר חזן:

אם רוצים כמה בני אדם לכתוב ס"ת אחד בשותפות **נסתפקו הפוסקים** אם יוצאים ידי חובתן בכך, ואף שנאמר: **יוענה כתבו לכם** אינו בהכרח דהוי כמו 'לכם' דאתרוג שאין יוצאים יד"ח בשותפות **דכל הדברים שאין אנו יודעים ממקבלי התורה בעלי הש"ס אין אנו יכולים לפסוק בהם, ומנהג העולם לכתוב ס"ת בשותפות.**

3. ס"ת פרטי הנמצא בבית, האם מותר למכרו

שו"ע יו"ד ספר תורה רע, א: ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש - אסור. אבל ללמוד תורה או לישא אשה, מותר למכור אם אין לו דבר אחר למכור.

¹⁷³ שכן כמו שכתוב גבי אתרוג בתורה: "ולקחתם לכם", כך גם כתוב לגבי ספר תורה: "יוענה כתבו לכם", וייתכן לומר שכמו שבאתרוג למדנו שהוא צריך להיות כולו של הנוטלו, כך הוא הדין בכתיבת ספר תורה, הוא צריך לכתוב אותו ביחידות בלא שותפות.

ש"ך בשם ה"ר מנחם: ספר תורה של:

- א. רבים - אסור למכור
- ב. יחיד - מותר למכור

ש"ך א: ואינו רשאי למכרו כו' - בבית יוסף כתב בשם ה"ר מנחם דוקא ס"ת העשוי לקרות ברבים, אבל ספרי יחידים - מוכרים לעשות מהדמים מה שירצו כו', ועיין בית יוסף וב"ח ביאור דבריו, ועיין בא"ח סימן קנ"ג סעיף י'.

שו"ע או"ח בית הכנסת קנג, י:

י"א דיחיד בשלו, אפילו ס"ת מותר למכור ולעשות בדמיו כל מה שירצה, כל שלא הקדישו לקרות ברבים; ויש מי שאסור אא"כ ללמוד תורה או לישא אשה.

משנה ברורה:

(נט) דיחיד בשלו וכו' - הטעם דעל שלו יש לו כח כז"ל במא"ה (כז' טובי העיר במעמד אנשי העיר) בשל צבור, דמותר להוציא ע"י מכירה זו הדמים לכל מה שירצו וכנ"ל: (ס) אפילו ס"ת - כתב הע"ת דאף לפי דעה זו דמותר ואין הדמים נתפסין בקדושה, מ"מ לכונ"ע אין רואה סימן ברכה בדמים אלו וכ"כ הא"ר.

פתחי תשובה (יו"ד רע, ס"ק ה) למכרו - עבה"ט מ"ש אבל ספרי יחידים וכו' ועיין במג"א סימן קנ"ג ס"ק כ"ב ועיין בתשובת נ"ב תנינא חלק חו"מ סוסי"י מ"ג ובהג"ה מבין המחבר שם מ"ש בזה ועמ"ש לקמן סימן רפ"ב ס"ק ט"ז בשם ספר יד הקטנה.

מגן אברהם סימן קנג ס"ק כב:

מותר למכרו - ...וצ"ע על מה סומכין העולם שמוכרין ס"ת אפילו נתנו לבה"כ לקרות בהן ומשתמש בדמיהן וצ"ל כיון דהמנהג כן ה"ל כאלו התנה בתחלה שלא תחול קדושת רבים עליהם וכמ"ש ב"ד סימן רנ"ט ס"ב בהגה.

מבואר בערוך השולחן:

- א. מכירת ספר תורה מהווה ביזיון לספר
- ב. מותר ליטול צדקה אף אם יש לו ספר תורה שהוא יכול למכור ולהשתכר בדמיו
- ג. יש איסור למכור ספר תורה

ערוך השולחן יו"ד רע, יד:

אסור למכור ס"ת אפילו יש לו ס"ת אחרת, משום דביזיון הוא להס"ת, וכך שנו חכמים במגילה [כ"ז א]: ת"ר לא ימכור אדם ס"ת אף על פי שא"צ לו, יתר על כן, אפילו אין לו מה יאכל, ומכר ס"ת - אינו רואה סימן ברכה לעולם, ואין הכוונה שמוטל ברעב, שהרי אין לך דבר עומד בפני פקוח נפש, אלא הכוונה שע"י הדחק ביכולתו ליטול מהצדקה והגבאים אין ביכולתם לומר לו מכור הס"ת שהרי אפילו כלי ביתו ותשמישיו אין מזיקין אותו למכור ונוטל מן הצדקה כמ"ש לעיל סי' רנ"ג וכ"ש ס"ת [ב"ח] וכ"ש אם יכול בדוחק לחיות בלי צדקה ובלי מכירת הס"ת [זהו כוונת הרמ"א] ודע דאף שלשון הש"ס הוא רק דאינו רואה סימן ברכה מ"מ מהפוסקים מבואר דאיסורא נמי איכא

ב"ח יורה דעה סימן רע, ב:

ונראה דלאו דוקא למכור ישן כדי לקנות חדש אסור דהוא הדין כשאחד הוציא מתחלה מעות משלו וקנה חדש על דעת שימכור אח"כ הישן וישתלם מן הישן נמי אסור דעיקר טעמא דאיסורא הוא משום דליכא במכירה זו העלאה בקודש דדוקא כשמעלין בקודש הוא דשרי אבל כי ליכא העלאה אף על גב דליכא נמי הורדה אלא דמיחלף תורה בתורה נמי אסור

"ועתה כתבו":

ואינו רשאי למכור ס"ת, כי יש בזה ביזיון לס"ת, והנה (קול יעקב ס"ק ב') מסתימת לשון השו"ע משמע שאסור למכור ס"ת אף ליחיד בשלו, אפילו לא הקדישו לרבים, וכדעת הרמב"ם והריב"ש ואם עבר ומכרו צריך לקנות בדמיו ס"ת אחר, ורק אם נשארו לו דמים לאחר קניית ס"ת אחר מותר לו להשתמש בהם.

4. מהו אורך שורה בס"ת

לְבוּשׁ פָּזוֹתֵיכֶם לְבוּשׁ פָּזוֹתֵיכֶם לְבוּשׁ פָּזוֹתֵיכֶם

173

5. כמה עמודים צריכים להיות ביריעה (מינימום ומקסימום)

תשובה לעיל

6. מהו רוחב השולים של עמודה בס"ת

תשובה לעיל

7. שכח לכתוב מילה או שם השם כיצד ינהג, פרט (תלייה וחויץ לשיטה)

טור יו"ד הלכות ספר תורה סי' רעו:

טעה ודילג השם יכול לתלותו בין השיטין, ודוקא כולו, אבל אינו יכול לכתוב מקצתו בפנים ולתלות מקצתו, ובסה"ת כתוב **זלכתחילה אין תולין השם**, אלא אם טעה ודילגו- יגרור תיבה אחת שלפניו, ויכתוב השם על הגרר, ויתלה התיבה שמחק, אא"כ טעה ודילג עמו ב' תיבות של חול, אז יכול לתלותו עם ב' התיבות של חול, אבל בדיעבד שתלה אותו לבדו- כשר, וא"א **הרא"ש ז"ל** כתב כסברא ראשונה... צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף, ולא יצא מהם כלל חוץ לדף.

מקצתו בין השורות	כולו בין השורות				תליית שם השם
אסור	מותר				טור והרא"ש
אסור	בדיעבד	דרך תיקון שניה	דרך התיקון	לכתחילה	ספר התרומה
	אם תלה את השם לבדו- כשר	אם שכח שם השם עם עוד 2 מילים, מותר לתלות את השם עם 2 המילים של החול	גרור מילה אחת שלפני שם השם, ויכתוב את השם על מקום המילה שגררו, ויתלה מילת החול	אסור	

בית יוסף שם, ו:

טעה ודילג השם יכול לתלותו, וכו'. **בהקומץ** (ל:): איפליגו תנאי בתליית השם, ואיפסיקא הלכתא בגמרא כרבי שמעון שזורי, דאמר: **כל השם- תולין, מקצתו- אין תולין**.

ז: ומ"ש בשם ספר התרומה. בהקומץ (שם) תניא:

- הטועה בשם: **גורר- מה שכתב, ותולה- מה שגרר**, וכותב את השם על מקום הגרר, דברי **רבי יהודה**
- רבי יוסי** אומר: אף תולין את השם
- רבי יצחק** אומר: אף מוחק וכותב
- רבי שמעון שזורי** אומר: **כל השם- תולין, מקצתו- אין תולין**

איתמר:

- רב חננאל אמר רב**: הלכה תולין את השם
- רבה בר בר חנא אמר רב יצחק בר שמואל**: הלכה- מוחק וכותב
- [אמר רבין בר חנינא] **אמר עולא אמר רב חנינא**: הלכה כר"ש שזורי.

לדעת רש"י והתוס': הכי טוב לגרור את השם

ופירש"י (ד"ה מוחק) **והתוספות** (ד"ה רבי):

- גורר-** היינו לאחר שנתייבשה הכתיבה,
- מוחק-** היינו בעודה לחה, ואינו הדור כל כך.

וכתבו עוד **התוספות**: ומדקתני רבי יוסי אומר: אף תולין, רבי יצחק אומר: אף מוחק, משמע לכאורה:

- א. **דגורר** - עדיף מכולהו,
- ב. **ותולה** - גרע מיניה,
- ג. **ומוחק** - גרע מתולה.

אבל אי אפשר לומר כן, אלא רבי יצחק אדרבי יהודה קאי, ולא אדרבי יוסי, דתולה גרע ממוחק כדאמרין בירושלמי פ"ק דמגילה (ה"ט) דאמר רב זעירא ב"ר חננאל בשם רב, הלכה כמי שהוא אומר מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול. ומיבעיא ליה התם בגי' תיבות שיש בהם שם, אי שרי לתלות, ודילמא דוקא כשיש בהן תיבות של חול [לא] מיחזי כי טפל למה שבפנים, ואיבעיא ליה אפילו בגי' תיבות שכולם שם כגון: אל, אלהים, ה', דכתיב בספר תהלים, אי שרי לתלות או לא.

ור"ת פירש דתולין עדיף מכולהו ולא גרסינן: "אף תולין", ומאן דפסק הלכה תולין, קסבר תולין ולא מוחק, אבל אי אפשר לומר כן כדמוכח בירושלמי **דתולין גרע**, ע"כ מדברי התוספות.

...ויש לתמוה על מה שכתב רבינו בשם ספר התרומה דאין תולין, אלא א"כ דילג עמו ב' תיבות של חול, וזו אינה סברת ספר התרומה אלא סברת ספר המצוות הקצר (ריש סי' קנה), דאילו ספר התרומה אפילו בתיבה אחת של חול הותר, וכ"כ **הגהות מיימוני** (פ"א אות ס) בשמו וכתבו בשם **רא"ם** (יראים סי' שצט) דהלכה כרבי יהודה **שאין לתלות**.

וסמ"ג (עשין כה דף קז ע"ג) כתב כל דברי תלמוד דידן, ודברי הירושלמי, ופירשם, וכתב בסוף:

מסקנא דמילתא:

- א. **גרירה** - מצוה מן המובחר, לדברי הכל,
- ב. ורב חננאל אמר רב: פוסק **תולין**, ואין מורין כן, אבל
- ג. **מוחק** - הלכה, ומורין כן.

לדעת ר"ת: אין תקנה אלא לגנוז את היריעה:

והמרדכי (הלק"ט סי' תתקנח) כתב **שר"ת** פסק **כרבי מאיר**, דאמר התם: אין כותבין את השם, לא על הגרר, ולא על המחק, ואין תולין אותו, אלא כיצד הוא עושה? **מסלק היריעה כולה, וגונזה**.

לדעת הרא"ש ע"פ הטור: תולים את השם, אך אינו מוחק או גורר.

והרא"ש (הל' סי' י) כתב הברייתא ומאי דאיתמר עלה, אלא שהשמיט הא דאמר רבה בר בר חנה: הלכה - מוחק וכותב, ומשמע לרבינו, דמדלא כתב כפסק האמוראים, אלא תולין, **דס"ל דוקא תולין**, אבל לא מוחק ולא גורר וכדברי ר"ת,

ואף על פי שאפשר לומר דסבר דגורר עדיף מתולה, וכדברי התוספות, אי הוה ס"ל הכי לא הוה שתיק מיניה, זהו דעת רבינו בדברי הרא"ש, ובסמוך אכתוב דעתי בזה.

לדעת הרי"ף: הכי טוב לגרור

והרי"ף (הל' סי' ג:) כתב גם הא דאמר רבה בר בר חנה הלכה מוחק וכותב והוא ז"ל גורס בברייתא רבי יצחק אומר אף מוחק וכותב רבי יוסי אומר אף תולה את השם משמע **דס"ל דמחיקה גריעא מגרירה ועדיפא מתלייה** ומאן דאמר מוחק סבר דוקא גורר או מוחק אבל לא תולה ומאן דאמר תולה סבר גורר או מוחק או תולה וכן הלכה

הרמב"ם: פסק שבספר תורה - תולה את השם

וכן פסק **הרמב"ם** בפ"א מהלכות תפילין (הט"ז): שכח לכתוב את השם כולו - תולה אותו בין השיטות, וכתב בד"א בס"ת, אבל בתפילין ומזוזה - אין תולין בהן אפילו אות אחת וכו', מותר לכתוב את השם על מקום הגרר ועל מקום המחק בכולן, ע"כ.

לדעת הרא"ש ע"פ הבי"י, תולה את השם וכל שכן שגורר או מוחק

וני"ל שגם זה הוא דעת הרא"ש, שהרי גם הוא גורס: רבי יצחק אומר: אף מוחק וכותב, רבי יוסי אומר:

אף תולה את השם, **הרי בהדיא דתולה גרע מגורר וממוחק**, וכיון דפסק דתולין, לא הוצרך לכתוב דמוחק וכותב, דבכל שכן אתיא.

וזה נראה שהיא דעת **רבינו ירוחם** (נ"ב ח"ב יט): שסתם וכתב: כותבין השם על המחק או על הגרר, ותולין אותו כולו, ואילו היה הרא"ש חלוק בדבר, לא הוה שתיק מיניה.

לסיכום השיטות:

- א. **לדעת רש"י והתוס':** הכי טוב לגרור את השם
- ב. **לדעת ר"ת:** אין תקנה אלא לגנוז את היריעה
- ג. **לדעת הרא"ש:**
 1. **ע"פ הטור:** תולים את השם, אך אינו מוחק או גורר
 2. **ע"פ הב"י:** תולים את השם, וכל שכן שמוחק או גורר, **וכן היא דעת רבינו ירוחם**
- ד. **לדעת הרי"ף:** הכי טוב לגרור
- ה. **הרמב"ם:** פסק שבספר תורה- תולה את השם

ב"י יו"ד סימן רעג, ו:

כתבו **התוספות** בהקומץ (ל: ד"ה שלשה) דשם צריך שיהא **כולו בתוך הדף**, ופסק כן **הרא"ש** (שם) וכתבו **רבינו** בסימן רע"ו. כתב **הרמב"ם** בפ"א (הט"ז): שכתב לכתוב את השם כולו- תולה אותו בין השיטות, אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי- פסול, ובשאר התיבות אם שכתב- כותב מקצת התיבה בשיטה, ומקצתה למעלה, וטעמו מדאסיקנא בהקומץ (ל:). הלכה **כרבי שמעון שזורי**, דאמר: כל השם- תולין, ומקצתו- אין תולין, משמע דשאר תיבות, אפילו מקצתה תולין.

שו"ע יו"ד ספר תורה סימן רעג, ו:

שכתב לכתוב את השם כולו- תולה אותו בין השיטות. אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי- פסול. ובשאר תיבות, אם שכתב- כותב מקצת התיבה בשיטה, ומקצתה למעלה.

"ועתה כתבו" לרב יששכר חזן:

את "השם"- היינו כל אחד מ7 השמות שאינם נמחקים, ולא דווקא שם הוי"ה, תולה אותו בין השיטות- היינו כשאי אפשר לכתבו על הגרר או על המחק, כדלקמן (סעיף ז') אז יוכל לתלותו, אבל אם יכול לכתבו על הגרר או המחק- אינו תולה, **דגרירה ומחיקה עדיפי מתליה**, כמבואר שם. לכן עדיף אפילו למחוק כמה תיבות (חול) ולהכניס השם בתוך השיטה, ואם אי אפשר גם בכך, יכתוב השם על מקום הגרר והמחק, ויתלה תיבת חול, ואם אינו יכול אף באופן הזה, אז יוכל לתלותו. תולה את השם בין השיטות- כתב **במלאכת שמיים** (כה"ו), שצריך לשרטט שם, קודם שיכתוב את השם (וכן בתיבת חול שתולה), דחובת שרטוט אינה רק בשיטה שלימה, אלא אפילו בתיבה אחת. כתב **במהר"ם שי"ק** (רנ"ט, ר"ס) שאפילו אות אחת- אסור לכתוב בלי שרטוט.

ומקצתו תלוי- פסול, משום שנראה כאילו האותיות התלויות, טפילות לאותיות הכתובות, מה שאין כן בתולה את השם כולו- אין גנאי בזה ואין כאן טפלים, וכתב **במשאת בנימין (הביאו הט"ז)** שהאיסור לתלות מקצת השם אינו אלא מדרבנן, מיהו (**מקדש מעט** רעו, מג) בתפילין, תלייה של כל אות- פוסלת מדאורייתא.

שם תלוי: כתב **בדעת קדושים** (ס"ק ה') שפסול דווקא בתלוי לגמרי, אבל אם הגביה ראש האות, כגון שהיה ספק על אות מהשם אם נשתנה צורתו, ועושה ראשו עב- כשר, ואינו נחשב כתלוי, כיון שרוב האות בשיטה. אם תלה השם- פסול, והנטפל לשם מאחריו, כגון כ"ם דאלקפס, או אפילו הנטפל לפניו כגון אותיות בוכל"מ, אין לתלותו חוץ לשיטה, אמנם אם תלה את הנטפל, אפילו הנטפל מאחריו, אין לפסול בדיעבד (ט"ז, ב"ח, ברכ"י, משאת בנימין).

בשאר תיבות, אם שכתב- כותב מקצת התיבה, ומקצת תולה, ומכל שכן שמותר לתלות את כל התיבה בין השיטין, אבל לא יכתבנה בריוח שבין דף לדף, אפילו אם נכתבת כסדרה (וכגון שלא היה מקום פנוי בסוף שיטה), וצריך לחזור ולכתבה בתחילת שיטה שאחריה. מיהו אם כתב חוץ לדף- כשר בדיעבד. אמנם אם נשמטה התיבה באמצע השיטה, וכתבה בין הדפין שלא כסדרה, אף אם עושה סימנים או רישומים במקום שנשמטה להודיע שנכתבה בין הדפין- פסול אף בדיעבד, שהרי התיבה כתובה שלא במקומה ממש, והוי כלא נכתבה כלל.

וכשהתירו לתלות התיבה, דווקא כשתולה אותה תיבה מיד אחר תיבה אחרונה של מקום הנחסף, אבל אם תלאה במקום אחר, אפילו באותו ריווח שבין השיטין- פסול, שהרי יטעו ויסברו שהיא שייכת למקום שתלה אותה. מ"מ, עדיף להכניס את הנותר בפנים ע"י שיגור ויצמצם הכתיבה, יותר מאשר לתלותה, ואפילו אם כבר תלה, רשאי למחוק התליה, ולהכניס את התיבה בתוך השיטה.

והשתא שהסופרים הם בקיאים ואומנים הרבה, דרכן אפילו לענין חסרון, שגוררין בתוך השיטה, וכותבין שם את החסרון. וראוי שלא לתלות כלל. וכבר פשט המנהג שאין תולין שום אות בס"ת, אפילו מתיבה של חול. אמנם במקום שאין מנהג ברור, אין למחות ביד הנוהגים לתלות, כי הוא מותר מן הדין בלא פקפוק, כמבואר בגמרא.

8. במה תופרים את היריעות, ומה הדין אם נקרעו חלק מהתפירות

שו"ע יו"ד ספר תורה רעח, א: אין תופרין ספר תורה אלא בגידי בהמה או חיה הטהורים...

בית יוסף או"ח ל"ב, מט-נ:

וכתוב בשימושא רבא ואיכא דאמרי: בגידי שור. איבעיא להו: תפרן בגידי בהמה דקה, מהו? פלוגתא הוא ולא איפשיטא לן, וכיון דלא איפשיטא לן, עבדינן לחומרא, ואיכא דאמרי משמיה דרב יוסף: מותר עכ"ל. וכן כתוב בנמוקי יוסף (הלי תפילין ז. ד"ה ציפן¹⁷⁵) שאין תופרין אלא בגידי שור, ולא בשל בהמה דקה, ולא משמע כן בתלמודא, אלא כל גידי בהמה וחיה טהורה- כשרים, וכן נראה שהיא דעת כל הפוסקים שכתבו שתם שיתפור בגידי בהמה טהורה, ולא חילקו בין גסה לדקה, ואף על פי שבספר התרומה (סי' רי) כתב אמר רב פפא: ובגידי שור, לא לעכב אמר כן,

והעיסור (הלי תפילין סוף ח"ב נז ע"ג) כתב גבי הא דאמרינן גבי ס"ת, קרע הבא בתוך שני שיטין יתפור וכו', והני מילי בגידין, אבל בגרדין- לא, והן הנימין שנשתיירו מן הבגד, ובנוסחא אחרת: אבל בגרדין- לית לן בה, והן טליידור"ש שעושין מן הקלף, וכיון דמינו הוא- מותר ומסתברא לן שהן כגידין עצמן, ותופרין בהן ס"ת, עכ"ל. ונראה דבמקום הדחק שאין גידין מצויין יש לסמוך על בעל העיסור שלא להתבטל ממצות תפילין ותופרין בטליידור"ש שעושין מהקלף עד שיזדמנו להם גידין

"ועתה כתבו":

בגידי בהמה- והוא הלכה למשה מסיני, ומה שצריך מהטהורים דווקא, משום דבעינן מ"דבר המותר בפיד". בגידי בהמה וחיה- אין לקנות גידים מגוי, דחיישינן שמא של בהמה טמאה הם, ועוד דבעינן טויה לשמה, ועכו"ם לאו בני לשמה נינהו. וטוב לתפור בגידי שור, ואם אין לו- יקח מגידי בהמה דקה. יש לקחת מבהמה וחיה,

אבל גידי עוף טהור, כתב הנודע ביהודה וקסת הסופר שאין לתפור, דהא הלכה למשה מסיני דבעינן גידין ממש, ובעוף, מי יכריע:

- א. איזה מהם נקראים גידים
- ב. ואיזה מהם נקראים חוטים,
- ג. ואיזה מהם קרואים ורידין,
- ד. ואיזה מהם קרואים מיתרים.

וכן כתבו שם שאין לתפור בבני מעיים דקים ויבשים, כמין חוטים של גידים. וכן כתב הבית יוסף שטליידור"ש שעושין חתיכות מן הקלף, אין לתפור בהן, דלא הכשירה תורה אלא גידין, וכל הני לאו גידין הן (מלאכת שמיים).

וכן אין לחבר היריעות בדבק, דבעינן גידין דווקא (רשב"ש, מקדש מעט, בני יונה). אמנם למדו האחרונים מדברי הבית יוסף לגבי טליידור"ש, שבמקום שאין בקי לעשות גידין, וגם אי אפשר להביאם ממקום אחר,

¹⁷⁵ ניומקי יוסף הלכות קטנות (מנחות) - הלכות תפילין דף ז עמוד א: בשערן. בשער בהמה או חיה טהורה וכמו כן נתפרות בגידין של טהורה ולקמן אמרי' שאין נתפרות אלא בגידין של שור ולא של בהמה דקה

ואין שם ס"ת התפורה בגידין כלל, אז מותר אפילו לתפור בדברים הנזכרים, כדי שלא יתבטלו הציבור מקריאת התורה לגמרי, אך תיכף שיוכלו למצוא ס"ת כשר, או לתקן ס"ת זה בגידין כדינם, לא יקראו מהס"ת התפור בשאר דברים.

כתב **תרומת הדשן** (סי' נ"א) שבמקום שאין גידין כשרים- יכולים לתפור אף בחוטי משני עד אשר ישיגו גידין כשרים, אמנם כתב **בלשכת הסופר** שעדיף חוטי פשתן על חוטי משי, כי המשי יוצא מן התולעים שהם טמאים.

מותר לתפור הגידין אפילו מגידים של **נבילות וטריפות** של חיה כשרה, כך פסקה **הגמרא** במסכת שבת (קח.), דסוף סוף, "מין המותר בפיד" הוא, אבל כתב **המשנה ברורה**, שמחיה טמאה- אפילו בדיעבד פסול, וצריך להתיר התפירות, ולחזור ולתפור כהלכה עם גידין כשרים, וכתב **במלאכת שמיים**, שאף אם ירצה לקיים התפירה הראשונה, ולהוסיף תפירה בגידין כשרים- לא מהני, דמאחר שנתפר בדבר הפסול, מה יועיל לתפור שנית!?

אין לתפור בגיד הנשה, ואם עבר ותפר- צריך עיון אם מותר, כן כתב **בבני יונה**. אך בסוף נשאר בדבר בצריך עיון, וכתב **בקסת הסופר** שנראה לו להחמיר בדבר, **והמשנה ברורה** גם כן לא הכריע, ובמקדש מעט (ס"ק ד') פסק להקל.

אם נקרעו חלק מהתפירות:

שו"ע יו"ד ספר תורה רעח, ג:

אם נקרע רוב תפירה שבין יריעה ליריעה, ועדיין מחוברות בחמש או שש תפירות של קיימא- כשר (שם סימן נ').

ט"ז:

כמה תפירות מספיקות במינימום לעניין כשרות הספר תורה?

- א. תרומת הדשן:** מספר התפירות המינימלי לחיוב בשבת ושעטנ
- ב. ט"ז:** רוב יריעה בדווקא (יותר מהשיעור של תרומת הדשן)

(ב) בחמש או שש תפירות – **בתרומת הדשן** סי' נ"א, זה לשונו :

מדאמרינן ס"ת שחסירה אפילו יריעה אחת אין קורין בה, ופי' **הרא"ש** שחיבר כל היריעות של ס"ת, ותפרם יחד, ונשארה יריעה שלא חיברה עמהם, אף על פי שמונחת כאן- אסור לקרות בה, עד שיהיו כולן מחוברין יחד ע"כ, משמע קצת דבדיעבד שכבר היו מחוברין כהלכתן ועדיין מחוברים מעט בענין זה **שאותן תפירות לענין שבת ושעטנ חשיבה תפירה- שרי** לקרות בה, דלא אסור אלא היכא דמעיקרא חסירה ואינה מחוברת, עכ"ל.

ותמוה לי הרבה, דאי מדמי לה לשעטנ, אפילו בשתי תפירות סגי, כדאיתא בסי' ש' סעיף ב'¹⁷⁶, **ועוד קשה לי** מתלמוד ערוך בפרק העור והרוטב (ד' קכ"ג): טלית שהתחיל בה לקורעה, כיון שנקרע רובה- שוב אינה חיבור וטהורה, **פירש"י** שנטמאה ובא לקורעה, לבטלה מתורת טלית כו', טהורה מטומאתה הראשונה, דומיא דכ"ח (דכלי חרס), דשבירתו- מטהרתו, עכ"ל.

וא"כ ה"נ נימא: כל שנקרעו רוב התפירות- שוב אינם חשובים מחוברים, וה"ל חסירה יריעה, ומה שהביא מדברי הרא"ש, לא ידעתי משם ראייה, דלא בא הרא"ש שם למעט אם נעשה מחוברת ואח"כ נפרדה, דאינו אוסר, **אלא בא לפרש** דלא נטעה לומר שלגמרי חסירה יריעה אחת, אלא הפי' הוא שיש כל היריעות, אלא שאחת לא נתחברה בתפירה עמהן, ואין הפרש בין תחלה לאחר כך,

ואין דמיון שעטנ לכאן, דהתם בעינן שלא יהיה שום חיבור אפי' במקצת כדאיתא בש"ע ר"ס ש' שצריך שלא יהיה שום צד חיבור בעולם, משא"כ כאן **דבעינן חיבור שיהיה הכל ספר אחד**, וכל שנקרע רובו- בטל

¹⁷⁶ **ש"ע יו"ד הלכות כלאי בגדים ש, ב:** בגד צמר שחברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת (פי' בתחיבה אחת שתחב המחט בבגד), אינו חיבור ואין זה כלאים. קבץ שני ראשי החוט כאחד, או שתכף שתי תכיפות, הרי זה כלאים. (ויש אומרים דלא הוי כלאים אלא בבי תכיפות וקשר ב' ראשי החוט) (טור בשם הרא"ש).

¹⁷⁷ **שו"ע שם, סעיף א:** כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן צד חיבור בעולם- אסור משום כלאים

ממנו שם זה, ע"כ נלע"ד דאף כאן בעינן שיהיה רובו מחובר, הגם שאיני כדאי לחלוק על מהרא"י מ"מ נראה כמו שכתבתי.

פתחי תשובה: בני יונה כט"ז - צריך שרוב היריעה תהיה מחוברת

(ד) מחוברות - עבה"ט בשם ט"ז וכן דעת הבני יונה דבעינן רוב אורך תפר היריעה קיים, דהלכה כך היתה להיות היריעות תפורים בגידים, ולא משום חיבור לבד אתיא לך, אלא שכן ההלכה, לכן בעינן כל התפר או רובו קיים, ודלא כנקודות הכסף ע"ש [ועיין בתשובת חתם סופר סימן ער"ה¹⁷⁸ מ"ש בזה].

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רעה: ...אם אין רוב היריעה או רוב שיעור התפירות מחוברים כנ"ל - אין להכשיר...

"ועתה כתבו":

גידולי הקדש:

א. לכתחילה - צריך לתפור את כל הספר תורה, שכן דינו, הלכה למשה מסיני

ב. בדיעבד - כל עוד שזה נחשב מחובר, הרי זה כשר

כתב בגידולי הקדש (סי' רע"ח, אות ד') בביאור דברי תרומת הדשן, שהוא מקור דין זה, שמה שהכשירו רק בנקרע רוב התפירה של היריעה בספר תורה, ולא הכשירו לעשות כן מתחילה, רק 5 או 6 תפירות, מטעם רובו ככולו, זה משום שתפירות הס"ת, נתקבלה הלכה למשה מסיני לתפור את כולו, ולא מטעם חיבור לבד, דאם כן היה די ברוב או בכל שיעור הנחשב לחיבור, אלא כך הדין בתפירת ס"ת לתפור את כולו, אמנם ההלכה נאמרה על התפירה שבתחילה לבד, אבל מה שנקרא אח"כ, די כל שעכ"פ נחשב כמחובר, כמו שמצינו הכשר בגרדומי ציצית¹⁷⁹ (מנחות לח:) אם מתחילה היה כשיעור, ונפסק. דעת השו"ע דסגי 5 או 6 תפירות, אף שרוב התפירות אינן קיימות עוד.

כתב הש"ך בנקודות הכסף שאף דלענין שבת ושעטנז, סגי ב2 תפירות להיחשב כמחובר, היינו דהוי חיבור לחומרא, משא"כ לקרות בס"ת כזה, בעינן חיבור דמינכר. ויש מי שכתב דסגי ב2 תפירות,

אך הט"ז ובני יונה החמירו דלעולם בעינן שישארו רוב תפירות ממה שהיה.

להלכה כתבו בברכי יוסף, ערוך השולחן¹⁸⁰, אניה דיונה, משנה ברורה (קמג, כה¹⁸¹) קול יעקב ועוד, שאם כבר הוציאו את הספר תורה, אפילו אם נקרעו רוב התפירות, אך נותרו מחוברות 5 או 6 תפירות של קיימא - כשר, דהעיקר להלכה כדעת השו"ע והרמ"א שמקורם מתרומת הדשן, ועכ"פ לעניין דיעבד, שכבר הוציאו את הספר תורה.

אבל כתבו שם, שאם נשארו פחות מ5 תפרים - יש להוציא ס"ת אחר. אך אם אין להם ס"ת אחר, יכולים לקרות בו, כל עוד שנשארו בו לפחות 2 תפירות. כתב המשנה ברורה, שאם נקרע חומש אחד מן החומשים בספר תורה - אין לפסול שאר החומשים מלקרות בהם, אך פשוט שחובה לתקן אותם קודם הקריאה כשהוא יכול.

¹⁷⁸ **שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רעה:** ...כל שהיה נתפרת כולה מראשה לסופה כהלכתה, ועתה נשארו ו' תפירות שהן רוב של י', שהוא רוב שבו היתה נקראת ספר מתחלה, ונשאר הרוב מזה או אפשר רק ה' תפירות שעכ"פ לא נקרע הרוב מהשיעור שנקרא ספר - כשר בדיעבד, אך אותן צריכים שיהיה של קיימא לענין שעטנ"ז ושבת, פי' שיהיה ב' זה עם זה או מקושרים, אבל אם היה אפי' י' כל תפירה בפ"ע במקום מיוחד ועומדת להתפרד, לא זהו כוונתו, ולחנם נתלבטו ועכ"פ אם אין רוב היריעה או רוב שיעור התפירות מחוברים כנ"ל, אין להכשיר.

¹⁷⁹ גבעולי אזוב או חוטי ציצית שנחתכו ונחסרו משיעוריהם, שהם כשרים

¹⁸⁰ **ערוך השולחן יו"ד רעה, י:** וכתב רבינו הב"י בסעי' ג': אם נקרע רוב תפירה שבין יריעה ליריעה ועדיין מחוברות בחמש או שש תפירות של קיימא - כשר, עכ"ל. מלשון זה משמע, דנקרע רוב אורך היריעה, ולא נשאר רק מיעוט, ויש בהמיעוט חמש או שש תפירות, וכן הוא במקור הדין בתרומת הדשן, והא דצריך ה' או ו' - לא דווקא, דהעיקר שיהא קשר של קיימא, ובשנים או ג' - מובן שלא יתקיים, ותתקרקע כולו, ואפשר דגם בדי' סגי [עיי' נקה"כ] אבל יש חולקים וסי"ל דבעינן שיהא רוב אורך היריעה מתופרת, ואם רובו נקרע, הוה כנקרע כולו [ט"ז סק"ב וכ"כ הבני"ן], ואין הכרעה בדין זה, ויש פנים לכאן ולכאן, ולמעשה וודאי יש להחמיר, ומ"מ נלע"ד שאם נמצאת בשבת בעת קריאת התורה רובו קרוע והמיעוט עומד בחוזק, לא מיבעיא אם אין ס"ת אחרת, אלא אפילו יש ס"ת אחרת, אין לבזותה, ונוכל לסמוך על רבינו הב"י ועל תרומת הדשן ועל הש"ך בנקודות הכסף, ולקרות בה, ואחר שבת מיד יתקונה.

¹⁸¹ **משנה ברורה קמג ס"ק כה:** נקרעו התפירות שבין יריעה ליריעה, אפילו נקרע הרוב, ועדיין מחוברת בחמש או בשש תפירות של קיימא - כשר, אבל בפחות מזה, יש להוציא אחרת (מיהו מה שנמצא נקרע בחומש אחד מן החומשים בס"ת זו, אין לפסול שאר החומשים לקרות בהם, כמו שיתבאר בסוף ההג"ה)

כתב בשו"ת חתם סופר (רע"ה) התפירות צריכות להיות של קיימא, כלומר מחוברות זו עם זו, אבל אם הייתה כל תפירה בפני עצמה, במקום מיוחד, כך שהיא עומדת להתפרד, אפילו עשר תפירות לא מועילות.

1. רפת בקר, לול של תרנגולים, בית של שותפים, בית כנסת, בית מדרש, חדר שאורכו 6 אמות ורוחבו 3 אמות, האם חייבים במזוזה

תשובה לעיל

2. פתח שהמשקוף כמין קשת האם חייב במזוזה

תשובה לעיל

3. פתח שיש לו מזוזה אחת, האם חייב במזוזה, פרט

תשובה לעיל

4. כתב מזוזה בב' או ג' עמודים, האם כשר

תשובה לעיל

5. כתב מזוזה בשני עורות, האם כשר

תשובה לעיל

6. פתח גבוה מאוד, היכן קובע מזוזה

א. **רמב"ם**: כשר, כל עוד שהמזוזה רחוקה טפח מהמשקוף
ב. **רא"ש**: כשר, כשקובע בשני שליש של גובה הפתח

טור יו"ד הלכות מזוזה סי' רפט:

בטפח החיצון הסמוך לרשות הרבים מב' שלישי גובה הפתח, ולמעלה ולמטה מזה השיעור - לא יניחנה, אבל מזה השיעור ולמעלה - הוא הכל מקומה עד המשקוף:

א. **והרמב"ם** כתב בתחילת של שליש העליון של גובה השער, ואם קבעה למעלה מזה - כשירה, והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח
ב. **וא"א הרא"ש ז"ל** כתב כסברא ראשונה

בית יוסף יו"ד סימן רפט:

ומ"ש משני שלישי גובה הפתח ולמעלה. שם (לג.) אמר רבי זירא אמר שמואל: מצוה להניחה בתחלת שליש העליון, וכתב **הרא"ש** (הלכות מזוזה סי' י) פירוש שלא ירחיק מן המשקוף יותר משליש גובהו של פתח, אבל יכול לתתו בגובהו של פתח עד המשקוף, עכ"ל.

ונראה שטעמו, מדאוקימנא לה בגמרא כרבי יוסי דאמר: "וקשרתם" וכתבתם", מה קשירה בגובה, אף כתיבה בגובה. ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה, שלא להרחיקה מן הקורה של מעלה יותר משליש.

ומדברי **הרמב"ם** (מזוזה פ"ו הי"ב) נראה דלכתחלה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון, שכתב:

והיכן קובעין את המזוזה בתוך חלל של פתח וכו' בתחלת שליש העליון של גובה השער, ואם קבעה למעלה מזה - כשרה.

ומימרא דרבי זירא הכי משמע, **דמצוה להניחה לכתחלה בתחלת שליש העליון בדוקא**, ורבי יוסי איירי היכא דבדיעבד קבעה למעלה מזה, כשרה כל שהיא בגובה, ולפי זה כי אמרינן: ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה, היינו לומר דמעיקרא היה סלקא דעתיה דרבי זירא בתחלת שליש העליון דווקא קאמר, ולא למעלה ולא למטה, ומשום הכי הוה קשיא ליה דלא אתי כרבי יוסי, ומשני דשפיר אתי כרבי יוסי, ולא אתא לאפוקי אלא למטה (שפסולה אם הניחה שם), אבל למעלה- כשרה כרבי יוסי, ומיהו לכתחלה מצוה להניחה בתחלת שליש העליון כנ"ל.

וה"ר מנוח כתב שני"ל שאם קבעה למטה משליש העליון- כשרה, ובלבד שתהא רחוקה מן המפתן שלשה טפחים. וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך גבי אחורי הדלת.

ולא נהירא דמדברי הרמב"ם נראה דלמטה משליש העליון- פסולה, וכן משמע פשטא דברייתא בגמרא.

כתבו **התוספות** בפרק הקומץ (לג: ד"ה ומאי¹⁸²) **בירושלמי** פרק בתרא דמגילה (ה"ב¹⁸³) משמע דכשהפתח גבוה הרבה, מניחה בין כתפיו, וחולק על תלמוד שלנו, עכ"ל. **והמרדכי** (סי' תתקס"א, ח ע"ב) כתב: מסופק היה ר"י אם ההיא דירושלמי שהניחו רבי חנינא כנגד כתפתיו, פליג אתלמודא דידן, מדלא מפליג בין גבוה לנמוך, ומיהו נראה דלמעלה מכתפיו- לא יניחנה אם הפתח גבוה כל כך, דלא יניחנה לעולם במקום שאינה נראית לו, וכן משמע הלשון, מדקאמר: "מניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים כדי שיפגע במצוה מיד", עכ"ל.

שו"ע יו"ד מזוזה רפט, ב:

איזהו מקום קביעתה? בתוך חלל של פתח, בטפח הסמוך לחוץ, (ואם שינה- אינו מעכב, ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה) (טור), בתחלת שליש העליון גובה השער. ואם קבע למעלה מזה- כשרה, והוא שירחקנה מהמשקוף טפח. וצריך לקבעה על ימין הנכנס. (ואין חילוק בין אם הוא אטר יד או לא) (מרדכי ה"ק). ואם קבעה משמאל- פסולה.

פתחי שערים (עמוד ש"ח, אות ל"ג):

אם המזוזה הכפולה, והמשקוף החיצון הוא גבוה מאוד, יזהר שאם יקבע שם המזוזה, לא יהיה למטה משליש העליון מהמשקוף החיצון, ואם כבר קבע למטה משליש העליון- נראה דלא יצא, ויטלנה משם, ויחזור ויקבענה במקומו. ואם תחילת שליש העליון הוא גבוה, יקבענה תחת המשקוף בפנימי.

פתחי מזוזות לרב יששכר חזן (עמוד ק"ח ס"ק כג):

ואם הפתח גבוה הרבה, מבואר בירושלמי, שמניחה בין כתפיו (דאדם בינוני, והוא בגובה 140 ס"מ) ולא בשליש העליון, ומשמע **דהירושלמי** חולק על הש"ס שלנו, כן מבואר בתוס' (מנחות לג: ד"ה ומאי). אולם **רוב הראשונים** (רמב"ם, ר"ף, גאונים, טור, ריא"ז, רא"ם, פסקי רי"ד ועוד) שהביאו דין שליש העליון, לא הזכירו לדין הירושלמי, ומשמע דס"ל שהכל תלוי בשליש העליון, שאע"פ שבגובה הרבה- אין העין שולטת, אף בשליש העליון, מ"מ לא חילקו חז"ל בתקנתם להניחה בתחילת השליש העליון. **ויש מן הראשונים**, כמרדכי בהלק"ט (בהלכות קטנות סי' תתקס"א) וראב"ד, שנקטו כירושלמי בזה.

ולענין מעשה יש מחלוקת גדולה בפוסקים:

- א. **יש** שפסקו כירושלמי- שמניחה בין כתפיו,
- ב. **ויש** שפסקו- דלעולם מניחה בתחילת שליש עליון, ואין הכרעה ברורה בזה.

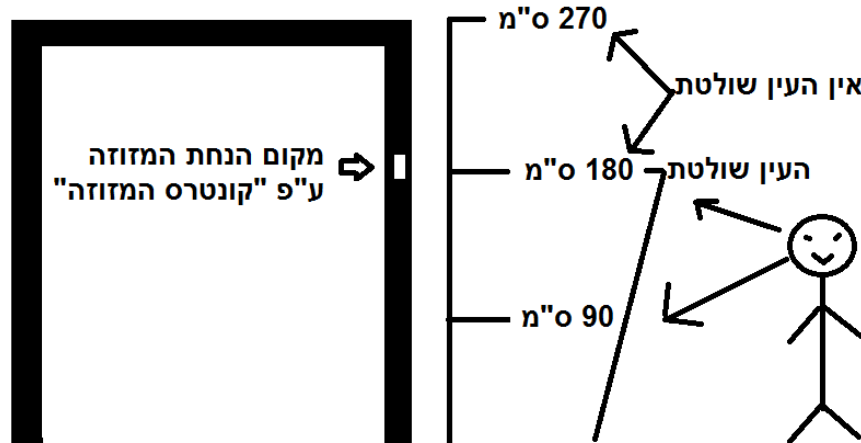
ויותר נראה, דהואיל ופוסלים אם הניחה למטה משליש העליון, ואם יניחה בין כתפיו, יהיה למטה משליש העליון, לחלק מהפוסקים **יש להחמיר להניח בשליש העליון דווקא**, שבזה יוצאים אף לדעת הירושלמי מעיקר הדין, דכמו בהניחה למעלה משליש העליון, אינו פסול מעיקר הדין, א"כ ה"ה בהניחה למעלה מכתפיו לירושלמי. ואף אם נאמר שיש לפסול למעלה מכתפיו, מפני שאין העין שולטת, מ"מ הדבר הוא רק בגדר ספק, ואין להניח דין מפורש אצלנו בהניחה למטה משליש העליון, כדי לקיים ספק משמעות הירושלמי, ובפרט שרוב הראשונים לא הזכירו את דינו של הירושלמי.

¹⁸² **תוספות מסכת מנחות לג, ב:** ומאי תחילת שליש העליון דקאמר להרחיקה, שיותר לא ירחיקנה מן התקרה - וירושלמי משמע בפ"ב דמגילה דכשהפתח גבוה הרבה מניחה כנגד כתפיו וחולק על הש"ס שלנו, מ"ר.

¹⁸³ **תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק ד הלכה יב:** בר טברי שאל לרבי יצחק הגע עצמך שהיה שער גבוה א"ל נותנה כנגד כתיפיו בית מדרשיה דרבי חנינה עבד כן. **פני משה:** נותנה כנגד כתיפיו. אם השער גבוה הרבה

כתב **במקדש מעט** (רפט, ס"ק יא¹⁸⁴) **שירא שמיים יתן משקוף נוסף נמוך**, לצמצם את גובה הפתח, ויקבע מזוזה בתחילת השליש העליון, לפי מידת המשקוף הנמוך, שלא יהיה למעלה מכתפיו, ובזה יוצא מכל ספק.

כתב **בקונטרס המזוזה** (ס"ק כ') שדוקא בפתח שגובהו יותר מ-**270 ס"מ**¹⁸⁵, שאם יתן בשליש העליון, נמצא מניחה למעלה מגובה 180 ס"מ, וגובה כזה אין העין שולטת כ"כ בראיית המזוזה, ומקרי "פתח גבוה", שאז צריך להנמיך המשקוף, אבל בפתח הפחות משיעור זה, אין צריך להנמיך את המשקוף, כי עדיין אין זה בכלל פתח גבוה, ויכול להניח לכתחילה בתחילת שליש העליון.

7. הסיר מזוזה על מנת לבדקה, האם יברך כשחוזר וקובעה

ברכי יוסף רפ"ט:

"אם הסיר המזוזה לבדקה ודעתו לחזור ולקבעה, יש להסתפק אם יברך כשחוזר וקבעה. לשון למודים א"ח סי' י"ד, ועמ"ש בשו"ת אדמת קודש ח"א".

ערך השולחן יו"ד רפט, ד: אינו מברך

...ואם נוטלה מהפתח לבדקה ונמצאת כשירה וחוזר וקובעה - א"צ לברך, כמו הפושט טליתו לפי שעה לחזור ולבשו, דאינו מברך, ואם קבעה לאחר יום - ודאי דמברך, ואם נמצאת פסולה וקובע מזוזה אחרת - מברך ג"כ, וכן אם נפלה מעצמה - מברך כשיקבענה, כמו נפלה טליתו בא"ח סי' ח'¹⁸⁶, והברכה מברך הבעה"ב, אף שאחר קובע, ואם אינו בביתו - מברכת אשתו, או אחד מבני הבית, שעליהם מוטל החיוב...

פתחי שערים (רפט, א, אות יב): יחליף את מיקום המזוזות ויברך:

הסיר המזוזות לבדקן, כשחוזר וקובען, אם הסיח דעתו מהן, כגון שנתן לסופר והלך לעסקיו וכדומה - חוזר ומברך על קביעתן. (יוסף אומץ) ואם לא הסיח דעתו מהן, כגון שעמד שם בעת הבדיקה וחזר וקבען מיד, אעפ"כ יש מי שמצריך לחזור ולברך. ויש מי שמסתפק אם יברך (כיון שהיה דעתו לחזור ולקבען, לשון לימודים ועוד). לכן העצה הנכונה, היא להחליף איזה מזוזה מפתח זה לפתח אחר, ואז שפיר יכול לברך, (קונטרס המזוזה, אף שזה גם כן אינו מוסכם לכל הדיעות, המנהג להקל ולברך, כי יש אומרים שאינו דומה לציצית, שבמזוזה מסיח דעתו שמא ימצא פסולה, ולכן יכול לברך, לשון לימודים א"ח סי' י"ד, הובא בפתחי תשובה).

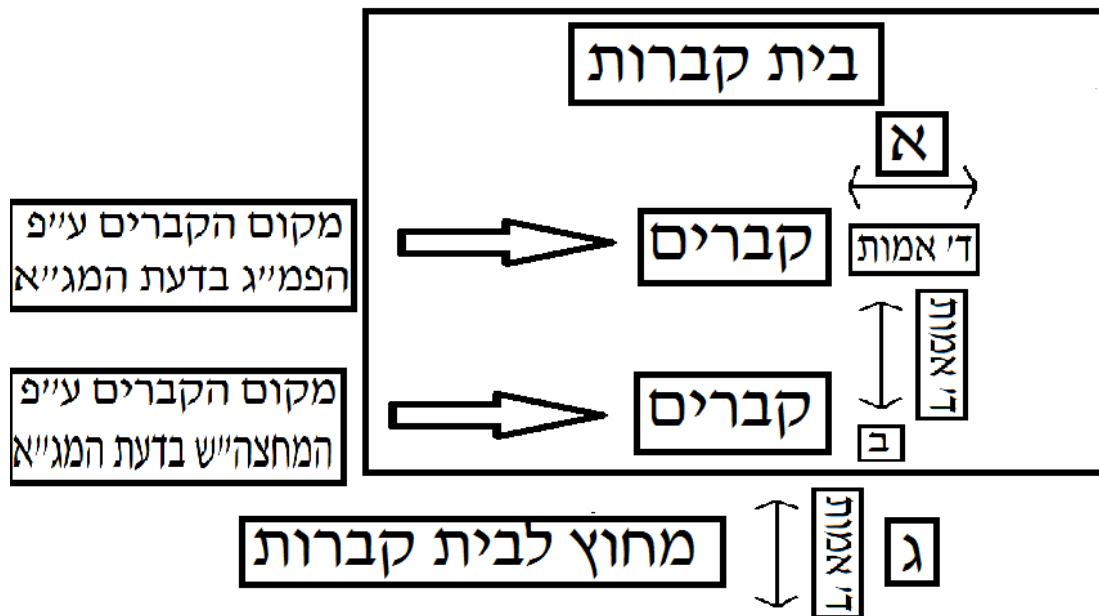
¹⁸⁴ **וזו לשונו:** "אלא יתן שם עוד משקוף נמוך ותהיה המזוזה בתפלת שליש עליון כפי המשקוף הנמוך. וגם לא למעלה מכתפיו ואם אי אפשר בזה, יותר נראה לקבוע בתחלת שליש עליון, אף שתהיה על ידי זה למעלה מכתפיו, וצריך עיון".

¹⁸⁵ הרב יששכר חזן העיר עליו, שאע"פ שמצינו שיעורים רבים בדברי הפוסקים מאימתי נחשב הפתח גבוה, מ"מ נראה יותר כדבריו, דזיל בתר טעמא, דכל ענין פתח גבוה שמניח בין כתפיו הוא מפני שאין העין שולטת, ובגובה כזה העין שולטת, ודי אם נחמיר בשיעור זה בדבר שיש ספק אם צריך להחמיר בו.

¹⁸⁶ **שו"ע א"ח ח, טו:** אם נפלה טליתו שלא במתכוין, וחוזר ומתעטף - צריך לברך

"פתחי מזוזות" לרב חזן: מי שרוצה לצאת מידי ספק, יקבע את המזוזה רק למחרת, ואין חשש ביטול מצוות מזוזה:

ואם הסיר המזוזה ע"מ לבדקה, יש אומרים שצריך לחזור ולברך (שו"ת אדמת קודש א, יח, מהר"ש קלוגר ועוד)... ויש המפקפקים (אמרי צבי, יביע אומר, פרשה סדורה), בפרט שהוא עוסק בבדיקתה, הרי הוא עוסק במצוה כדי לחזור ולקבעה ואין כאן היסח הדעת. ולכן דעת הרבה פוסקים שאם בודקה ומחזירה תיכף- אינו מברך כשחוזר וקובעה (יוסף אומץ, היעב"ץ, בן איש חי, דעת קדושים, ערוה"ש, חובת הדר ועוד פוסקים רבים). ומיהו כבר העידו חלק מהפוסקים שמנהג ירושלים לברך. **והרוצה לצאת מכל ספק, יטול המזוזה לבדקה ויחזירנה רק למחרת כשעבר הלילה, שבזה לכו"ע הוי היסח הדעת.** ואין בזה חשש ביטול מצוות מזוזה, שמצינו כמה פעמים שמשמים קיום מצווה, כדי לקיימה בהידור ובלי ספק. אמנם אם רוצה להחזירה באותו יום ולברך, יכול לסמוך על רוב מניין ובניין של הפוסקים, שאם מחזירה לאחר כמה שעות ובינתיים הסיח דעתו ממנה, ע"י עשיית עסקיו, שמברך כשחוזר וקובעה, ובפרט אם לוקחה לבית הסופר, ומחזירה אחר כמה שעות, שיש לו לברך כשחוזר וקובעה. ונראה לי שבזה אפשר לצרף מה שהעידו שהמנהג בירושלים לברך, ובמקום מנהג, לא אומרים ספק ברכות להקל.

ביה"ל ד"ה אסור:

סיכום 3 השיטות למסקנה:

להיכנס עם תפילין-	(בתרשים: אות א') בתוך ד' אמות לקברים	(בתרשים: אות ב') מחוץ לד' אמות לקברים, אך בתחום מתחם בית הקברות	(בתרשים: אות ג') מחוץ למתחם בית הקברות, אך בתוך ד' אמות לבית הקברות
ב"ח	X	✓	✓
ט"ז	X	X ע"פ חומרת הטור-	✓
מג"א	X	X	ע"פ הפמ"ג ✓ ע"פ מחצה"ש ✓
הכרעת הביאור הלכה למעשה	X	X פמ"ג חומרא מחצה"ש מדינא	✓ X כל עוד שרחוק ד' אמות מקבר- ✓
	X	X - ע"פ הנהר שלום: יש מקום להחמיר	

-תושלב"ע-